Vladimír Neff

III
ZLÁ KREV

Městská knihovna v Praze

e-kniha • Praha • 2026

Zlá krev

Vladimír Neff

Románová pentalogie,
III. svazek

Znění tohoto textu vychází z díla Zlá krev tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím BB art v Praze v roce 2010.

Podle předlohy z fondu Moravské zemské knihovny v Brně.

§

Text díla (Vladimír Neff: Zlá krev), publikovaného Městskou knihovnou v Praze, je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno Autorským zákonem č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ-Nevyužívejte komerčně-Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Verze 1.0 z 29. 5. 2026.

OBSAH

ČÁST PRVNÍ Smutek gründerů 5
KAPITOLA PRVNÍ Merkurův den 6
KAPITOLA DRUHÁ Když se ruka k ruce vine 60
KAPITOLA TŘETÍ Bitva v Chuchli 99

ČÁST DRUHÁ Syn Lízy Bornové 151
KAPITOLA PRVNÍ Učitelé Míši Borna. 152
KAPITOLA DRUHÁ Strýcové a tety 199
KAPITOLA TŘETÍ Denunciant 250

ČÁST TŘETÍ Zlá krev. 290
KAPITOLA PRVNÍ Hrdinové. 291
KAPITOLA DRUHÁ Hrdinové (Dokončení) 326
KAPITOLA TŘETÍ Žižkov 358

ČÁST PRVNÍ

Smutek gründerů

KAPITOLA PRVNÍ
Merkurův den

Vyženou to do výše čtyř pater, pyšná budova plná oken a dveří jako by přes noc byla ze země vypučela. Hrubá stavba je takřka hotova… vtom prásk… nějaký ten nešťastný základ povolil, zdi se bortí jako kornoutky a celá hrdá budova zřítí se za hrozného lomozu v sutiny a nivec, pohřbívajíc v rozvalinách svých vlastní budovatele a nezůstavujíc než výstražný příklad následkův hříšné lehkomyslnosti a zločinného švindlu.
Z úvodníku Národních listů

1

Dne čtrnáctého ledna roku osmnáctistého osmdesátého ve středu – není pro nás bez jisté zajímavosti, že latinští národové zasvětili středu, tento střední nejnesvátečnější den týdne, Merkurovi či Mercuriovi, bohu obchodu a zlodějstva – těsně před soumrakem, nedlouho předtím, než začal jeden ze známých muzikálních dýchánků u paní Hany Bornové, choti majitele galanterního velkoobchodu na Příkopech, zřítil se na Žižkově dům.

Byla to jedna z novostaveb, jež tenkrát rostly překotným americkým, jak se říkalo, tempem na území onoho nejmladšího pražského předměstí, které se před čtyřmi roky osamostatnilo odtržením od mateřské obce Královských Vinohrad, třípatrový barák chudinského typu, plný maličkých bytů, oddělených stěnami na půl cihly. Stál, navazuje na ulici Vavřince z Březové, způli už dostavěnou, na okraji malé pusté vinice, v úředních knihách

vedené pod jménem Panenský svah a lidově zvané Panenka; byl už pod střechou, mokrý, studený, prosáklý syrovinou, a ozýval se v ten předvečerní čas melancholickým hvízdotem zedníků, kteří tam pracovali, i vypadal tak pokojně, že když z některého z prázdných oken, jež se černala za trámy lešení, zaznělo znenadání několik temných ran, podobných výstřelům, následovaných řevem smrtelné hrůzy, závozník speditérského domu Nedobylova, který se právě blížil Vavřineckou ulicí s nákladem starých cihel, zaraziv koně, ohlédl se nepravým směrem, k domům už obydleným, měl za to, že někdo někoho vraždí; a vraždí se tam, kde lidé už bydlí, nikoli tam, kde teprve budou bydlet. Ale k prvním ranám – výstřelům se vzápětí přidalo neslýchané dunění a praskot, a pak to začalo: ztumpachovělý závozník měl za to, že dům *poklesl v kolenou* – byl to vskutku pohyb, jako když hodně tělnatá ženská udělá neobratný pokus o kniks; a tragické to pukrle podtrhlo nosné trámy lešení, jež se zřítilo, následováno sesouvající se stavbou, s hromovým rachotem. Zděšený kočí, mechanickými pohyby se snaže uklidnit koně, zřetelně viděl postavičku zedníka, který chvíli balancoval, bezmocně máchaje rukama, na vrcholku hroutícího se trámového roubení, než ztratil rovnováhu a spadl, hlavu napřed, do prázdna; a obnažená fasáda se zdála na okamžik před zánikem žít, okna jako by mrkala, vykukujíce ze stoupajících mraků prachu, a křivila se v hrůzyplné agónii, zeď se prohýbala a šklebila se spárami, podobnými křičícím ústům, a najednou z toho všeho nebylo nic než hromada šutru a bláta, za níž a nad níž se tyčila část zdi zadního traktu, naježená zpřeráženým trámovím, dole prolomená ohromným otvorem tunelovitého tvaru, takže se podobala fantastickému oblouku; a oblouk ten se chvěl, až se trámy z něho trčící pohybovaly jako vousy rozlíceného kocoura.

Mraky prachu si ještě nezačaly lehat, když z toho pekla rozrušené hmoty vylezla lidská postavička, ďábelsky zmalovaná blátem a krví, a vyjíc hrůzou a máchajíc rukama, dala se na útěk. Byl to zedník Maxmilián Stoupa jménem, mezi přáteli známý pod přezdívkou starý Maxa, který zázrakem, ač ve chvíli katastrofy pracoval v třetím patře, vyvázl s několika oděrkami. – Zrovna jsem zdil vnitřní příčku, vyprávěl o tom později, – a měl jsem už chvíli takový divný pocit, jako by někdo za mnou stál, ale protože jsem věděl, že za mnou nikdo stát nemůže, tak jsem se ani neohlíd. A pak najednou jako by mi někdo vystřelil z pistole u ucha a jako bych stál na nějaké rohožce a někdo za tu rohožku začal tahat. Kouknu, a ona za mnou ve stěně čerstvá spára, že by se do ní vešla dlaň. To jsem už věděl, že je zle, nechám tedy všeho a ženu se na chodbu, a přitom slyším, jak někdo pode mnou *taky* řve, jako když ho na nože bere. Pak se spustí něco jako hromobití a podlaha se pode mnou prohýbá a praská, jako když běžím po tenkém ledě. Zvláštní je, že jsem vůbec neměl pocit, jako bych padal, jen jsem pořád běžel a běžel; a už jsem byl asi z domu venku, a pořád se mi zdálo, jako by se všechno pode mnou prohýbalo a praskalo. Z toho je vidět, jak se člověku všechno zdá jinak, než to doopravdy je, a jak ho to celého zmátne a poplete, když mu takový dům spadne na hlavu.

Tolik zedník Maxmilián Stoupa, řečený starý Maxa.

Jak nazítří oznámily pražské listy, na místo neštěstí, přivolány poplašnými zvonci, se s bezpříkladnou pohotovostí dostavily sbory hasičské, ženisté, policie a četnictvo, ale k záchranným pracím se nemohlo přikročit, protože jeden z pilířů, podporujících zeď zadního traktu, visel ve vzduchu a hrozil sesutím; proto uniformované sbory se omezily na to, že vyčistily prostoru Panenky a Vavřincovy ulice od sroceného davu. Zástupcem onemocnělého

stavitele Kuthana, který stavbu zříceného domu projektoval, jmenoval starosta města Žižkova, pan Wertmüller, stavebního radu pana Herzoga. Počet obětí nebylo možno určit ni odhadnout, protože prezenční listina lidí, již na stavbě pracovali, se nenašla, polír zůstal v troskách, stavitel, jak pověděno, byl nemocen a podnikatel stavby neznal ni jména, ni počet lidí tam zaměstnaných.

Nedlouho po deváté hodině večerní, referovaly noviny dál, když okolí dějiště katastrofy už bylo klidné, podařilo se nadstrážníku Blažejovi, který tam konal hlídkovou službu, za pomoci pradleny paní Pecoldové zachránit jednu z obětí neštěstí. Upozorněn paní Pecoldovou, že z rumiště se ozývá sténání a slabé volání o pomoc, v němž ona s určitostí poznává hlas svého vnuka, který byl na stavbě zaměstnán jako zedník, nadstrážník Blažej za pomoci paní Pecoldové vyprostil zasypaného, který byl bez úhony, neboť při zřícení domu šťastně spočinul v hromadě písku. Otázku, proč volal o pomoc teprve několik hodin po zhroucení domu, lze zodpovědět tím, že po celou tu dobu byl v bezvědomí, jakž tomu nasvědčuje i stav jeho čelní kosti, poznamenané velikou boulí. Není bez zajímavosti, že krátko poté zadní zeď, která dosud visela nad rumištěm, se zhroutila.

2

Obě prostory mahagonového Bornova salónu, naplněné hosty, přední místnost hudební, v níž stál klavír a harfa, a zadní místnost s bufetem, byly štědře osvětleny petrolejkami a svíčkami, ale z ulice nebylo znát, že se u Bornů něco děje, bylať všechna okna pečlivě zastřena dřevěnými žaluziemi a nadto ještě tmavými, hustými záclonami a sametovými drapériemi – to proto, aby zář

linoucí se z Bornova příbytku nikoho tam dole nepodráždila a aby ho neuvedla v pokušení hodit do okna *cambulák*. Tohoto podivného slova, jež není uvedeno v žádném slovníku, se u Bornů užívalo právě jen v této a nejiné souvislosti: cambulák, toť kámen, jejž nenávistný chuďas metá do okna bohatcova. Časy byly neklidné, chudiny přibývalo, i bylo třeba se mít na pozoru a nedělat zbytečně zlou krev.

– Nevěřte tomu, paní Hano, co se o nás tvrdí, můj muž si nestojí ani zdaleka tak dobře, jak se o něm vypráví, řekla Marie Nedobylová, která před chvílí odsedla s hostitelkou Hanou Bornovou, krásnější a královštější než kdy jindy, k šachovému stolku u okna zadní místnosti salónu, kdež bylo méně lidí než vpředu. – Podnik je prý pasívní, parcely klesají, dům nic nenese, všechno je *schief*, koně stárnou a já nevím, co všechno – když můj muž o tom začne mluvit, zdá se mi vždycky, že jsme nadobro na mizině, a tak se divím, proč to všechno drží a chce mít tolik dětí.

Hana se usmála a zadívala se na pohněvanou polodětskou tvářičku své dávné protežé se zřejmým zalíbením. Navzdory svému dvojnásobnému šťastnému mateřství Marie si zachovala vzhled dívky s tenkým krkem a nerozumnou malou hlavou, zatíženou bohatstvím pískově zbarvených vlasů.

– Vy tomu, drahé dítě, opravdu věříte, že váš manžel má finanční nesnáze?

– Když se člověku něco pořád opakuje, nakonec začne věřit, řekla Marie, – *repetitio* není jenom *mater studiorum*, ale také víry. A Martin nejenom mluví, on mě také drží zkrátka, on chce, abych mu dělala hospodyni, a já nejsem hospodyně, paní Hano, nejsem! Dává mi sto dvacet zlatých vždy na prvního, není to málo, *das gib' ich zu*, ale také to není mnoho, a já nikdy nevím, kam se ty peníze propadají.

– To znám, to až příliš dobře znám, řekla Hana.

– Ale vás pan Born neomezuje, viďte, řekla Marie, s přísnou pátravostí hledíc Haně do tváře. – A když před prvním nemáte peníze, on vám dá nové.

– Ano, můj manžel je velmi velkorysý, řekla Hana.

– Jste šťastná, paní Hano, šťastná. Vy nevíte, co to je, když vám týden před prvním dojdou peníze. Aspoň *Vorschuss* kdyby mi dal, aspoň *Vorschuss*. Ale on nedá. Já si někdy vypůjčím od tatínka, ale to víte, tatínek je na tom také *knapp*. Proto raději nosím svůj prstýnek do zastavárny.

– Do zastavárny! zhrozila se Hana. – Paní Nedobylová že chodí do zastavárny?

Marie našpulila durdivě ústa a pohodila hlavou.

– Chodím, a chodím a budu chodit. Když je můj muž takový *Geizhals*, chodím do zastavárny, ať má ostudu. Na prvního ovšem ten prstýnek vyplatím, ale pak mi zase těch dvacet zlatek chybí do rozpočtu, a tak to jde celý rok dokola. Nevystačím, protože nevystačím – pravý *circulus vitiosus*. Myslím, že s těmi dvaceti zlatými budu mít *G'frett* do smrti, ledaže ten prsten nechám propadnout, a bude pokoj.

Na to Hana s žertovně hranou přísností, že se na Marii opravdu a vážně zlobí. Chybí-li jí dvacet zlatých do rozpočtu, pročpak vytlouká klín klínem, namísto aby požádala o výpomoc ji, Hanu Bornovou, svou starší přítelkyni, která se už za jejích dívčích let snažila nahradit jí radou i skutkem matku?

– To byste byla moc hodná, kdybyste mi půjčila pár zlatých, paní Hano, řekla Marie bez rozpaků, bez upejpání. – Ale nebude se pan Born zlobit?

Hana se místo odpovědi jen usmála, čímž vyjádřila svůj mírný podiv nad tím, jakže Marii vůbec mohlo napadnout, že by Born

byl s to nesouhlasit s něčím, co ona uznala za dobré učinit; bez dalších řečí pak vstala, naznačila malým pohybem ruky, že se vrátí co nevidět, a šustíc vlečkou hedvábné sukně, lemovanou umělými růžemi, božsky vzpřímená, v pase ztepilá a plná v prsou i v bocích, sebejistá vědomím své dokonalé krásy, prošla klenutým průchodem do přední místnosti salónu, kdež vyřezávaný stropní lustr, nesoucí čtyřiadvacet svíček, obléval příjemným žlutavým světlem pastelové úbory žen, laskal jejich pleť, a i černým kabátům mužů dodával jakési tlumené, jakoby naznačené barevnosti. Hana se nebránila pokroku, neodmítala svítit petrolejem, ale starodávné světlo voskovic měla nejraději – snad proto, že v pařížském salónu Oloronově, jejž poznala před lety, se svítilo výhradně jen svíčkami.

– Nikdo nežízní? Nikdo nehladoví? zeptala se s úsměvem, který platil všem a nikomu, když míjela kroužek pánů, debatujících za tak řečenou hudební balustrádou, zábradlíčkem z hlazeného dřeva, ozdobeným maličkými bronzovými bystami slavných muzikantů. Hana neměla ve svém salónu ráda takového uzavřené řečnivé kroužky a snažívala se zpravidla, aby společnost u ní shromážděná měla pohyb, vzruch, a skupinky a dvojice aby se prolínaly a střídaly jako ve hře škatule, škatule, hejbejte se, ale tentokrát nechala pány na pokoji a nezasáhla do jejich debaty, protože vycítila jemným smyslem rozené hostitelky, že se tu peče něco závažného a že její společenský zásah by byl nemístný, nemilý, a tudíž nespolečenský. Vedle jejího manžela, který nepohodlně seděl na nízkém štokrleti, obrácen zády k balustrádě, nořilo se z polostínu vypouklé myslitelské čelo hosta nadmíru váženého, doktora Albína Bráfa, docenta národohospodářství na universitě Karlo-Ferdinandově; v koutě pod velikou barevnou vázou s Makartovou kyticí šklebila se hubená satyrská tvář ředitele právního oddělení České spoři-

telny doktora Legáta, jednoho z nejstarších návštěvníků tohoto salónu, který sem chodíval ještě za svobodna, za časů nešťastné paní Lízy, první Bornovy ženy: vyrostl, zmohutněl, náramně obrostl peřím od těch dávných dob – vyženil tkalcovnu v Lednici nad Popelkou, stal se hlavním akcionářem cukrovaru a rafinerie v Opatovicích, zasedal v správní radě Živnostenské banky a byl zvolen zemským poslancem. Také jeho tlustý, plešatý, veselý bratr, který sem rovněž dnes zavítal, se velmi zvelebil od dob, kdy se ho v této místnosti paní Líza tázávala, aby řeč nestála, cože nového ve světě politickém: z rady od Zemského výboru, jímž tehdy byl, postoupil na vrchního radu a byl jmenován šéfem třetího odboru, který bděl nad věcmi hospodářských záložen a Hypoteční banky Království českého; a hlavní to jeho životní vítězství, provdal obě své kostnaté, stárnoucí dcery, jež ho nadto pak obdařily růžovými vnoučky, starší Libuše chlapečkem a mladší Klára holčičkou; zkrátka úspěch nad úspěch, životní zdar visel zlatým oblakem nad těmito váženými, usedlými pány, a Hana, když je míjela, jak poměrně, omezila se na obě nic neznamenající povšechné otázky, proti svému zvyku je zůstavujíc jejich kabalistickému rozhovoru o emisi cenných papírů, o eskontování směnek, o úvěrových obchodech, o rezervních fondech. Zkrátka samá *haute finance*, myslila si, když přistupovala k obtloustlé paní Paulíně Smolíkové, choti bohatého sirkáře Otty Smolíka, jež stála, šálek s čajem v ruce, s paní Laurou Helebrantovou, cizokrajně krásnou, a mrštnou němčinou jí cosi vykládala o šatech, přičemž šálek s čajem zřejmě překážel bohaté mimice jejích rukou.

– Dnes nebudeme mít potěšení vás slyšet? zeptala se Hana paní Paulíny, a Paulína odpověděla po česku, že dnešní úspěch paní Nedobylové, ach, byl tak veliký, ach, tak jedinečný, že ona, Paulína Smolíková, si netroufá hned po ní vyrukovat se svým

ubohoučkým uměníčkem. Hana si pomyslila, že to je úvaha velmi správná, skromnost až příliš oprávněná – vskutku Marie se dnes pokryla slávou, když skvěle zahrála na harfu parafrázi Vltavy, nové skladby Bedřicha Smetany; nicméně odpověděla junonské choti sirkařově, že hra na harfu a zpěv jsou dvě hodnoty zcela nesouměřitelné a že všichni hosté pevně doufají, že paní Paulína Smolíková je ani tentokrát nezklame.

Přešla pak ze salónu do svého budoáru – umělý společenský úsměv, jímž byla ozdobila svou tvář, dokud jako vlídný archanděl procházela mezi hosty, ihned zhasl – a odemkla sklápěcí desku titěrného francouzského sekretáře, v němž ukládala své hotovosti. Ze sousedního pokoje, malého dětského, zvaného tak proto, že v něm bydlil její dvouletý synek Ivan, na rozdíl od velikého dětského pokoje, obývaného patnáctiletým Míšou, ozýval se způsobný hlas Haniny sestry Bětuše, jež chlapci předčítala pohádku. – Sedlák a selka se tuze zaradovali, bylo slyšet její pečlivě artikulovaná slova, – že jim nebesa konečně požehnala a že synáček, ač jako palec maličký… Měla bych se za ním podívat a zeptat se, jak mu je, pomyslila si Hana, zatímco vybírala ze zásuvky peníze; Ivan si totiž od rána stěžoval na bolení v krku, měl zvýšenou teplotu, a domácí lékař pan doktor Thomayer nařídil, aby zůstal v posteli. Ale možná, uvažovala dál, že už usíná a já bych ho zbytečně vyburcovala, však se už Bětuše o něj postará.

Není to ode mne *ausgerechnet nóbl*, že od ní chci přijmout peníze, přemítala Marie Nedobylová, s roztržitým zájmem přihlížejíc dvěma starým, nápadně ctihodným manželům, kteří právě vešli do zadní místnosti, kdež byl na dlouhém jídelním stole vyložen bufet, a počali si vybírat, přičemž si vzájemně pomáhali radou a příkladem – odporuje to běžné společenské konvenci, ale což mi neříkal tatínek bezpočtukrát, že opravdová osobnost se nedá běž-

nou společenskou konvencí spoutat? A koneckonců, když uvážím, kolik let jsem u ní hrála zadarmo a kolik by ji to bylo stálo, kdyby na mém místě byla seděla placená harfenistka, opravdu se mi zdá, že se nemusím ženýrovat. Kolik asi přinese? Jen těch dvacet zlatých, o kterých byla řeč? Kdyby přinesla o takových deset dvacet zlatých víc, bylo by to od ní opravdu *grosszügig* a mně by to dalo pěkný náskok pro příští měsíc. To je bída, být ženou boháče!

Tu se už Hana vrátila, zářivě se usmála na oba staré manžele, kteří se právě vzdalovali od bufetu s kořistí uzeného jazyka a studené telecí pečeně, a diskrétně vtiskla Marii do dlaně čtyři nové, do malých čtverečků složené šedomodré bankovky po pěti zlatých.

– Jste moc hodná, paní Hano, vrátím vám to hned, až něco ušetřím na domácnosti, řekla Marie trochu zklamaně a vstala, aby peníze uložila do své korálkové pompadúrky, ležící na sametovém křesle pod stojací lampou, jejíž bronzový podstavec představoval pannu, v cudném zmatku si zakrývající oči před amórkem, tahajícím ji za lem roucha. Na dně pompadúrky, z níž Marie vylovila svou safiánovou peněženku, právě tak velikou, aby se do ní ony nadrobno složené bankovky vešly, bylo kromě krajkového kapesníčku, flakónku s kolínskou vodou, hřebínku a pudřenky několik kousků cukru.

Hana se zkoumavě dívala na svou protežé.

– Poslyšte, Marie, možná, že se mi to jenom zdá, ale řekla bych, že ještě rostete.

– Ano, také se mi to zdá, řekla Marie, a odhodila svou pompadúrku na prázdné křeslo. – Dvě děti mám, jsem už potřetí v jiném stavu, a jako bych ještě rostla.

V přední místnosti, v pánském kroužku za hudební balustrádou, se dosud mluvilo o věcech vážných, a Jan Born přitom dával

zaznívat svému krásnému, svému, jak se o něm říkávalo, hraběcímu hlasu častěji, než se na hostitele slušelo. Usiloval o uskutečnění – přesněji řečeno, šloť o věc příliš velikou, dalekou a vážnou, o zpopulárnění jedné z mnohých svých myšlenek, jež se pořád ještě čile rodily v jeho uhlazené hlavě, nevídáno že už sedmačtyřicetileté, nevídáno že prošedivělé, totiž o to, aby se český národ po dlouhých letech stagnace a paběrkování ve věcech vlasteneckých a hospodářsko-finančních zase jednou vzchopil k mohutnému činu a aby znovu a rozhodněji než kdy dříve vykročil k samostatnosti, k svébytnosti a k osvědčení svých sil a své vyspělosti. Dnes, po dvaceti bezmála letech mohutného růstu českého národního života a vzestupu českého kapitálu – taková asi byla tresť jeho myšlenky – nikdo už zajisté nepochybuje o nezměrné důležitosti českých, na Vídni nezávislých peněžních ústavů. Nikoho z vážených mužů tuto shromážděných není třeba přesvědčovat o tom, že to byly záložny a spořitelny, tato krystalizační střediska drobného českého střádalství, jež nás v padesátých a šedesátých letech vyvedly z nejhlubších temnot. Založení Živnostenské banky, k němuž došlo součinností českých a moravských záložen, toť událost historická, událost slavná, která svým významem předčí položení základního kamene k Národnímu divadlu; nejskvělejším činem českého sněmu bylo zřízení Hypoteční banky Království českého, tohoto dobročinného ústavu, jehož existence znamená novou epochu v historii našeho zemědělství. Tyto úspěchy však, byť sebeskvělejší, jsou dnes už deset čtrnáct let staré; burzovní krach z roku třiasedmdesátého zasadil zlou ránu českému peněžnictví; téměř všechny nové pražské peněžní ústavy, jež vznikly v době nezdravé konjunktury, v roce dvaasedmdesátém, vzaly zasvé; hrůza před cennými papíry, jež zachvátila náš národ, se stala těžko překonatelnou překážkou akciového podnikání. Nicméně

hrůza ta je neoprávněná, neboť náš hospodářský život se za těch šest let, jež uplynuly od zmíněného krachu, opět zkonsolidoval, ba co víc: probudil se k novému jarému ruchu rychlým rozvojem domácího průmyslu cukrovarnického. Pan ředitel doktor Legát, zde přítomný, jakožto člen správní rady Živnobanky by o tomto rozvoji našeho cukrovarnictví mohl říci daleko víc než on, Jan Born, pouhý obchodník se zbožím galanterním. Nicméně i on, Jan Born, o tomto rozvoji něco ví, dostaloť se mu té cti, že byl zvolen za člena správní rady české Bodenkreditky, správněji České společnosti pro úvěr pozemkový, i pozoruje dojatým okem, jak namáhavě tento výtečný peněžní ústav drží krok s rostoucími požadavky našeho hospodářského života; a je veřejným tajemstvím, že s Živnobankou je tomu také tak, a vůbec že kapitálové prostředky našich peněžních ústavů jsou ponejvíce imobilizovány v nových průmyslových podnicích, zejména cukrovarnických. Dokud je cukrovarnictví na postupu, je dobře; ale co by se stalo, kdyby nastala krize? Domnívá se někdo z pánů přítomných, že vídeňské banky by hnuly prstem, aby zabránily nové kalamitě na pražském peněžním trhu?

Proti tomu se doktor Legát ohradil humorně, ale co nejrozhodněji; jedna finanční kalamita na jednu generaci, toť prý až dost, a ať prý Born dá s takovým sejčkováním pokoj. Ale Born nemínil dát pokoj. Okolnost, že v této chvíli nehrozí žádné nebezpečí, nesmí prý nám bránit v tom, abychom si ucpávali uši před sténáním české země, trpící nedostatkem úvěru.

Takto promlouval svým hraběcím hlasem, a činil to tak přesvědčivě, že kdo zbystřil sluch, vskutku slyšel posténávání země, trpící nedostatkem úvěru. Českému peněžnictví, hovořil Born dál, chybí kapitálově silné zemské ústředí, o něž by se jednotlivé ústavy mohly v kritických dobách opřít; toť nesporné, toť kardi-

nálně důležité, a tato starost musí být položena na srdce každému Čechovi, dbalému blaha své vlasti.

Oba bratři Legátové s tímto spravedlivým požadavkem každého věrného Čecha víceméně souhlasili, ale nic víc než souhlasili; vyčkávali, jak se k té věci vysloví doktor Bráf, onen velenadějný mladý učenec, jejž si Born předcházel pro jeho důvěrné, možno říci synovské styky s rodinou předáka českého politického života, Františka Ladislava Riegra, zetě Františka Palackého, řečeného Otec národa. Byl-li František Palacký vskutku Otcem národa, byla Riegrova dcera Libuše Dcerou národa, a doktor Bráf byl prý s touto dcerou národa od loňska zasnouben; to už věru něco znamenalo, a není divu, mělo-li každé jeho slovo váhu kovovou. Žel Bráf, maličký, drobný, s velikou hlavou na útlém krku, mlčel. Propadlý v křesle, nožky zkřížené, pokuřoval doutník, a ač byl mnohem mladší než Born, vědoucně, přezíravě se jeho řečnění usmíval. Když se pak nakonec přece uráčil promluvit, řekl něco docela jiného, než co si Born přál od něho slyšet.

Co si přál od něho Born slyšet? Vaše myšlenka – takto měla znít Bráfova ideální odpověď – vaše myšlenka, vážený pane Borne, je vskutku znamenitá, horším se na sebe, že jsem sám na ni už dávno nepřišel; dokud má náš národ syny tak iniciativní a moudře podnikavé, jako jste vy, pane velkoobchodníku, věru není třeba nad ním lámat hůl. Hned zítra upozorním na váš námět svého budoucího tchána, zetě Otce národa, přičemž ovšem nezamlčím, že to je námět váš, nikoli můj, a povedu ho k tomu, aby v patřičný čas o té věci pronesl v sněmovně jednu ze svých zápalných řečí, neboť všechny řeči, jež pronáší můj nastávající tchán, zeť Otce národa, jak známo, jsou zápalné. Bude ovšem třeba, aby členové sněmovny už předem o té věci něco zvěděli a aby byli připraveni na to, co se chystá; proto zde přítomný pan ředitel doktor Legát by

učinil dobře, kdyby o tom tu a tam utrousil slůvko mezi svými sněmovními kolegy a kdyby nenápadně naznačil, že tomu projektu se dostane podpory nejvyšších míst. Totéž, bude-li tak laskav, nechť učiní pan vrchní rada Legát na Zemském výboru. Mezitím bude lze sesadit komisi odborníků, aby vypracovala náležité návrhy pro český sněm. Pan Born geniálně vycítil, že právě nyní je doba pro takovýto čin mimořádně příznivá, i jsem přesvědčen, že jeho podnět se potká s náležitým zdarem.

Takto tedy měl doktor Bráf promluvit, aby uspokojil Bornovo očekávání; že však Bornovo očekávání uspokojit nechtěl, řekl, žel, něco docela jiného. – Potřebovali bychom, řekl, přičemž si cídil cípem kapesníku svůj cvikr s širokou černou obrubou, – potřebovali bychom svého českého Balzaca. – Toto prohlásil, tento výrok dal, učený národohospodář, k lepšímu, a když se na něj Born a bratři Legátové s úžasem zahleděli, pokračoval, že děje kritického roku dvaasedmdesátého a třiasedmdesátého, několikrát zde zmíněné, jsou tak zajímavé, že věru jest litovati, že se dosud nenašel český Balzac, který by je byl oděl poutavou románovou formou. Když si člověk vzpomene na úžasné rojení a rašení nových akciových bank, k nimž vídeňská ministerská rada udělovala koncese s liberálností víře nepodobnou, když si vybaví ty doby, kdy nechybělo ústavů, jež dovedly akcie splacené osmdesáti zlatkami vyhnat během několika neděl na kurs tří set až tří set padesáti zlatých, a kdy důvěřivé laické obecenstvo celé rakouské říše považovalo tyto výnosy za normální, odkudsi z nebes padající bankovní zisky, věru neubrání se podivu, pročže se nenašel český Balzac, který by byl mistrovským perem popsal tento tanec miliónů. Českého Balzaca bychom potřebovali, ano, to je to, čeho nám třeba – žel, nemáme jej, jsouť zájmy našich literátů obráceny výlučně jen k nejvšednějším zjevům našeho společenského života, jako by se

národ náš skládal výhradně jen z hokynářů, úředníků od magistrátu a domácích pánů.

Na to doktor Legát odpověděl uštěpačně, že o tom, že bychom potřebovali českého Balzaca, není sporu; jenže právě tak bychom potřebovali mít svého Shakespeara, svého Goetha, své moře, svou šlechtu, své kolonie, své Alpy, svého Edisona, své naleziště zlata, svou svobodu a tak dále a tak dále, zkrátka všechny ty krásné a potřebné věci, jež šťastnější národy mají a my ne. Ale prozatím tu byla řeč o potřebě velikého silného zemského peněžního ústavu; nuže, co o tom soudí pan docent?

Na to pan docent lhostejně, že o potřebě takovéto lze mluvit, ale prozatím, žel, nic víc než mluvit. Leč přejí-li si páni mocí mermo slyšet jeho, Bráfovo mínění, odpoví jim takto: Po jeho soudu není důvodu zřizovat veřejný podnik, dokud příslušné podniky soukromé samy veškeré potřebě náležitě hoví. Projekt zemského peněžního ústavu by nepochybně narazil na námitky liberalistických kruhů a vzbudil by oprávněné konkurenční obavy jak u soukromých bank, tak v kruzích spořitelních. Rozvoj takového zemského peněžního ústavu by nutně vedl k zřizování venkovských filiálek, což by dále nutně vedlo k vyvlastňování malých venkovských záložen: a to je, dovolí-li pánové, zakuklená forma zemského socialismu. A tvrdí-li pan Born, že naše země sténá pro nedostatek úvěru, lze naproti tomu poukázat na to, že nejpružnější a nejpotřebnější forma úvěru je úvěr směnečný; a směnečný úvěr jakožto úvěr osobní spočívá na znalosti dlužníka, a tato znalost je daleko lepší u drobných, lidových peněžních ústavů než u ústavu takových rozměrů, o jehož potřebě tu hovořil pan Born.

Zatímco Born, zklamán, pokusil se namítnout, že tu nejde a ani nemůže jít o pohlcení drobných peněžních ústavů, nýbrž naopak o jejich záštitu a zajištění, pootevřely se dveře a do salónu

se vloudal, tahaje za sebou své dlouhé, tenké nohy, navlečené do tmavých kalhot, sahajících do půli lýtek, a do jemných černých punčoch, úzká ramena spuštěná, záda do kulata, vyčouhlý chlapec drobné, nažloutlé tváře, zhyzděné utkvělým výrazem lhostejnosti a nudy. Ruce v kapsách, tmavé oči, podmalované hnědavými kruhy, upřené do neurčita, jako by mu nezáleželo na nikom a na ničem na světě, cestou se zřejmou nechutí mumlaje svá „maucta" a „rukulíbám", jimiž zdravil hosty, jež míjel, aniž ke komukoli z nich vzhlédl, šoural se k zadní místnosti s bufetem: byl to Míša, Bornův syn z prvního jeho manželství, který tu konal své *entrée*, jako vždy tak nešťastné, tak levé, že kdo si jeho příchodu povšiml, pomyslil si zajisté: Jaký to nadutý, nepříjemný klacek! Syn takového šaramantního kavalíra, jako je Jan Born!

Byl si dobře vědom nepříznivého dojmu, jejž vyvolával jeho zjev, i cítil svou vlastní protivnost na tváři jako přischlý koláč bláta; bylo to trapné a současně příjemné, to proto, že věděl, že jeho zlatovlasá macecha se za něho stydí a že jí jeho přítomnost v jejím salónu jde na nervy tím víc, čím on, Míša, je protivnější; a Míša ji nenáviděl za její krásu a nevšímavou pýchu daleko víc, než jak nenáviděl její sestru Bětuši za její zradu, tetu Jindřiši Elsassovou za její autoritářství, profesory na gymnasiu za jejich tyranii a svého vlastního otce za to, že jeho, Míšovu existenci bral na vědomí jen tehdy, když ho chtěl potrestat, pokárat, zkrátka zkrušit něčím nepříjemným. Odedávna všichni starší lidé, jež Míša znal, byli proti němu spiklí a každý si jen od rána do noci lámal hlavu, jak mu otrávit život. Čelil těmto úkladům a všeobecné jejich nesympatii svou maskou zarputilosti a nevlídnosti, a čím zarputileji, čím nevlídněji se tvářil, tím nepřátelštější byl vůči němu svět, a čím byl svět nepřátelštější, tím temnější byla zloba v jeho patnáctiletém srdci a tím úplnější jeho osamělost. Otcův nedávný přísný rozkaz, aby chlapec ve stře-

du chodil do salónu mezi hosty, jeť prý už na čase, aby se otrkal a okopal, aj, to bylo jedno z těch nesčetných opatření, jimiž dospělí, ať otec, ať jiní, se snažili opepřit Míšův pobyt na tomto bídném světě. Slabý, bezmocný, nemohl neposlechnout; ruce v kapsách, přihrben, nohy jako vykloubené, šoural se tedy lesem nepřátel, zavilců, spiklenců, nenávistníků, protivů, vypasených rozšafů, nudných karatelů a trapných žertéřů, z nichž nikdo netušil, co se děje v jeho chlapeckém srdci.

Kde je? myslil si, kradí pátraje zrakem po své krásné maceše, aby se potěšil zjevnou netrpělivostí a nervozitou, jež vždy zalomcovala královskou její hrudí, když se on, Míša, objevil mezi hosty. Namísto macechy uhlídal svého otce, který seděl, zády se dotýkaje balustrády, pospolu s třemi neznámými, ale na první pohled velmi protivnými pány; a chlapec si dobře povšiml, že ač otec právě upíral zrak v přibližném směru k němu, nevzal ho na vědomí. Tak vida, pomyslil si Míša, pohněván. Kvůli tobě jsem se myl, kvůli tobě sem lezu a kvůli tobě se tu otravuju, a ty, ty mě nevidíš.

Neměl svého otce rád, bál se ho, nerozuměl si s ním, a přece ho jeho nevšímavost zamrzela.

– Tak co pořád děláš, junáku? oslovil Míšu znenadání ředitel Vyšší dívčí školy, tentýž starý pán, který si byl prve se svou manželkou vybíral jídlo v bufetu; talířek se studenou pečení a vidličkou držel dosud v obou rukou.

– Nic, odpověděl Míša mračně, odhlížeje stranou.

– To je málo, na to starý pán, zachovávaje svůj pololaskavý, poloshovívaný výraz hodného strýčínka. – A co ve škole, co ve škole, učitelé poslouchají?

– Ne, řekl Míša, a starý pán, uražen touto odpovědí, ho propustil. Takové pitomosti, takové pitomosti! myslil si Míša. Kolikrát se mě už ti paprikové zeptali, jestli učitelé ve škole poslouchají! A starý

pán, hledě na jeho zakulacená, vzdalující se záda, si myslil: To je mládež, to je mládež! Že to Born trpí, aby se jeho syn takhle choval!

– Míšo, dáš ty pracky z kapes?!? sykla na chlapce žlutá, vyschlá paní s černým hladkým účesem, macešina tetinka Jindřiše Elsassová, která seděla, pojídajíc jablkový kompot, na otáčecí židličce u klavíru. Její tichý, ale energický hlas zazněl tak ostře do jeho trudného přemítání, že se lekl, a vytáhnuv ruce z kapes, zadíval se na ni jako vlče chycené do tenat.

– A postav se rovně, prsa ven, hlavu vzhůru! hovořila paní Jindřiše, pevná, přísná ve své scvrklé útlosti. – To se chceš líbit děvčatům, když chodíš po světě jako svatý Utřinos?!

– Já se nechci líbit děvčatům, řekl Míša vzpurně, ostražitě. Vycítil, že zlý osud na něho nachystal prostřednictvím tety Jindřiše novou nástrahu, a nemýlil se:

– To je chyba, že se nechceš líbit děvčatům, pravila paní Jindřiše opovržlivě, uždibujíc kousek kompotu. – Mužský, který se nelíbí děvčatům, není žádný mužský. Proč chceš chodit do tanečních hodin, když se nechceš líbit děvčatům?

V Míšovi hrklo.

– Ale já nechci chodit do tanečních hodin!

– To je taky chyba, řekla paní Jindřiše. – Prý se máš naučit móresům, povídá tvůj papá, a kde jinde se máš naučit móresům než v tanečních hodinách? Nic se neboj, já mu domluvím a zařídím to, tvá mamá na to jistě nebude mít čas, kdepak by ona na tebe měla čas, ale to nevadí, já se tě ujmu sama, mám neteř, která letos začne chodit do tanečních, a já budu dělat garde, vezmu tě tedy s sebou, budeš nám kavalírem. Udělám z tebe jiného člověka, aby se na tebe dalo koukat, takhle se na tebe nedá koukat, a co je do mužského, na kterého se nedá koukat? – Teta Jindřiše, fanatická

feministka, užívala velmi často slova „mužský“, protahujíc přitom obě sykavky, aby dala najevo své opovržení k tomu hrubému, k ničemu dobrému plemeni. – To je mi kluk, to se podívejme! On se nechce líbit děvčatům! Co tedy chceš? Co budeš na světě dělat, až jednou dospěješ? Prodávat kastroly a hrnce jako tvůj papá, že. To je sice moc hezké povolání, to věřím, vynáší to a člověk se přitom nenadře, ale je to jen *prostředek* k udržení života, není to *cíl*! A jaký je cíl tvého života, co myslíš, mladý pane? Čistě biologický, ujišťuji tě, čistě biologický, zachování rodu a nic víc! – Tetinka se nepříjemně rozesmála. – Ty mi nerozumíš, koukáš na mne jako tele na nová vrata, jsi nevzdělaný, až se člověku dělá zle, a nevzdělaný zůstaneš, protože vy mužští nemáte svůj emancipační vzdělávací klub, jaký máme my! To se karta obrátila, to se podívejme, to se karta obrátila!

Stále se kdákavě smějíc, paní Jindřiše Elsassová se obrátila na Paulínu Smolíkovou, jež něco hledala v štůsku not, ležícím na klavíru, a opakovala jí myšlenku, jež ji právě osvítila, že mužští by si měli zřídit vzdělávací středisko na způsob ženského Amerického klubu; mezitím Míša zmizel z její blízkosti a prošel, znovu zastrčiv ruce do kapes, do vedlejší místnosti salónu. Tam seděla, důvěrně hovořic s paní Marií Nedobylovou, jeho macecha, a Míša si povšiml, jak se zamračila, když ho uviděla, a jak s nelibostí pohodila svou zlatovlasou hlavou.

– Míšo, co se dělá, když se někam vstoupí? pokárala ho, když beze slova, ruce v kapsách, zamířil k bufetu.

– Rukulíbám, já vás neviděl, odpověděl přes rameno, zatímco prohlížel, kriticky vraště čelo a pohrdavě špule ústa, vystavené mísy. Naložil si pak na talíř kopeček bramborového salátu, dva žloutkové dorty a několik kousků vanilkového moučníku zvaného boží milosti a pak, s úšklebkem nechuti prohlížeje tuto roztodiv-

nou kombinaci, sedl si do křesla, na němž ležela Mariina korálková pompadúrka, a počal se s hlasitým mlaskáním nimrat v jídle.

Hana ho chtěla napomenout, aby nemlaskal a nejedl rukama, ale uvědomila si, že by to nebylo nic platné a že by si jen zadala, neboť bylo znát na opičím výrazu jeho tváře, že jí to dělá na zlost a naschvál; vybídla tedy Marii, aby se vrátily mezi hosty. – Já to nesnesu, řekla šeptem, ústa pobledlá hněvem, když vcházely do přední místnosti. – Born nedovolí, aby se na něj sáhlo prstem, a já na něj nemám žádné právo. Poraďte mi, probůh, co mám dělat! Já jsem nadobro bezradná.

– Zkuste to s láskou, poradila Marie. – Můj tatínek říká, že bez lásky žádný vychovatel nic nesvede.

– S láskou! řekla Hana s hořkým polosmíchem. – Vídáte ho sama: což je možno ho milovat?

Zvítězil jsem, zvítězil, myslil si spokojeně Míša, který ihned po macešině odchodu přestal mlaskat. Zvítězil jsem, ovládl jsem pole.

Něco ho tlačilo, i sáhl za sebe a nahmátl dámskou pompadúrku. Opatrně, jednou rukou, povolil šňůrky a hrábl do ní; a zatímco vedle, v hlavní místnosti salónu, jeho otec bojoval o zřízení veliké zemské banky, jeho syn se zatajeným dechem naslepo ohledával obsah Mariiny peněženky.

3

Panská, hezounké děvče s krajkovým čepečkem v černých vlasech, stála nedaleko otevřených dveří v předsíni a drobounkými kniksy, zastrkujíc peníze do kapsičky na bílé zástěrce, děkovala za spropitné, jež jí dávali loučící se hosté. Marie Nedobylová, jež odchá-

zela poslední, vylovila z peněženky dvoudesetník a vsunula jej do dívčiny ruky. Když pak už peněženku zavřela a spustila nazpět do pompadúrky, lekla se dodatečně, zvolala „um Gotteswillen", znovu peněženku vytáhla a nahlédla do ní.

– Už je to tak, řekla, oči široko dokořán, a růžová hubinka se jí chvěla, jako by se chtěla dát do pláče. – Těch dvacet zlatých zmizelo, paní Hano, jak je to možné? Vždyť vím pozitivně, že jsem si je dala do tobolky, hned jak jste mi je přinesla!

– Jakých dvacet zlatých? zeptal se Born.

– To nic, jen se podívejte ještě jednou pořádně, řekla Hana se zdrženlivým úsměvem.

Marie se tedy podívala pořádně, vytáhla ze své pompadúrky vše, co v ní měla, ale dvacet zlatek pryč a pryč.

– Asi vám vypadly na zem, řekla Hana. – Ne, ne, podívám se sama, dodala, když Marie vykročila, aby se vrátila do salónu. A už odkvapila, hedvábně šustíc svou vlečkou, pošitou umělými růžemi.

Vrátila se zanedlouho, maličko zardělá, čtyři bankovky po pěti zlatých v ruce.

– Ach, vy dítě, dítě jedno roztržité! řekla s mateřskou výčitkou. – To se rozumí, že ležely na fotelu.

Na to Born, že Nedobylovi lze gratulovat, neboť tato roztržitost svědčí o převeliké Mariině zamilovanosti. Ale dceruška filosofova, ač za svobodna vyslechla z úst svého otce mnohé poučení o nespolehlivosti člověkových smyslů, nedala se tak snadno přesvědčit.

– To jsem opravdu blázen, řekla, vrtíc hlavou, zatímco bankovky překládala, aby se jí vešly do peněženky. – A co říkáte o zamilovanosti? Vůbec nejsem zamilovaná, vždyť jsme s Martinem už tolik let svoji.

Před domem čekal na Marii kočár s dvěma pěknými, nepokojnými grošáky, a starý vozka – Nedobyl svěřoval své kočárové

koně jen kočím nejzkušenějším –, upozorněn odjezdem ostatních hostů, že jeho velitelka se objeví co nevidět, už rozžehl lucerny. Když Marie vyšla z domu, vytáhla z pompadúrky kousek cukru a podala jej na holé dlani, z opatrnosti ohýbajíc prsty nazad, podsednímu koni jménem Hubert, který stál, jak bylo jeho zvykem, předními kopyty na ojíněném okraji chodníku – dáš ty nožičky dolů! pokárala ho Marie něžně – a pak podarovala náručního koně Maxima. Pohladila s libostí jeho teplé, hedvábné chřípí, což strpěl klidně, ba možno říci vlídně; zato Hubert, jejž potom také chtěla polaskat, odvrátil netrpělivě svou krásnou moudrou hlavu, jako by chtěl říci: Nemysli, že sis mě za ten svůj kousek cukru koupila; já nemám tak prodejnou povahu jako *někdo*.

I koně mají svou individualitu, myslila si Marie, když opatrně, aby si nepřišlápla sukni, vystupovala na schůdek kočáru, potažený sametem. Hubert má dojista blíž k tomu, čemu u lidí říkáme osobnost, než Maxim. Ovšem s Maximem se dá snáze vyjít. Pravdu má tatínek, že osobnost je cíl všeho stvoření, jenže bývá s ní kříž.

Bylo deset minut po osmé, a černočerná mrazivá tma, toliko málo rozptylovaná nečetnými plynovými lucernami, už lehla na ospalé město. Mariin kočár, zle hrkotaje po nerovném dláždění, minul kasárny na Josefském náměstí, kdež na chodníku postávalo, ruce v rukou, oči v očích, několik prokřehlých vojáčků se svými děvčaty, objel empírový portál celnice a zamířil k liduprázdné Hybernské ulici. Tramvaj, tažená párem hubených koní, kteří stěží pletli nohama, šinula se pozvolna středem náměstí; v jejích špinavých oknech, spoře osvětlených, bylo vidět několik smutných klimbajících hlav.

Jeden se dá pohladit, uvažovala Marie, druhý nedá, a Míša je zloděj. Tato myšlenka jí prošlehla hlavou jako blesk, a udělalo se jí z ní úzko. Ano, ano, tak to bylo; on ty peníze ukradl, nikdo jiný.

Protože to mi přece nikdo nenamluví, že jsem ty bankocetle jen tak pohodila. Předně vím, že ty první byly složené nadrobno, a ty druhé ne. A pak snad nejsem na hlavu padlá, přece vím, co dělám. Vypadá, jako by neuměl do deseti počítat, a vida ho. On na tom křesle seděl, a když jsme odešly do vedlejšího pokoje, kradl. Ale to je strašné. Zajisté, zlodějů vždycky bylo na světě dost a dost, jenže Míša je *Born*! Co je to potom platné, být váženou osobností, jako je jeho otec, když se mu narodí takový ošklivý zlodějský spratek? Chudák paní Hana. Ale to se musí uznat, že to provedla dokonale, jen co je pravda, ona má takt a umí se chovat, že bych se sama mohla od ní učit.

Kočár, minuv hranatou budovu starého nádraží, vjel do území železnic; vlevo, oddělena od chodníku dlouhým podezděným plotem, tak ojíněným, že vypadal jako z cukru, chladně bleskotala ve světle luceren a semaforů síť kolejnic Státní dráhy, vpředu pak, napříč ulice, táhl se ze tmy do tmy, směřuje k nádraží novému, železniční val dráhy Františka Josefa, přerušený mostním podjezdem. Šikmo vpředu byl obzor uzavřen černou siluetou Žižkova vrchu, tak řečeného Žižkaperku, nad nímž teď visel obrovitý krvavý měsíc. Za plotem na slepé koleji stálo několik opuštěných vagónů, podobných spícím chaloupkám, a pod otevřeným podstřeškem se bělala kupa poštovních balíčků. Zdáli, od Karlína, se blížilo namáhavé bufání přijíždějícího vlaku, asi nákladního.

Protože dláždění bylo stále horší, stále nerovnější a osvětlení chudší, kočár jel teď pomaleji než krokem. Vidíte ho sama: což je možno ho milovat? připomněla si Marie Hanina slova; Míšův případ jí nešel z mysli a působil jí trapnou tíseň, jako by na něm měla spoluvinu. Zajisté není možno ho milovat. Ale je to jeho chyba? Není to zase náš slavný *circulus vitiosus*, do něhož zabředl ten chlapec? Nemůže být milován, protože je takový, jaký je, a je

takový, jaký je, protože nikdy nebyl milován. Ano, ano, tak tomu, tak i nejinak by tu věc posoudil tatínek, tak by se o ní vyjádřil.

Myšlenka na otce připomněla Marii její šťastná dívčí léta, ovzduší veliké lásky a vzájemné úcty, v němž ve stínu svého učeného otce vyrostla, a protože člověk přirozeně zkrášluje všechno minulé, zlatá ta doba jí teď připadala tak nevýslovně blaženou, že jí oči naběhly slzami sladce mučivého stesku. Jak budou mé děti jednou vzpomínat na mne a na své mládí? pomyslila si. Miluji je dost, dávám jim svou lásku dost najevo? Lépe je láskou udusit, než aby mi z nich vyrostli takoví nešťastní, nikomu milí ničemové, jako je Míša Bornů.

Netrpělivě se předklonila, jako by tímto pohybem chtěla kočáru pomoci k větší rychlosti.

Vůz podjel železniční most, v té chvíli hluše dunící pod tíhou vlaku, jehož hlas prve bylo slyšet z Karlína, a zamířil obloukem k vratům třípatrového roháku, jejž Martin Nedobyl začal stavět před čtyřmi roky, domu to s kalichy na střeše, balkóny a iniciálami majitelova jména, domu-tvrze, domu nedobytných snů, jeho pýchy a jistoty životní. Marie vzhlédla k oknům svého bytu v druhém poschodí – dnes bychom asi řekli v prvním, ale tehdy ještě pojem mezaninu nebyl zaveden – a shledala, že v jídelně je světlo, v dětském pokoji tma. Už hajají, pomyslila si, i prostoupil ji pocit hřejivé něhy, jako by se byla napila vína.

Přes ulici, tenkrát zvanou Olšanská, dnešní Kalininovu, bylo seřadiště Františkovy dráhy, na němž právě pilně šíbovala, provázena hvizdy a hrdelními výkřiky železničářů, mohutná lokomotiva, tu s výbušným supěním vyrážejíc vpřed, tu zase nazad, jako by se byla spletla a honečkem chtěla chybu napravit, tu s třeskem narážejíc na řadu odpoutaných vagónů, tu pak se zastavujíc, aby se po chvíli odpočinku všecka se třesouc energií, nanovo jala po-

kračovat ve své hromové práci. Oblaka páry a jisker vyšlehovala k hvězdnému nebi, píšťalky svištěly, barevné lucerny, unášené spěchavými stínovými postavami, se mihotaly v černu; takto tedy vypadal protějšek Nedobylova domu, na jihu nádražní seřadiště, o ždibec cesty dál směrem k vinohradskému parku, zvanému Rajská zahrada, vyboulené bobtnavé bubny městské plynárny a na západě, jak pověděno, železniční val – *en face* tak živé, tak hřmotné, jako by muž, který si vybudoval svůj dům-tvrz právě zde, na této křižovatce hluků, neměl vůbec žádné nervy. Ovšem nezapomínejme, že tenkrát, v sedmdesátých letech věku minulého, lidé ještě nebyli tak chorobně žízniví po klidu a tichu jako dnes. Nejen Martinu Nedobylovi, muži z oceli, ale ani jeho mladé ženě, dcerušce filosofově, nepřekážel všechen ten přednádražní ruch – snášeli bez trýzně ono burácení strojů, vnímajíce je spíš jako potěšitelný projev kypícího života než jako prvek rušivý. Že její děti milovaly mašinky a že je nikdy neomrzelo se na ně dívat z balkónu nebo z okna, Marie je uznávala také; a zachtělo-li se jí přírody, hoj, nebylo nic snazšího než obrátit se k dráze zády a vyjít si do bezkonečných Nedobylových zahrad, do jeho parkových latifundií Komotovky a Opařilky, na jejichž nejzápadnějším cípu jeho dvoukřídlý dům stál jako ohromná kamenná hráz, oddělující železný svět strojů od zeleného světa stromů.

Nedobylův dům, jak pověděno jinde, byl těžký, důkladně od základů po střechu zmúrovaný; ale když Marie vjížděla ve svém kočáru do širokých vrat, jež před ní otevřel vždy ochotný domovník pan Jůza, nebylo už toto sídlo tím, čím bylo, když z něho před několika hodinami byla vyjížděla, a též všichni jeho nájemníci byli jiní, než jací byli, když se prve brala k Bornům, o stupeň zlejší, o krapánek nepřátelštější, též o poznání moudřejší a zkušenější, měliť někteří z nich ještě před krátkým nedávnem mylně za to, že

na tomto světě, byť bídném, žijí lidé tak silní, tak úspěšní a požehnaní, že se jim nikdy nemůže nic nepříznivého přihodit; a teď, nu, teď už dospěli k správnějšímu názoru, že takových lidí není. Zdi Nedobylova domu se zdály stejně těžké jako dřív; ve skutečnosti byly lehčí, neboť sám jejich budovatel, znenadání zvážen, byl shledán lehkým.

Když se kočár zastavil uprostřed širokého průjezdu, ozdobeného korintskými sloupy a osvětleného bronzovou nástropní lucernou, pan Jůza, jak tříska drobounký a vyschlý, horlivě se rozběhl, aby před Marií otevřel skleněné dveře, vedoucí na schodiště. Čilý, povídavý jako babka, nadmíru toužil povědět jí, cože se stalo, vyklopit jí zlou novinu ještě zatepla, neboť pomyšlení, že ona, jemnostpaní, dosud nic neví, kdežto on, Jůza, ví vše, mu pochopitelně bylo nesnesitelné. Žel paní Jůzová, veliká, silná, mužštější než on, mu to zakázala – nebuď havran a drž hubu, křikla na něj přísně, když prve běžel kočáru vstříc; a když teď, uctivě se před jemnostpaničkou ukláněje, užuž zmíněnou hubu otvíral, hodlaje zákaz porušit, uhlídal v skleněných dveřích lóže tvář své ženy, která střehla, obočí přísně povytažené, jeho počínání. Proto oněměl a Marie se tentokrát nedozvěděla nic. Aby dala najevo své demokratické smýšlení, poděkovala mu pokývnutím hlavy za jeho úslužnost, a už stoupala do schodů. Bylo slyšet, jak kočí objíždí dvůr, aby se dostal z domu ven.

Ani služebná dívka, která jí otevřela dveře do bytu, jí nepověděla, ač chtěla, nic: sdělení, které ji svrbělo na jazyku, jí Marie nevědomky překazila sama. Znepokojena její vyjevenou tváří, poznamenanou prožitkem obrovské senzace, zeptala se jí ihned, nestalo-li se něco dětem, a tím jí přetrhla tipec. Dotázána po dětech, dívka nemohla než promluvit o dětech, i řekla po pravdě, že děti jsou v pořádku, Metodějek že dobře papal, jak jemnost-

paní ráčila nařídit, bramborovou kašičku, Theodorek krupicovou kašičku, a teď že hajají. Nu a nic jiného si Marie nepřála vědět. Mlčky odložila do rukou zaskočené dívky štuclíček, a aniž se zbavila pláště, klobouku či pompadúrky, po špičkách vstoupila do dětského pokoje, který byl po narození druhého syna zřízen z bývalého salónu – k čemu my už potřebujeme salón, řekl tehdy Nedobyl –, velikého čtvercovitého pokoje s dvěma okny obrácenými k západu. Dětský pokoj původní, malá místnost v jižním křídle domu, přilehlá k Mariině a Nedobylově ložnici, byl ponechán tak, jak byl, pro třetí dítě, až za sedm měsíců přijde. A Marie uvažovala už o tom, že kdyby přišlo i dítě čtvrté, bude pro ně vyklizen její budoár vedle velkého dětského pokoje: děti, ať už žijící, ať čekané, ať teprve doufané, silně se v příbytku roztahovaly, bylo jich všude plno.

Metoděj a Theodor, jak služebná připověděla, byli vskutku v pořádku. Čílka zvlhlá úsilností spánku, ručky sbalené v kypré bochánky, slabě ozářeni modravým světélkem noční olejové lampičky, předstihovali se v pilném funění. Opatrně našlapujíc na koberci, Marie se přibližovala nejdřív k mladšímu Theodorovi a provedla oněch několik sladkých zbytečností, jimiž se utvrzovala ve své úloze matky, která jediná pozná, čeho ještě je maličkému třeba: nadzvedla ho a natřepala mu polštářek pod hlavou, narovnala peřinku a přitáhla ji až k bradě. Bylo to, jako když malíř opravuje pečlivou, leč negeniální práci svého žáka – tuhle přidá světélko, tady stíneček, tady bod červeně, a obraz se těmito zdánlivě nepatrnými zásahy ihned všecek rozsvítí, inu, je to hned, jak se říká, něco jiného. Metodějovi pak, který spal na boku, sáhla na hlavu, neleží-li na ohrnutém uchu – vskutku na něm ležel, a Marie mu je citlivými konečky prstů přivedla do správné polohy – a schovala mu nožku, čouhající zpod přikrývek.

Tím byl její úkol zřejmě dokonán. Sáhla na kamna, jsou-li dost teplá, přehlédla ještě jednou obě spící robátka, neměla-li by přece jen ještě něco zdokonalit, a když jí už nic nenapadlo, přešla do svého budoáru, jak víme, budoucího pokoje budoucího čtvrtého dítěte, aby se převlékla do domácích šatů, to jest do staré blůzy a dívčí své sukně, těsné v pase a krátké až nad kotníky. Dávno už stonala po županu na způsob japonského kimona, jaký paní Hana nosila, když byla sama doma, ale co naplat, Nedobyl není Born.

Převlečena, Marie se odebrala za svým manželem do jídelny; a že, jak pověděno, nikdo ji neinformoval o tom, co se stalo, pohled, který se jí naskytl, když otevřela dveře, ohromil ji nevýslovně. Nadála se se vší samozřejmostí, že ho zastihne, an studuje a zapisuje, zatímco vyčkává jejího návratu a večeře, zítřejší pracovní program svých kočí a závozníků, svůj, jak říkával s protivnou neměnností, bitevní plán. Činil tak dennodenně po celou dobu svého manželství s Marií, a bezpochyby i odedávna dřív, a bylo nemyslitelné, bylo nepředstavitelné, aby po návratu ze závodu a před večerním jídlem dělal něco jiného. Marie ho nikdy nezastihla s knihou nebo s novinami v ruce; Martin co živ nečte nic než to, co sám napíše, řekla o něm úsměšně, a on nepsal nikdy nic než to, co zanášel do tlustých notesů svým překrásným, od učitelů na piaristickém gymnasiu vypěstěným humanistickým písmem o zamýšlených pohybech svých stěhováků, svých fasuňků a péráků, o hodinách jejich příjezdu, odjezdu a o jejich naložení, jakož i o zapřahání a odpočinku koní. Ale dnes nic takového.

Manžel seděl sice jako vždy zády k oknům u jídelního stolu, pokrytého modravě bílým ubrusem, ozářeným světlem nástropní petrolejové lampy s fialovým stínidlem, ale namísto notesu držel ve svých hrubých prstech štíhlý stvol sklenky s koňakem, jehož před ním stála ze tří čtvrtin plná láhev.

– Je ti něco? zvolala Marie užasle. Nebylo možné, aby Nedobyl, k jehož znamenitým přednostem tvrdého pracanta, bystrého podnikatele a spořivce se mile vinula i ctnost dokonalé střídmosti, byl otevřel láhev francouzského koňaku, která ostatně stávala, jsouc brána za medicínu, v domácí lékárničce, z důvodů jiných, než že mu „něco bylo“, že se mu totiž udělalo špatně.

– Co by mi bylo? odpověděl. – Můj barák spad, to mi je.

4

Marie nemohla tento manželův výrok nepovažovat za nesmyslný, vždyť jediný dům na světě, který se v této chvíli kryl s představou „jeho baráku“, byl dům právě tento, v němž se teď oba nacházeli a v němž bydlili se svými dětmi, dům rohák, dům tvrz, dům, jak pověděno, hráz mezi stroji a stromy; a nic nenasvědčovalo tomu, že by dům tento byl spadl. Vyrostlá a vychovaná v závětří, a proto nezvyklá děsivým výkyvům lidského ducha, způsobeným opilostí, zadívala se na svého manžela, úzkostně mrkajíc, hotova utéci, kdyby znenadání, jak o tom kdysi četla, převrhl stůl a začal řvát jako býk. Ale na Nedobylově tváři nic nenasvědčovalo tomu, že by byl opilý. Byl bledý, dýchal otevřenými ústy, dolení ret ochable spuštěný, oči bez výrazu a bez myšlenky upřené do tmy, výraz to zdrcenosti tak úplné, jako by všechny pahorky se byly daly v pohyb, aby ho zavalily, všechny nepřátelské síly se byly proti němu semkly, aby ho zadávily, a jemu už nezbylo nic než čekat na konečné své zničení.

Věc tedy, zdálo se, byla vážná; Marie zadolovala ve své paměti, i uvědomila si, že Nedobylovi kromě tohoto domu s kalichy patří ještě část jakéhosi činžáku v Perlové ulici, jejž vlastnil napůl s pa-

nem Bornem, jakož i škaredá barabizna na Senovážném náměstí, hlavní to sídlo jeho závodu. Opatrně přisedajíc ke stolu, zeptala se tedy tichounce, o kterém z těchto dvou objektů že mluví; a on na to, že nemluvil ni o jednom, ni o druhém, nýbrž o své novostavbě na Panence, o jejíž existenci Marie pravděpodobně neví, protože on, Nedobyl, o ní nikdy nemluvil. Ta dnes odpoledne z ničeho nic spadla, proměnila se v hromadu rumu a pohřbila zedníky, kteří tam pracovali.

Když toto uslyšela, Marie měla pocit, že se jí zastavilo srdce.

– To není možné, řekla tiše po německu a zavřela oči. – To není možné, opakovala. – Bože, smiluj se. Ne, ne. Bože, proč nás tak trestáš? Dala se znenadání do pláče. – Proč jsi mi nikdy neřekl, že stavíš na Panence dům?

– Protože jsem se za něj styděl, odpověděl Nedobyl, oči stále bez výrazu upřené do černého kouta.

V této nesmírně nevhodné chvíli vstoupila služka, aby se zeptala, smí-li nést večeři na stůl, ale než mohla otevřít ústa, Nedobyl ji zahnal zlostným máchnutím své hrubé ruky. Zmizela beze slova, s porozuměním, chápalať dobře, že jemnostpanstvu teď není do jídla.

– Byla to prašivá stavba, mluvil Nedobyl, – prašivá, zatracená, smůla se na ni lepila od první chvíle, když se při kopání základů narazilo na spodní vodu a když se před měsícem sesula střední zeď – to proto, že jsem to podnikal nerad, a když já něco dělám nerad, nestojí to nikdy za nic.

– Kolik je mrtvých? přerušila ho Marie.

– To se ještě neví, řekl Nedobyl. – Já jsem vždycky bojoval o to, aby Žižkov byl krásné město, a mně, právě mně se něco takového musí stát! Zrovna na mou hlavu se všechno sveze! Což za to můžu? Ne, já to nezavinil, pánové. Rozumíš mi, Marie? Mně nespad jen

barák, mně spadlo všechno. Všechno. S Martinem Nedobylem je konec. Od mládí se jen dřu a dřu, a to všechno proto, abych se dopracoval do kriminálu a abych všechno, co jsem tady těma rukama vydělal, naházel do chřtánu vdovám a sirotkům po těch mrtvých.

Nedobyl nepřevracel stoly, neřval jako býk, ale Marii se přece zdálo, že mluví drsněji a hlasitěji, a především otevřeněji, či jak to sama pro sebe označila po svém poněkud holčičím způsobu, „ošklivěji“, než jak by mluvil, kdyby nebyl pil. Proto když znovu sahal po lahvi, odsunula ji před ním.

– Prosím tě, už ne, zaprosila šeptem.

Kupodivu uposlechl a stáhl vztaženou ruku zpět.

– Jak se teď asi Herzog raduje, jak se ten dobytek chechtá! řekl polohlasem, zuby zaťaté, v potlačované zuřivosti svíraje obě pěsti, své kamenné kočovské lopaty, jimiž dovedl, jak se o tom Marie k své hrůze přesvědčila ještě před svatbou, zdvihnout kočár. – Ne já, ne můj stavitel, to on je pravý vrah těch lidí, kteří teď leží rozmačkáni v šutru, on zavedl na Žižkově to zatracené americánské tempo, on začal plácat domy z vody a písku, a když všechno zaplácal a zaprasil, sedl si do městské rady a poštval ji proti mně, abych se prý přestal stavět v cestu urbanizaci Žižkova a abych své pozemky buď rozprodal, nebo zastavěl. Já na to, které pozemky, pánové? Komotovku s Opařilkou? Tam prosím stojí můj dům, který jsem postavil jako vzornou ukázku, jak by měly vypadat všechny domy na Žižkově. A ostatek Komotovky? Tam je, prosím, můj sad, který je zrovna tak jako ten dům chloubou a okrasou Žižkova. Nebo račte snad mít na své vzácné mysli mou Malou a Velkou Preclikářku? Jak to? Tam přece, pokud vím, stojí mé maštale, má skladiště, mé ubikace, je tedy zastavěna, a kdyby se pan radní Herzog na hlavu stavěl a kdyby mě sebevíc proklínal, že mu bráním

v dostavění Libušiny ulice, já mu neustoupím a neustoupím. To všechno tedy bylo v pořádku, tudy na mne páni radní nemohli. Jenže mně patřila mimo jiné i Panenka, a to byla má Achillova pata. Já ji koupil, já ji vyfouk Herzogovi před nosem, abych mu zablokoval jeho ulici Vavřince z Březové, a to byla má záhuba. Na Panence opravdu nic nebylo než skládky popela a starých hrnců, a já to právě byl, kdo ten popel a staré hrnce tam dával svážet, Herzogovi na vztek. Kdejaký neřád jsem tam dal pohodit, když mé šafářce chcípla kočka, hnal jsem jejího kluka dvě míle cesty na Panenku, aby tam mršinu odnesl za ocas, a kdybych byl věděl, jak se pěstují kopřivy, byl bych je tam dal pěstovat ve velkém…

– To je divný způsob boje o krásu Žižkova, poznamenala Marie, která se už trochu vzpamatovala, přesněji řečeno přivykla poněkud hrůze zprávy, kterou ji manžel přivítal tak neomaleně, a seděla teď nehybně, ovládnuta snovým pocitem, že tento výjev už jednou kdysi prožila, že toto už jednou kdysi slyšela, že tento příval Jobových zvěstí a jeremiád se už jednou kdysi přehnal přes její hlavu; tak přesný, tak neodbavitelný byl tento pocit, že zatímco Nedobylovi naslouchala, *vzpomínala* v kterémsi temném koutku svého vědomí, co se bude dít dál a co ještě zlého uslyší.

– Byl to jediný rozumný způsob boje o krásu Žižkova, odpověděl Nedobyl temně, bez humoru, a sáhl po láhvi. Marie mu v tom tentokrát nebránila. – Bojovat o krásu Žižkova znamenalo bojovat proti Herzogovi a škodit mu všemi prostředky, které byly po ruce. A to jsem dělal, jenže nedodělal. Zazobal se, přerostl mě, a když mě na jeho popud městská rada přitiskla ke zdi, řekl jsem si: Co dělat? Prodat Panenku, vyklidit před ním pozice, umožnit mu, aby Vavřincovu ulici dostavěl a zbohatl ještě víc? Tůdle nudle. Dostavím ji sám, řekl jsem si, sám si budu mastit kapsy, to jsem si řekl. Jenže jak jsem ji měl dostavět? Vedle jeho papírových baráků

postavit do řady paláce? Což to jde? Kdo by se tam nastěhoval a platil vysoké činže? Ne, prosím, teď už nebylo nic platné prorážet zeď hlavou, ráz už byl určen jednou provždy, zvítězila Herzogova koncepce, ne moje, a mně nezbývalo než se přizpůsobit – Žižkov je město chudinské, Vavřincova ulice tedy bude chudinská, ať ji staví Herzog nebo já. Tak jsem se tedy do toho pustil. Já, prosím, já, Martin Nedobyl, jsem začal stavět dům svinštější, než jaké stavěl sám Herzog.

– A ten dům spadl, řekla Marie.

Nedobyl znatelně zbledl, jako by byl, zatímco mluvil, na katastrofu zapomněl a teď si ji znovu vybavil v plné její děsivosti.

– Ano, spadl, a je správné, že spadl. Je to trest za to, že jsem zradil svůj ideál. – Obrátil do sebe sklenku a pak bouchl svou zčernalou pěstí do stolu. – Ano, svůj ideál. Nebo si myslíš, že člověk, jako jsem já, nemůže mít ideály? Že na ideály má monopol tvůj tatínek, kterého vydržuju, aby mohl psát své knihy skvostně vázané? Ne, prosím. Já měl svůj ideál, já ho nosil tuhle v prsou plných šestnáct let, a když jsem ho zradil, zradil jsem nejen sebe, ale i Valentinu. – Bylo to poprvé za celou dobu jeho manželství s Marií, kdy před ní vyslovil jméno své první ženy. – Zradil jsem, a má zrada se obrátila proti mně. Dobře mi tak. Vyčítal jsem Herzogovi, že staví z písku a z vody. To je pravda, on staví z písku a z vody, jenže jeho domy stojí, ano, jeho domy stojí, a můj spad! Hned napoprvé, když jsem si přisadil do té špinavé hanebnosti, všechno spadlo. Ne Herzoga, který s tím svinstvem začal, ale mne proklínají, na mne budou ukazovat jako na vraha – právem. Neměl jsem to dělat, neměl, neměl. Teď to vím, teď to až příliš dobře vím, ale co je to platné, že to vím, když se nic nedá odčinit a ti mrtví se nedají vzkřísit. Jedna ženská tam měla muže a syna. Zůstali tam, jak se zdá, oba. Povídala: Tak teď jsem na tom světě úplně sama. – Nedobyl při-

škrceně zavzlykal a pak vykřikl: – Já jsem to nechtěl! Ale komu to mám povídat, že jsem to nechtěl? Kdo mi uvěří?

Nedobylův projev slabosti připomněl Marii její vlastní důstojnost a obnovil její síly. Uvědomila si teď jasně, proč jí tento výjev připadal tak podivně známý, jako by jej už byla jednou prožila: kdysi před lety, také po návratu od Bornů, zastihla svého otce v podobném rozpoložení mysli, v jakém teď byl Nedobyl, také od něho jí bylo vyslechnout plačtivé přiznání o hlouposti, kterou provedl a která ho připravila o celé jmění. Můj ty bože, myslila si, jak k tomu přijdu, že věčně musím trpět za něco, co jsem nezavinila a o čem jsem ani nevěděla? Jak k tomu přijdu já a jak k tomu přijdou mé děti?

– I když se to nedá odčinit, nic ti nebrání v tom, abys to nesl jako muž, řekla prudce, a když opět sáhl po láhvi, vytrhla mu ji: – A pít už nebudeš, to by ještě scházelo, abys mi tu začal převracet stoly a bít děti. Kdo, prosím tě, nese odpovědnost za to neštěstí? Snad ne ty! Cožpak tomu rozumíš? Od toho je stavitel, aby věděl, jak se má stavět, aby to nespadlo! Nebo jsi snad stavěl bez stavitele?

Ach nikoliv, zajisté že nikoliv, Nedobyl nestavěl bez stavitele. Jenže tentokrát to nebyl slavný pan architekt Bühl, autor tohoto skvostného domu s kalichy, nýbrž bývalý Herzogův polír, zednický mistr Kuthan, který se uvolil zbudovat první Nedobylovu chudinskou stavbu z prachu a ze slin, ze starých cihel z bouraček, z popela a hlíny, za náklad co nejnižší a za dobu co nejkratší. Když už, tak už, řekl si Nedobyl, když se loni rozhodl, že tu stavbu podnikne a že po ní podnikne ještě řadu dalších – když už, tak už, když vydělávat, tak pořádně, když stavět lacino, tak za pár babek, však už to nějak dopadne, a hle, dopadlo to. Herzog chodil se džbánem pro vodu, a ucho se utrhlo, jenže v Nedobylově ruce; a zatímco Kuthan, jakmile dům spadl, se odklidil, bozi vědí, jak to zařídil, na infekční oddělení Všeobecné nemocnice, žižkovský

purkmistr jmenoval jeho zástupcem – koho? Není těžko uhodnout koho, protože ďábel snáší neštěstí vždy na jednu hromadu: stavebního radu Herzoga jmenoval jeho zástupcem, úhlavní Nedobylův nepřítel bude řídit odklizovací práce, Herzog bude vytahovat na boží světlo těla zabitých, Herzog bude figurovat jako hlavní svědek, až Nedobyl bude postaven před soud. Že bude postaven před soud, na to Marie může vzít jed, neboť až se vše začne vyšetřovat, vyjde najevo, že Kuthanovým hlavním úkolem nebylo řídit stavbu a dozírat na to, aby všechno klapalo, nýbrž naopak nepřekážet a krýt svou koncesí Nedobylovo počínání.

Vtom úsečně třeskly tabulky dvojitého okna, sklo se s řinkotem rozsypalo a spuštěná záclona se na zlomek vteřiny vyboulila, jako by na ni z ulice bylo skočilo pružné, divoké zvíře.

Marie si s výkřikem zakryla oči a Nedobyl zaklev prudce vstal, přičemž drcl bokem do stolu, až převrhl láhev s koňakem, a stáhnuv plamen lampy, zhasil jej jediným fouknutím.

– Vlez pod stůl, povelel Marii.

A pak se po špičkách plížil k oknu, v bezmocném vzteku se bouchaje pěstí o pěst.

– Prosím tě, nechoď tam, zabijou tě, zašeptala Marie, jež neuposlechla jeho příkazu a nevlezla pod stůl, nýbrž mechanicky se potmě snažila vysušit servítkem čpavou loužičku koňaku, jež se rozlila po ubruse a stékala na koberec.

Bylo jí slabo a žaludek se jí chvěl jako při mořské nemoci; vskutku připadala si jako na rozhoupané lodi, jako na neskutečné stínové palubě. Cambulák, myslila si. To tedy byl ten cambulák, kterého se Bornovi tolik bojí. Já jim nevěřila, že se něco takového děje, ale Bornovi mají vždycky ve všem pravdu.

Ano, pravda to byla, ale pravda notně neveselá. Marie cítila a jasně si tento pocit uvědomovala, že vletí-li do okna ještě jeden

kámen, ona nevydrží a omdlí, uteče se do nevědoma, neboť není možno vědomě čelit takovým hrůzám.

Ale nic už nepřiletělo. Když Nedobyl, připlíživ se k oknu, opatrně odhrnul postranní sametový závěs záclony a odkryl obě tabulky, proražené cípatými děrami, jejichž okraje v měsíčním světle studeně zářily jako bílé paprsky fantastických hvězd, bylo za těmito děrami černé, tiché nic, nekonečné nic, dole na ulici nic, nic na mostě, nic na kolejích seřadiště, všude jen ticho a nic. Ani šeptnutím se neozvala nenávist, jež prve vmetla do jeho okna kámen, teď ležící pod záclonou na podlaze, a němá jako ten kámen byla zloba, jejímž předmětem byl zdrcený muž, který teď hleděl do tmy a dobře věděl, že kdyby mohly promluvit ty hlasy, které mlčely, napodobujíce klid, nenašel by se mezi nimi ani jediný, který by řekl na jeho obranu: Odpusťte mu, neboť nevěděl, co činí.

5

Naskýtá se teď otázka, k čemuže potřeboval Míša, tento dobře oblékaný, dobře živený syn zámožného otce, tak naléhavě peněz, že se dopustil činu tolik riskantního, jako je vyloupení tobolky jedné z návštěvnic macešina salónu. Inu potřeboval jich k tomu, aby zůstal tím, čím se stal, když se vymanil z pout domácího útlaku a dohlížitelství: kavalírem, bohatýrem svobody, tajemným mstitelem křivd.

Jak jsme vyprávěli jinde, Míša, ač od útlého dětství sirotek po matce, míval pramálo příležitostí k tomu, aby se vyžil po svém, bývalť v jeho blízkosti vždy někdo, jehož úkolem bylo pečovat o jeho blaho tělesné, rozumové a mravní; o chůvy, služky, preceptory měl prvorozený syn Jana Borna odedávna vždy postaráno.

Poměrně nejúspěšnější z těchto pečovatelů byla mladší sestra chlapcovy macechy, slečna Bětuše Váchová, která svého času, když mu bylo nejhůř, zachránila sedmiletého Míšu ze spárů bujarého pana Přecechtěla, učitele, který ho připravoval k přijímací zkoušce do druhé třídy obecné tak nešťastně, že dítě se propadlo do stavu trvalé vyděšenosti, přímou cestou vedoucí k zpitomění. Laskavá, trpělivá a svědomitá, k tomu pevně a poctivě odhodlaná nahradit mu matku, Bětuše paralyzovala, jak dovedla, následky citových otřesů a výchovných omylů, jimž býval vystaven a jež zle poznamenaly jeho rozum i charakter, a s úspěchem ho krůček po krůčku dovedla až za brány gymnasia. Byla to však pro ni cesta trnitá a slzná, protože miloval-li ji snad Míša, byl-li jí vděčen za mateřskou její obětavost, byla to láska a vděčnost tuze podivná, mnohdy k nerozeznání podobná potměšilé zlovůli a pohrdání.

Míša dobře, až příliš dobře věděl o podřízeném postavení, jež Bětuše zastává v otcově a macešině domácnosti, a dával jí toto své vědění najevo: Máš pěknou blůzu, tetinko, řekl jí například, když na ní poznal halenku, již jí paní Hana darovala ze svého šatníku, protože sama do ní ztloustla, nebo: Také sis předplatila lóži v divadle, tetinko? Anebo: Naši byli na matičním plese, byla jsi s nimi, tetinko?

Bětuše byla hodná, všestranně dokonalá, akurátní a ctnostná, ale zaimponovat nedovedla malému halamovi ani zjevem, ani vědomostmi, ani společenským postavením, ani autoritou, prostě ničím. Protože trochu šilhala, naučil se šilhat po ní a vysmíval se takto jejímu neduhu. Já za to nemůžu, tvrdil, mně *přechází zrak*, když se tetičce Bětuši dívám do očí. Born ho tedy poslal k doktoru Elsassovi, choti tetinky Jindřiše, očnímu lékaři, a když Elsass jednoznačně prohlásil Míšovu šilhavost za darebnost a simulantství, Born se rozhněval a nasekal klukovi pravítkem. Vyléčil ho tím, ale

ne nadobro; i později občas, když ho podráždila svou staropanenskou – v době, kdy Míša chodil do páté obecné, bylo jí osmadvacet let – přemravnělostí, Míša zašilhal na Bětuši tak hrozně, až zrudla a dávala se do pláče; a jeho respekt před ní upadal stále a stále.

Proč snášela Bětuše, dobrá a citlivá Bětuše, všechno to ponižování, proč nemávla rukou nad zlým a nevděčným frackem a neobrátila se k němu zády? Měla k tomu dva vážné důvody. Především byla na svém švagrovi existenčně závislá: dopoledne zaměstnána v jeho účetním kontoru, odpoledne v dětském pokoji nebo v hudebním salónu, kdež se svou sestrou zpívala a hrála na klavír, nedovedla si už svůj zmechanizovaný život ani jinak představit. Ale ač závislá na Bornových, byla – a to je druhý důvod její vytrvalosti – vůči nim v tiché, ale vytrvalé opozici. Sama stvořená pro mateřství, rozená to matka, jež se minula se svým údělem, nedovedla pochopit Bornovu a hlavně Haninu lhostejnost vůči Míšovi, bouřila se proti ní a snažila se napravit její důsledky.

– Když *mně* bylo dvanáct, vyjadřoval se k Míšovu případu Born, a říkal to velmi rezolutně a zlobně, – táhl jsem s holýma rukama do Vídně na učení, a těma holýma rukama jsem se dopracoval všeho, čím jsem, sám jsem se vychoval a vzdělával; byl by v tom čert, aby z Míši, který má *všechno*, čeho jsem postrádal já, nebyl pořádný člověk. A nebude-li z něho pořádný člověk, prosím, prosím, já si nad ním myji ruce, ať jde spánembohem žebrat, má vina to není.

Míša si myslil, že ať si tatínek říká co chce, on, Míša, žebrat nepůjde, neboť toho nebývá, aby synové velkoobchodníků chodili spánembohem žebrat; Bětuše pak si myslila, že pravděpodobně by bylo lepší nemít jako Born nic a být odkázán na sebe než mít jako jeho syn všechno, včetně přísného pana Přecechtěla, jemuž se podařilo vsugerovat celé rodině, že chlapec je slabomyslný, anebo

chůvy Annerl, která vštípila do jeho šestiletého srdce jedovaté poučení, že oba dva, otec i nevlastní jeho matka, ho nenávidí a že od nich neuslyší nikdy nic než lži; Hana pak si pomyslila, jaká, ach, by to byla úleva, jaké by to bylo šťastné rozřešení nejtrapnějšího svízele jejího života, kdyby Born se konečně podrobil jejímu naléhání a kdyby splnil její přání – jediné to z jejích přání, před nímž si zacpával uši – a kdyby Míša byl svěřen péči svědomitých odborníků, lékařů a školených pedagogů, slovem kdyby byl poslán do některé *dobré* vychovatelny pro děti z *lepších* rodin; tam by si s ním dovedli onačeji poradit než chudák Bětuše. Míša arci nemůže za to, že je synem matky, podle Bornova přiznání, zatížené; proč tedy má, chudák, trpět a proč mu má být odepřeno to, co v tom ohledu moderní civilizace stvořila nejlepšího?

Mezitím nastal ten slavný, ten požehnaný rok sedmdesátý sedmý, kdy Rusové, aby ochránili své slovanské bratry v Bulharsku a Srbsku, utlačované od Turků, vypověděli Turecku válku a po necelých osmi měsících tvrdých bojů zvítězili na celé čáře. Divoké nadšení, jež tento neohrožený zákrok carské veleříše vyvolal ve všech vlastech slovanských, tedy i v Čechách, bylo pak v Praze u Bornů zvlášť ozářeno přeradostnou událostí soukromou, když totiž paní Hana po devíti bezmála letech manželství s Bornem, v srpnu, povila synáčka, jemuž, jak pověděno, přiřčeno jméno ze všech slovanských jmen nejslovanštější, Ivan.

Když já jsem se před pětačtyřiceti roky narodil, přemítal Born, zatímco hleděl na vzácnou, pomačkanou hlavičku spícího Ivana – když já jsem se před pětačtyřiceti roky narodil, byla všady v Čechách tma; jak jinak všemu při tvém vstupu do světa, Ivane, jak změněný dnes obraz světa, vítajícího tvůj příchod, jaký dnes všady jas, který bohdá bude osvětlovat i celou budoucí tvou dráhu životní! Bylo-li mým velikým úspěchem životním, že založil jsem

první slovanský obchod v Praze, bude na tobě, abys vybudoval to, na co mně se už asi nedostane sil, totiž první český obchodní dům, ba co dím dům: dva domy, tři domy vybuduješ, tři paláce obchodní, neboť ty počneš stavět na základech pevně už položených, a jsa mým synem, synem Jana Borna, nevzešel jsi z manželství nešťastného, nýbrž požehnaného, z matky, jaké druhé snad není na světě.

Takto přemítal, a když přimhouřil oči, zdálo se mu, že vidí postavy tří sudiček, sklánějících se nad postýlkou Ivana, jeho *pravého* syna. Jedna předpovídala maličkému, že vybuduje pražský *Bon Marché*, obchodní dům, jemuž se ovšem dostane názvu českého, nejlépe U Láce nebo U Levného nákupu. Druhá sudička prorokovala Ivanovi, že stvoří pražskou obdobu *La belle jardinière*, Vnadné zahradnice, třetí *Louvre*. S českým názvem tohoto obchodního veledomu bude ovšem potíž; nejlépe snad, bude-li se jmenovat – a proč také ne? – Hradčany.

Když se Hana Bornová zotavila po porodu, ujala se vbrzku znovu svých přečetných funkcí ve spolcích, v nichž byla členkou, ne-li předsednicí, a Bětuše se s horoucím nadšením vrhla na svého maličkého pravého synovečka, aby ho hýčkala a převinovala, aby ho koupala a česala a pudrovala, aby ho nosila – v té době se jen zřídkakdy užívalo dětských kočárků – na procházku, aby vedla v patrnosti přibývání a ubývání jeho váhy, aby bděla nad zdravím a životosprávou jeho kojné, slovem, aby mu skýtala vše, co mu jeho matka, nechtěla-li se vzdát svých povinností veřejně činné, dobročinné a společenské dámy a vlastenky, poskytnout nemohla. Teď teprve, narozením Ivanovým, se jí dostalo náhrady za mateřství plné a ničím nezkalené, teď konečně mohla přivinout k své panenské hrudi dítě dítěcí, bezzubé a plačící, *tabulu* – podle velikého slova Lockeova – *rasu*, nepočmáranou nesmazatelným

písmem nepovolaných; a mateřský její pud teď tryskal ne jako pramen, jako tomu bylo, dokud vychovávala Míšu, ale jako fontána, jako vroucí gejzír.

I je nabíledni, že přichýlila-li se horoucně a cele k čerstvě narozenému Ivanovi, odchýlila se od svého ponurého vychovance dosavadního; a tak se stalo, že Míša, ten nevděčný a nenapravitelný dareba, teď ztratil – po smrti paní Lízy a po odchodu chůvy Annerl – matku potřetí.

Netřeba ho ovšem litovat, neboť jednak si, jak známo, soucitu nezasloužil, jednak nenesl tuto novou změnu svých životních poměrů zvlášť těžce. Znenáviděl si, pravda, Bětuši na její – tak to kvalifikoval – zradu; ale koho už ten kluk nenáviděl? Měl chvíli na kahánku a bylo mu horko, když u rodinného stolu šla nepříjemná řeč o tom, jakého vychovatele nebo domácího instruktora mu zjednat náhradou. Naštěstí pro něho se otec znenadání dopálil a promluvil otázkou, jakéhože domácího instruktora měl on, Born, když ve Vídni na vlastní útraty navštěvoval večerní gremiální školu? Žádného instruktora neměl, a přece školu vychodil s prospěchem výborným a se všemi pochvalami, a ještě navíc se vlastní pílí povzdělal tak, že může bez hanby sedat u jednoho stolu i s lidmi učenými. Dokonce i drobty latiny si osvojil.

– Jak se řekne, Míšo, po latinsku: Služka neorá pole?

– *Ancilla agros non arat*, odpověděl Míša úslužně, věděl ť že v této chvíli běží o mnohé a že mnohé bude rozhodnuto.

– Výborně, pochválil ho otec. – A jak bys řekl: Rolník vypravuje dcerám povídky?

– *Agricola filiis fabulas narrat*, na to Míša.

– Tak to vidíte. Míša není nenadaný, jen mu dejte trochu volnosti, ať pracuje samostatně. A když nebude pracovat, ať jde spánembohem na ševcovinu, mně je to jedno.

Teď mu to, pravda, mohlo být jedno, když byl otcem pravého syna, jemuž sudičky připověděly, že zastaví Prahu obchodními paláci. V malém dětském pokoji hajal Ivan, v Bulharsku Osman paša – bylo to v polovici prosince toho památného roku – kapituloval před ruským vojskem, i byl Born tehdy tak šťasten a v nebi mu zpívalo tolik housliček, že byl s to – byť jen zdrženlivou formou dvojího záporu – i Míšovi, synovi nepodařenému, přiznat jistý stupeň nadanosti.

No, to to dopadne, myslila si tehdy Hana. Ale nedopadlo nic, jak se nadála, naopak. Míša, který tenkrát chodil do sekundy českého gymnasia v Jindřišské ulici – to byl ten ctihodný ústav, který se o několik let později nastěhoval do vlastní budovy v Truhlářské ulici a byl pak od té doby dodneška nazýván truhlárnou –, přinesl o pololetí velmi pěkné vysvědčení, bezmála vyznamenání, zkažené jen dostatečnou z němčiny. (Je podivné, ale je tomu vskutku tak, že ač Míša byl až do šesti roků svého života, jak jsme vypověděli jinde, veden výhradně jen po německu, takže němčina byla jeho pravou mateřštinou, po radikálním obratu svých osudů a poměrů začal tento jazyk zapomínat, až jej zapomněl tak důkladně, že na gymnasiu byl s němčinou neustále na kordy.)

Na konci roku se jeho prospěch horšil dalšími třemi dostatečnými, z latiny, matematiky a zeměpisu, ale i to byl úspěch vynikající na dítě nedávno ještě považované za debilní, tak zázračný, že Born žasl a Hana se chmuřila, neboť její naděje, že Míša bude poslán do ústavu, bledla. Inu, Míša nebyl tak hloupý, jak vypadal. Věděl, že když se nepřičiní, nový instruktor ho nemine, i přičinil se. V tercii mu už hrozilo nebezpečí, že z němčiny propadne, ale profesor se nad ním smiloval, vyvolal ho na opravu, a Míša obstál a postoupil do kvarty.

Rozhodnuto, že po maturitě půjde na práva nebo na lékařství. Někteří z nejbližších přátel jeho otce se podivovali, proč prý Born chce kluka mořit studiemi a proč ho raději nevezme k sobě do obchodu, ale Born mínil, že Míša se pro obchod nehodí, protože je plachý a neumí vycházet s lidmi. To byla pravda. Je ovšem neméně pravda, že i lékaři a zejména advokátovi je na škodu, když je plachý a neumí-li vycházet s lidmi, ale co naplat, pro dráhu obchodní byl určen Ivan, Bornův pravý syn, i nezbývalo Míšovi, než aby obrátil své kroky jinam.

V oné době dobyl si Míša ve škole jistého věhlasu svou zámožností a kavalírskými velkozpůsoby. V kapse měl vždy pytlík cukrlat, a požádán, vždy rád nabídl. – Jenže dnes mám jen ty sprosté, sladové, poznamenával k tomu. Nebo: – Myslím, že přesedlám na jinou kvalitu, ty malinové se už nedají jíst. – Po vyučování chodili někteří kluci, kteří na to měli, naproti k cukráři na limonádu, Míša vždy mezi nimi a vždy někoho pohostil. – Myslím, že budu chodit jinam, tahle břečka se už nedá pít, říkal. Oplýval blahobytem opravdu neslýchaným. Své školní sešity a knihy choval v modrých obalech, jež zalepoval překrásnými papírovými štítky se znakem českého lva. Prodával mu je papírník odnaproti, pan Sojka, sto kusů za krejcar. Záviděl mu je kdekdo, ale o krejcary byla nouze; a hle, Míša, úžasný, chodil k panu Sojkovi bezmála denně a rozdával štítky plnými hrstmi. Mohl si to dovolit; na jeho lhostejné, omrzelé tváři bylo znát, že to pro něho nic není, protože on, Míša Bornů, na to má. Toto se dálo před prvním pololetím tercie. V druhém pololetí, když, jak pověděno, zápasil s němčinou a užuž podléhal, stal se navíc všeho majitelem malinkého kukátka, v němž bylo vidět plastický obrázek sličné mladé ženy v spodním prádle. Zájem o toto kukátko byl nesmírný. O přestávkách se před Míšou tísnily zástupy třaslavě žadonící, aby jim dal kouknout.

Skvost ten prý Míša koupil od jednoho oktavána; o částce, kterou zaplatil, se mluvilo jen šeptem, jen pod stříškou dlaně.

Tehdy u nás vyšel první český překlad Hraběte Monte Christa. I v tercii koloval z ruky do ruky jeden rozdrbaný, klukovskými prsty umatlaný výtisk; kdo byl jeho majitelem? Inu Míša Born, sám jediný dost bohatý, aby si jej mohl opatřit. A četba tohoto románu zdvojnásobila šílenou chlapcovu rozmařilost. Zachtělo se mu udivovat, oslňovat stejně jako skvělý Dumasův hrdina. Hrabě Monte Christo, jak známo, chodil se cvičit do veřejné střelnice. To bylo to jediné, v čem ho Míša Born mohl napodobit. Pozval hordu spolužáků do boudy na Karlově náměstí, kde se trefovalo do plechových terčů, a dovolil jim, aby si na jeho útraty zastříleli. Sám se střelby nezúčastnil – stál jen opodál, opřen o sloupek boudy, a s pohrdavě vědoucím úsměvem pozoroval své druhy, tajemný, nevyzpytatelný. Když se ho jeden z kamarádů zeptal, proč si také nezastřílí, odpověděl, jak při podobné příležitosti odpověděl i Monte Christo: – Už jste mě viděli střílet? – čímž jim chtěl dát na srozuměnou, že jeho střelecké umění je tak výsostné, tak nadlidské, že kdyby se chopil pušky, darmo by je zahanbil. Oni si myslili: Ty pitomo pitomá, a on si myslil: Ubožáci! Bezmocné loutky v mých rukou, nástroje mé budoucí pomsty! Kdybyste věděli, co s vámi zamýšlím!

Odkud na to bral peníze? Našel snad poklad? Našel něco lepšího než poklad: i poklad sebevětší se jednou vyčerpá, ale zdroj Míšova bohatství se stále obnovoval. Byly jím kapsy otcových převlečníků, jednou svrchníku, jednou zimníku nebo kožichu, do nichž Born měl ve zvyku bez počítání vhazovat drobné mince, jež v krámech dostával nazpět, krejcary, desetníky a i dvoudesetníky, aby se v tramvaji nebo při přecházení mostu nemusel zdržovat rozepínáním kabátu a vytahováním tobolky. Převlečníky ty visívaly na věšáku v předsíni. Když Míša jednou při svém večerním

slídění – o tom slídění ještě promluvíme – objevil, co se v nich skrývá, uzmul nejprve opatrně krejcar, a když se nic nestalo a otec ztrátu neuznamenal, vzal krejcary dva, pak tři, jednou si troufl i na desetník; a Born nic. Míšova odvaha vzrůstala, ale nikdy nepřekročila rozumné meze, nikdy ho nezavedla tak daleko, aby vyplundroval otcovy kapsy nadobro. Když jednou našel v zimníku čtvrtzlatník, moudře potlačil svou žádostivost stát se pánem peníze tak velikého, neboť Born by si takovéto značné ztráty snadno mohl povšimnout. Cvikem nabyly jeho prsty pozoruhodné, po pravdě zlodějské citlivosti. Rozeznal potmě, po hmatu, hrubý veliký tříkrejcar od hrubého velikého čtyřkrejcaru a maličký, na omak příjemný pětikrejcar od krejcaru; desetníky a dvacetníky, prostředně veliké, se po hmatu odlišit nedaly.

I bohatl, bohatl a byl svým bohatstvím šťasten. Ale že s jídlem roste chuť, vybírání otcových kapes ho vbrzku přestalo uspokojovat; začal tedy hledat nové zdroje příjmů, a našel jich dost a dost. Když Ivanovi byly dva roky, onemocněl vleklou, a zdálo se, nebezpečnou dětskou chorobou. Rodinný lékař Thomayer chodil k Bornovům denně, tvářil se vážně, předpisoval maličkému množství léků, tetinka Bětuše měla oči zarudlé pláčem, paní Hana přestala v té době zpívat a hrát na klavír a odřekla své muzikální středy, a i Born, starostlivý otec, často navštěvoval malého pacienta v jeho pokojíku; všichni byli zamlklí, zachmuření, jen Míša se v duchu radoval, neboť bratříčkovo stonání mu šlo velmi k duhu. Pověřen úkolem chodit Ivánkovi do apatyky pro léky, vyúčtovával své nákupy velmi nepřesně, zálohy za prázdné lahvičky, jež vracel, mu zůstávaly pod palcem, a někdy při všeobecném rozčilení, když dítěti se přitížilo, vůbec zapomněl vrátit drobné. Jeho peněžní kapacita rostla, a také uvnitř pevněl a tvrdl, neboť přepadaly-li ho při tomto činění občas výčitky svědomí a přicházelo-li mu na mysl,

že tento způsob obohacování je notně špinavý, s úspěchem se bránil proti takovým návalům změkčilosti tím, že si připomínal, jak krutě mu, Míšovi, vždy bylo ubližováno, takže svět si nezaslouží, aby on, Míša, bral na své bližní jakýkoli ohled.

Ivánek se uzdravil, a Míša musel hledat nový veliký zdroj – na rozdíl od zdroje malého, jímž byly otcovy kapsy – příjmů. Našel jej v Bornově knihovně. Born, podporovatel českých uměn, kupoval bezmála vše, co v naší řeči vyšlo tiskem, a Míša z bohatě zásobených příhrad, zdobících stěny jeho kabinetu, vytáhl tu jeden skvostně vázaný svazek, tu jiný, zbylé svazky načechral, aby vyplnil mezeru, a odnášel svou kořist k ochotnému a štědrému antikváři v Panské ulici. Toto údobí bylo vrcholem jeho dráhy tajemného, šíleně rozmařilého dobrodruha. Nepolapitelný, nepochopitelný, vladařil neomezeně ve své samotě; celým světem zhrzen, celému světu připravoval pomstu.

Když večer otec a mamá odešli do divadla nebo jinam do společnosti, zůstával Míša prakticky sám v celém bytě. Ivánek chodil spát časně, teta Bětuše, jež bydlila u svých rodičů, odcházela, jakmile maličký usnul, služebné dívky seděly se sousedkou z pavlače v kuchyni, i byly by bývaly v těch pokročilých hodinách prostorné místnosti Bornova bytu prázdné, nebýt stínu muže, který se jimi se svícnem v ruce neslyšně bral, aby vše prohlédl, prozkoumal, vše vzal na vědomí: slídil, jak sám u sebe naznačoval toto své činění, šel věcem na kloub, hledal, kde co. Když míjel příborník, na jehož zasklených stěnách se obrážela jeho tenká postava, napřimoval se, napínal krční svaly a žíly a volal přiškrceně: – Nej-vyš-ší čas! – Bylo to hrdinské; však mu také přitom běhal mráz po zádech. Po tomto výkonu si zpravidla přistrčil ke kredenci židli, vystoupil na ni a otevřel hoření svislou příhradu, v níž vždy stála načatá láhev červeného vína, zavřená zátkou s bronzovým pejskem. Loknuv

si notně a zaškarediv se strašlivě, neboť víno nesladké, a tudíž nedobré, opět láhev uložil, židli vrátil na místo a vydal se na další pouť. Prohlížel vše: zásuvky v nočních stolcích, macešin šatník, obsah jejích kabelek a rukávníků – i zde občas ulovil zatoulaný krejcárek nebo dva –, dutinu pod sklápěcím víkem šifonéru, košík s šitíčkem, vázu, do níž se házely staré knoflíky, zkoumal palcem ostří otcových břitev, otvíral všechny lahvičky s voňavkami a kolínskými vodami a ke všem čichal, ťukal na klavír a drnkal na harfu, pokoušel se také otevřít macešin sekretář, pak si zase šel loknout vína, a posílen, začal slídit nanovo. Všude bylo ticho, jen z kuchyně občas zazněl tlumený ohlas ženského smíchu, a slabé světlo Míšovy svíčky kolísavě proplouvalo mlčící temnotou. Nevšímavý, cizí mezi svými, Míša býval v takových chvílích plně a nespoutaně blažený, byl sám sebou, nikým nepozorován, nikomu protivný, nikým nekritizován, pán noci, vladař světa, v němž za dne dočasně vládli jeho nepřátelé.

Za macešiným budoárem byl malý dětský pokoj, jehož návštěvu si Míša na svých slídičských výpravách nechával naposled. Tam spal Ivan, jeho podivný bratr-nebratr, který tu před krátkým časem nebyl, neboť, zdálo se, nikde nebyl, a jehož příchod, jak pověděno, pohnul sice tetu Bětuši k zradě, ale jinak způsobil v Míšově životě změny ne nepříjemné. Byl to jeho jediný ne-nepřítel, tedy takměř přítel, neboť nikdy mu neublížil, ale co to za přítele, když jen žvatlal, namísto aby mluvil, a když byl tak maličký?

Aby ho neprobudil, Míša, než vstoupil do jeho pokoje, sfoukával svíčku; ostatně dítě spalo, jak bývalo tehdy zvykem, při světle noční lampičky. Opatrně, po špičkách, přistupoval k jeho postýlce a pozoroval s údivem jeho velikou spící hlavu, před dvěma roky přišlou z temnot, jeho odfukující ústa, teď stejně němá, jako byl němý svět Míšovy samoty. Matka pryč, otec pryč, teta pryč, ni-

kde nic, jen ve tmě dva opuštěnci, kteří si nerozuměli a z nichž jeden o své opuštěnosti dosud nevěděl, dva Bornové, dva synové zakladatele prvního slovanského obchodu v Praze. Byl-li Ivánek odkopán, Míša vždy přikryl jeho tlusté, růžové nožky. Ty blůmo, ty blůmo, říkal mu ne bez jisté něhy, načež se bral do svého, tak řečeného velikého dětského pokoje, a šel také spát.

6

Takové tedy byly Míšovy společenské, mravní a rozumové poměry v době, kdy se udál nešťastný příběh s Mariinou tobolkou. Dopustil se toho činu z mnoha důvodů: jednak že byl v té chvíli nadmíru rozezlen strašlivou a neuvěřitelnou přípovědí tetinky Jindřiše o tanečních hodinách, do nichž on, Míša, má chodit, a že ho proto jeho mstivá misantropie teď obzvlášť silně nutkala k činu odvety, jímž by zkrušil svět; dále že byl zvyklý krást a že potřeboval stále víc a víc peněz, neboť jeho sladová cukrlata a štítky s českým lvem už jeho spolužákům zevšedněly, pročež bylo třeba najít nový, nákladnější způsob, jak je uvádět v obdivný úžas. Zatímco způsobně seděl v křesle, obratně za zády slídil pravou rukou v dutině Mariiny pompadúrky, a nahmátnuv peněženku, vytáhl z ní, co v ní bylo papírového, a honem s tím do kapsy. Když pak pompadúrku zavřel, chvilku ještě poseděl a nimral se v jídle, načež vstal, s úšklebkem nechuti odložil talířek s nedojedenými dobrotami, a už se klátivě šoural, ruce v kapsách, skrývaje své rozčilení za obvyklou masku omrzelé lhostejnosti, ze salónu ven, aby si svůj lup prohlédl.

Učinil tak na záchodě, v němž se pečlivě zavřel ryglíkem; i nutno důrazně uvést na částečnou omluvu jeho činu, že když pak v skomíravém světle olejové lampičky, jímž místnost byla ozá-

řena, spatřil čtyři dvojmo přeložené bankovky, ozdobené nikoli obrazem Merkura a ženy s kružidlem, podle něhož se poznávaly zlatky, nýbrž rytinou starce s kružidlem a panny hrající na lyru, jíž se vyznačovaly pětizlatky, poděsil se tak náramně, že mu zuby cvakly o zuby a kolena mu poklesla. Bylo mu jako nerozvážnému lovci, který, domnívaje se, že honí lišku, vykouřil z doupěte rozlíceného tygra. Míšův hmat, jak víme, cvičený na mince, selhal, když šlo o bankovky; bylo to strašlivé, a následky tohoto omylu nedozírné.

V panice, již kdosi nevěda zvýšil tím, že venku vzal za kliku a zarumploval zavřenými dveřmi, Míša bankovky zmačkal v kuličku, aby je sprovodil z povrchu viditelného světa, ale ještě včas si uvědomil, že by to byla hloupost ze všech hloupostí největší, neboť padne-li, až se věc provalí, podezření na něj, neexistence ukradených peněz nebude dostatečným důkazem jeho neviny; nepřátelé budou prostě mít za to, že je schoval, a budou na něj dotírat a mučit ho tak dlouho, až se přizná. Vsunul tedy moudře kuličku do rukávu a vyšel jakoby nic do předsíně. Vzduch byl čistý; neznámý host, který prve zarumploval dveřmi, nepořídiv, vrátil se bezpochyby do salónu. Míša tedy hbitě proběhl do svého pokoje a tam v úplné tmě, po celém těle roztřesen, jal se zmačkané peníze žehlit dlaní, hladit, lisovat, aby je vrátil do původního stavu a aby je pak, pomůže-li mu Bůh, propašoval zpátky tam, odkud je vzal.

Ale zatímco si takto počínal a co jeho oči přivykaly temnotě, počal se uklidňovat a jeho mysl jasněla. Čeho jsem se koneckonců, přemítal, tolik polekal? Že jsem ulovil víc, než jsem doufal? To přece není nic zlého, to je naopak velice, převelice dobré. Paní Nedobylová – neboť vše nasvědčuje tomu, že pompadúrka patří jí – bezpochyby objeví svou ztrátu teprve doma, i bude si pak lámat hlavu, kdeže ty peníze mohla vytrousit, zda někde v krámě,

v kavárně, v drožce, v tramvaji, všude, kde něco platila, než se odebrala sem. Bude bez nejmenší pochyby mít za to, že v době, kdy se vcházela, byla její tobolka už prázdná, protože tady ji přece neotvírala, tady nic neplatila, a tady tudíž nemohla nic ztratit. Ale i kdyby se to nedomnívala: proč podezřívat právě jeho, Míšu? Proč ne třebas tetinku Elsassovou? Proč ne mamá? Proč ne toho dědka, který Míšu nazval junákem? Proč ne kohokoli z hostí?

Když chlapec domyslil až sem a když takto uvážil a zvážil, že se mu nic nemůže stát a že je tudíž neomezeným pánem obrovského, nevyčerpatelného majetku, proti němuž všechny jeho dosavadní zisky byly hotovým nic, počal si mlátit oběma pěstmi do chabých svých prsou a zalykal se radostí, do níž se sice zprvu musil trochu nutit, protože uvnitř ho cosi pořád ještě hnětlo a tísnilo, ale jež se postupně, čím více přivykal myšlence svého bohatství, stávala bezmála opravdovou. Rozumem si nelze vymyslit, obrazností nelze vykouzlit, co všechno si za těch dvacet zlatých koupí. Celá třída se před ním bude plazit; teď teprve, teď je promění v pravé své otroky, hotové se vrhnout do ohně na sebemenší jeho pokyn. Míša přemítal, koho z nich bude jmenovat svým Luigi Vampou, jakž se jmenoval vůdce oddaných Monte Christových lupičů. Koupí mu bambitku a povelí, chladný, krutý, neúprosný: Zastřel…

Vtom zalehla do ticha Míšova pokoje směsice hlasů. Hosté se začali loučit, hrnuli se do předsíně, děkovali jemnostpaní Bornové, navlékali se do svrchních šatů. Ach, tam by se v kapsách dalo nalovit desetníků, myslil si Míša, škoda, že když tu jsou hosté, v předsíni se věčně někdo courá! Uvažoval takto, zatímco zrychleně a zhluboka dýchal, aby přemohl ostré napětí, jež ho přepadlo a zahlušilo jeho nezdravou radost. Tušil, že teď se rozhodne a ukáže, byly-li jeho utěšivé předpoklady oprávněné a podaří-li se mu, Míšovi, vyváznout se zdravou kůží. Hosté odcházejí, odchází tedy i paní Nedoby-

lová. Odejde-li, aniž co zpozorovala, zavře-li za sebou dveře, aniž ztrátu objevila, je vše v pořádku, v nádherném, neporušitelném pořádku… Míša, přistoupiv těsně ke dveřím, napjatě poslouchal, i slyšel tolik řečí, tolik hlasů, tolik zdvořilůstek a zbytečnůstek, až se mu zazdálo, že mu to všichni dělají naschvál a úmyslně tolik okolkují a zbůhdarma žvaní, aby ho napínali a trápili a prodlužovali jeho rozčilení. Tuhle jeden tučný mužský hlas jaře prohlašoval, že dosud není tak starý, aby mu někdo musil pomáhat do kabátu, do toho kterýsi ženský hlas se dovolával jakýchsi přezůvek, současně mamá bůhvíkomu přála šťastnou cestu a příjemný pobyt, zatímco otec si vyprošoval rukypolíbení paní tchyni a vyslovoval přání, aby se brzy zotavila; mamá pak dala najevo naději, že kdosi, neznámo kdo, příští středu opět zavítá, někdo prohlašoval, že to bylo moc hezké a zdalipak nám milá paní Nedobylová příště zase zahraje něco tak nádherného jako dnes, a tak dále a tak dále; bylo to nesnesitelné. Ale nakonec to prapodivné brebentění přece začalo slábnout, hostů ubývalo a Míša se už uklidňoval, když tu několik slov, jež zaslechl a o nichž nebylo pochyby, že vyšla z úst okradené paní Nedobylové, zdvojnásobilo černost tmy, neboť pochopil ihned, že je vše ztraceno a prozrazeno.

– Už je to tak, těch dvacet zlatých zmizelo, paní Hano, jak je to možné? Vždyť vím pozitivně, že jsem si je dala do tobolky ihned, jak jste mi je přinesla!

Takto zněla fatální ta slova, jež znamenala, že paní Nedobylová ty peníze získala teprve tady, na návštěvě u Bornů, a že to byla sama mamá, jež jí je přinesla. Něco tak strašlivého Míša nemohl předpokládat. Ledová hrůza mu sevřela hrdlo, i pomyslil si, zpocen, vyděšený, že by lépe bylo, kdyby se nebyl narodil. Jeho zkáza byla tak neodvratná, že bylo zbytečné poslouchat dál; nezbývalo mu než vrhnout se z okna. Nicméně nevrhl se z okna, ode dveří

neodstoupil a poslouchal napořád. V příštích vteřinách se mu na okamžik zazdálo, že se stal zázrak a že nebesa se smilovala nad jeho bídou, neboť ukradené peníze, zdálo se, se našly, a byla to sama mamá, jež je prý objevila pohozené na fotelu. Ale že nebyl na hlavu padlý, uvědomil si vzápětí, že takové zázraky se nedějí a že mamá lhala, aby zabránila skandálu. Chtěla zabránit skandálu, protože ví, kolik uhodilo, ví, že on, Míša, seděl právě na tom fotelu, na němž ležela osudná pompadúrka, ví to, jakpak by to nevěděla, vždyť si tam schválně sedl, aby ji dopálil, a schválně mlaskal, protože mu je známo, že jí jde na nervy, když on, Míša, mlaská…

Bylo pak slyšet vzdálené cupkání panské, jež poklízela po hostech, a rachot příborů a talířů. Míša stál potmě a čekal na svou záhubu; a zatímco tato záhuba, jak bezpečně věděl, se kdesi v kterémsi odlehlém pokoji strojila, zatímco mamá někde, možná v salónu, možná v jídelně, možná v budoáru, žalovala otci na Míšův zločin, nevybíravými bezpochyby slovy se snažíc jej zveličit, nastalo pojednou nesmírné ticho, tak hutné, že se dalo hmatat, tak naprosté, že z něho uši bolely. Ustaly spěchavé krůčky služčiny, ustaly zvuky jejího poklízení, utichla ulice, na níž před chvílí ještě hrkotal kočár a klapaly podkovy – svět, zdálo se, ustrnul hrůzou nad bídáctvím Bornova prvorozeného syna, ustal čas, ustal pohyb, ustalo všechno, jen žilobití Míšova strachu neustalo. Toto mrtvolné ticho před bouří trvalo možná dvě minuty, možná tři; a když se svět zase vzpamatoval ze svého ohromení, když znovu nastal život, když se ulice opět ozvala rachotem blížícího se povozu, když někde ze tmy zazněl tlumený šuškot dvou ženských hlasů, počalo se odehrávat to, co se odehrát musilo a k čemu Míša sám sebe byl odsoudil… K velikému dětskému pokoji se přiblížily vážné, pomalé kroky, cvakla klika a ve dveřích se objevil Born, vážný, bledý, v levé ruce nesa rozžatou voskovici, zasazenou do skleněného

svícnu; a tehdy Míša, oči rozšířené hrůzou, nemrkavě upřené k jeho tváři, leskle rámované uhlazeným účesem, mechanickým pohybem neživé loutky, ovládané drátkem neviditelného loutkáře, zdvihl niku, podávaje otci ukradené bankovky, opět zmuchlané, zavlhlé potem jeho dlaně.

– Tedy přece, řekl Born tiše, a jen letmo na bankovky pohlédnuv, schoval je do kapsy. Uvědomil si přitom s úlekem, že to nejsou oči Míšovy, jež k němu vzhlížejí, ale oči nešťastné Lízy, která zahynula právě proto, že nechtěla platit za svou vinu a že se bála stanout před ním, před Bornem, tak jako teď před ním stojí její syn.

– Jak jsi to mohl udělat? zeptal se přemáhaje pocit marnosti. Proč s ním mluvím? myslil si. Jeho matka byla hlupačka a cizoložnice, a on, on krade. Postavil pak svícen s voskovicí na stůl, na němž se povalovaly Míšovy školní potřeby, a zdrcen svou vlastní bezradností, mlčky přešel za zády svého syna, který se nehýbal, k oknu; i bylo za tímto oknem černé, tiché nic, dole na ulici nic, nic na Eliščině mostě, všude jen ticho a nic. Ano, matka hlupačka a cizoložnice, myslil si; ale čím bych byl, nebýt jí? Lžu, když tvrdím, že jsem se stal tím, čím jsem, přičiněním vlastních holých rukou. Byly to její peníze, které mi pomohly nahoru, pro její peníze jsem si ji vzal; a teď, hle, platím, a budu možná platit dál a dál, a pořád budu platit, až jednou zaplatím hanbou svého jména. Protože je-li dnes Míša schopen krást, co bude provádět, až mu bude dvacet? Co dělat, probůh, jak tomu zabránit, jak to napravit?

Co takto truchlivě přemítal, zaslechl za sebou tichý vzlykot a pak slova stěží srozumitelná:

– Tatínku, odpusťte mi, já to už neudělám, já to už neudělám, tatínku, odpusťte mi.

– Odpustit ti nemohu, dokud jsi svůj čin neodpykal, řekl Born, obrátiv se k němu. – Pamatuj si, že člověk musí zaplatit za všech-

no, co špatného provede, protože nic nezůstane utajeno, všechno vyjde najevo. – Zatímco Born takto mluvil, Míša si myslil, že to od něho možná, kdožví, byla strašlivá, osudná hloupost, když otci bez vyzvání podal ukradené peníze, neboť otec přitom řekl „tedy přece", což znamená, že si Míšovou vinou nebyl zcela jist. – Všechno vyjde najevo, opakoval Born, – a za všechno se musí zaplatit; pamatuj si aspoň tohle, když sám od sebe nemáš dost mravnosti a studu, aby ses vyvaroval takových hanebností. – Snad se to odbude kázáním, myslil si Míša, a ihned všecek okřál touto nadějí. Dopadlo to špatně, neměl jsem ty peníze vracet, ale jsou tu pořád tatínkovy knihy, které mohu prodávat, a jeho kapsy. – Zachoval ses jako pravý ničema, okradl jsi našeho hosta, zahodil jsi svou čest, a ohrozil jsi i čest naši, a za to musíš zaplatit, musíš za to být potrestán. Jaký za to volíš trest?

– Prosím, nasekejte mi, tatínku, zašeptal Míša, v němž opět poklesla dušička.

Born se krátce, suše zasmál; a podlehnuv náhlému popudu podrážděnosti a zloby, dojista umocněné dnešním neúspěchem jeho podnětu k zřízení zemského peněžního ústavu – ach, jak je těžko žít, sám vidoucí a podnikavý, uprostřed lidí slepých a nehybných! – dodal rychle:

– To by bylo laciné, chlapečku. Já jsem obchodník a jsem zvyklý kalkulovat správné ceny. Dopustil ses zločinu, a za zločin se neplatí výpraskem. Dospělí zloději se posílají za mříže a děti do polepšovny.

A sebrav voskovici, rychle odešel.

KAPITOLA DRUHÁ
Když se ruka k ruce vine

1

I přihodilo se právě tak, jak se Nedobyl obával: dobrozdání přísežných soudních znalců, pověřených úkolem zjistit příčinu zřícení novostavby na Panence, bylo pro Nedobyla tak nepříznivé, že státní zastupitelství podalo žalobu nejen na zednického mistra Kuthana, který stavbu řídil, ale i na Nedobyla, který byl jejím podnikatelem. Hlavní příčinou neštěstí, jež přivodilo smrt pěti lidí, to jest čtyř mužů a jedné ženy, byla prý nikoli náhoda nebo nepohoda, anobrž nedbalost práce a špatná konstrukce, ale zejména a především pak špatná jakost staviva, čili hlavní vinu nese ten, kdož nedostatečné stavivo ku stavbě dodával; i byl to Nedobyl sám, kdo podle slov obžaloby „sám materiál obstarával, jakož tentýž dělníkům a zedníkům, jako tito svědčí, vykazoval".

Vadnost staviva, pokračovali přísežní znalci, záležela v tom, že se ke stavbě používalo starých cihel z bouraček; taktéž kámen a kleště byly chabé a nezpůsobilé, a tolikéž i písku se používalo vesměs jen kopaného, obsahujícího množství zemitých příměsků, a malty, v níž přimícháno netoliko mnoho hluchého, nevázaného vápna, ale i popela a vápenného prachu, čímž malta potřebné vaznosti pozbyla. I mají znalci z všeobecného hlediska za to, že kdyby bylo bývalo užito řádného materiálu za svědomitého dohledu řádného a způsobilého stavitele, mohlo se nehodě zabrániti, avšak jen tenkrát, kdyby při řízení stavby býval brán ohled na

vlhké zimní počasí, kteréžto vlhké počasí působí na pevnost zdiva velmi nepříznivě, an zejména k usychání malty za vlhkého zimního času dochází jen na povrchu, kdežto malta uvnitř stěny, jak zde shledáno, zůstává měkkou.

K přelíčení došlo desátého června před c. k. zemským co trestním soudem v Praze na Karlově náměstí, v onom starém domě, jemuž sousedství černavé, hranaté věže Novoměstské radnice dodávalo obzvláštní ponurosti, budiloť dojem, že obžalovaní, sotva nad nimi vysloven ortel, jsou ihned dopravováni do jakýchsi středověce příšerných věžních kasemat; pošetilé to zdání, neboť věž k soudní budově nepatřila, ale přece ne zcela a nadobro neopodstatněné, neboť starý dům sám, to shromaždiště padlých, ten ponurý stan nevidomé bohyně, byl nejen místem soudním, ale i trestním. Do úřadoven i do žalářů se chodilo po jedněch a týchž chodbách, úzkých, zúžených ještě lavicemi, na nichž hodiny a hodiny vysedávali svědci, předvolaní k výslechům. Stísněné ticho, jež je svádělo k oné mrzuté, klimbavé dřímotě, z níž se člověk probírá unaven, lepkavý, s kovovou chutí v ústech, bylo občas rušeno okovanými kroky mrzutých dozorců s šikovatelskými kníry, kteří odkudsi kamsi pádili, ze tmy do tmy, nemotorné, železnými kruhy spojené klíče v rukou, někdy provázejíce a k většímu pospěchu popohánějíce obviněné, kteří byli ve vyšetřovací vazbě.

Sem tedy byl Martin Nedobyl spolu se zednickým mistrem Kuthanem předvolán, aby se zodpovídal ze své viny, zde, v síni číslo devět, v prvním poschodí, zasedl po Kuthanově boku tváří v tvář tříčlennému senátu, jemuž předsedal vrchní soudní rada Majorek, dlouhý, v páteři jakoby nalomený stařec, jehož bílé, dobrácké licousy byly v podivném rozporu s nevlídnou propadlinou jeho bezzubých úst. Žalující stát zastupoval náměstek zástupnictví Charouz, známý pod přízviskem Žralok; Nedobyla hájil jeho

švagr, jurisdoktor Jaroslav Helebrant. Jak nazítří oznámily noviny, společenské postavení obžalovaného přilákalo „četné obecenstvo, v němž převažovali vybraní členové pražské smetánky“ a v němž bylo vidět, dodejme, i několik stálých návštěvníků Bornova salónu, například paní Jindřiši Elsassovou, vždy lačnou vzruchu a novinek, manžele Smolíkovy, a i stařičkého ředitele Vyšší dívčí školy s chotí. Bornovi sami se z diskrétnosti návštěvy soudní síně zdrželi; zůstala doma i manželka Nedobylova, paní Marie, jež se pro svůj vysoký stupeň těhotenství musela vyvarovat všeho rozčilování. Že bylo slunné počasí pozdního jara, dámy, přivábené zajímavým divadlem, oblékly se namnoze jako na promenádu po Městském parku nebo na vyjížďku do Stromovky; proto přísný pan vrchní rada Majorek, podrážděný duhovým pestřením jejich závojíčků a mašlí, jejich krajkových aplikací a slunečníků, zřídkakdy vídaným v tomto hrobovém prostředí, pokusil se obecenstvo vypudit paradoxním oslovením, jež často mívalo úspěch: – Co tu chcete? Tady je veřejné přelíčení! – Ale chyba lávky: publikum, jak se na společenskou smetánku sluší, bylo tak uvážlivé a bystré, že ihned postřehlo šprýmovně nesmyslnou protikladnost těchto slov, a proto místnost neopustil nikdo.

Kdo pak viděl Martina Nedobyla, solidního, důvěru vzbuzujícího, an sedí na lavici obžalovaných po boku scvrklého šantaly, jímž byl zednický mistr Kuthan, neklidný, hnědý mužík v pomačkaných laciných šatech, s napomádovanou ofinou, pod níž se leskly perleťové oči notorického ochlasty, nemohl si nepomyslit, že tito dva lidé, tak pronikavě jeden druhému nepodobní, nemohli se octnout na témž sedadle hanby jinak než omylem nebo vinou nepřátelské zlovůle, nešetřící třídních a společenských přehrad. Tentýž zjevný rozdíl, jaký byl mezi oběma obžalovanými, byl i mezi jejich obhájci. Doktor Helebrant, krevnatý blondýn, hladké,

bezvousé tváře, poznamenané výrazem mocné energie, krocené výchovou, rozvahou a vzděláním, korektně oblečený a zřejmě jistý svou věcí, vyjímal se prapodivně vedle svého kolegy, plešatého dědy kalných, ale veselých očiček; zatímco se skláněl nad svými lejstry, Kuthanův obhájce neustále šňupal, a byl z toho celý pošňupaný, na hořením rtu i na bradě, na špinavém nákrčníku i na vestě. I zdál se Martin Nedobyl obecenstvu představitelem ctnosti a občanské ctihodnosti, stržené do kalu, kdežto Kuthan byl prototypem potměšilého a po koutech vyváleného všiváctví.

Nikdo arci nemohl tušit, že to, co se tu s Nedobylem odehrává, děje se v jeho životě už potřetí. Vskutku stejně jako dnes, i před dvaceti roky tři muži v černých úborech, podobných talárům, soudili ho v klementinském konviktu pro rozšiřování velezrádných letáků, a o něco málo později, v Alserovských kasárnách ve Vídni, se nanovo octl před tribunálem tří uniformovaných mužů, stejně jako prve a stejně jako i dnes jednoho starého, jednoho postaršího a jednoho mladého, a byl od nich odsouzen k smrtelnému trestu deseti uliček. Je vskutku podivné a připadá nám to fatální, že všechen pronikavý Nedobylův životní úspěch, jeho zámožnost, jeho pevná pozice na vysokém stupni společenského žebříku, jeho mužná zralost nebyly s to ho ochránit před opakováním trapného děje, který ho dvakrát byl potrefil za časů jeho bezpomocného jinošství.

Byl ovšem příliš rozčilen, příliš napjat, příliš nervózní, než aby byl s to hloubat o podivných a mimorozumových souvislostech svého života, ač by z těchto souvislostí dost možná byl načerpal něco posily, vždyť lidová mystika, jak každý ví, hledívá s důvěrou k událostem, jež mají nastat do třetice.

Když mladý muž hladké pleti, votant, sedící po předsedově levici u dlouhého stolu, potaženého pokaňkaným suknem a obtí-

ženého železným krucifixem a dvojicí voskovic, přečetl obžalovací spis, předseda otevřel svá bezzubá ústa a otázal se zednického mistra Kuthana, slyšel-li žalobu a cítí-li se vinen. Kuthan se polekal, jako by se byl nadál spíš smrti než tohoto oslovení, a když se uklidnil, odpověděl záporně. Měl prý jen technickou dohlídku nad prováděním plánů magistrátem schválených, ale se stavbou neměl co dělat, neboť býval v poslední době tak nemocen, že – takto se vyjádřil doslova – bližšího k té věci říci nemůže.

– Co se příčiny sesutí týče, pokračoval Kuthan, – nemůžu s určitostí jmenovat, ale tolik za to mám, že dělníci nešetřili pilně rozkazů, i pochybili a stali se vinnými neštěstím. Hlavně polír Rambousek chtěl ve všem míti svou hlavu, a tak možno věc tak nahlížeti, že to byl v první řadě on, kdo svou smrt a smrt ostatních zapříčinil, jakož i, jak se říká, zavinil.

Tolik zednický mistr Kuthan, jehož výpověď pochopitelně vyvolala v auditoriu zašumění odporu. I bylo teď na Nedobylovi, aby se vyslovil k otázce své viny. Vstal tedy, bledý, ale pevný, vtělená to bezúhonnost a důstojnost, a dokázal svou odpovědí, že pokusil-li se zlomyslný osud vskutku vlákat jednoho a téhož člověka třikrát do jedněch a týchž osidel, v podstatě a po pravdě minul se s úspěchem, neboť muž, který tu rozhořčeně hájil svou nevinu, měl s vyděšeným studentíkem z Klementina a vojáčkem z Alserovských kasáren společné jen jméno.

– Cítím se vinen, řekl, – asi tolik, jako se cítila vinna správní rada banky Slávie, jíž před osmi roky spadla novostavba na Senovážném náměstí. Ona katastrofa, kterou všichni dosud máme v živé paměti, vyžádala si daleko víc obětí, než kolik si jich vyžádalo sesutí mého domu na Žižkově, a přece nikdo z podnikatelů oné nešťastné stavby nebyl posazen na lavici obžalovaných. Deset zedníků zůstalo tehdy v sutinách, a zeď, která ještě stála, zasy-

pala pak navíc sedm hasičů a dva dělníky, kteří trosky odklízeli, a strážníka, který dohlížel, ale podnikatelé stavby zůstali čistí a nikdo je neznepokojoval, nikdo je z ničeho nevinil.

Napomenut předsedou, aby mluvil k věci, Nedobyl odpověděl hlasem značně zvýšeným, že oni, soudci, jsou tu od toho, aby ho soudili, a on, Nedobyl, byl sem předvolán, aby se hájil. Hájí se tedy a protestuje proti tomu, aby mu bylo předpisováno, jak si při tom má počínat, a především a zásadně pak protestuje proti tomu, že vůbec byl obviněn z čehokolivěk; táže se, pročže na něho, soukromníka, byl přiložen jiný loket, než jakým bylo před osmi roky měřeno bance Slávii. Zajisté, jistý rozdíl tu je, a není třeba, aby slavný soud jeho, Nedobyla, o tom poučoval. Členové správní rady banky Slávie nedováželi na staveniště materiál, kdežto on, Nedobyl, tak činil. Jenže rozdíl tento vyplývá z povahy jeho povolání: on, Nedobyl, je speditér, a proto vozil, správněji řečeno, dával svými vozy na své staveniště dopravovat materiál, stejně jak to už déle jak patnáct let činil u nesčetných staveb jiných.

Upozorněn předsedou, že žaloba ho neviní z toho, že nedostatečné stavivo ve svých povozech vozil či dopravoval, nýbrž že je sám obstarával a dělníkům a zedníkům dodával, či jak žaloba uvádí doslova, vykazoval, což znamená tolik jako přiděloval, Nedobyl jen pokrčil rameny a odpověděl, že není jeho věcí, aby rozuměl stavivu a aby rozeznal dobrý materiál od špatného. Měl za to, že stavivo, které bylo dosti dobré pro téměř všechny domy, z nichž se skládá město Žižkov, bude dosti dobré pro jeho, Nedobylovu stavbu, a pan Kuthan a polír Rambousek, kteří od něho materiál jím dovážený přijímali, dávali mu v tom bez výhrady za pravdu.

Taková byla výpověď Nedobylova, výpověď uražené rozšafnosti a ctnosti, jež byla obecenstvem přijata s pochvalným zašuměním přitakavého šepotu, neboť všichni v auditoriu si dobře uvědomo-

vali, že tu mluví *jejich člověk* a že nehájí jen svou vlastní kůži, ale staví se též na obranu cti a nedotknutelnosti celého jejich stavu. I byli všichni potěšeni tím, že jeho slova byla pak pádná a vážná.

Když Nedobyl domluvil, spoluobžalovaný Kuthan, jak se dalo čekat, ohradil se proti jeho tvrzení, že by mu v něčem byl dával za pravdu, tím méně bez výhrady: byl to jen zahynulý polír Rambousek, kdož od pana Nedobyla stavivo přejímal, kdežto on, Kuthan, „nalézá se v té věci bez viny".

– Tak se mi zdá, a věřím, že jste oba dva rádi, že ten nešťastný Rambousek už není mezi živými, poznamenal se známou svou netaktností, úděsně ceně své žraločí zuby, státní zástupce Charouz, který seděl u stolku, kolmo postaveného k dlouhému stolu soudců; a sotvaže to dořekl, pan jurisdoktor Helebrant se vymrštil jako bodnut špendlíkem a rozhořčeně se ujal cti svého klienta, který prý „není povinen mimo rámec žaloby trpět insinuace, nařknutí či udávky, které by ho veřejně mohly snížiti".

Také tento výbuch obhájcovy energie, až dotud, jak pověděno, tajené, jeho projev bdělé žárlivosti, s jakou střežil čest svého klienta, vyvolal v auditoriu dojem velmi příznivý, tím příznivější, že předseda, asi nevěda, co na to odpovědět, jen vztáhl svou suchou stařeckou ruku a konejšivě jí na temperamentního obhájce zakýval. Helebrant pak založil ruce a uraženě odhlédl stranou, k nástěnné svítilně, i bylo na něm znát, že jen s námahou krotí spravedlivý hněv, bouřící v jeho nitru.

2

Po půl jedenácté hodině dopolední, po přestávce, byl zahájen výslech svědků a dusné ovzduší senátní síně zhoustlo pachem svíček,

jež soudní sluha před každou přísahou rozsvěcoval a pak zase zhášel. První svědek, zedník Maxmilián Stoupa, tak řečený starý Maxa, vyprávěl historii svého podivuhodného úniku z řítícího se domu a jak při tom byl všecek zmaten a popleten. Dotázán státním zástupcem, zdali se zahynulý polír Rambousek v jeho přítomnosti vyslovoval o průběhu stavby a o kvalitě materiálu, dodávaného panem Nedobylem, starý Maxa po chvíli přemýšlení odpověděl takto:

– Pan polír měl takovou metodu, že když začala směna, tak spustil sakramentská práce a práce sakramentská, a tím taky končil.

Tato odpověď tak rozesmála obecenstvo, že předseda byl nucen mu pohrozit, že dá soudní síň vyklidit, bude-li její vážnost porušována.

– Pana políra tedy tato práce netěšila, řekl pak. – Nemyslíte, pane svědku, že na ni tolik huboval proto, že to byla práce špatná, a zejména že stavivo bylo špatné?

– On vždycky tak nadával, odpověděl starý Maxa. – Jak povídám, ona to už byla taková jeho metoda.

– A co vy sám soudíte, pane svědku, o materiálu, kterého se používalo na té stavbě? zeptal se předseda.

– Já soudím, slavný soude, že stál za hovno, s prominutím, odpověděl starý Maxa, maličko se ukloniv.

– Vy jste, pane svědku, pracoval i na jiných stavbách na Žižkově, že, promluvil pošňupaný obhájce mistra Kuthana. – Co soudíte o stavivu, které se tam používalo?

Byla to otázka tuze nevhodná, protože nesmírně riskantní. Kdyby svědek odpověděl, že na jiných žižkovských stavbách se používalo materiálu výtečného a že Nedobylův nešťastný dům byl tedy černou ovcí mezi bílými beránky žižkovskými, přitížil by tím obžalovaným, především Nedobylovi, velice. Však také doktor

Helebrant, když uslyšel ta hlupácká slova, zřejmě zatrpěl a pohlédl na svého kolegu vyčítavě, koutkem oka.

Ale dopadlo to dobře.

– Stálo, slavný soude, taky za hovno, odpověděl starý Maxa. Tentokrát se už za svůj drsný výraz neomluvil ani se neuklonil.

Další svědek, zedník, který byl z rumiště vytažen s trojnásobnou frakturou levé nohy a s šesti přeraženými žebry, přišel k soudu o berlích, i dožadoval se tří set zlatých odškodného a denního svého platu, jejž by měl, kdyby byl zůstal zdráv. Dotázán po příčině katastrofy, odpověděl, že hlavní chyba po jeho mínění byla v tom, že se stavělo halabala, cihly se kladly do malty bez šňůry, a pak teprve se jakžtakž vyřizovaly podle latě a zaklepávaly kladívkem. Tím se každá cihla trochu utrhne z malty a nikdy už není tak spojena, jako když se každý šár, to jest vrstva cihel, klade podle šňůry a pak už se v maltě nehne. Další závada pak prý byla v tom, že se na všem škrtilo, to jest, šetřilo, i na lešení. Jemu samému, když stál na lešení, propadla jedna cihla, protože lešení nepřiléhalo ke zdi, a jen o chlup že nezabila ženskou, která vcházela do domu s obědem v tašce. Vůbec byla to prašivá stavba, a ani když on, svědek, dostane svých tři sta zlatých spravedlivého odškodného a plný plat, nestálo to za to.

Po něm přišel na řadu kameník Malina, který pracoval na Nedobylově domě, ale asi týden před katastrofou přešel na jinou stavbu. Já, slavný soude, pravil, si hledím svého, dělám si svou práci a o nic jiného se nestarám. Že pan Nedobyl dodával stavivo, to se, prosím, popřít nedá, ale jaké to stavivo bylo a měl-li nebožtík Rambousek kvůli tomu stavivu nějaké mrzutosti nebo neměl, to říct nemůžu, protože já, slavný soude, si hledím svých schodů, a jinak mi do ničeho nic není.

Podobnou řeč vedl parketář Vodrážka, který děkoval za zachování svého života krutým bolestem zubů, jež ho v den katastrofy

přepadly. Nemoha bolestí vydržet, nevěda, jak se vyjádřil, čí je, odskočil si ze stavby do kantýny, aby své trýzni ulevil kapkou rumu; a mezitím bum, dům spadl. Proč spadl, jaká byla příčina zřícení a kdo ji zavinil, to slavnému soudu říci nemůže, protože on, Vodrážka, si hledí svých parket, a jinak mu do ničeho nic není.

Hleděl-li si Malina schodů, hleděl-li si Vodrážka parket, fasádník Pech si hleděl fasády a do ničeho jiného mu nic nebylo. – Já pracoval už na fasádě páně Nedobylova domu u viaduktu, toho domu s kalichy, pravil. – To byla moc pěkná fasáda, dodnes je jako nová. Tahleta fasáda už neměla být tak pěkná, ale přece to mohla být docela pěkná fasáda, to můžu potvrdit jakožto odborník a poplatník.

Další svědek, Karel Pecold, třetí z lidí zachráněných ze zříceniny, byl právě držen ve vyšetřovací vazbě pro jakýsi politický delikt, a proto když vstoupil do senátní síně, byl provázen dozorcem. Byl velmi bledý, asi proto, že jeho vazba trvala už pět měsíců, a jeho nadmíru jasné, bystré oči hleděly do světa chmurně, přísně, zpod stažených brv. Ústa měl stažená, čelo jeden mrak, čelistní svaly pod tenkou kůží napjaté, vypadal tedy zarputile, až strach. Nicméně Nedobylovi ani nenapadlo, aby se ho bál, protože znal podrobně obsah všech svědeckých protokolů, sepsaných v době, kdy stavební katastrofa na Panence byla předběžně vyšetřována, i věděl, že Pecold tehdy vypovídal přibližně stejně jako jeho opatrní, nic nevědoucí, nic nevidoucí druhové – pochopitelná a chvályhodná to diskrétnost, byť Pecold příslušníkem rodiny, nad níž Marie Nedobylová držela ochrannou ruku, a byl tedy jí, a tím i jemu, Nedobylovi, zavázán k díkům a vděčnosti.

Ale mladý zedník, když dořikal předříkanou formuli přísahy, vyzván, aby po pravdě pověděl, cože ví o poměrech při stavbě domu na Panence, pohlédl předsedovi zpříma do očí a odpověděl jasně:

– Všechno to zavinil pan Nedobyl.

3

Jeho nešťastnému otci, zemřelému před devíti roky, když Karlovi bylo deset let, přezdívali kamarádi pro jeho trpělivou povahu Beránek; Karlovi, ač byl svému otci po tváři i po figuře hodně podoben a ač stejně jako Pecold mnoho řečí nenadělal, dostalo se přízviska přesně opačného, totiž Palice. Starý Pecold byl také, vzpomínáme si, do značné míry paličák, ale lidem, kteří ho dobře znali, padala do očí spíš jeho mírnost, jeho dobráctví; u Karla bylo paličáctví jeho vlastností dominantní. V prvních letech učňovství vydělával jen sedmdesát krejcarů denně, protože byl slabý a unesl jen čtyři cihly najednou, ale vzal si jednou do hlavy, že jich bude nosit šest najednou, a ač mu říkali cvrčku, cvrčku, nehoň se, polámeš se, a ač se zpočátku vskutku bezmála vytrhl z háku, vydržel, zesílil, zvykl si na to a vytáhl svou mzdu na pětaosmdesát krejcarů. V den patnáctých svých narozenin dal se vylákat do kantýny a starší kamarádi ho, holobrádka, z legrace napájeli rumem. Když se pak s třeštivou bolestí hlavy probral za plotem, zařekl se, že už do kantýny nevkročí, a vskutku čtyři roky do ní nevkročil. Když se před devíti roky tatínek ve vězení oběsil, ujal se osiřelé rodiny Pecoldů bývalý otcův spoluvězeň Háfner a půjčil jim, ač sám měl hluboko do kapsy, pár zlatých, aby je vytrhl z nejhorší bídy. Karlovi, jejž si velmi oblíbil, vštípil tehdy hlavní zásady novodobého učení dělného lidu, socialismu, i poučil ho o tom, že všechna bída světa pochází z takových lotrů, jako je například Nedobyl, který lidem, již pro něho pracují, platí žebráckou mzdu, a hlavní výtěžek jejich práce si ponechává pro sebe. Protože Karel tenkrát namísto do školy chodil pracovat do octárny, daroval mu Háfner slabikář a ukázal mu, jak se té knížky používá. Veden jeho návodem, Karel se naučil číst, a četl pak nejen Národní listy, ale i dělnické noviny,

jež vycházely v té době, Budoucnost a Organizaci. Karlova babička, babí Pecoldová, viděla arci nerada, že kluk utrácel peníze za takové marnosti, ale Karel, paličák, nepovolil a kupoval noviny dál.

Jak jsme vyprávěli jinde, Pecoldovi ostávali v starém, nevelikém domku na Preclikářce, která původně patřila budoucímu Nedobylovu tchánovi, docentu Schönfeldovi, autorovi hojně diskutované *Grundlage zur Philosophie der Individualität*. Když po vídeňském burzovním krachu Preclikářku koupil znenadání Nedobyl, byl strach, že je vyžene, jako je vyhnal před lety z Komotovky; ale hle, nevyhnal je, léta míjela, a on nešeptl ani slůvko proti jejich skromné existenci na svém pozemku za prkennými zády veliké maštale, kterou tam postavil, nechtěl od nich krejcar nájemného, a také ani slůvko nešeptl proti tomu, že babí si na Preclikářce drží hejno slepic a že její kachny a husy čvachtají v jeho louži, totiž v rybníčku. Po letech kruté a napjaté tísně se Pecoldovům začalo dařit líp; Karel doučiv se nosil domů za sezóny až půldruhé zlatky denně, a když starší z obou bábiných vnuček, Růženka, dosáhla věku třinácti let, paní Marie Nedobylová ji dohodila za děvče pro všechno k své sestře, paní Lauře Helebrantové, která se tehdy nastěhovala se svým manželem do nového Nedobylova domu s kalichy. A Růženka, pěkná holka s tvářičkami, které svou svěžestí dělaly čest jejímu rozmilému jménu, nemohla si své místo vynachválit. – Považte, babí, řekla, když jednou v neděli, vyparáděná jako slečna z rodiny, přišla návštěvou na Preclikářku, – považte, babí, že nemusím chodit bůhvíkam pro vodu, protože máme na dvoře vlastní kašnu pro užitkovou vodu i pumpu s vodou na pití – jen seběhnu dolů a jsem ancvaj zase nahoře. A mám svůj vlastní kamrlík a jíst dostanu od všeho, co nesu na stůl.

A babí, rok od roku sehnutější, už tak sehnutá, že se zdálo, jako by při chůzi neustále něco hledala na zemi, ale pořád ještě čiperná

a bystrá, jen spínala své suché ručky a žasla. Ona seběhne pro vodu jen dolů a je ancvaj zase nahoře! A má svůj vlastní kamrlík a dostane jíst od všeho, co nese na stůl! Děti, děti, to jsou mi věci, to jsou věci. To za našich časů nebylo.

A že rok od roku byla nejen sehnutější, ale i povídavější, zastavovala kdekoho ze známých a ze sousedů, kdo procházel před jejím domem, a vyprávěla o Růženčině kašně, pumpě, kamrlíku a jídle, prostě o jejím štěstí; a divili se všichni. A Karel, když se vracel navečer ze stavby, měl denně na talíři kopec chvály na Nedobyla, na Helebrantovy a vůbec na pány, jak jsou hodní, daleko hodnější, než jak bývali za bábina mládí.

– My si tu žijeme jako pánbůh ve Frankrajchu, říkala – nám je hej a houby zle, to si už, děti nedovedete představit, jak nám bejvávalo, když jsme ostávali v herberku, kde nám střecha padala na hlavu a kde nás spávalo až šestnáct v jedné seknici – kolenačky děkujte panu Nedobylovi! Děti, děti, buďte rádi, že ho máme!

Bábinčiným přáním pak bylo, aby také druhá její vnučka, Valentinka, šla do služby, ale tady narazila na tvrdé vnukovo čelo. Mám já to s tím klukem kříž! stěžovala si sousedům. Je hodnej, pracovitej, ale paličák! Ferdu mám zaopatřeného, Karel slušně vydělává, Růženka si žije jako v ráji, teď by i Valentinka mohla udělat štěstí, ale kdepak Karel! Prej Valentina musí chodit do školy, aby věděla něco pořádnýho – jako by toho nevěděla až dost, až to škodí!

Ale Karel nepovolil, a Valentinka, útlá, něžná, po matce bronzově nazrzlá, chodila tedy do školy dál, a babí, ač ji hned, jak se vrátila ze školy, zapřahala do práce u plotny nebo u necek, nepřestávala hubovat, že holka není k ničemu a jen si zbůhdarma kazí hlavu učením. A Karel ji chce mít zkaženou, chce z ní mít rebelantku a divousa, jako je on sám.

Neboť to ji hnětlo nejvíc, že Karel s Valentinkou, kteří se vroucně milovali, rádi spolu vedli divné šplechty, namířené, jak dobře věděla, proti bábinu světovému názoru.

Byli tedy Pecoldovi, ač napovrch svorní, rozpolcení na dva tábory: na jedné straně stála babí s Růženou, na druhé Karel s Valentinou. Nejstarší bábin vnuk Ferda, který byl v Mladé Boleslavi kupeckým mládencem, táhl za jeden provaz s babí.

– Jakožto senior rodiny Vám oznamuju, napsal jim například loni svým kudrlinkovým kupeckým písmem, – že mám hojnost všeho a že jsem u p. t. zákaznictva oblíben jak náleží. Zboží vedeme exkluzivní a stále rozšiřujeme sortiment, též nedůvěru p. t. zákaznictva vůči jemným pochutinám zámořským, jako fíkům a datlím, zdařilo se překonati. Jsem velmi potěšen zprávou, že Růženka nalezla dobré místo u nóbl pánů. Nechť si toho váží, neb pamatuje, že dívka, která slouží u nóbl rodiny, snadno se provdá, neb páni nápadníci vědí, že služebné v takových rodinách přísně bývají vedeny, že se jim netrpí, by se toulaly, a že si mnohý krejcar mohou stranou uložiti. Vzpomínám si, že i Valentina přichází do let, a proto co senior rodiny rád bych viděl, kdyby též po dobrém místě u nóbl pánů se poohlédla. Krupici, již Vám zasílám, požívejte s měrou, neb jest to exkluzivní zboží Ia.

– Že si, chudera, dělá takovou škodu, poznamenala babí dojatě, když jí Valentinka přečetla tuto vnukovi písemnost. Potěžkala pak svrasklou ručkou pytlík, k němuž dopis byl přibalen, a dodala: – Ale moc se přes kapsu nepraštil, a beztak to ukrad, darebák.

Jak babí trefně poznamenávala, rodině Pecoldů za oněch časů bylo tedy hej a houby zle, a nebýt Karlova paličáctví, mohlo jim být ještě líp; ale Karlova vůle platila víc než přání seniora rodiny, neboť posílal-li Ferda jednou za uherský měsíc liberku krupice, již beztak ukrad, Karel nosil domů, když se doučil, za sezóny až půl-

druhé zlatky denní mzdy. A navzdory své rozpolcenosti politické měli se Pecoldovi srdečně rádi, čemuž se nelze divit, bylať babí, ač myslí obrácená nazad, k časům pokory a uznávání vrchností, stařenka láskyhodná a sama sebe nemohla neuznávat, že její mladší vnuk navzdory svému paličáctví je chlapec vzorný a že lepšího by si ani nemohla přát. Karel ostatně v průběhu let hodně slevoval na svém radikalismu, vliv jeho prvního učitele socialismu pozbýval váhy, pozbývalo smyslu jeho tvrzení, že Nedobyl je prototyp vší lidské špatnosti – Háfner, jak jsme vyprávěli jinde, šel ve své nenávisti k Nedobylovi tak daleko, že mu kladl za vinu i samovraždu starého Pecolda – a sám otcův stínový obraz mizel z jeho mysli, vytlačován krevnatou, živoucí podobou políra Rambouska, Karlova, Růženina i Valentinina poručníka. Byl silný, mocný, podobný funivému, červenému špalíčku, měl veliký, uhlově černý knír, jímž znal práskat, až hřmělo, ale srdce měl na pravém místě. – Dej se s tím vycpat, mezku, říkal, když Karel mu bublal něco o tom, že povinností chudých je nenávidět bohaté. – Jdi se s tím vycpat a buď rád, že máš co žrát.

I byl Karel rád a rád byl polír Rambousek, a byli rádi oba dva tak dlouho, až Nedobylova novostavba udělala své zmíněné tragické pukrle, při němž Rambousek přišel o život a Karel vyvázl jen o chlup.

4

Ano, jeho tvrdá palice vydržela, pouhou bouli si odnesl, jak uvedly noviny, ze strašlivého duc, při němž se jeho čelo srazilo s řítícím se třípatrovým domem; tělem unikl bez úhony, ale uvnitř se v něm něco zlomilo, takže nikdy už nebyl starým Karlem, jímž býval až

dosud. Po návratu domů, na Preclikářku, ho přepadla zimnice a lomcovala jím celou noc, ale časně ráno byl na nohou jako jindy, a jako by se nic nebylo stalo, chystal se znovu na staveniště, správněji řečeno na rumiště.

Babí neviděla ráda, když někdo pro nic za nic zahálel, ale tentokrát se Karlovi postavila na odpor. – Zůstaň doma, řekla mu, – nechoď tam, drží tě ještě fantas, zase na tebe něco spadne, a to ti povídám, že tě podruhé vytahovat nebudu.

Mluvila jak zvykem, ale zdála se menší, sešlejší než jindy, a zejména její bezzubá ústa byla malinká, nadobro scvrklá, a působila dojmem bezmocnosti. Bylo na ní znát, že včerejší rozčilení ji notně sebralo.

Ale Karel, paličák, že půjde.

– Co si myslíte, babí? Musím přece vyhrabat své nádobí, svou lžíci a kladívko.

A když si oblékl svou krátkou vlněnou kazajku, již nosil teď v zimě, dodal: – Vždyť mi tam zůstalo všechno, co mám.

Tomu babí rozuměla.

– Tak pojď sem, udělám ti křížek, povídá.

Překvapen, neboť jindy mu křížek nedělala, hodně se sehnul, bylať tak shrbená, tak umenšená věkem, že mu na čelo nedosáhla. Opatrně, aby se nedotkla jeho boule, načrtla mu nad levé obočí třesoucím se palcem dvě nerovné, vzájemně se protínající čárečky. Nasadil si pak do týla čepici a odešel, a dlouho ještě, když už scházel po svahu k Olšanské silnici, měl stařenku před vnitřním zrakem, jak se za ním dívá mrkajíc a jak se jí v hluboké dutince úst chvěje malinký, nafialovělý jazýček. Napadlo ho, že už ji nikdy neuvidí, ale zapudil tuto myšlenku jako nerozumnou, způsobenou fantasem, který ho podle vlastního jejího výrazu dosud nepustil.

Když za ním v poledne Valentinka přinesla oběd, bylo ještě dobře. – Babí se tě nechá ptát, řekla, – jestli jsi už našel nádobíčko a jestli už se vrátíš domů.

On na to, že dosud své nádobíčko nenašel a ještě se nevrátí domů. – Nádobíčko jsem nenašel, ale zato jsem našel tady to, řekl a ukázal sestřičce škatulku ze zprohýbaného hrubého plechu. – To je jeho piksla na tabák.

– Čí? zeptala se.

– Rambouskova, on na to. – A kde je Rambouskova piksla, tam taky někde nedaleko musí být Rambousek.

Rambouskova piksla na tabák vskutku neodmyslitelně patřila k jeho červeným, tlustým prstům, které nejméně dvacetkrát denně poklepaly na její víčko, než ji otevřely, a pak s obratností, jež velmi překvapovala při jejich zavalité krátkosti, vytrhly z černožluté knížtičky papírek, přehnuly jej, nabraly špetku obyčejného, rovnou řádkou jej vsypaly do papírku, srolovaly, vznesly k hrůtku jazyka, vystrčeného zpod kníru, uždibly konečky tabáku, vyčuhujícího na obou koncích roličky, zaklaply víčko a znovu je poklepaly, než vytáhly a rozškrtly jednu ze zednických sirek, jež Rambousek volně nosil v pravé kapse starých krátkých manšestráků do holínek.

Rambousek vskutku nebyl daleko od své piksly, ale jeho tělo bylo tak vklíněno do změti trámoví, že je vytáhli teprve k půl páté odpoledne, když už byli vyhrabali zedníka Pavláta a jeho syna Honzíka; maltářka Majerová, o níž se vědělo, že tam také zůstala, ponechána na příští den, a podávač Barzelloti, který spadl z lešení, byl odvezen už včera večer.

Bylo už špatně vidět, ale to, co Karel z Rambouska uviděl, stačilo, aby na to nadosmrti nezapomněl. Když padla, poprvé po čtyřech letech porušil své předsevzetí a v nedaleké kantýně u Fištronů, kdež

se scházeli zedníci z okolních staveb, poručil si stupečku rumu, neboť mu připadalo, že chuchval hořkosti, který se mu rozložil v hrdle, ho zadusí. A k mírnému podivu neznámého poďobaného muže s nevlídným nažloutlým nosem, k jehož stolku se posadil, napohled posedavého řemeslníka, tedy krejčího nebo ševce, utkvěle civěl na hliněnou podlahu svýma jasnýma očima, jejichž panenky byly v té chvíli malinké jako dvě zrnečka máku, a říkal si sám pro sebe: – Táta, Rambousek, Franta Pavlát, Honza Pavlát, Barzelloti, Majerová. Táta, Rambousek, Franta Pavlát, Honza Pavlát, Barzelloti, Majerová. – A tak napořád a bez omrzení: Táta, Rambousek, Franta Pavlát, Honza Pavlát, Barzelloti, Majerová. – Počítal přitom tato jména na prstech levé ruky, a protože nestačily, vypomáhal si palcem ruky pravé.

Kantýna se naplnila do posledního místa, ovzduší, zmodralé kouřem tabáku a rozžhavené dechem železných kamínek, rozpálených do malinova, dunělo mnohozvukem hlasů a řinkotu a dupotu, táhlo už na šestou, a Karel ještě odříkával svou ponurou litanii, až si toho všimli chlapi u dlouhého vedlejšího stolu a zmlknuvše dívali se na něj s nepokojem, zdáloť se jim, že mu přeskočilo. Rambousek, Pavlát František, Pavlát Jan, Barzelloti a Majerová, to byla jména lidí, již zahynuli při katastrofě; ale proč to pořád opakuje, a jakého tátu do toho pořád motá?

Kameník Malina, který seděl zády k němu a hodnou chvíli už se na něj ohlížel přes rameno, se ho na to zeptal. – Prosím tě, řekl mu, – co furt meleš o tátovi, copak ti tam zůstal tvůj táta?

– Můj táta tam nezůstal, protože mého tátu odpravil Nedobyl už dávno dřív, odpověděl Karel. A povšimnuv si, že někdo vzadu, významně mrknuv na sousedy, poukázal na Karlovu bouli na čele, což mělo znamenat, že je odvčíra, čemuž možno rozumět doslova, praštěný pavlačí, dopálil se a vyprávěl, jak Nedobyl dohnal jeho

otce k samovraždě, kterážto historie, za posledních let dostatku, jak víme, vybledlá a přebolená, právě vyvstala ze sutin Nedobylova domu, vzkříšena v plné věrohodnosti a síle. – A tak si tu počítám, končil Karel, – kolik lidí už Nedobyl odpravil: Táta, Rambousek, Franta Pavlát, Honza Pavlát, Barzelloti, Majerová. Šest lidí na to muselo zajít, aby si on mohl sedět ve svém paláci s kalichy, a my nic. Nebo řekne někdo, že to není jeho vina? Všichni tady víme, že to je jeho vina, po celém Žižkově se vědělo, jakou padrť Nedobyl vozí na stavbu svého domu, ty sám tady, Malino, jsi mi jednou říkal, že se nic nebudeš divit, když to s tím domem dopadne jako tenkrát na Senovážném náměstí, a když došlo na tvá slova, co se děje? Nic. Prej někdo včera v noci rozbil Nedobylovi okno. To je, pane, hrdinství, to je, pane, trest. Za pět umačkaných lidí šutr do okna, tomu říkám spravedlnost, to si chválím.

V kantýně seděl také starý Maxa, který se vzpamatoval z včerejšího otřesu daleko lépe než Karel, neboť seděl poklidně u kamen, pokuřoval krátkou porcelánovou fajfku a byl rád, že je rád; a když se Karel, jak tu vyprávěno, rozkvasil, chlácholivě zasáhl řka, že od toho, holenku, nejsme my, abychom někoho trestali, nýbrž soudy.

– Právě! vykřikl Karel. – Když jsme už takoví poseroutkové, že nedovedeme vstát a dělat revoluci, proč tedy nevyužít aspoň té moci, kterou nám dal do rukou tady ten bambula? – A ukázal na obraz císaře Františka Josefa, visící mezi okny, proti vchodu. – Kdo na Nedobyla něco ví, ať jde k soudu a poví to tam hezky od plic! Já si servítek před hubu nedám, na to můžete vzít jed. Ale jde o to, abych tam nebyl sám. Kolenatý, ty o tom, hergot, přece taky něco víš, a co ty, Malino, Pechu, Havle, Vodrážko, vy jste tam přece taky dělali! Když půjdeme k soudu jako jeden muž a nebudeme se bát povědět pravdu, tak z toho Nedobyl nevyleze se zdravou kůží!

Malina, kameník, rozvážný muž, namítl pomalými, ale dobře volenými slovy, že Karlovi se to dobře mluví, protože je svobodný a sestry má dospělé a babičku na skápnutí, ale co on, Malina, muž ženatý a otec pěti malých dětí? Soudy jsou jedna věc, ale páni, toť jiná. Podle zákona může každý před soudem mluvit pravdu a nic se nemusí žinýrovat, ale naproti tomu páni mají taky právo nevzít člověka do práce, a pomoz si jak pomoz: a co pak? Jemu, Karlovi, nic nemusí vadit, kdyby nějaký ten časek zůstal na holičkách a chodil se pást na zelenou louku, protože má na starosti jen ten svůj žaludek, a mladému člověku nikdy není na škodu, když mu občas kručí v břiše a nemá ani plcha v kapse; ale co když člověk má na starosti takových žaludků sedm, a páni si o něm mezi sebou řeknou, že je rebelant? Nepoznal jeho, Karlův vlastní tatík, zač toho loket, když si to člověk rozhází nahoře?

Za této Malinovy řeči Karel červenal a poposedával, i lze míti za to, že jeho odpověď, kdyby ji byl mohl vyslovit, by byla hněvivá a ostrá; ale nedošlo k ní, neboť Malina ještě nebyl hotov se svým rozvážným povídáním, když se strkem otevřely dveře a do kantýny spolu se sněhem, který se toho večera začal spouštět z nízkého nebe, vletěla Valentina, prostovlasá, přes úzká ramena starý hnědý vlňák, ale rusé vlasy plné diamantů tajících vloček a oči uslzené.

– Není tu náhodou náš Karel? zvolala, a jakmile ho pak spatřila, spustila, kdeže Karel vězí a proč nejde domů, babička prý je špatná, přišla na ni horkost, leží a volá ho, že ho chce ještě uvidět.

Jak to Karel uslyšel, hned vyskočil, jedním hmatem sáhl po čepici, druhým do kapsy, aby zaplatil útratu; ale tu tichý, poďobaný muž se zažloutlým nosem, který s ním seděl u stolu, napohled krejčí nebo švec, znenadání hvízdl na píšťalku, až všem v uších zalehlo, a zastoupil Karlovi cestu. Hned vzápětí se otevřely dveře

a za zády polekané Valentinky se objevili dva uniformovaní muži s chocholy na měkkých širácích, kteří venku, lze předpokládat, tiše hlídkovali.

– Půjdete se mnou, řekl Karlovi poďobaný muž a ohrnul si klopu. – Jste zatčen pro pobuřování a urážku Jeho Veličenstva.

5

Bylo to arci pro Martina Nedobyla šeredné překvapení, když ten mladý, zarputile vyhlížející čahoun, od něhož se právem dalo čekat, že se před senátem vysloví přinejmenším stejně opatrně a bezbarvě, jako před časem o téže věci vypovídal před vyšetřujícím soudcem, prohlásil zčistajasna, jako když hrom uhodí, že všechno, všecičko zavinil on a nikdo jiný než on, Nedobyl. Ohromen, Nedobyl se ohlédl na svého obhájce, a hle, i Helebrant pozbyl na chvíli svého výrazu mocné energie, ovládané pevnou vůlí a vzděláním, a nakrabil ústa a povytáhl obočí, dav tak neodpustitelně najevo, že tohleto nečekal a že se cítí vyveden z konceptu. Obecenstvo, které se už nudilo stejnostejností dosavadních svědeckých výpovědí, zašumělo, barevné mašle a závojíčky se zavlnily, lavice zavrzaly, podrážky šouply o podlahu. A Nedobyl si pomyslil, rozčilen, srdce v hrdle, že v tomto nečekaném obratu má prsty Herzog, zloduch Herzog, nepřítel Herzog, který, jak pověděno, úředně řídil práce na odklízení trosek Nedobylova domu, a dotázán vyšetřujícím soudcem, objevil-li tam jakožto odborník něco nového, co by přispělo k objasnění příčin katastrofy a k usvědčení těch, kdo ji zavinili, odpověděl do protokolu vyhýbavě, že „v té věci nemá prozatím jasno, ale namáhá se, seč jest, aby si patřičné jasno zjednal“. I obával se Nedobyl, že Herzog skrývá v kapse bombu, jíž dá

vybuchnout, teprve až bude vypovídat před soudem jako znalecký svědek. A hle – takto Nedobyl uvažoval ve své chorobné nenávisti k Herzogovi – darebák se nemíní omezit na své osobní svědectví, připravil si půdu tím, že podplatil tady toho kluka a přiklonil ho svým záměrům. Všechno je ztraceno, myslil si Nedobyl, teprve od této chvíle jsem bezectný muž, teprve teď je dovršeno mé neštěstí. A zatímco naslouchal Pecoldově řeči, cítil něco, co dávno nezakusil, podivné trnutí a svědění na vršku hlavy – ježily se mu vlasy, anebo se o to pokoušely.

A věru svědkova slova stála za to, aby se tomu, proti komu byla namířena, ježily nad ní vlasy.

Byl to zajisté, hovořil Pecold, především nebožtík polír Rambousek, kdo měl dohled na práci dělníků, protože pan Kuthan zde přítomný se o celou věc nevalně staral a na staveništi se ukázal jen málokdy; je však také pravda, a on, Pecold, je ochoten znovu a kdykoli tuto pravdu novou slavnou přísahou stvrditi, že polír Rambousek nejednou pana Nedobyla měl k tomu, aby bídný materiál, jejž dodával a který vskutku nakonec katastrofu zavinil, byl změněn. Rambousek chodíval s Pecoldem do práce i z práce a často si při této příležitosti stěžoval na Nedobylovu tvrdou lakotnost. Kdyby se, říkal prý, dalo stavět z bláta, Nedobyl by určitě z bláta stavěl, jen aby stavba byla co nejlevnější. Domlouval Nedobylovi napořád, ale Nedobyl stál na svém, a že se o žádné rady neprosí, neboť sám rozumí stavivu líp než leckterý stavitel. Pro pakáž, říkal, která na Panence bude bydlet, bude můj dům ažaž dost dobrý.

A pak se loni v prosinci jakožto předzvěst katastrofy sesula přední zeď a podávač Kadeřábek při tom byl pohmožděn. Když potom, nemoha pracovat, požádal pana Nedobyla jakožto bauhera o podporu, pan bauher odsekl, že když nemůže pracovat, ať tedy pracuje jeho žena.

– Je to, prosím, poznamenal Pecold, – je to, slavný soude, svědomí?

Pan vrchní rada Majorek napomenul svědka k mírnosti, a svědek, umírniv se tedy, vyprávěl pak o tom, jak jednou nebožtík Rambousek měl s panem Nedobylem mrzutost proto, že zničil patnáct set cihel, jež měl za příliš špatné a jichž proto nechtěl použít.

– Kdyby vůbec pan Nedobyl, zvolal Pecold, – měl povědomost o tom, co pan polír špatného materiálu poničil a zaházel, byl by se, jak ho znám, pominul vztekem.

Hlavně se prý pan polír bránil tomu, aby do pilířů přišel černý kámen, jejž pan Nedobyl navozil, ale Nedobyl ho tiskl a hrozil mu, že když mu neučiní po vůli, Rambousek si už na žádné jeho stavbě ani nevrzne; a pan Nedobyl měl prý v pácu postavit na Panence ještě asi šestnáct domů. Tak, mládenci, nic naplat, musíme tam s tou holotou, řekl Rambousek nakonec zedníkům, neboť pan Nedobyl nedal jinak; tou holotou ovšem mínil Nedobylovo stavivo.

Když Pecold skončil, předseda chvíli mlčel a zamyšleně ťukal tužkou do stolu, než se obrátil k Nedobylovi.

– Nu, a co vy k tomu, pane obžalovaný Nedobyle? Bylo tomu tak, nebo tomu tak nebylo?

– Hodně ostře, hodně ostře, napověděl Helebrant. Ale Nedobylovi nebylo třeba napovídat.

– Nikdy bych se nebyl nadál, odpověděl, – že budu zahnán do situace, kdy budu nucen polemizovat s ničemnými výmysly nevděčného výrostka, kterému s celou jeho rodinou desetiletí poskytuji zadarmo přístřeší ve svém domě a který mě v této těžké, to nezapírám, chvíli mého života přepadl odzadu, aby mě bodl otrávenou dýkou lži.

To bylo výborně řečeno; výraz „otrávená dýka lži“ vyvolal v obecenstvu pochvalné zaševelení, mašle a závojíčky se zavlnily,

a kdosi vzadu dokonce dvakrát zatleskal, ale stačil jediný chmurně výhružný pohled předsedův, aby znovu nastalo ticho.

– S polírem Rambouskem, pokračoval Nedobyl, – jsem během stavby svého nešťastného domu mluvil nanejvýš dvakrát nebo třikrát, a o kvalitě staviva při těchto rozmluvách nikdy nepadlo ani slovo.

– To není pravda! vykřikl Pecold, ale Majorek ho ukrotil jediným pohybem ruky.

– Mluvte, až budete tázán. Pan Nedobyl tedy, tvrdíte, nemluví pravdu. Ani to, že vám dává zadarmo přístřeší, není pravda?

– To je, bohužel, pravda, řekl Pecold. – Pan Háfner měl pravdu, když nám domlouval, že to od něho nemáme přijímat.

Hladkolící votant, sedící po levici předsedově, teď poprvé zasáhl.

– Kterýpak pan Háfner? Snad ne ten mnohokrát trestaný socialistický redaktor?

– Ano, ten, odpověděl Pecold.

– A ten vás také poučil, jak máte tady vypovídat? otázal se doktor Helebrant, a Pecold mu odpověděl kosým, zlým pohledem.

– O tom mě nikdo nepoučoval, řekl nevlídně. – Jen mé svědomí.

Tento dodatek vyvolal v obecenstvu slabý ševel smíchu, jako když zašumí májová vlažička. Také doktor Helebrant, pobaven, přívětivě poodhalil zuby.

Na další předsedovu otázku, kterak to a čím to, že jeho dnešní výpověď se naprosto neshoduje s jeho protokolovanou výpovědí, učiněnou před vyšetřujícím soudcem, Pecold odpověděl, že pan soudce se na něho utrhoval a zastrašoval ho, neboť on, Pecold, seděl už tehdy ve vazbě, a pan soudce se prý proto na něho díval svrchu. – A tak jsem dostal strach, pokračoval Pecold, – že kdybych

mu vyklopil všechno, co na pana Nedobyla vím, třeba by mě pak už ani k soudu nepustil, a neřekl jsem mu tedy nic.

– Zdá se tedy, promluvil doktor Helebrant, – že nemáte valné mínění o naší rakousko-uherské justici. Byl byste tak laskav, pane svědku, a odpověděl nám, z jaké příčiny jste byl a dodnes jste, mluveno lidově po prostu, zavřen?

– To sem nepatří, zakročil státní zástupce. – Žádám, aby se panu obhájci nedovolilo takto mluvit a zlehčovat svědkovu věrohodnost.

Bezvousá Helebrantova tvář ztvrdla velmi omluvitelným a chvalitebným hněvem.

– Státní zástupce nemá právo ujímat mi slovo! zvolal hlasem tlumeným, ale důtklivým. – Státní zástupce je před soudem stranou stejně jako já.

– Vyhrazuji si právo zakročit proti panu obhájci pro urážku státního zástupce, zabouřil Žralok.

– Čím jsem urazil pana státního zástupce? žasl Helebrant. – Tím, že jsem řekl, že podle zákona nemá právo mi předpisovat, co smím a co nesmím mluvit? To je věcí předsedy, a jak jsem řekl, státní zástupce je před soudem stranou stejně jako já.

Helebrant dobře věděl, že předseda, vrchní rada Majorek, který si potrpěl na korektní vedení pří, nelibě snášel Charouzovy žraločí způsoby, a proto chtěl hnát do krajnosti tuto rozepři, jež vybuchla před udiveným obecenstvem tak náhle, že nestačilo mrkat. A Charouz soptil.

– Prosím, aby se to vše dalo do protokolu, abych mohl zakročit proti panu obhájci na základě paragrafu dvě stě pětačtyřicet trestního řádu.

Teď teprve uznal vrchní rada Majorek za vhodno zakročit a vztáhl proti Helebrantovi, který právě otvíral ústa k odpovědi, svou stařeckou ruku.

– Pane obhájce, prosím, abyste se vyvaroval takových zajížděk a držel se objektivně věci.

Právě tuto větu chtěl Helebrant slyšet.

– Konstatuji, že se mi ex praesidio ztěžuje obhajoba, řekl. – Zákrokem pana státního zástupce mi bylo zabráněno v tom, abych se zeptal tohoto mladistvého svědka, který právě vylil na mého klienta celý vydatný škopek špíny, z jakých důvodů byl uvržen do vyšetřovací vazby. Prozradím tedy sám, že se to stalo proto, že vyzýval své spoludělníky k sociální revoluci a že urazil našeho mocnáře. Bylo to jeho záštiplné zaujetí vůči takzvaným pánům, to jest vůči zasloužilým mužům, stojícím v čele našeho obchodu a průmyslu, jež ho přivedlo až za mříže kriminálu; a mladíkovi takto smýšlejícímu zde, na těchto místech, kdež všechno, co zavání stranictvím a osobní nevraživostí, má být co nejpřísněji pod závorou držáno, skýtá se víra co nejúplnější a pan státní zástupce se zasazuje plnou vahou moci svého úřadu, aby na svědeckou věrohodnost tohoto mladistvého rebelanta nepadl ni stíneček. Kam to, táži se, kam to spějeme?

Charouz se opřel o stůl oběma dlaněmi a připovstav vycenil své děsivé zuby, ale než mohl promluvit, vykřikl Pecold hlasem, který mu v rozčilení chlapecky přeskočil:

– Já jsem možná rebelant, ale Nedobyl je vrah!

Repot podrážděného publika, jejž vyvolalo toto prohlášení, byl tak silný, že Majorek musil použít zvonce, aby si zjednal ticho.

– Není na vás, promluvil pak, – abyste soudil pana Nedobyla; od toho jsme tu my. A dejte si pozor na všechno, co povídáte, protože každé slůvko přísežné výpovědi, jež plně neodpovídá objektivní pravdě, je zákonem kvalifikováno jako zločin. Vy jste ze Žižkova?

– Ano, ze Žižkova, přisvědčil Pecold.

– Žižkov velmi dobře znám, odtud jsem už hodně svědků dal zavřít, řekl předseda. – Mluvil jste o stálých rozepřích pana Nedobyla s Rambouskem, který prý panu Nedobylovi domlouval, aby dodával na stavbu lepší materiál. Byl ještě někdo kromě vás svědkem těchto rozepří?

Pecold odpověděl, že o tom, že Rambousek se hádá s Nedobylem, věděl kdekdo.

– Kdekdo, to je široký pojem, řekl předseda. – Kdo například?

– Například Malina, schodař, řekl Pecold, a předseda se podivil:

– To je opravdu zajímavé. Se schodařem Malinou jsme mluvili před chvílí a slyšeli jsme od něho doslova, že si hleděl své práce a o ničem že neví.

Ač Pecold už dávno věděl, že jeho věc je nadobro ztracena, při této předsedově odpovědi ožil.

– Tady se tedy patolízalům věří víc než lidem, kteří se nebojí mluvit pravdu, řekl. – Ale já neustoupím, a i kdybyste mi řemeny stahovali, budu tvrdit a opakovat, že to všechno zavinil Nedobyl a že zabil Rambouska, Frantu Pavláta, Honzu Pavláta, Barzellotiho a Majerovou, právě tak jako před lety zavinil smrt mého otce.

Po tomto prohlášení arci nebylo možno pochybovat o tom, že soudci se už od Pecolda nic rozumného nedovědí, a Majorek tedy pokynul dozorci, aby mladého rebelanta odvedl.

Hrdinou tohoto pohnutého výjevu bezesporu byl Helebrant; však také byl sám se sebou jaknáleží spokojen, jaknáleží hrdý byl na svůj výkon, tak hrdý, tak spokojený, že jeho bezvousá tvář znatelně nabobtnala. Ale Nedobyl si myslil, led a hrůzu v srdci, že je-li jeho domněnka správná a byl-li to vskutku Herzog, kdo, uplativ Pecolda, vložil mu do úst nenávistnou výpověď právě slyšenou, Helebrantovo vítězství nebude nic platné. Prohlásí-li například Herzog přísežně, a ten lotr je všeho schopen, že s Rambouskem, jejž velmi dobře znal,

mluvíval během stavby domu na Panence a že Rambousek si mu stěžoval na jakost materiálu, dodávaného Nedobylem, je všechno ztraceno. Nedobyl fyzicky cítil tlak smyčky, již mu Herzog zadrhl kolem hrdla. Ano, zadrhl, zajisté že zadrhl, a proč by také nezadrhl? Být já na jeho místě, myslil si, zda bych nevyužil všech možností, abych ho zahubil? Ovšemže využil, žádný prostředek by mi nebyl ani dost drahý, ani dost povážlivý, aby jeho zničení bylo co nejúplnější.

Nedobyl ze všech sil sevřel zuby a pěsti, neboť pocítil, že se začíná ohavně, neovladatelně třást na celém těle.

Předseda mezitím předčítal protokol výpovědi dalšího účastníka stavby, mladého podávače, který přednedávnem zemřel na černé neštovice. Jeho hlas, znějící ze záhrobí, byl pro Nedobyla příznivý; nebožtík si hleděl své práce a o nic jiného se nestaral, kterýmžto pádem nic neví a nic vypovědět nemůže.

– Nu a teď, řekl předseda, zavřev protokol, – si ještě vyslechneme stavebního radu pana Karla Herzoga.

Soudní sluha pootevřel dveře na chodbu a zavolal:

– Pan stavební rada Karel Herzog.

6

Pozoruhodný tento muž, o němž jsme v dlouhém svém vyprávění, zde i jinde, hovořili už mnohokrát, ale který teď poprvé vstupuje do našeho příběhu osobně, z masa a krve, byl velmi příjemný napohled, celý růžový a zlatý, kulatý a usměvavý. Věneček zlatě zbarvených vlasů, jež v době jeho mládí jistě byly překrásné, vroubil jeho růžovou, veselou pleš, matně se lesknoucí nad růžovým, kulatým obličejem s dobráckým nosíkem uprostřed, na němž poněkud nakřivo seděl zlatý skřipec. Oči měl modré, laskavé,

upřímné, jeho řeč byla rozmarná, zdobená leskem zubů, bohatě spravovaných zlatem. Zlatý řetízek krášlil jeho pěkný, kulatý břich, zlatý kroužek zářil na růžovém prsteníku; nákrčník z duhově měňavého hedvábí, sepjatý zlatým špendlíkem, byl zčásti zakryt růžovým převisem tučné brady.

Vešel zrychla, zvesela, jako by spěl do tance, a než předseda pročistil své stařecké hrdlo zevrubným zakašláním a než soudní sluha rozsvítil svíčky, pozdravil zdvořilou úklonou nejprv tribunál soudců, potom zdrželivě sklonil šíj před státním zástupcem, a obrátiv se k lavici obžalovaných, pokynul hlavou, přátelsky se na něj usmáv, Nedobylovi; nedosti pak na tom, vysekl ještě kompliment dvěma třem známým, jež objevil v publiku, a nakonec se obrátil k oběma soudním znalcům, slovutným to stavitelům, jednomu malému, druhému velkému, sedícím vpředu před úzkým pultíkem, zakrytým písemnostmi; a sraziv paty, krátce, odměřeně přiklonil hlavu nejprve před stavitelem, malým, kostnatým to stařečkem, který napravoval tělesnou svou nepatrnost nápadným svým bílým vousem asyrského tvaru, a vzdav mu takto náležitou úctu, poněkud rezervovanou, zlomil hřbet a šoupl přitom nožkou před jeho mladším kolegou, mužem pronikavého zraku a podnikavého výrazu tváře, jehož si vážil, zdálo se, daleko víc. Ač toto všechno učinil za necelou vteřinu, počínal si přitom mile, naprosto ne překotně, a jak vidno, uspěl dokonce odlišit své pozdravy jeden od druhého a zbarvit je jemnými nuancemi; a Nedobyl, když na něho hleděl, poklonkujícího, šaramantního, podobného obrovskému jezuleti, které mu však přinášelo bezpochyby ne dar, ale zmar, pocítil křečovité nutkání vyskočit, přiznat se ke všemu, vzít na sebe všechnu tu vinu, jen aby to nebyl Herzog, ten zlatorůžový ničema, kdo pronese poslední rozhodující slova, znamenající jeho, Nedobylovu, záhubu.

A Herzog už opakoval po předsedovi formuli přísahy.

– Přísahám při Bohu všemohoucím a vševědoucím, že na všechny otázky, které mi budou položeny, vypovím čistou a plnou pravdu a nic než pravdu, odříkával, najednou zvážnělý, a starostlivé vrásky, které si mu přitom lehly po délce čela až nahoru k matnému světélku, pableskujícímu na jeho pleši, značily, že si je vědom velebnosti chvíle. Hned po posledních slovech „tak mi dopomáhej Bůh" se čelo vyhladilo, ale růžová tvář zůstala vážná.

– Vy jste, pane stavební rado, organizoval odklízení trosek zříceného domu na Panence? zeptal se ho předseda.

Herzog maličko, spíš náznakem než doopravdy, srazil podpatky a přikývl svou růžovou hlavou.

– Byl jsem tím pověřen úředně, pane soudce, promluvil korektně, – a jsem rád, že mi takto bylo umožněno, abych pronikl k jádru věci důkladněji než kdokoliv jiný a abych dospěl k nezvratnému přesvědčení…

Chvíli si zamyšleně mnul růžovou bradu, než dodal:

– … o dokonalé a naprosté nevině podnikatele stavby, váženého pana Nedobyla.

Od rána, kdy bylo přelíčení zahájeno, Nedobyl nedělal nic, než mluvil o své nevině a hájil svou nevinu a dokazoval svou nevinu a bil se o uznání své neviny, ale při této výpovědi znaleckého svědka, ač se navlas shodovala s jeho vlastními proklamacemi, úžasem vykulil oči a začervenal se a hned zase zbledl. To není možné, pomyslil si a kousl do spodního rtu, aby se probral z tohoto nepravděpodobného, pošetilého snu. Jaká lotrovina se z toho vyklube, co tím zamýšlí, že se tváří, jako by stál při mně?

Když předseda poukázal na neshodu Herzogova tvrzení s posudkem znalců zde přítomných, kteří se shodli na tom, že hlavní vinu na katastrofě nese ten, kdo dodával na stavbu nezpůsobilý materiál, Herzog přivřel oči a jemně, vědoucně se usmál.

– Vážení pánové znalci, řekl a opět se lehounce oběma stavitelům uklonil, – zajisté vypracovali svůj posudek podle svého odborného vědomí a nejlepšího svědomí. Já nicméně ručím za to, že páně Nedobylův dům by dnes bez závady stál a byl by plný spokojených nájemníků, kdyby se polír Rambousek nebyl dopustil té nešťastné, té osudné chyby, že dal předčasně, když hlavní zdi ještě neměly pevného stání, odejmout podpory pod průjezdným pásem, v důsledku čehož levá zeď v průjezdu se zřítila, a po ní se zřítil celý dům.

Předseda pak udělil slovo znalcům, a malý stavitel s asyrským vousem odpověděl Herzogovi pokojně, že to, o čem tu Herzog mluví, je pouhá nejbližší, ale nikoli vlastní příčina neštěstí. Vlastní příčinou pak, jak mnohokrát praveno a zdůrazněno, byla nedostatečná jakost staviva, staré cihly z bouraček a podobně.

– Představte si, prosím, že by nebylo šlo o skutečnou stavbu, nýbrž o domeček z karet, přidal se druhý, mladší. – Tento domeček nutně musí spadnout, neboť karty jsou hladké a lehké, a málo pak záleží na tom, jaká bude nejbližší příčina, zda zachvění stolu, nebo že se třeba domečku někdo dotkne prstem.

– Pánové, pánové! řekl Herzog s jakousi žertovnou káravostí. – Podle vás by musila ležet v troskách dobrá čtvrtina Prahy i s předměstími. Inu, vy, vážení, jste zvyklí stavět pro boháče, a máte proto na jakost materiálu fajnovější měřítko než našinec, který staví domy pro lidi, kteří nemůžou platit dvě stě zlatých činže kvartálně; pro chudé lidi se vaří z vody, na tom se nedá nic měnit. Staré cihly z bouraček! Já vím, pane staviteli, že byste starých cihel z bouraček nikdy nepoužil, bylo by to pod vaši důstojnost, a přece každý zedník vám poví, že stará cihla je kolikrát lepší než cihla nová, protože za starých časů bylo všechno lepší a solidnější než teď. Já také stavím ze starých cihel, a přece žádný

z mých domů nespadl, kdežto vašemu slavnému kolegovi panu Turkovi – (oba soudní znalci se silně zakabonili, když Herzog vyslovil toto jméno) –, velkému staviteli a mecenáši vzdělávacích snah, autorovi desítek velkostaveb, mimo jiné kostelů ve Sliví-ně a v Chotějovicích, papírny ve Vraném a půvabného Rödrova letohrádku, staviteli, který vybudoval například stáje na panství dymokurském s takovým zdarem, že přijížděli odborníci z daleké ciziny, aby se jim obdivovali…

– K věci, prosím, k věci! napomenul ho předseda.

– Už se dostávám k věci, řekl Herzog, mile se usmívaje. – Nuže, zatímco žádná z mých tuctových staveb, klepu to na dřevo, nemá ani trhlinu, ač je vesměs stavím ze starých cihel, panu Turkovi, této hvězdě českého stavitelství, jak známo, zřítil se před pár lety palác, který se měl stát divem nové Prahy a na jehož stavbu se za-jisté, o tom nelze pochybovat, dováželo jen to nejlepší z nejlepšího a to nejnovější z nejnovějšího, což byla ovšem chyba, neboť svět, jak pravím, spěje dolů, solidnost upadá. Když svého času zednický mistr Saller boural pražské hradby, musel je trhat dynamitem; až naši potomci budou bourat naše stavby, klidně vystačí i na ty nejlepší z nich s krumpáčem. Ale to všechno, jak pravím, jen mimochodem. Opakuji, že příčinou zboření páně Nedobylova domu byl přehmat políra Rambouska, který za to byl ihned spra-vedlností Nejvyššího, při těchto slovech Herzog pobožně zvedl oči k špinavému stropu, – potrestán, a pan Nedobyl je v té věci víc než nevinný; je, dovolíte-li, bezúhonný. Toť vše, páni soudcové a páni znalci, dovolíte-li mi, abych se nyní vzdálil, budu vám velmi povděčen, neboť povinnosti mě volají jinam.

A uklonil se předsedovi, který třepaje zvoncem, krotil obecen-stvo, jež začalo, když Herzog domluvil, nadšeně tleskat.

7

Závěr líčení pak byl odročen na příští den. Po proslovu státního zástupce, který navrhl, což v oné době bylo zvykem, aby oba obžalovaní byli uznáni vinnými a potrestáni, Nedobyl i Kuthan vězením na čas jednoho roku, Nedobyl mimoto pokutou tří set zlatých a Kuthan odnětím stavitelské licence, promluvili oba obhájci, přičemž Kuthanův advokát ne nevtipně poukázal na neshodu v dobrozdání soudních znalců, kteří na jedné straně prohlásili, že příčinou neštěstí byla „nikoli náhoda nebo nepohoda", a na druhé straně vytýkali, že nebyl brán ohled na vlhké zimní počasí, jinými slovy na nepohodu, „kterýžto ohled můj klient bráti nemohl, protože, jak mnohokrát konstatováno, byl nemocen, takže všechna váha odpovědnosti spočívala na polírovi Rambouskovi, kterýž pak skutečně, jak správně konstatoval pan stavební rada Herzog, jediným strůjcem a odpovědníkem katastrofy se stal".

Helebrant, který se potom ujal slova, vyznamenal se nejen skvělostí a důmyslem, ale i bezmála porotní délkou své řeči, v níž mistrovskými tahy vytyčil zasloužilost, bezúhonnost, obětavou pracovitost, lidumilnou štědrost, vlastimilost, váženost, hospodářskou prospěšnost svého klienta, a pronikavými vývody obnažil neoprávněnost obžaloby proti němu vznesené. Pohovořil potom vzletně o záludnosti, podezřelosti a očividné zaujatosti jediného svědka, který se odvážil proti panu Nedobylovi zvednout svůj hlas, zedníka Pecolda, nezralého mladíka, který pro podvratnou svou činnost ve vězení je držán a který se bez ostychu tváří v tvář slavnému soudu k svým důvěrným stykům s mnohokrát trestanými socialistickými šejdíři hlásil a znal.

– Platí-li ctnost lidí, kteří jsou sloupy naší společnosti, zvolal Helebrant, zdvihnuv ukazovák, – méně než hlas škůdců a zálud-

níků, kteří ze všech sil se snaží sloupy ty rozhlodávat a podrážet, pak dobrá, pan Martin Nedobyl budiž uznán vinným a uvržen do temnot žalářních; jestliže však občanská zdatnost a píle dosud nepozbyla své dobré pověsti a váhy, jestliže práce na národa roli dědičné se dosud těší aspoň jakés takés úctě a uznání, jestliže ti, kdo plní sýpky, se těší ochraně zákona oproti těm, již sýpky podpalují, pak nelze než pana Nedobyla prohlásit za nevinna.

Tak se i stalo. Po tříhodinové poradě, když se soudní dvůr vrátil do jednací síně, předseda přečetl pohnutému obecenstvu, nábožně stojícímu jako v kostele, rozsudek, v němž ve jménu Jeho Veličenstva obžalovaný Martin Nedobyl se zprošťuje obžaloby na něho vznesené, že se dopustil přečinu proti bezpečnosti života, neboť soudní dvůr nenabyl přesvědčení o jeho vině. Druhý obžalovaný pak, zednický mistr Kuthan, se odsuzuje do vězení na šest měsíců a k pokutě tří set zlatých; mimoto dán mu zákaz provozovat další stavby, pokud by opětnou zkouškou neosvědčil svou způsobilost. Postižení se odkazují na pořad práva civilního.

Toto se odehrálo dne 11. června o půl druhé hodině odpolední; od této chvíle tedy Martin Nedobyl po pěti měsících úzkosti, mrzutostí a vzteku, napětí a rozčilování, po pěti měsících nejistoty, zlého svědomí, strachu před cambuláky, finančních ztrát a společenské izolovanosti byl opět mužem beze stínu ctihodným, ano oslavovaným, ovšem ctihodným a oslavovaným mužem se značně otřesenými nervy. Když si pak odpoledne o čtvrté hodině léčil tyto své otřesené nervy tím, že v klidu své privátní kanceláře v starém domě vedle Jindřišské věže, s rozkoší vnímaje přátelské zvuky vozovny a konírny, rozpisoval bitevní plán pro zítřejší den, účetní praktikant, který pracoval v předsíni a měl mimo jiné za úkol hlásit návštěvy a střežit jeho dveře před nevítanými hosty, najmě před žebrotou, odevzdal mu vizitku pana stavebního rady Herzoga.

– Šel jsem zrovna náhodou kolem, řekl Herzog hlaholně a bodře, bez vyzvání usedaje na křeslo z ohýbaného dřeva, stojící při boku Nedobylova stolu, – a tak mi nedalo, abych se u vás nezastavil a nepogratuloval vám. Srdečně vám blahopřeji, opravdu srdečně. – Herzog se předklonil a oběma rukama, porostlýma zlatými chloupky, čile se zmocnil Nedobylovy pravice, a záře úsměvem všech svých přepychově pospravovaných zubů, důkladně mu ji pomačkal.

To si nemysli, lumpe, že pro těch pár slov, která jsi pro mne ztratil, se s tebou začnu hubičkovat, pomyslil si Nedobyl, ledový a velmi ostražitý. A netrpěliv zvědět, kam Herzog míří a proč proti všemu očekávání svědčil před soudem v jeho prospěch, promluvil přímo k věci.

– Ano, spadl mi kámen ze srdce, to přiznávám. Ovšem nebýt vás, pane Herzogu, možná, že by to bylo dopadlo méně příznivě. Opravdu jsem se nenadál, že ve vás najdu tak znamenitého advokáta.

– Jak to, že jste se nenadál? podivil se Herzog. – Přísahal jsem, že povím pravdu a nic než pravdu, a proto jsem nemohl promluvit jinak, než jak jsem promluvil. Zajisté, nemusil jsem tu pravdu tolik zdůrazňovat, mohl jsem být, řekněme, skoupější na slovo, ale proč být skoupý na slovo, když jde o prospěch slušného člověka, jako jste vy? Vy jste slušný člověk, pane Nedobyl, a já jsem slušný člověk – proč na sebe nevražit, proč si dělat jeden druhému schválnosti a nepříjemnosti? Já vím, že nás vzájemný poměr v posledních letech nebyl nejlepší, ale já jsem se proto na vás nic nezlobil a říkal jsem si jen: I což, pan Nedobyl je slušný člověk, schopný člověk, a není možné, aby nenastal jednou čas, kdy se domluvíme a podáme si ruce k vzájemné spolupráci.

– Škoda, že jste mi toto své stanovisko nevyjevil už před procesem, řekl Nedobyl. – Byl byste mi tím uspořil mnoho neklidných nocí.

– Před procesem? podivil se Herzog. – To jsem ovšem jakožto slušný člověk nemohl udělat, protože bych ve vás byl vzbudil zdání, že vás chci vydírat, a mně ovšem nic nebylo vzdálenější než chtít vás vydírat. Proto jsem se držel zpátky, pane Nedobyle, a teprve teď, když všechno je v pořádku, přicházím k vám, jak se říká, s rozvinutou korouhví míru. Já vám něco povím, pane Nedobyle: vy jste někdo, já jsem někdo, oba hospodaříme na jednom smetišti, a tak nám nezbývá než se navzájem spolknout, anebo se spojit. Ptáte se, proč jsem vás před soudem nespolkl, když jsem mohl? Protože jsem nemohl, pane Nedobyle, nemohl. Mohl jsem vás kousnout, to ano, důkladně jsem vás mohl kousnout, ale abych vás spolkl, na to jste příliš velké, příliš tvrdé sousto. Mohl jsem se přičinit o to, aby vám napařili tři měsíce, půl roku – ale co pak? Náš boj by potom začal nanovo.

– Vy jste tedy počítal s mou vděčností, řekl Nedobyl. – To chápu.

Herzog se zasmál.

– Omyl, pane Nedobyle, omyl! zvolal vesele, svítě zlatými zuby. – S vaším rozumem jsem počítal, ne s vděčností; to bych se daleko nedostal, kdybych počítal s něčí vděčností. Pan Nedobyl, řekl jsem si, teď jistě konečně pochopil, kam vede ta naše stará slovanská nesvornost, a pochopil také, jakou pravdu má naše rakouská hymna, že dílo se podaří jen tehdy, když se ruka k ruce vine. Že jsem stál za vámi, jste svoboden; a jste svoboden také díky tomu, že nikdo nestál za Pecoldem, což znamená, že dělníci neumějí táhnout za jeden provaz. Nuže? Ještě se divíte, že jsem svědčil ve váš prospěch? To bych se moc divil. Jsem členem městské rady na Žižkově, pane Nedobyle – to není, řeknete, malá věc, ale není to také tak docela velká věc, jak by se někomu mohlo zdát, protože jsem tam sám jediný člověk, který za něco stojí a který má pevno

pod nohama uprostřed mrzáků. Já, pane, já, který na Žižkově vyhnal celé ulice pod střechy, sedím na radnici jako rovný s rovným pospolu s žabaři, kteří by chtěli zbohatnout z vody a z povětří. V kapse prázdno, ale spekulovat se stavbami by ta chamraď chtěla, a tak tedy spekulují: na koupi pozemků půjčí pár tisíc banka, na přízemek spořitelna, na první patro záložna, na druhé patro soukromník – a s takovými kuliferdy mám stát v jednom houfu a dělat s nimi obecní politiku? Smát, smát by se člověku chtělo, kdyby mu nebylo k pláči. Tak tedy vypadá naše městská rada, zdejší městská rada: obraz bídy, pane Nedobyle. Ale naproti tomu je taková městská rada tuze důležitá instituce a vy ji ve své přítomné situaci teď budete často potřebovat, pokud se ovšem budete chtít vylízat z ran, které vám zasadil případ na Panence. Stavební úřad dovede člověka šeredně posekýrovat – vzpomene si například, že vaše dřevěné stavby na Preclikářce ohrožují celé okolí, a nařídí vám, abyste je z požárních důvodů dal zbourat.

– Ať to zkusí, řekl Nedobyl, jemuž s z této rozmluvy už začalo dělat mdlo. – Kdyby to bylo tak jednoduché, jak povídáte, byli by to udělali už dávno. – Rozhněval se pojednou a silně zrudl. – Já jsem první člověk, kdo věřil v budoucnost Žižkova, pane. Já koupil na spekulaci Komotovku s Opařilkou ještě dávno dřív, než Žižkov dostal své jméno a než vy jste si uvědomil, že by se v těch končinách vůbec kdy mohly stavět domy.

– Ano, jste první, kdo s žižkovskými pozemky začal spekulovat, řekl uznale Herzog. – Ale jste také první žižkovský spekulant, kterému spadl dům a zabil pět lidí – dobře to dopadlo a já vám k tomu znovu gratuluji, ale to musíte sám uznat, že i když to dopadlo sebelíp, přece to vaši přednostní pozici poněkud oslabuje. Ale obraťme list, nemluvme o nepříjemných věcech, vyvarujme se řečí, které zavánějí naší bývalou, zdůrazňuji bývalou, řevnivostí. Vám patří

ohromný kus Žižkova, mně patří ohromný kus Žižkova – jděme ruku v ruce, pověsme své zájmy na jeden společný hák, a půjde nám to k duhu oběma. Vy jste solidní člověk a máte peníze, a to je v dnešním nesolidním světě vzácná kombinace. Vládci Žižkova bychom se mohli stát, a bylo by to tak správné, protože byl-li jste, jak pravíte, první, kdo před lety prorokoval Žižkovu skvělou budoucnost, já byl, pane Nedobyle, druhý. Ovšem prorokovali jsme každý drobet jinak, vy jste chtěl mít ze Žižkova pražský Auteuil nebo Passy, kdežto já jakožto praktický stavitel a podnikatel jsem věděl dobře, že žádné východní předměstí nemůže být jiné než dělnické, protože vítr fouká ponejvíce ze západu na východ, a proto žádný zámožný člověk se neusadí na východ od města, kde by musel čuchat smrady, vanoucí k němu od západu.

Valentino, Valentino, pomyslil si Nedobyl. Vždyť tohle je, to sama musíš uznat, čistočistá pravda!

Omlouval se nebožce a dovolával se jejího souhlasu; nicméně cítil, že podá-li tomu růžovému slimákovi ruku a pověsí-li s ním, podle jeho výrazu, své zájmy na jeden hák, přetrhne tak všechnu spojitost se svou minulostí, již prožil s Valentinou, a že vzpomínky na jeho první ženu budou navždy otráveny hanbou a smutkem.

– Ale co to mluvím? podivil se Herzog. – Vždyť na tohle jste koneckonců přišel sám, když jste se rozhodl postavit ten činžák na Panence – ovšem v tom jste zůstal sám sobě věrný, že jste tu stavbu zadal ne mně, který takové skromné činžáky *umím* dělat, ale mému bývalému polírovi – nu, byl jste poučen o tom, že se to nevyplácí, a nakonec byl jsem to zase já, kdo musel přispěchat se záchrannou lodicí. Ale jen když jsme se domluvili.

Herzog čile vstal a uklonil se.

– Tak se vám poroučím, vážený pane Nedobyle, a nehněvejte se, že jsem vás přepadl, když po tom všem jste, jak vidím, drobet

unavený. Jen prosím, abyste si laskavě uvědomil, že jsem vás o nic neprosil, o nic nežádal, že nic na vás nechci a že jsem vám jen nabídl úspěch a zisk. Když jsme už mluvili o té Preclikářce: na Velké Preclikářce stojí vaše stáje a skladiště, že ano, ale na Malé Preclikářce není nic, nebo přibližně nic, není-liž pravda.

– Sklad kůží, řekl Nedobyl nevlídně.

– Ten by se hravě dal přenést na Velkou Preclikářku, na to Herzog, – například tam, kde dodnes straší domek, kde dřív ostávali Pecoldovi. Nebo chcete snad ten domek rezervovat pro svého přítele pana Pecolda, až se vrátí z kriminálu? No tak vidíte. A kdybyste se pak odhodlal dát Malou Preclikářku rozparcelovat, možná, možná, že se mi podaří pohnout městskou radou k tomu, aby dvě tři parcely byly obcí zakoupeny pro stavbu gymnasia, čímž by se hodnota zbývajících parcel ihned zdvojnásobila. Co bych za to chtěl? Ale o tom bychom se dohodli – zmiňuji se o tom, jen abyste věděl, že nemluvím do větru, když tvrdím, že naše spojenectví by mohlo přinést krásné výsledky. Už dávno se přimlouváte za to, aby po Olšanské ulici kolem vaší Komotovky vedla trať koňské dráhy – teď, když jsme si bezmála plácli, by se o tom možná dalo mluvit. Nebo nezajímalo by vás vědět, kterým směrem povedou nové ulice a které obecní podniky se budou stavět napřesrok, a kde? Já vám to povím, kde: tam, kde švagři a bratři městských radů začnou nenápadně kupovat pozemky – jasné? Ale to nic, to nic, pane Nedobyle – račte o tom uvažovat a nechte si projít hlavou ten fakt, že člověku nemůže nikdy škodit, když má nahoře strejčka, namísto aby tam měl nepřítele. Jsem váš uctivý služebník, a moc mě těšilo.

KAPITOLA TŘETÍ
Bitva v Chuchli

Bylo to poprvé, kdy činně propukl svár národnostní, byla to předehra srážek, jež se pak v intervalech opakovaly po dobu jednoho lidského věku, než se v jiných bitvách rozhodlo to, co bitva v Chuchli nerozhodla.
E. E. Kisch

1

Osmadvacátého června příštího roku, v úterý – připomínáme tu po svém zvyku, že latinští národové zasvětili tento druhý všední den týdne Martovi, bohu zvěrstev válečných – vyšel v Národních listech na předposlední stránce, okrášlen vkusným rámečkem, tento inzerát:

Dnes dostaveníčko odpoledne v Chuchli. Kdo můžeš, přijeď do 4 hodin, parníky šroubové jezdí po celé odpoledne.

Nevinný to text, který sám o sobě zajisté nemohl vzbudit podezření nejbdělejšího cenzora. Chuchle, přesněji Malá Chuchle – to na rozdíl od Chuchle Veliké, jež ležíc o kousek dál k jihu, nemohla tehdy Malé Chuchli v nižádném ohledu konkurovat, protože v té době ještě neměla koňskou dostihovou dráhu, která jí teprve v našem století přivodila prosperitu a slávu – Malá Chuchle tedy, tato skromná obec nedaleko Prahy na levém vltavském břehu, měla tenkrát jen čtyřiadvacet, nejvýš pětadvacet čísel, ale její šťastná poloha u řeky a v klíně dvou šťavnatě zalesněných kopců, její

snadná dosažitelnost parníkem, železnicí nebo kočárem, její slavné léčivé zřídlo a její výrazná středostavovská českost předurčila ji za výletní místo mladých Pražanů, vážných otců se starostlivými manželkami a mnohými dítky.

Pokud jde o zmíněnou slávu jejího léčivého zřídla: někteří učenci se sice od roku sedmnáctistého třicátého pilně přeli o to, má-li chuchelská voda vůbec jakoukoli *virtutem medicam*, vůbec jakoukoli léčebnou sílu, a mnozí ji prohlašovali za zcela obyčejnou pitnou vodu, pravda vodu chutnou a svěží, ale ničím odlišnou od jiných dobrých vod pramenitých, ale nešť – známe učence, známe doktory. Pražané chtěli mít blíže svého staropamátného města své vlastní *lázně*, svou českou obdobu vídeňského Badenu, i měli je. V blízkosti chuchelského pramene, byť vědecky znevažováno, při ústí údolíčka, v němž vyvěrá, vznikla za oněch dob života našich dědů skupina pohledných budov, restaurace s kaštanovou zahradou, terasovitá kavárna s kulečníkem, domky se zařízením pro vanové koupele: ejhle lázně, a co hlavního, jak jsme pověděli, výrazně české lázně, lázně oblíbené a houfně navštěvované. Byl tedy inzerátek zvoucí Pražany, přesněji čtenáře Národních listů, na odpolední dostaveníčko do Chuchle příkladně nenápadný, vzorně obyčejný; a přece těch sedmnáct pravšedních slov, zaujímajících nepatrnou plošku na veliké plachtě Národních listů, vzbudilo po celé Praze velikou senzaci, celý ranní náklad novin byl rozebrán za půl hodiny, dávno dřív, než policie uspěla jej zkonfiskovat, a třebaže na světě i doma se dály události daleko pohnutlivější, třebaže v Egyptě zuřilo mahdistické povstání, třebaže v Rusku právě skonali na šibenici vrahové cara Alexandra Druhého, třebaže u nás Češi byli poraženi ve volbách do pražské Obchodní komory, nikde se nemluvilo o ničem než o dostaveníčku v Chuchli.

– Četls?

– Četl.

– Co tomu říkáš?

– Mně se to nechce líbit, tohle nedopadne dobře.

– Jsi baba. Kdyby všichni mluvili a myslili jako ty, náš národ nikdy nepřestane být terčem urážek a úsměšků, my nikdy nepřestaneme být cizinci ve své zemi. Ach nikoli, příteli: nemáme-li jednou provždy ztratit svou vlastní tvář, je palčivě nutno, aby se svatá ruka Čechie už konečně jednou sevřela v pěst.

Takto se mluvilo všude od Smíchova po Olšany, od Holešovic až po tu Malou Chuchli, kdež si kdosi s kýmsi dal na dnešek dostaveníčko. Pražané se rozštěpili na odvážné prodostaveníčkáře a na rozvážné protidostaveníčkáře; město hučelo jako roj, a cizinci, neznalému poměrů, se mohlo zdát, že všichni se zbláznili. Ale nebylo tomu tak.

2

V osmdesátých letech, budiž tu několika slovy pověděno na vysvětlenou, rozhořela se nanovo s nebývalou prudkostí řevnivost, v sedmém desetiletí utichlá, mezi oběma kmeny žijícími v naší zemi, mezi německou menšinou a českou většinou. Zatímco osídlenců německých provincií v druhé půli století spíše ubylo, českého obyvatelstva koruny svatováclavské přibylo téměř o tři milióny, arci nikoli o tři milióny Bornů nebo Nedobylů, nýbrž ponejvíce proletářů, kteří nenalézajíce doma obživu, hrnuli se jako velká voda do průmyslových krajů německých, a hladoví, nenároční, zato velmi dovední a přizpůsobiví, stlačovali všude, kam přišli, průměrnou sazbu mezd; odtud obnovená řevnivost, která pak postupem času rostla v nenávist, ano v zuřivost.

V té době pak, v první půli jedenaosmdesátého roku, došlo k rozkolu mezi českými a německými profesory na pražské universitě Karlově, a císař František Josef První se uvolil učinit zadost „požadavku, za nějž volá netoliko právo a spravedlnost, ale i vzdělanost věku“, jak zněla tehdejší žurnalistická fráze, a vlastnoručním reskriptem povolil, aby pražská universita byla rozdělena na dvě půle, německou a českou, což prakticky znamenalo zřízení samostatných, nových českých fakult. Radost, jíž tehdy u Bornů dán výraz otevřením několika lahví mělnického šampusu a hromadným přípitkem návštěvníků středečního salónu, byla poněkud předčasná, neboť obě vídeňské sněmovny, poslanecká a panská, se císařovu reskriptu postavily ostře na odpor.

Zatímco pak v hlavním městě rakouské veleříše probíhalo klání mezi centralisty, kteří tvrdili, že vláda, to jest císař, nemá právo o své újmě zřizovat university, neboť je v této věci závislá na rozhodnutí říšského zastupitelstva, a mezi autonomisty, kteří tvrdili opak, do pražských ulic vtrhli buršáci, aby organizovaným pořádáním výtržností a provokací protičeské stanovisko podpořili.

Kdo byli buršáci? Údové burschenschaftů, studentských spolků, nesených ideou velkoněmeckou, myšlenkou velikého jednotného Německa, zahrnujícího všechny země s německým obyvatelstvem, včetně Čech a Moravy. Němečtí profesoři pražské university, této „první vysoké školy založené na německé půdě“, jak stojí psáno v Příručce německo-rakouských burschenschaftů, je v těchto názorech podporovali. Slovutný botanik profesor Moritz Willkom pronesl při výroční slavnosti buršáckého spolku Teutonia, k níž došlo právě v době, kdy byl zveřejněn zmíněný císařův reskript, mimo jiné tato památná slova:

– Kéž se nám splní přání zachovat vysoké učení pražské jako kulturní stanici německého ducha! Doufejme, že se tak stane, třebaže

nadcházejí naší universitě těžké boje, a kdy k ní stále mocněji doléhá zuření těch, již nad námi vynikají počtem, leč nikoli duchem. Německý student v Čechách, a především v Praze, má povinnost hájiti jměním a krví čest university, německé vědy a německého národa. My všichni, my Němci v Čechách, máme krásnou vlast, leč nemůžeme si tuto vlast myslit jinak než německou.

Teutonia tedy, též Ghibellinia nebo Austria, jakož i Allemania, Carolina, Constantia a Suevia se jmenovaly ty spolky, a lišily se mezi sebou barvou plochých čapek, jež buršové nosili, tu bílých, tu černých, modrých nebo fialových, a kuléry, to jest spolkovými trikolórami, jimiž zdobili jednak ony čapky, jednak své knoflíkové dírky. Hlavy hrdě vztyčené, na tvářích menzury, to jest sečné jizvy ze soubojů, stuhy s velkoněmeckými barvami, černou, červenou a zlatou, napříč přes prsa, hole s kulatým bílým knoflíkem v rukou, cerevisky splácnuté k uchu, takto se hrdě procházeli po Příkopech, po Václavském náměstí, po Ferdinandově třídě, někdy v párech, někdy v semknutých skupinkách, jen zřídkakdy samotni, a jejich řízné „heil, heil!“, jímž se pozdravovali, pronikalo hlukem ulic hůř než práskání kočovských bičů. Na svých bumlech se snažívali zabrat co největší šíři chodníku, aby se jim chodci musili vyhýbat. Nevyhnul-li se kdo, měli to za provokaci, již trestali ranami holí, a postavil-li se na odpor, hned volali policii a dávali drzého výtržníka sebrat. Jejich noční zábavy byly rozmanité. Zhášeli lucerny, kradli ze stavenišť výstražné svítilny a nosili je jako lampióny, snímali a odnášeli firemní štíty, husím maršem obcházeli a zastavovali noční chodce, vytahovali kanální mříže, demolovali trafiky a pernikářské budky, v úzkých uličkách natahovali při zemi šňůry, zvonili na domovníky, budili spící občany zpěvem pijáckých písní.

Za časů bojů o českou universitu pak členové burschenschaftů znásobili a umocnili svou činnost, podpořili ji pevným organizač-

ním řádem a obrodili novou ideou; jejich běžné každodenní žerty nabyly dravčí, znepokojivé tvářnosti, neboť přestaly být projevem mladické nevázanosti a staly se manifestací uniformovaného politického fanatismu. Bylo věcí cti každého nositele placaté čapky, aby aspoň jednou denně vyšel do ulic a provedl aspoň jeden šprým, aspoň jeden ulk, jak svým kratochvílím říkali, aby znectil a urazil aspoň jednoho člověka české národnosti nebo šlápl aspoň jednomu Čechovi na nohu, pokud by se aktivně nezúčastnil podniku vážnějšího, jako bylo pořádání kočičích koncertů pod okny známých politických osobností a výtržností v Prozatímním divadle, malba nápisů Dolů s Čechy či Pryč s českou opičí bandou na zdech a na chodnících, nebo shazování osamělých chodců do řeky.

Snadno si lze představit, že čeští obyvatelé, jichž v té době bylo v Praze osmdesát procent, nemohli k této jejich činnosti zůstat lhostejni. Pozoruje, kterak například šik šesti buršáků, pevně jeden do druhého zahákovaných lokty, smetá z chodníku pasanty a provolává přitom sborem Bismarckovo heslo: *Wir Deutsche fürchten Gott, aber sonst nichts in der Welt*, což značí, že Němci se bojí Boha, ale jinak ničeho na světě, člověk nadaný duchem filosofickým byl by zajisté zahovořil sám k sobě, navýsost udiven, takto: Je-li smyslem a cílem všeho lidského dění, aby společnost tvorů rozumných co nejdříve došla štěstí, blahobytu a rovnováhy, jakýpak je smysl a cíl činnosti těchto mladíků s placatými čepicemi na hlavách? Štěstí, blahobyt a rovnováha lidské společnosti, toť idea, o jejíž správnosti nelze pochybovat, a tito mladíci s barevnými lívanci na temenech zajisté také mají jakousi ideu. Nuže zdalipak tato jejich idea, která je právě vede k tomu, aby si počínali tak, jak si, ejhle, počínají, je v souladu s ideou nahoře uvedenou? Bezpochyby ano, neboť není snad politické ideje, jež by hlásala naopak nutnost neštěstí, ochuzení a rozvratu lidské společnosti jako konečný cíl

všeho dění. Ale pak ať mi medle někdo poví, proč je toho třeba a v jaké míře a v jakém smyslu se tím lidstvo přibližuje nejvyšší své metě, jsou-li teď, tohoto dne a v této hodině dopolední, lidé na Ferdinandově třídě v Praze shazováni z chodníku?

Takto by byl, řekli jsme, hovořil sám k sobě člověk nadaný duchem filosofickým. Že však Pražané oněch časů povětšině nebyli nadáni duchem filosofickým, pojali k buršákům prostě, aniž si lámali hlavu otázkou smyslu jejich činění, prudkou nenávist, jakou býk v aréně chová k rudému plášti, nenávist správnou a zdravou, jaká má být, protože nerozumovou a nenařízenou shůry, nenávist, již prozatím držela na uzdě jen síla četnictva a policie, která buršáky chránila a skýtala jejich kouskům shovívavé placet.

A vztek tupených a týraných Pražanů, třeba krocený šavlemi a bajonety, vzdouval se stále nebezpečněji, i docházelo k výbuchům dne ode dne častěji, potyčky se střídaly se šarvátkami a šarvátky s rvačkami a rvačky s bitkami, policejní věznice se plnily černem lidí zboulovaných, zmodřených a posekaných, s rozbitými nosy a zuby zpovyráženými, a v pražských ulicích, jindy dřímotně pokojných, zjevil se rozčilující, děsivý stín soudce Lynche.

I přihodilo se v polovině června, těsně před polednem, že z výčepny, to jest ze Schwemme německého kasina na Příkopech, vyšel člen studentského spolku Arminia, s bledě modrou cerevis-kou a trikolórou hnědo-bílo-modrou, mírně, zdálo se, podnapilý, neboť kráčel zeširoka a hlasitě sám k sobě hovořil. Když pak míjel portál závodu Jana Borna, vrazil do muže oděného dělnickou halenou, který právě stál uprostřed chodníku, a chráně se čepicí před větrem, zapaloval si dýmku. Ač nebyl původcem tohoto střetnutí, muž ustoupil a omluvil se slůvkem „pardon“, ale arminiák rozkativ se přetáhl ho přes záda holí, to se slovním doprovodem:

– Já ti dám pardon, ty český prasečí pse.

Rozhněván tímto zacházením, dělník se po studentovi rozmáchl, a ten, ustoupiv maličko, udeřil ho svou holí podruhé, tentokrát přes hlavu, na což mu dělník odpověděl úderem do krajiny žaludeční. Až do této chvíle byl tento děj, ač násilný a odpuzující, dokonale jasný, ale hned vzápětí pozbyl vší přehlednosti, byť pohlcen močálem vzteklých vášní a náruživostí a z potyčky dvou lidí se proměnil v rvačku ulice. Arminiák, který na počátku byl sám, proměnil se v arminiáky dva, což lze uspokojivě vysvětlit tím, že mu někdo z jeho druhů přispěchal na pomoc; ale protože oba dva byli nachlup stejní, stejné čepice na hlavách a pod štítkem těchto čepic dvě stejně kulaté, stejně menzurami poznamenané a plavými vousisky ozdobené tváře, nikdo, snad ani sám napadený dělník ne, by nebyl s to říci, kdo z obou byl původním útočníkem a kdo jeho pomocníkem. I vedlo se jim oběma stejně, a vedlo se jim nedobře; ač hbitě ustoupili ke kandelábru, aby si chránili záda, a ač zprvu statně se rozháněli bílými knoflíky svých holí, vbrzku pozbyli dechu a možnosti obrany, neboť rozlícený dav je sevřel kruhem tak hustým a těsným, že se nemohli už rozmáchnout, a desítky pěstí a dlaní a holí počaly s tryskem a mlaskotem a žuchotem dopadat na jejich temena, tváře a břicha, jak kdo kam uspěl dosáhnout; a už se ozval onen příšerný, mrazení hrůzy vzbuzující ryk, onen jekot rozvášněného lidu, v němž navzdory jeho mnohohlasosti snadno bylo lze rozeznat slova:

– Na lucerny! Na lucerny s nimi! Na lucerny!

Líčíme tak podrobně ohavnou tuto příhodu nejen proto, že silně nabádá k přemýšlení, k jakéže podivné komplikaci tu dospěl onen zmíněný „požadavek vzdělaného věku“ po zřízení samostatné české university, ale také proto, že se úzce víže k osudům našeho Jana Borna, před jehož slovanským obchodem, jak pověděno, se odehrála a v jeho slovanském obchodě pak skončila. Dav, viděli

jsme, byl rozlícený, a být provazy po ruce, oba arminiáci by možná vskutku byli uvisli na lucernách, ale co naplat, Praha není Chicago a náš lid nemá v takových věcech praxi; než se kdo nadál, už tu byli chocholatí, to jest policajti, a bez valné námahy se ranami plochých šavlí prosekali k ohroženým studentům. Jak potom nazítří uvedly Národní listy, „oba zranění buršáci byli zavedeni do bezpečí známého závodu Bornova, kdež jim přivolaný lékař poskytl prvou pomoc".

Byla to formulace nesmírně, ničivě zlomyslná. Stačilo napsat, že strážníci zavedli zraněné buršáky do bezpečí Bornova závodu a z moci úřední vyzvali majitele, aby dal přivolat lékaře, a bylo všechno v pořádku; žel, lokálkář se o strážnících nezmínil, a bylo zle. Nenáviděný nepřítel, uchýliv se k Bornovi, našel tam bezpečí a pomoc; to stačilo, aby předráždění, nenávistní, polopomatení Pražané prohlásili Borna za zrádce věci národní, za dezertéra, za přisluhovače buršáckým zpupníkům. A Born, tentýž Born, který před devatenácti lety ohromil Prahu neslýchanou smělostí svých firemních nápisů, provedených nejen v řeči české, ale i ruské a polské, a jemuž se Pražané za tento projev slovanského vlastenectví odměnili a i nadále odměňovali věrnou a neutuchající přízní, shledal onoho dne v měsíci červnu, kdy vyšla zákeřná lokálka v Národních listech, že jeho tržba, v posledních letech slušné prosperity utkvělá na stálé, jen střídáním ročních dob mírně ovlivňované výši, poklesla jak v hlavním závodě na Příkopech, tak v pobočných závodech v Rychlebově a na Královských Vinohradech téměř o třetinu; obrat vídeňské Bornovy filiálky zůstal aspoň prozatím beze změny. Zprvu nechápal, proč se to stalo; porozuměl, teprve když postřehl, že pozdravy některých jeho přátel a známých zledovatěly a že nejeden z těch, již nedávno ještě se mu klaněli, vyhýbá se mu na ulici obloukem nebo předstírá, že ho nevidí.

Vyvstává teď rozumná a nejvýš oprávněná otázka, proč a zač to všechno, proč a zač totiž Národní listy, tento vlastenecký český list, provedl Bornovi, tomuto ctihodnému pražskému vlastenci, takový zlomyslný, takový, řekněme to naplno, uličnický kousek. Odpověď je velmi prostá: Born se Národním listům znelíbil politicky. Jak jsme se o tom už zmínili jinde, tábor českých vlastenců, přesněji vlastenčících maloměšťáků, byl v těch dobách rozdělen na dvě politické strany, na konzervativce, zvané staročechy, a svobodomyslné mladočechy. Z dnešního hlediska byl by rozdíl mezi těmito dvěma stranami nepatrný. Velikou životodárnou myšlenku neměla ani jedna ani druhá, obě dvě vyrůstaly z téhož kořene křiklavého, patetického nacionalismu, obě dvě mluvily jen a jen o vlasti a opět o vlasti a nanovo o vlasti, a všechno ostatní se zdálo zbytečné. Staročeši se odvolávali na prastará historická práva české koruny, a mladočeši naproti tomu prohlašovali, že práva nepráva, je třeba žít a využívat dnešních výhod a možností k dělání vlastenecké, národu prospěšné politiky. Staročeši si namlouvali šlechtu, mladočeši se šlechty stranili. Takové asi byly, řečeno zhruba a povšechně, vůdčí stranické zásady staročechů a mladočechů; ale v dobách, o nichž tu je řeč, v osmdesátých letech minulého věku, se už i na tyto malicherně rozporné ideje pozapomnělo, a přece svár trval dál, bojovalo se s neumenšenou prudkostí, šloť o mocenské pozice, o koryta, o vůdčí místa na radnici, v pražském sněmu, v Zemském výboru.

Born ve své rozšafnosti, snadno si dovedeme představit, odsuzoval tento souboj maločeských *guelfů* a *ghibellinů*, jakž se jmenovali oni proslulí středověcí praotcové rozeštvaných straníků. Národ, říkal, má být jednotný, tím spíš, je-li jako my obklopen mořem nepřátel. Neuznával, přísně kritizoval svár obou partají, nepřidal se k té ani oné a na znamení své nestrannosti odbíral jak Národní

listy, deník mladočechů, tak Hlas národa, denní list staročechů. Ale viděli jsme, že do jeho salónu ve středu občas zavítal doktor Albín Bráf, který, sám staročech, byl nastávajícím zetěm doktora Františka Ladislava Riegra, předáka staročechů. O těchto občasných návštěvách doktora Bráfa u Bornů se doslechl – bylať Praha malá a nesmírně klepařská – vydavatel Národních listů, zuřivý a bezohledný mladočech doktor Julius Grégr, s nímž se v dlouhém tomto vyprávění dojista ještě setkáme. Zvěděl také, že Born Bráfa nejen zve, ale sedává s ním za hudební balustrádou a něco s ním smlouvá. A to stačilo.

– Tak vida, vida, náš neutrál se vybarvuje, náš neutrál se punktuje se staročechy, a k tomu s *jakými* staročechy! prohlásil slovutný vydavatel Národních listů a dodal po svém známém energickém způsobu: – Aj, toť by bylo nejvýš na čase dát mu poznat, zač toho loket, a vsolit mu jednu pořádnou po tlamajzně.

A využiv první příležitosti, vsolil mu takovou po tlamajzně, až se kolem majitele prvního slovanského závodu v Praze otočil svět.

Born byl tím poděšen, zhnusen a sklíčen jako nikdy dosud.

– Od útlého mládí obětuji všechny své myšlenky a síly prospěchu svého nešťastného národa, postěžoval si Haně, jež v posledním roce nad všechen pomysl rozkvetla a ožila tím, že našla a dala své existenci na tomto světě, již byla náchylnou považovat za marnou, nový obsah a smysl. Objevila krásu českého a moravského folklóru, především krajkářství, a stanovila si ušlechtilý cíl podpořit tento, žel, skomírající obor naší národní tvořivosti, seznámit s ním zámožné vlastenecké kruhy v Praze a povznést jej k oné slávě a prosperitě, jíž se těší krajky bruselské a valencienské. – Od chvíle, kdy se mým pažím dostalo síly a hlavně rozumu, pokračoval zdrcený Born, – nedopustil jsem se jediného činu, nepodnikl jsem jediný krok, který by mé vlasti byl na újmu, a tam, kde naše národní věc

potřebovala pomoci, byl jsem vždy mezi prvními: a hle, stačilo jediné křivé slovo, jeden špinavý klep, jedna nečistá slina pomluvy, a tytam jsou mé zásluhy, vniveč obrácena má práce.

Haně byl proti mysli prsní poněkud tón, k němuž Born nasazoval svůj hraběcí hlas, když mluvil o věcech vlasteneckých, a zejména špatně snášela, když si na něco stýskal, i udržela jen s námahou svůj vyrovnaně vlídný úsměv milující manželky a spanilomyslné dámy, jímž zdobila svou klasicky krásnou tvář po celou dobu svého šťastného manželství, plných už jedenáct let.

– Nedívej se na to tak černě, drahý příteli, odpověděla. Výraz „drahý příteli“, jímž ho někdy oslovovala, stejně jako „drahé dítě“, jímž dařívala svou chráněnku Marii Nedobylovou, byl vědomě doslovný překlad z francouzštiny, projev to jejího neutuchajícího frankofilství. – Ovšem, lidé jsou náladoví, ale nálady mizí právě tak rychle, jako se objevují. A možná také, že se mýlíš. Možná, že pokles tvé tržby má jiný důvod, než jak se domníváš. Možná, že bys měl zvýšit některé ceny.

Hana zavítala do slovanského závodu svého chotě jen zřídkakdy, jen když něco potřebovala, a i tu posílala zpravidla na nákup služku, pročež měla představu o řízení galanterního maloobchodu a velkoobchodu nedosti jasnou. Odtud laická naivnost její rady, již Born v duchu omluvil; nicméně vzpomněl si přitom na nebožku paní Valentinu, jež před dávnými lety, když ji požádal o výpomoc, vtrhla do jeho krámu jako vítr a v mžiku tam provedla pronikavé, blahodárné změny.

– Myslím, že by spíš bylo na čase, abych veřejně zmlátil některého buršáka, odpověděl. – Sobě bych tím ochladil žáhu a tržbě bych tím zase pomohl nahoru.

– Ale bylo by ti to málo platné, protože by tě zavřeli, řekla Hana. A poslušna své společenské zvyklosti měnit předmět rozmluvy,

kdykoli začala vybočovat z patřičných mezí, lehounce se zasmála. – Teta Jindřiše se zase jednou vyznamenala, řekla, zatímco si před zrcadlem nasazovala klobouk. – Dala jsem napéct vanilkových rohlíčků pro matiční bazar, a když je Terezka přinesla do bufetu, tetinka jeden ochutnala a povídá: Dámy, tyhle rohlíčky do prodeje nepřijdou, necháme si je pro sebe a pro slavnostní výbor. – Naklonila se k Bornovi a políbila ho na ustarané čelo. – Ale teď už musím jít, čekají mě na schůzi výboru Domácnosti.

Odkvapila; a Bornovi se jako zlá výčitka vybavila vzpomínka na kterýsi dávný výjev, kdy jeho nešťastná první žena si od něho ždála, právě tak jako dnes on od Hany, přátelské rozmluvy a rady, ale on byl nucen ji opustit, protože byl očekáván na schůzi spolku, dnes už dávno zaniklého, pro pěstování slovanské vzájemnosti.

Toto se odehrálo v poledne po obědě. Když pak odpoledne konal svou obchůzku bedlivého obchodníka ztichlými místnostmi svého závodu, zazdálo se mu, že i pohledy jeho prodavačů, netečně lelkujících za pulty a marně čekajících, až zákazníci vnesou do krámu obvyklý shon a šum, upírají se k němu, Janu Bornovi, s nevolí a pohrdáním. Toť bylo příliš. Vždyť oni, probůh, pomyslil si, přece byli při tom, a vědí tudíž, že za nic nemůžu a že jsem se nedopustil ničeho nevlasteneckého! Bylo to nesnesitelné; potřeba setřást ze sebe křivdu, která tu na něm byla páchána, padla na něho jako opilost. Měl pocit, že mu pukne srdce, neudělá-li něco velkého a nevytrhne-li, obrazně řečeno, s kordem v ruce do světa, aby obhájil čistotu svého štítu. Jenže co dělat, co dělat? Otisknout v Národních listech Zasláno s prohlášením, že on nic, on že muzikant, to všechno že policajti? Nezesměšnil by se tím? Pravděpodobně ano. Nebo vyzdobit výlohy drapériemi v národních barvách, bílé a červené? Ani to by nebylo nic platné; klevetníci a nenávistníci by ho proto pomlouvat nepřestali, a naopak by to

prohlásili za výsměch a provokaci. Co tedy, co tedy? Kterak to, že on, který vždy oplýval myšlenkami a podněty, on, jemuž se podle výroku nebožtíka starého Smolíka nápady vždy rodily v hlavě jako králíci, tápe ve tmách bezradnosti a neví kudy kam?

A náhle rozhodnut, vypůjčil si od domovníka klíč od půdy a vystoupil do podstřeší.

Ano, toto je to pravé, toto bude čin, hodný Jana Borna; obloží znovu portál svého závodu starými vlasteneckými štíty, které jej zdobily pět let a jež založily jeho slávu, než byl nucen, v době krutovlády Beustovy, je dát sejmout a schovat pro lepší doby. Nuže tyto lepší doby nastaly teď: jsou lepší v smyslu všenárodním, neboť krvelačný Beust dávno už zmizel v propadlišti dějin a český národ se vzmáhá a roste, ale naproti tomu, v osobním ohledu, jsou ovšem horší, neboť tentýž národ mezitím už zapomněl dávných Bornových skutků a nevlídně od něho odvrátil svou tvář. Je tedy nejvýš na čase, aby se svými tabulemi, kdysi pověstnými, znovu vyrukoval a nevděčnému národu skutky své připamatoval.

Dalo mu nemalou práci, než je našel, zavalené třináctiletou snůškou haraburdí starých praktikáblů, bedniček, odložených dekoračních rekvizit; a když je objevil, a zbaviv je hadrem jakžtakž nánosu prachu, vystavil je světlu otevřeného střešního vikýře, užasl, jak jsou staromódní duchem, malbou, provedením písma. *Sklad rozmanitých výrobků co do vkusu nádherného a skvostné okrasy nejpěknějších, jakož i všech úpravných a užitečných potřebností domácích* – tak zněl nápis tabule české, a Born, pročítaje jej, uvědomil si s úlekem, že tento text, který před dvanácti roky nadchl zástupy, dnes by vzbudil leda smích. *Exportation at Bohemian Manufacturics the world* – vždyť to, kýho víra, nedává žádný smysl, a kterak to, že to tenkrát nikomu nevadilo? Rovněž nevadilo nikomu, že v textu francouzském kreslič písma místo slova „tous“ omylem napsal

„tors“ a že i polský nápis je plný chyb. Pouze ruská tabule, Galantereinyje tovary, je v pořádku; ale mělo by to smysl, uvažoval Born, kdybych vyvěsil vedle svého dnešního firemního štítu, nesoucí holé jméno Jan Born, ruský text bez nápisu českého a polského? A kdybych dal namalovat tabule zbrusu nové, moderní, pochopil by někdo, že tím navazuji na starou, slovanskou tradici svého závodu? Nikdo by to nepochopil; časy se mění a člověk se mění s nimi. Nelze ohřívat starou kaši, každá doba vyžaduje něco nového, jiného, nebývalého; ale co tedy vyžaduje tato doba? Nejsem už příliš stár, abych to pochopil?

Sestoupil z půdy nejen velmi ušpiněn, ale i notně rozčarován a skleslý; představa pomíjivosti člověkových snah, krátké životnosti jeho činů, poznání, že nejen šaty, ale i lidské děje a myšlenky vycházejí z módy, plně ovládla jeho ducha a dovršila jeho sklíčenost. Nestárnout, myslil si, nevzpomínat s neplodnou tesknotou starých dob, ale jít chutě vpřed s duchem času, toť to hlavní v lidském žití a o to má usilovat každý, kdo dosáhne jistých let. Rozhodl se, že tuto myšlenku vyjádří veršem a že ten verš připojí k nápisům, jimiž byly ozdobeny stěny jeho kontoru, i vzal tužku a po nedlouhém rozvažování sesumíroval toto:

Byť padesát už čítáš jar, myslí nebuď nikdy stár.

Ale pak si připomněl, že doba nápisů už minula, i zmačkal svůj elaborát a zahodil. Hesla, provolání dnes neplatí; milý Jene Borne, nic naplat, chceš-li dnes dokázat, žes nepřestal být vlastencem, musíš si to něco nechat stát.

V důsledku těchto jeho úvah vyšlo pozítří v Národních listech a v Hlasu národa nikoli Zasláno, jež zamýšlel dát otisknout ve chvíli bláhovosti, nýbrž krátká noticka, že Jan Born, obchodník v Praze, daroval Ústřední matici školské, tomuto vlasteneckému, loni založenému spolku, jehož účelem bylo zřizování škol s českým

vyučovacím jazykem, částku jednoho tisíce zlatých. Žel, nepotkalo se to s úspěchem, jehož se Born byl nadál, neboť lidé, když vzali na vědomí zprávu o jeho královském daru, řekli si jednosvorně:

– Inu, je opravdu vidět, že má máslo na hlavě.

A prodejní místnosti jeho závodu zůstaly tiché, mrtvé.

Zato života na pražských ulicích přibývalo, neboť buršáci každým dnem zvyšovali svou činnost, pořádali noční pochodňové průvody a křížem krážem mašírovali po městě, zpívajíce velkoněmecké vlastenecké písně a provolávajíce „Hoch" a „Hurra Germania". Policie byla v permanenci ve dne i v noci a její práce byla nad všechen pomysl svízelná, neboť sotva se uniformovaným mužům s chocholy na kloboucích podařilo ukrotit výtržnost v jedné ulici, už vypukla jiná v ulici sousední, a sotva doběhli do oné ulice sousední, už jim zaznělo za zády opět z jiného zdroje „Pereat buršákům" a „Hanba" a „Na lucerny". Nálada byla tak zjitřená, že se kdekdo divil, proč dosud nebylo zavedeno stanné právo; i napadá nám mimochodem, že Born tehdy možná nahlížel na svou situaci příliš černě, přičítal-li pokles tržeb výlučně jen nešťastné formulaci lokálky v Národních listech; lze si snadno představit, že mnohé a mnohé jemné zákaznice jeho závodu, aniž co věděly o klevetách třísnících jeho jméno, v těch dnech se zcela prostě bály vycházet na ulici.

V druhé půli června pak patálie dosáhla vrcholu. Osmnáctého toho měsíce na Vinohradech davy, ozbrojené noži, kameny a klacky, oblehly pod vedením jistého oficíra od trénu dům, v němž buršácký sbor Carolina měl své spolkové místnosti, a zahájily proti němu pravidelný útok právě ve chvíli, kdy se na obzoru objevili četníci a chocholatí; při bitce, jež z toho vznikla, bylo poprvé použito bajonetů a šavlí naostro. O několik dní později pak, v pondělí sedmadvacátého června, členové buršáckého sboru Austria,

takzvaní Černí austriáni – říkalo se jim tak proto, že nosili černé cerevisky – slavili dvacáté výročí svého spolku; k tomuto jubileu přijeli do Prahy četní delegáti rakouských a říšskoněmeckých korporací, i zarojily se po hlavních ulicích desítky nových neznámých tváří, neznámých odznaků a kulérů. Večerní slavnostní projížďka městem zahájena v Ostrovní ulici, před Zlatým soudkem, hospůdkou, v níž Černí austriáni měli svou stálou místnost. Studenti v parádních uniformách, v plném viksu, vysoké lakové boty až nad kolena, šavle, šporny jeden blesk, třapce, knoflíky jeden lesk, čerstvé flastry na posekaných bradách, korouhve a standarty nad hlavami, šinuli se pomalu v čtyřiceti otevřených fiakrech, střeženi dvojnásobným kordónem policie a provázeni hvízdáním a zlořečením davů, hlavními ulicemi města; není bez zajímavosti, že v posledním z těchto kočárů seděl princ Thurn-Taxis, jehož otec za revoluce v roce osmačtyřicátém stál na straně Čechů.

Při noční pijatice, pořádané v slavnostním sále Konviktu, obklopeného hlučícím davem, usnesli se Černí austriáci, že zítra podniknou se svými hosty parníkem výlet do Chuchle a že tam okusí chvalně známého lázeňského piva. Netrvalo ani pět minut a zpráva o tomto jejich zámyslu prostřednictvím obsluhujících číšníků a kuchyňského personálu pronikla ze zdí Konviktu ven, do ulic, a davy se zatetelily hněvem. Všechno, jen to ne; taková byla parole dne, správněji noci. Roztahujte se po Praze, jak chcete, ale do Chuchle, do naší ryze české, milované Chuchle, nám nelezte. Do Chuchle jezdíme my, v Chuchli skromně trávíme se svými rodinami chvíle svého kýženého odpočinku, Chuchle zůstaň ušetřena vašich drzostí, vašich provokací, vašich Hoch a Heil, vašich kulérů, vašich cerevisek, vašich vaterlandů. Všechno jsme snesli, ale abyste nám i na Chuchli sáhli, to nesneseme. Od Chuchle ruce pryč, nebo přes ně dostanete, namoutě že dostanete, nebo toho

máme, hergot, víc než dost! Karlovy Vary jsou německé, Františkovy Lázně jakbysmet – to vám nestačí? Ještě i chuchelské lázně byste nám chtěli spolknout? Nenene, toho bohdá nebude, tohle nestrpíme.

Chuchelští občané arci, ať tou dobou spali či bděli, nemohli se nadíti, jak ohromného významu z ničeho nic nabyla skromná jejich víska v mysli rozzuřených Pražanů. Ale ať se toho nadáli nebo ne, věc byla hotovo v mžiku: Chuchle, Malá Chuchle, stala se zrníčkem písku, jež porušilo násilím udržovanou stabilitu vah, k Malé Chuchli a nejinam se upřely oči pomstychtivých, Chuchle, ozářena rudými blesky hněvů, vyplula znenadání ze své ospalé tišiny, slovo Chuchle se neslo od úst k ústům, od sluchu k sluchu. A bylo-li lze doufat, že ostatek noci uklidní rozrušené a šedá střízlivost jitra jim dá na Chuchli zapomenout, inzerátek ranních Národních listů, o němž jsme obšírně už mluvili, rozptýlil tuto naději bázlivých a umírněných; Chuchle zůstala na pořadu dne, ba co víc, stala se plamennou výzvou, symbolem, programem.

Když Born při ranní kávě zahlédl v novinách osudný ten inzerát a když vyčistiv si cvikr, jehož v poslední době užíval při čtení, znovu důkladně jej prostudoval, řekl si, všecek rozechvěn, že jeho trápení nastal konec, neboť čin, jímž by veřejně osvědčil své češství a smyl svou nezaviněnou hanbu, leží před ním na dosah ruky.

– Však vím, co je mou povinností, řekl si, a složiv noviny a rozžehnav se s Hanou, odešel do obchodu jako obvykle.

3

Bylo na něm znát, že jazyk inspirace, který ho korunovával při nejšťastnějších a nejúspěšnějších činech jeho života, vzplanul teď na

jeho čele plnou září. Hned jak odemkl krámské místnosti, odebral se do svého kontoru, a jeho tvář měla přitom výraz tak podnikavý, tak výbojný, že jeho zaměstnanci, jimž nikdy nic neušlo, shodli se na jednoznačném úsudku: Se starým zase jednou šijou čerti.

A vskutku, šili s ním čerti. Chvatně, nervózními tahy pera, nastylizoval na adresu pana Štulíka, majitele lázeňské restaurace v Chuchli, s nímž byl v obchodním spojení a který mu byl dlužen nemalé částky za poslední dodávku porcelánu a skla, výzvu tohoto znění: *Rezervujte mi na celý den malý stůl v blízkosti stolu čekaných hostí. Born.* – Těmito čekanými hosty, netřeba dokládat, mínil buršáky; chtěl tedy Born zaujmout strategické postavení v blízkosti kulérových provokatérů, chtěl se, jinak řečeno, vrhnout do víru událostí. Zavolal potom učedníka Jendu, čiperného všetečku, který měl oči a uši všude, a nařídil mu, aby jeho vzkaz podal na poště jako spěšný telegram. Nepochyboval o tom, že Jenda patřičně zpraví o obsahu jeho výzvy všechny členy personálu, a nemýlil se. O půl hodiny později, když vyšel z kontoru a vydal se na obchůzku bedlivého obchodníka, věděli už všichni, co má za lubem, i hleděli na něho s úctou, oči dokořán: Takový dědek, myslili si, a on se chce jít prát! – A Born, zatímco se volným krokem bral z místnosti do místnosti, prohlížel si své zaměstnance způsobem, jak si je nikdy dosud neprohlížel; nezajímal se teď o jejich píli, o jejich zdatnost a horlivost obchodní, nýbrž o jejich věk, postavu, mohutnost svalstva.

Když se ubíral dvorečkem do zadního traktu, do oddělení šicích strojů, ledniček a praček, srazil se s pakrem, to jest s baličem panem Neherou, který nesl v náručí objemnou bednu, nadepsanou *Sklo neklopiti – Glas nicht stürzen*. Byl to podsaditý chlapík s prostoduchým obličejem, rozděleným na dvě části, větší hoření a menší dolní, vodorovně trčícími drátově tvrdými frňousy. Hlavu měl

nevelikou, úzkou, ale zato náramně široký krk; proto hlava i s krkem dohromady vypadala jako homolka, bez přechodu a jaksi bez důvodu vyrůstající z širé roviny jeho ramen. To je ten pravý, pomyslil si Born; ale než vyřkl rozhodné slovo, zeptal se ho ještě:

– Proč nedají tu bednu na vozík, pane Nehero, proč ji tahají jako nemluvně?

– Dyť nic neváží, pane šéf, na to Nehera, balancuje na jedné noze, zatímco druhou nohou otvíral dveře do expedice.

Ano, byl to ten pravý. Povolav ho do privátu, Born ho zasvětil do svého plánu odebrat se na dostaveníčko dobrých Čechů v Chuchli, přičemž on, pan Nehera, mu bude dělat tělesného strážce.

Pan Nehera byl nadšen.

– Zrovna jsem si myslel, pane šéf, řekl, přičemž otvíral a zavíral své chapadlovité, do černa upracované ruce, – že bych dal nevímco za to, kdybych tak byl při tom a kdybych těm klukům buršáckým moh našmolkovat šejtli.

Born, potěšen tímto projevem Neherova vlastenectví, poučil ho ještě, že si od něho nepřeje násilností, pokud by ho buršáci sami k násilnostem nevyprovokovali. Půjčil mu pak svůj slaměný klobouk a černý mohérový kabátek, jejž míval ve svém privátu pro případ, že by zmokl a potřeboval se převléknout; sám pak, oděn císařským kabátem dokonalého střihu, na hlavě cylindr, nasedl s panem Neherou do nájemného kočáru, pro nějž poslal Jendu, a provázen obdivnými a schvalujícími pohledy zaměstnanců, odjel.

4

Vbrzku shledal, že se možná přehmátl, zvolil-li si za tělesného strážce muže tak temperamentního, jako byl jeho pakr: pan Ne-

hera, který seděl na kozlíku vedle kočího, choval se sice zpočátku způsobně, neboť ho tísnila přítomnost jeho šéfa, ale cestou rozvazoval, vrtěl se, upjaté držení širokých jeho zad se uvolňovalo, ohlížel se a vítězně cenil své mocné nerovné zuby, a když přejeli řetězový most a minuli Újezd, už se osmělil posunkovat a volat na kolemjdoucí: – To koukáš, jak se vozím, ty kalafuno, nebo: – Servus, starej, kam se neseš? a podobně, takže Born, aby ho zkrotil, byl nucen mu poklepat hůlkou na rameno a zamračit se na něj.

Když míjeli nádražní budovu na Smíchově, pan Nehera uhlídal skupinku buršáků, kteří právě vycházeli na ulici, a pohroziv jim svými černými pěstmi, zahulákal na ně:

– Cvaj prstn tlustn pod vocasn vozy strkaj ven, javól majnher, pojďte sem, vy kuliferdi, ať vám naflákám do fifaku.

Nebýt toho, že kočí, šlehnuv do koní, přiměl je k bystrému klusu, Bornova výprava do Chuchle by byla skončila už tady, na Smíchově, neboť potupení buršáci, rozpáleni hněvem, ostře vykročili ke kočáru, aby drzouna potrestali. Tehdy Born pokáral pana Neheru několika nevlídnými slovy a pohrozil mu, že bude-li se podobná nepřístojnost opakovat, vykáže ho z kočáru a pojede dál do Chuchle sám, a divoký hromotluk schlípl na dobrých deset minut, ale když minuvše Zlíchov, přiblížili se k šedočerně pruhovaným skalám, na nichž před několika lety proslulý paleontolog Joachim Barrande objevil zkamenělé praobyvatele české země národnostně nerozrůzněné, totiž trilobity, nezkrotná životnost počala znovu pakrem lomcovat, i zavolal na babku, pasoucí na mezi dvě kozy:

– Nazdárek, teta, jak se daří? Voni mě neznaj? Z toho si nic nedělaj, já jich taky ne.

Ach bože, pomyslil si Born, když už teď takto vyvádí, což teprve až budeme na místě?

Den byl slunečný, teplý, jako stvořený pro dostaveníčka v přírodě, vysoká žita na polích žloutla do brunátna, řeka, čeřená mírným větrem, svítila měnlivou hrou pablesků, i byl všude takový mír, jako by svět byl stvořen jen pro lásku, soulad a klid; a přece tou dobou houfy znepřátelených lidí směřovaly k skromným českým lázničkám, aby tam násilnými činy vyrovnaly své účty. Právě když Bornův fiakr uháněje po úzké, ale rovné silničce, táhnoucí se podél železničního valu pod srázem skal, přiblížil se na dohled hůrky, na níž stojí kostelík svatého Jana, s hřbitovem, jemuž chuchelští občané dodnes svěřují své drahé zesnulé, v Praze černé davy, hustě vyplňující Palackého nábřeží a ústí Myslíkovy ulice, provázely hvízdotem a voláním Pereat austriáky a jejich hosty, nastupující na palubu parolodi Praha jménem, přichystané k jízdě do Chuchle. Domácích, totiž austriáků spolu s přáteli z pražského buršáckého spolku Ghibellinia, kteří se k austriákům připojili, bylo asi čtyřicet, vídeňských a zahraničních delegátů k dvaceti, mezi nimi dvě dámy. Ghibelliniánci se k austriákům přidali proto, že se snažili zvýšenou horlivostí odčinit své provinění, za něž se jim nedávno dostalo ostrého pokárání z říšského ústředí, že jsou „lau in der Juden- und Mensursache“, což znamená, že se prohřešili nemístnou shovívavostí k židům a nedostatečnou ochotou rozsekávat si vzájemně, jak to předpisují buršácké regule, tváře šavlemi.

A sotva pak loď, odpoutána od přístavního kůlu, zvířila vodu ocelovým svým šroubem a hnula se vpřed, jedna z obou dam, manželka říšského delegáta z Jeny, uvelebena na palubním lehátku, pohlédla vzhůru k špičce stěžně, na níž vlál neveliký bílo-červený prapor, a aniž zamýšlela co zlého, řekla svému kavalírovi, který dbal o její dobro a pohodlí:

– Jaká to je divná vlajka, čí jsou to barvy?

Tato slova vehnala tázanému, jímž byl Karl Hermann Wolf, předseda Ghibellinie, takto posluchač filosofie, budoucí redaktor protižidovského deníku Deutsches Volksblatt a říšský poslanec, červeň do tváře, nedávno čerstvě rozseknuté od levého ucha až k bradě.

– Je to vlajka českých prasečích psů, milostivá paní, odvětil, sráže je podpatky. – Jsem vám zavázán tisícerými díky, že jste mě ve své laskavosti ráčila upozornit na tuto neslýchanou provokaci.

Řízně se milostivé paní ukloniv, odebral se k lodnímu kapitánovi, a tasiv kord, ukrytý v špacírce, přinutil ho, aby dal stáhnout českou vlajku a vyvěsit na její místo černo-červeno-zlatý prapor velkoněmecký, jejž jeden u austriáků vezl s sebou v pytlíčku, neboť chtěl jím ozdobit hodovní tabuli v Chuchli.

Buršáci tedy byli teprve na cestě, ale když Born dojel na místo, to jest na plácek před kostelíkem panny Marie v Chuchli, za nímž stojí, opírajíce se o lesní stráň, obě budovy lázeňské restaurace páně Štulíkovy, byla už celá obec v jednom pohybu a ruchu, v zájezdní hospodě U Koruny hlava na hlavě, v přístavní kantýně plno, na silnici hloučky srdnatě se tvářících a očima loupajících českých studentů, všude samé „já jim to“ a „kampak na nás“ a „to bych se na to podíval“; z vláčku pak, který přisupal do stanice, vyvalili se právě v roji další srdnatě se tvářící a očima loupající výrostci, a už zdáli, když se valili po cestě ke kostelu, bylo slyšet jejich „však my jim to spočítáme“ a „tohle ještě nezažili“ a podobně. Na Borna z toho šlo úzko; nechápal pojednou, cože on, usedlý muž, řádný obchodník a otec rodiny, má společného s touto ohavnou záležitostí, která se týká, jak se zdá, výhradně jen mladých lidí. Zato na pana Neheru, temperamentního pakra, působilo ovzduší chystaných násilností opojně. Ježto před vjezdem do Chuchle byl Bornem čerstvě pokárán za nenáležité chování a přísně napomenut,

neodvažoval se mluvit, ale aspoň tlumeně hýkal a sténal a hlava mu bobtnala zpěněnou krví. Bylo podivné, že každá z obou nestejných částí, na něž vodorovné frňousy dělily jeho tvář, zbarvila se jinak: brada, splývající s krkem, byla červená, kdežto hoření část obličeje zahrávala do fialova.

Ve chvíli poslední, ve chvíli rozhodné se Bornovi zazdálo, že mu bude dopřáno se vrátit, aniž se patálie zúčastnil, neboť čtyři četníci, hlídkující před hlavním vchodem do lázeňské restaurace, postavili se mu do cesty řkouce, že vstup je dnes dovolen jen na pasíršajn. Born na to s úlevou a k nesmírnému Neherovu zklamání, že pasíršajn nemá a že se tedy nedá nic dělat, a užuž se obracel k fiakru, aby znovu nasedl a odjel, ale tu z domu vyběhl pan Štulík, malý, uctivý, s hustou kozí bradou, přesně kryjící výstřih jeho vesty, a dobře volenými slovy četníkům objasnil, že tento pán, to jest pan Born, známý zastánce přátelství mezi Čechy a Němci, byl sem delegován *z vyšších míst* a má zde už od rána rezervovaný stůl.

To zapůsobilo; velitel četníků povolil vstup delegátovi vyšších míst zdvořilým „bitte schön", a Born, když byl nejprve nařídil kočímu, aby tu na něho čekal a aby si na jeho účet poručil, co mu libo, odevzdaně prošel, následován Neherou, dlouhou chodbou, vedoucí na zahradní terasu pod kaštany.

– Já od rána, Herr von Born, nevím, kde mi hlava stojí, naříkal cestou pan Štulík, úpěnlivě vzhlížeje k tváři delegáta vyšších míst, – banket pro osmdesát lidí si objednali páni z buršnšaftů, jsou to samí lepší lidi z rodin, mají vlastní muziku, tak mi řeknou, Herr von Born, co proti nim má všechna ta pakáž venku? Jak já k tomu, prosím, přijdu, aby mi taková lůza hulákala před hospodou, nemám pravdu? A co jich sem přivádí, Herr von Born, čemu mám děkovat za tu čest? – A shledav se s mrakem na Bornově tváři, dodal: – Ale já nechci být nediskrétní, prosím tisíckrát za promi-

nutí, přece jich znám, Herr von Born, a vím, že jich sem přivádějí interesy veskrz solidní.

Z těchto několika páně Štulíkových slov vysvítá, že naše tvrzení o výrazné českosti chuchelských lázní nelze bráti doslova a bez zrnka soli; jeho manželka, vdova po původním majiteli restaurace panu Petráčkovi, byla Němka od kosti, jež český ráz svého podniku nesla ne bez nelibosti, a pan Štulík, živořící při jejím boku, postrádal vlastních názorů.

Zahradní terasa, po vší Praze páně Štulíkův chvalně známý restaurační rondel, okrouhlé, nevysokou zídkou lemované prostranství, trmící nad svahem, o nějž se levým bokem opírá kostelík Panny Marie, byla už plná, když Born vyšel z chodby hlavní budovy, napjatě se tvářících pánů povětšině mladého věku. U bíle prostřeného podkovovitého stolu, připraveného pro banket, posedávalo asi dvacet buršáků podřadného významu, vesměs domácích, austriáků, kteří přijeli vlakem a nervózně teď čekali na své druhy, blížící se parníkem; osmičlenná kapela pěšího regimentu Ziemieckého, která přijela s nimi, seděla, zádumčivě štemujíc inštrumenty, pod arkádovým přístřeškem, zdobeným amórky a antickými hlavičkami, nákladnou to kreací páně Štulíkovou, jež teprve dodala jeho podniku té pravé lázeňské noty. Koldokola pak u kulatých stolků s mramorovými deskami, rozmístěných pod korunami kaštanů, hrozivě zaujímali místa civilisté, kteří možná unikli bdělosti četníků hlídkujících před vchodem, možná měli pasíršajny, možná byli stejně jako Born delegováni z vyšších míst. Pan Štulík, zdvořile se omlouvaje, že prý, když telegram došel, byly už všechny lepší stoly rezervovány pro stálé lázeňské hosty, kteří tu dlí na léčení, zavedl Borna s Neherou k postrannímu stolečku v koutě mezi hlavní budovou a arkádami; a hle, i zde už kdosi seděl, zamračený to mladík s černými vlasy, sčesanými v patku, která

mu hustým pruhem obtáčela hladce vyholenou posupnou tvář. Na páně Štulíkovo zdvořilé upozornění, že tento stůl je od rána zadán, mladík pohrdavě pohlédl na Borna volným levým okem a odpověděl něco málo srozumitelného v ten smysl, že „na toho jsme čekali", a zastrčiv ruce do kapes, pohodlně se natáhl a nalehl na opěradlo židle; ale tu pan Nehera, přikročiv k němu odzadu, chňapl ho za zátylí, až mu v něm luplo, a postavil ho jediným trhem na nohy.

– Čekali nečekali, ty kyšpero, řekl, – tady sedí můj pan šéf, a ty si jdi čekat třeba do paďous.

A uchopiv mladíka za spodek kalhot, zatímco druhou rukou ho dosud držel za zátylí, prohodil ho jako pírko obloukem sloupořadí a pak se slušně Bornovi uklonil:

– Prosím, pane šéf, líbějí přijmout místo.

Touto malou potyčkou byly zahájeny rušné události chuchelského dostaveníčka. Netřeba se pozastavovat nad tím, že to byla ne srážka německého burše s našincem, nýbrž dvou našinců: takový už je život, takové už jsou jeho nepředvídatelnosti.

Rovněž na palubě parníku Praha, přivážejícího lepší gros buršácké společnosti, byla velmi nevlídná nálada. Když kapitán pod hrozbou páně Wolfova kordu dal vyvěsit na stěžeň velkoněmecké barvy, čeští pasažéři, jichž byla na lodi většina, propukli v hrozivý repot, a hole v rukou, ústa zpěněná, dokročili na kapitána, který se mezitím pokojně vrátil na svůj můstek, a vyzvali ho bouřlivě, aby českou vlajku vrátil tam, kde byla, nebo že mu veškeré palubní zařízení rozbijí na třísky a jeho samého že přehodí napospas vodním živlům. Tu konečně praskla míra jeho trpělivosti: muž z lidu, chlap poctivý a klidný, ale po způsobu všech lodních kapitánů drsně hubatý, rozhněvav se zahovořil takto:

– Jsem já tu, ke všem sakrům, od toho, abych tahal nějaké fángle nahoru a dolů? Jestli se Němcům nelíbí česká vlajka a jestli se

Čechům nelíbí vlajka německá, tak zkrátka poplujeme bez, a mně už ať s tím každý políbí prdel.

Díky tomuto rozhodnutí pasažéři parníku Praha pak dopluli k malému přístavu Malé Chuchle – druhý, veliký přístav byl pro parolodi kolesové – u shodě tak dobré, jak za daných okolností jen bylo lze, arciže bez vlajkoslávy.

Cesta od přístavu k lázeňské restauraci je kratičká, i s oklikou železničního podchodu sotva čtvrt kilometru dlouhá, ale pro austriáky a jejich hosty se tehdy zdála dlouhá nevýslovně, vedlať špalírem hrozivého, nenávistného lidu, českých studentů z Prahy i domácích, mezi nimiž nepříjemně vynikaly mohutné postavy dělníků z místních lomů, lamačů kamene obecně nazývaných skalníky, kteří už notnou dobu předtím seděli u Koruny a těšili se na buršáky. Chlapci s cereviskami se semkli do hustého houfu, rameno vedle ramene, oči na stopkách a všechny svaly napjaté, chráníce svými těly obě poděšené dámy, skryté ve středu skupiny. Panička z Jeny, opřená o rámě předsedy Ghibellinie Wolfa, roztřesena úzkostí, zahrnovala svého kavalíra výčitkami, cože to bylo za nápad s tím hloupým výletem do Chuchle a jakže ona, občanka říše velkoněmecké, je zde vystavována takovému nebezpečí a cože prý jí vůbec je do konfliktu pražských burschenschaftů s barbarským místním obyvatelstvem, které uctívá červeno-bílou vlajku a hovoří příšernou jakousi hotentotštinou, a za takové pohostinství že ona, manželka říšského delegáta z Jeny, pražským austriákům pěkně děkuje. A Wolf, zraněn, nešťasten a zuřiv – ta česká pakáž mi za to zaplatí, myslil si – snažil se jí objasnit situaci, již nechápala, neboť nevěděla, oč jde, populárním vysvětlením, že to všechno zavinili židé, židovští nenávistníci, ponuří pijáci dětské a panenské krve, ohavní Shylockové: slovanští obyvatelé této země, takzvaní Böhmáci nebo Češi, plémě vzešlé z bývalých otroků, které si sem

Germáni přivedli, když za dávných časů osídlovali tyto kraje, jsou lidé primitivní a zaostalí; židé pak, jimž, jak známo, kvete pšenice všude, kde vládne zmatek, využili duševní omezenosti českého lidu, aby je poštvali proti jejich bývalým pánům, Němcům, a zejména pak proti členům studentských burschenschaftů. Tolik budiž milostivé paní řečeno na omluvu a na vysvětlenou; situace, v této chvíli ne právě příjemná, nestala se tím pro milostivou paní o nic růžovější, ale je aspoň srozumitelnější.

– A kdo zná pravou tvářnost věcí, dodal Wolf, – a rozumí jejich souvislostem, snáze snáší jejich tíži.

– Ale proč tedy proti židům nezakročíte? divila se milostivá paní.

– Ach, k tomu ještě dojde, žádný strach, řekl Wolf.

Když buršáci přešli železniční val, měli vyhráno, neboť teď už byl restaurační podnik páně Štulíkův, a hlavně četníci, chránící jeho vchod, takměř na dosah ruky. Lidí bylo jako much a nálada co chvíle napjatější, ale protože příchozí se chovali skromně a tiše, nebylo možno proti nim zakročit; a nebyli to, máme za to, buršáci, již při tomto trudném putování chránili obě polekané dámy z říše, nýbrž byly to naopak obě polekané dámy z říše, jež chránily buršáky, neboť přítomnost bezbranných žen snížila bojovnost srocených. Tak se stalo, že předseda austriáků dovedl své kulérové kolegy a hosty bez úhony na kaštanový rondel, kdež austriáci podřadného významu, kteří tam na ně čekali jako na trní, přivítali je hromovým Hurrah! Hurrah! a povstali jako jeden muž, vysoko třímajíce své pivní žejdlíky, své Schoppen. A už tu byli pan Štulík a paní Štulíková a sklepník a pikolík, přinášejíce čerstvě naplněné holby, kapela spustila *Wacht am Rhein*, říšskoněmecká vlajka, opětně vytažena z pytlíku a připevněna na větev kaštanu, zavlála nad hlavami studentů, kteří šťastni, že jsou opět pohromadě a v bezpečí, připíjeli si a objímali se a provolávali bojovná hesla.

– Sedět, mlčet a chovat se tiše, nařídil Born panu Neherovi, který při tomto divadle opět začal červenat na spodní a fialovět na hoření části obličeje, přičemž poposedával a sténal a cvakal zuby a roztahoval a opět svíral své chapadlovité černé prsty. Seděli pospolu u jednoho stolu; pan Nehera sic, když byl, jak vyprávěno, ochránil Borna před drzostí neurvalého mladíka s patkou, chtěl, jak se sluší, skromně odejít do výčepny k fiakristovi, který tam čekal, ale Born mu poručil, aby zůstal, neboť nechtěl být ani na okamžik zbaven ochrany jeho svalnatých paží.

– Musíme se vždy snažit, abychom jim imponovali ne hrubostí, ale vzdělaností, pokračoval. – Oni o nás tvrdí, že jsme národ bez kultury; dokažme jim tedy, že pravý opak je pravdou a že se dovedeme chovat slušněji než oni.

Pan Nehera byl touto šéfovou řečí překvapen a zklamán.

– Proč jsme sem tedy jezdili, když se tu máme chovat slušně? zeptal se.

A Born mu zůstal dlužen odpověď, nevědělť, proč mu vysvětlovat, že hlavním popudem jeho výpravy do Chuchle bylo, aby tu byl *viděn*, aby totiž vlastenecká česká veřejnost vzala na vědomí jeho účast na tomto nebezpečném podniku.

Ale ať sebenebezpečnější se zdálo toto dostaveníčko buršáků a Čechů v skromných chuchelských lázničkách, vše zprvu nasvědčovalo tomu, že se nepřihodí nic zvláštního a že vzájemná nenávist se vybije nevinnými šarvátkami hudebními a zpěvními. Kapela vyhrávala marš za maršem, buršáci zpívali po německu, Češi do toho vpadali svými národními písničkami, a jejich hlahol stoupal k nebesům, neboť pěli z plných hrdel nejen ti nečetní, jimž se podařilo proniknout na rondel, ale i ti mnozí, již se hromadili venku na cestě před hlavní budovou a na stráni za kostelem, to jest pod rondelem. Když muzikanti už asi popáté zanotovali *Wacht*

am Rhein a *Heil Dir im Siegeskranz* a *Was ist des Deutschen Vaterland*, kterýsi šprýmař na české straně požádal kapelníka, aby zahrál rakouskou císařskou hymnu.

Šibalský to nápad, tak složitě rafinovaný, že někteří Češi na rondelu zprvu nebyli s to pochopit jeho oprávněnost a logiku. Jak už naznačeno několikrát v dlouhém tomto vyprávění, císař František Josef První byl nejpomlouvanější a nejuráženější člověk rakouské veleříše, a hymna, složená na počest habsburského trůnu, písní nejnenáviděnější; v tomto ohledu bylo přání neznámého žertýře výsostně nesmyslné, z českého hlediska dokonce pobuřující. Ale nenáviděli-li Haydnovu kaiserhymnu všichni ti zadupávaní poddaní habsburského trůnu, jež rakouský ortel drtil a kloval dvojitým svým zobanem, ať to byli Poláci nebo Češi, Chorvati nebo Slovinci, Italové nebo Srbové, byl tu ještě kdosi, kdo ji nenáviděl víc než oni, totiž velkoněmecky smýšlející buršové, neboť idea habsburské svrchovanosti byla ideou politické odtrženosti rakouských Němců od Němců císařské říše; ne bez důvodu složil v jedenačtyřicátém roce pruský nadšený veršovec Hoffmann von Fallersleben na notu Haydnovy hymnické písně nový říšskoněmecký text, z čehož vznikla jakási říšskoněmecká truc-hymna *Deutschland, Deutschland über alles*, po pádu rakouské říše, totiž po první válce světové, dekretem říšského presidenta povýšená na oficiální, státní hymnu německou. V tomto ohledu byl tedy požadavek neznámého šibala nejen vhodný, ale i rozjařivě vtipný, neboť bylo by slastné pohněvat buršáky něčím, co by rakouské úřady nesměly než schválit a proti čemu by četníci při nejlepší vůli nemohli zakročit.

Kapelník, zahnán do úzkých, vždyť jakožto důstojník rakouské armády nemohl tomuto rakousky loajálnickému přání odporovat, odpověděl, že hraje pouze to, co si přejí páni z buršnšaftu, kteří si jeho kapelu objednali na celé odpoledne, a že projeví-li s tím pánové

souhlas, milerád rakouskou hymnu zahraje, ale jinak nic; i nastalo veliké ticho, všechny tváře se obrátily k buršáckému stolu, a nebylo chvíli slyšet nic než vzdálený sykot omastku, který sem pronikal z kuchyně; Češi se proměnili v sochy a v sochy se proměnili též buršáci, kteréžto strnutí, zdálo se, předcházelo mohutnému oživení, jež se projeví krvavými činy. Na zábradlí rondelu se objevily hlavy dvou skalníků, kteří sem vyběhli po svahu, aby se podívali, co se nahoře děje a pročže všichni najednou mlčí. Vtom, ve chvíli nejnapjatější, když dva nepřátelské tábory se užuž vrhly proti sobě, pan Nehera, který právě pochopil, oč jde, k velikému Bornovu úleku povstal, a kurážně si natáhnuv kníry, spustil strašlivým hlasem, který, rozletěv se krajem, zalehl až na protější vltavský břeh:

– Zachovej nám, Hospodine…

A v mžiku byli na nohou všichni Češi a navázali, hlavy obnažené:

– … císaře a naši zem, dej, ať z víry moc mu plyne, ať jest moudrým vladařem!

Buršáci zůstali sedět, přikrčeni, ale vzdorní, cerevisky na hlavách, pobledlí, ale tvrdí, a lid, zatímco jim burácivě metal v tváře sloky císařsky patriotické velepísně, pomaloučku, krůček po krůčku se šoural k jejich stolu, tváře hrozivé, oči vykulené, a obkličoval je kruhem co chvíle těsnějším a hustším, to se zřejmým úmyslem je přinutit, aby povstali a smekli.

– Plňme věrně povinnosti, hřímali chuchelští harcovníci, – chraňme právo počestně, a když třeba, s ochotností v boj se dejme statečně!

V této chvíli předsedovi austriáků selhaly nervy, i provedl něco, co mu pak jeho velkoněmecky orientovaní druhové, hlavně ti, již se tenkrát výletu do Chuchle nezúčastnili, dlouhá léta vyčítali a co ulpělo jako nesmazatelná skvrna na jeho štítu: pomalu, jako

by zvedal na hřbetě pytel mokré pšenice, vstal, a se sklopenou hlavou pokynuv muzikantům, aby se přidali, smekl cerevisku. Po jeho příkladu pak vstali ostatní, ten ochotně, s úlevou, ten váhavě, a než skončila druhá sloka, stáli už všichni, čepice v rukou.

Když doznělo „říš rakouská nepomine, sláva vlasti, císaři!" a Češi se spokojeně vrátili na svá místa, aby zapili své nekrvavé vítězství, buršáci uspořádali krátkou šeptanou poradu, zda bude lépe, moudře se z těchto ohrožených míst vytratit a vrátit se nejbližším vlakem domů, anebo setrvat do posledního muže. Výsledkem rokování, jak odevždy zvykem, byl kompromis: usneseno, že domů budou poslány pouze dámy, a dva kavalíři, kteří je doprovodí, požádají pražského místodržitele, aby rychle vyslal do Chuchle policejní nebo četnickou posilu; než posila přijde, budou se všichni přítomní chovat zdrženlivě, aby české násilníky nestrhli k nepředloženým činům.

Tou dobou Born, jemuž se půda Chuchle už zazdála nesnesitelně horkou, usoudiv, že svou dlouhou přítomností na těchto ošemetných místech učinil plně zadost svým vlasteneckým povinnostem, vytáhl z kapsy tobolku a ohlížel se po panu Štulíkovi, aby zaplativ útratu, tiše se vytratil. Když užuž zvedal prst, aby hostinského přivolal, uviděl nevelikého zavalitého muže, který právě přelezl zvenčí zídku lemující rondel, a posadiv se na ni rozkročmo, založil ruce na klenuté hrudi a s pobaveným výrazem, ceně dlouhé žluté zuby, rozhlížel se vůkol. Born ho poznal ihned: byl to učitel Přecechtěl, bývalý vychovatel jeho syna Míši. Nechtěje se pouštět do hovoru s tímto bezvýznamným člověkem, který mu kromě své nicotnosti byl značně protivný, Born rychle odvrátil zrak i hlavu, ale marně – Přecechtěl ho bystře uhlídal svýma šedomodrýma očima, a v okázalém překvapení povytáhnuv obočí, zavrtěv hlavou a opřev pěsti v boky, slezl ze zídky a hnal se k němu.

– Hoho, co to vidím, pan Born! volal, prodíraje se mezi židlemi a stolky. – Tomu říkám shledáníčko, po tolika letech! Řekl jsem si: Jsi mlád a zdráv, paže máš neúnavně pilným cvičením zocelené, i vypravíš se na dostaveníčko do Chuchle, abys tam našim junákům přispěl v míře svých sil, kdyby k něčemu mělo dojít. Ale že se tu setkám s panem Bornem, no ne, právě s panem Bornem, toho jsem se věru nenadál.

– Proč ne? zeptal se Born. – Zdám se vám na to příliš starý? Nebo vás má přítomnost zde překvapuje z jiných důvodů?

– Hoho, příliš starý, pan Born žertuje! zasmál se pan Přecechtěl. – A pokud jde o ty jiné důvody – přece mě znáte, pane Born, že nevěřím klevetám!

V té chvíli k Bornovi přikročil kočí jeho fiakru a oznámil mu, že musí někoho někam odvézt, ale za půl, nejpozději za tři čtvrti hodiny že bude zpátky.

– Jaké klevety račte mít na mysli? zeptal se Born ledově, když byl kočího propustil. Zaskočen protivným bouřlivákem, který zřejmě leccos věděl o hanebnostech, jež se o něm, Bornovi, vyprávějí, upustil od myšlenky na okamžitý návrat, i neviděl důvodu, proč by měl fiakristu připravit o mimořádný výdělek. – Nevím nic o tom, že bych byl předmětem jakýchsi klevet.

– Inu, řeči se mluví a pivo se pije, na to pan Přecechtěl. – Například se vypráví, že můj bývalý svěřenec Míša prý chodí do německých škol.

Na to Born, že do jeho syna Míši nikomu nic není. Míša není zcela zdráv, a proto byl poslán do odborného ústavu ve Vídni; ovšem on, Born, se jaknáleží postaral o to, aby jeho syn i nadále byl cvičen v užívání svého krásného jazyka mateřského. Kdyby existovaly podobné ústavy české, byl by Míša poslán do ústavu českého; když nejsou, nedá se nic dělat. Pan Přecechtěl se konec-

konců sám přesvědčil z vlastní praxe, že Míša není zcela normální, a sám byl první, kdo ho, Borna, upozornil na chlapcovu zatíženost; proto je věru napodiv, že vůbec bere na vědomí takové hanebnosti, jako by on, Born, byl svého syna poslal do Vídně proto, aby ho odnárodnil. – Dlouho tutlaná přemíra hořkosti a zklamání, s níž neměl komu se svěřit, ani vlastní ženě ne, se znenadání provalila; omráčen poznáním, že kromě darebáckého výmyslu o ochraně a pomoci, jež Born prý dobrovolně poskytl dvěma ohroženým buršákům, vyprávějí se o něm i jiné sprostoty, takže hlupáci rázu páně Přecechtělova nakonec vyrážejí výkřiky úžasu, když ho, Borna, zastihnou při vlastenecké činnosti; předrážděn, dozloben, roztrpčen na nejvyšší míru, Born mluvil a mluvil, stěží ovládaje svůj hraběcí hlas, a byl by mluvil dál stále silněji, nebýt mladého buršáka s bílou cereviskou, ghibelliniáka, který se k němu přiblížil, a hlasitě cvaknuv ostruhami, postavil se před ním jako svíčka a promluvil po německu takto:

– Wolf. Mám tu čest s panem Bornem?

Born na to, zaražen a překvapen, že se vskutku tak jmenuje; a cože si pan Wolf přeje.

Mezitím nastalo veliké ticho, neboť Češi, vidouce, že jeden z buršáků přikročil k jednomu z neburšáků, aby s ním navázal rozhovor, umlkli, aby slyšeli, o čem půjde řeč; a do toho ticha promluvil Wolf takto:

– Jakožto předseda burschenschaftu Ghibellinia vám vzdávám, pane Borne, srdečné díky za to, že jste nám ráčil dát k dispozici svůj kočár.

Bylo, řekli jsme, ticho, páně Wolfova výřečnost jasná, mužně zvučná, ale Born, ač němčinu ovládal stejně dobře jako svůj milý jazyk mateřský, mu neporozuměl: Za co že mi děkuje? myslil si s úžasem. Cože jsem jim dal k dispozici? O jakém kočáru to mluví?

Nerozuměl, neuvědomil si hned, oč jde, ale přece cítil, že bledne a že srdce se mu tlačí vzhůru útrobami někam k jícnu; hned pak zase, když pan Přecechtěl vyjádřil vysokým nediskrétním zahvízdnutím svůj podiv nad nečekanou buršáckou zdvořilostí, silně zrudl.

– Jaký kočár? zeptal se, ač mu pomalu začalo svítat, jakouže ďábelskou zlomyslností osud mu nanovo obtížil jeho nevinná bedra. A aby získal čas, dodal: – Já jsem nikomu svůj kočár k dispozici nedal. – Přitom vstal a postavil se buršákovi čelem. – Nedal, vážený pane, nedal, pokračoval rozčilen, cítě, že všechny oči se upírají k němu a že všechny uši jsou nastraženy k jeho hlasu. A uvědomuje si, že nezachová-li se v této chvíli jako muž, je jednou provždy zmařeno všechno, co kdy za padesát let svého života vykonal, cípem zraku vnímaje pobavený škleb pana Přecechtěla, což podnítilo jeho vztek, cípem sluchu zachycuje temné vrčení, vycházející z hrdla pana Nehery, který rovněž vstal a jako věrný stín se připojil k pravému boku svého šéfa, což zpevnilo Bornovu statečnost, zaskočený a zle pronásledovaný majitel prvního slovanského závodu v Praze pak promluvil takto:

– Je pravda, že můj kočí mi ohlásil, že chce kohosi někam zavést, a já proti tomu nic neměl, protože nepomýšlím dosud na návrat a chci být až do konce svědkem vašich drzostí, pane. Ale neřekl mi, o koho jde, čehož lituji, protože kdyby mi byl řekl, že chce vozit buršáky, nebyl bych mu to nikdy dovolil.

Ještě když mluvil, buršáci hrozivě povstávali a chápali se svých Schoppen se zřejmým úmyslem naházet je Bornovi na hlavu, ale mladý Wolf uklidnil je pohrdavým gestem, jež znamenalo, že si věc vyřídí sám.

– Pane, řekl, ostře vyrážeje každou slabiku, jako by štěkal, stále vzpřímen jako strunka, paty u sebe, tělo v mírném předklonu,

– konstatuji, že jsem vás oslovil se vší korektností a že jsem jednal v zájmu udržení správných společenských forem a že se mně a mým kolegům za to od vás dostalo hrubé urážky. Vaše řeč byla smělá, pane; doufám, že budete mít dosti smělosti i k tomu, abyste mi poskytl plné zadostiučinění.

Borna nikdy ani ve snu nenapadlo, že v jeho životě by někdy mohla nastat situace, aby byl nucen hájit svou čest zbraní, a proto, ač od dětství povždy pamatoval na své sebezdokonalení a z vlastní píle si osvojil leckteré užitečné i ušlechtilé dovednosti, opomněl se vycvičit v šermu šavlí nebo ve střelbě z pistole; a pamatuje, že kdyby se měl mladíkovi postavit v pravidelném souboji, nemohl by si k tomu přizvat na pomoc svého statečného pakra, rozhodl se, že svůj konflikt s panem Wolfem rozřeší hned na místě.

– Jsem ochoten vám poskytnout dostiučinění, řekl, s potěšením shledávaje, že sympatie Čechů, s napětím sledujících tento výjev, se k němu vzpínají ze všech stran jako neviditelné přátelské ruce, toužící mu stisknout pravici, poklepat mu na rameno, pohladit ho a podpořit, – jsem ochoten vám poskytnout dostiučinění, pane, ale teprve tehdy, až vy a vaši spřeženci z burschenschaftů poskytnou dostiučinění nám, Čechům, za nesčetné urážky, příkoří a protivenství, jimiž jste se proti nám pod bezpečnou ochranou policajtských šavlí zbaběle dopustili.

– Nechcete se tedy se mnou bít? štěkl Wolf.

– Sdělil jsem vám své podmínky, na to Born.

– Ničeho jiného, vykřikl Wolf, – jsem se od sprostého Čecha věru nemohl nadít.

A rozpřáhl se, chtěje Borna udeřit do tváře, ale rozmach jeho paže se zastavil s podivuhodným suchým cvaknutím v strašlivé černé dlani pana Nehery, který ho drapl za zápěstí, a zkroutiv mu ruku, až mu luplo v lokti, uchopil ho po svém osvědčeném způso-

bu za límec a za kalhoty, bez námahy si ho vyzdvihl až nad hlavu, a už ho nesl jako nemluvně zástupem jásajících Čechů k zábradlí rondelu, odkudž ho shodil, bezmocně máchajícího rukama a nohama, z výše dvou dospělých mužů na kamenitou půdu, lemující omšelé boky kostela. Hned vzápětí pan Nehera, nedbaje, že je hustě posázena nádobím, odtrhl mramorovou desku nejbližšího stolku a hnal se nazpět, aby ho zaštítil, k svému šéfovi, jehož postava se stala hlavním terčem těžkých prvních sklenic, metaných rozlícenými buršáky.

Takto ztroskotalo strategické předsevzetí buršáků, že se budou chovat zdrželivě a tiše, aby Čechy nevydráždili k násilným skutkům, než přijde posila z Prahy. Věru není bez zajímavosti, že podnět k výbuchu nepřátelství zavdala nikoli hrubost, nikoli zpupnost, nýbrž naopak zdvořilost pana Wolfa; ale takový už je, opětně musíme konstatovat, život, takové už jsou jeho nepředvídanosti.

V téže chvíli, nebo přibližně v téže chvíli, kuléroví kavalíři, provázející obě nešťastné manželky delegátů z říše, shodili do příkopu kočího, protože jim jel příliš pomalu, a šlehajíce bičem hlava nehlava do zpěněných koní, blížili se divokým tryskem k okrajovým ulicím Smíchova. Dělali, to jim nelze upřít, co mohli, ale ani kdyby byli letěli vzduchem rychlostí vystřelené pumy, nemohli svým kamarádům v Chuchli poslat pomoc včas, protože bitva na rondelu vzplanula s prudkostí neslýchanou. Vrhajíce sklenice a tácky a mísy a talíře proti útočnému šiku Čechů, který houstl a rostl každým okamžikem, neboť jakmile válečný ryk se rozlehl vůkolím, lid obléhající budovu, skalníci první mezi všemi, černou vlnou ztekl stráňku a jal se přelézat zděné zábradlí – bombardujíce nepřítele vinnými prázdnými i plnými lahvemi, bušíce holemi do prvních postupujících řad a chráníce se svými stoly, jež vlekli s se-

bou, napadení buršáci rychle ustupovali pod arkádové loubí a tam za pomoci vojáků z kapely, již se k nim připojili, zrobili s rychlostí svědčící nejen o jejích tísni, ale i o velikém cviku, z židlí a stolních desek, z kusů pódia i z hudebních nástrojů improvizovanou barikádu, dosti pevnou, aby odolala krupobití kamení a korbelů, a dokonce i ozdobných pískovcových váz, jež rozkřepčený lid ulamoval z balustrády a užíval jich jako hrubého střeliva.

Levou rukou si trhaje vousy, pravou rukou šediny, pan Štulík, pološílený hrůzou a žalem, vyběhl z kuchyně do nejprudší vřavy, doufaje snad bláhově, že bojovníky přiměje k rozumu, ale než uspěl říci „pánové, jezuskote, proboha vás prosím…“, ztratil půdu pod nohama, jež mu někdo omylem podrazil, a zmizel ve víru strkajících se těl. Stalo se mu po právu – byla to jeho vlastní hloupost, za niž tu trpěl, neboť věru pokus přemluvit ke klidu rozzuřený roj sršňů nemohl by mít větší naději na úspěch než jeho nepředložený čin.

Zato paní Štulíková, jeho choť, projevila v osudných těch chvílích rozvahu věru hodnou podivu. Jakmile na rondelu první sklenice proletěla vzduchem, výborná paní, aniž se chvilečku zdržovala křikem a lamentací, jala se za pomoci kuchařinky paní Janouškové hbitě skládat nádobí kuchyňské i stolní, železné, skleněné i porcelánové, vše od pekáčků a kotlíků až po titěrná štamprlátka kořalečná, a snášet je, co jí jen nožky stačily, do prvního sklepa. Ústa semknutá, čelo přísně svraštělé, činila se, seč byla, aby ani minutku nepromarnila, přesná, akurátní, věcná; pouze jednou se pozdržela při tomto svém činění – bylo to tehdy, když jí hlavou šlehla myšlenka tak strašná, že se zapotácela a zaúpěla:

– Um Gotteswillen, unser Wein!

Tak, tak, ubohé víno; panin bolestný výkřik byl sice marný, ale plně omluvitelný. Za oněch časů, o kterých tu jde řeč, pívalo se

v Čechách málo vína, dávaliť, žel, naši praotcové přednost pivu, ale při slavných příležitostech pívalo se přece, i měli manželé Štulíkovi na skladě pro všechny případy pěknou zásobu domácí révy mělnické, žernosecké a jihomoravské, jakož i vín zahraničních z kraje Beaujolais i z Porýní, z Capri i z Madeiry, a kdo se obzvláště cítil, mohl si v lázeňské restauraci v Chuchli dopřát i šampaňského s bublinkami získanými kvašením i uměle nabitými do lahví; a vína tato nebyla uložena ve sklepě hlavní restaurační budovy, do něhož kdekdo měl přístup, nýbrž v bezpečí malého příručního sklípku pod podlahou arkádového loubí, tam, kde právě bojovali zabarikádovaní buršáci. Padací dveře do onoho vinného sklípku vedoucí byly sice na zámek a klíč k tomu zámku nosila paní Štulíková v koženém kapsáři, jejž odkládala jen v noci, ale co jsou v požáru bitev platny zámky, co jsou platny klíče! Právem se zapotácela, právem zaúpěla paní Štulíková: jedva se zabarikádovali v arkádách, buršáci se octli v zoufalém postavení, neboť jim došla munice sklenic a talířů, už i poslední slánka a karafinka s olejem byla vystřelena proti útočícím, takže jim nezbývalo než házet zpátky to, co nepřítel sám vhazoval do jejich řad; a tu v důtklivé snaze dostat se z pasti ven objevili dvířka sklípku, roztloukli je dubovým stolkem s mramorovou deskou jako beranem, pronikli dovnitř, a… v té chvíli bitva, která užuž měla být zakončena úplným rozdrcením Němců, neboť Češi ztékali barikádu a bojovali klacky a holemi muž proti muži, čelo proti čelu, rozzuřila se nanovo, dostaloť se buršům nové, strašlivé zbraně: zaprášené těžké láhve se rozlétly do hustých šiků vítězících, krásné, lýčím opletené bulety s ohnivým chianti, použity jako palcáty, třeskly o hlavy a mramorové štíty, do jeku a ryku zalehly údery praskajících flašek, moky rudé a zlaté a zelenavé a růžové se slévaly s krví, sklo chrustalo pod dusajícíma nohama jako praskající led,

šampaňské tryskalo a pěnilo se a sykotalo, zadupáváno a vypíjeno žíznivým prachem.

V té chvíli, kdy dobrý pan Nehera, jak zmíněno, odtrhnuv mramorovou desku, vypravil se za svým šéfem, vedlo se Bornovi zle: obrovitý jakýsi buršák se zrzavým, do dvou špicí rozčísnutým vousem, ghibellinec, chtěje pomstít potupný osud předsedy svého sboru, nejprve uchopil Borna levou rukou za hrdlo, a pak sraziv pravou pěstí pana Přecechtěla, který se obětavě pokusil pomoci svému bývalému zaměstnavateli, sevřel Bornův krk rukama oběma a mačkal jej a mačkal, jako by ždímal prádlo, nedbaje kopanců, které rdoušený mu zasazoval do obou holení lakovými svými střevíci, ani ran holí, jež pan Přecechtěl, znovu povstav, spustil na jeho hřbet, námahou ohnutý do oblouku. Celý svět se kolem Borna zbarvil na rudo, oči mu vylézaly z důlků a jeho vědomí počalo zanikat v rachotu vodopádu, jejž se domníval slyšet; užuž myslel, že obraz brunátného, červeným vousem obrostlého obličeje brutálního obra bude posledním vjemem jeho života, když tu pan Nehera, doraziv k němu, nabodl burše do žeber úlomkem své desky, která mu cestou praskla, načež škrtič se poroučel. Popadnuv pak Borna za obě klopy jeho císařského kabátu, Nehera jej táhl pryč, k průchodní chodbě, vedoucí napříč hlavní budovou restaurace.

– Tady to pro nich nic není, zařval přitom Bornovi do ucha, když ho provlékal, omdlévajícího, řvoucí strkanicí zdivočelých zápasníků. Ale nebyl-li pro Borna v této době chuchelský rondel vhodným místem pobytu, spojovací chodba, jíž ho mínil dovést do bezpečí, nebyla o nic vhodnější, neboť právě tam vrcholila rvačka mezi četníky, kteří prve hlídkovali před domem, a českými civilisty, kteří se jim v tom snažili zabránit, vrhajíce se proti nim z obou protilehlých stran, zevnitř z rondelu i od vchodu. Žandáři, chlapíci postarší,

ale zdatní, bývalí to feldvéblové, jimž se bylo odměnou za jejich dlouholetou službu u armády dostalo čestného úřadu ochránců veřejného pořádku, razili si cestu kolbami svých karabin, dva obráceni tvářemi vpřed, dva vzad, aby si chránili záda, a vyrážejíce odpůrcům zuby a lámajíce jim žebra, cílevědomě postupovali krok za krokem, sehraní, vzájemně se doplňujíce jako kolečka stroje, nic nedbajíce kamení a klacků, židlí a sklenic, jimiž lid na ně dotíral. Nuže do této vřavy, naloživ si ho na záda, zavlekl Nehera svého šéfa, a sehnut, raze si cestu homolkovitou svou hlavou a hulákaje, co měl plic: – Z cesty! Z cesty! Raněnej! Tady se nese raněnej Čech! Z cesty! Z cesty!, šťastně ho vykormidloval ze zmatku ven; potom, posadiv ho na kulatý patníček vedle vchodu, důkladně mu poplácal obě tváře černými svými dlaněmi, aby v něm povzbudil život. Činil to o něco rázněji, o něco důtklivěji, než bylo nutno, neboť byl netrpěliv se vrátit do domu, do středu dění. Odbývat se to za jiných, klidnějších okolností a nevědět o vážnosti a úctě, již Nehera k Bornovi choval, mohli bychom bezmála říci, chtějíce krátce charakterizovat tento děj, že pakr svého šéfa fackoval a že tedy konal právě to, v čem byl zabránil panu Wolfovi.

– Tak tady hezky na mě chvilku počkají, pane šéf, já přijdu hned, jen si tam ještě něco vyřídím, řekl, když Born, otevřev krví podlité oči, jal se kuckáním a masáží krku napravovat své pohmožděné dýchací cesty. A sebrav se země kámen, znovu se vhroužil do vyjící vřavy ďábelské chodby.

Na nebi ještě zpíval skřivan, ale slunce se už přiklápělo k obzoru. Na řeku sklouzal stín obou kopců, v jejichž klíně Malá Chuchle leží stulena, na předvečerní krajinu, znavenou teplým letním dnem, kladl se milý chlad a mír, ale lidští mravenci, po této krajině pobíhající, rvali se do krve všude, kam oko dohlédlo, rozpáleni nesmyslnými vášněmi, výsměšně protikladnými s moudrým řádem

věcí, jež tvořily rámec jejich krvavého činění, s tichým plynutím vod, s vonnou zeleností trav, s vlněním zrajících klasů. Ukázalo se, že z buršáků ne pouze austriáni a jejich hosté přibyli onoho dne do Chuchle, ne pouze české čtenáře Národních listů přilákal do jihopražských lázní osudný inzerátek v rámečku a ne pouze do veliké lázeňské restaurace manželů Štulíkových zavítali mládenci s cereviskami: též opodál v hospodě U Koruny se usadilo asi třicet buršů, členů to sboru Carolina, nosících zelené čepice, v pivnici u Borovičků zaujali místo studenti z Constantie, poznatelní po cereviskách fialových, a modré hlavokryty příslušníků sboru Albia se zarojily dole u Mašků. A ať právníci či filosofové či medikové, ať z Albie či z Constantie či z Caroliny, ať studenti novopečení či pokročilí či věční, všude si tito kuléroví posluchači pražské university Karlovy počínali stejně, pansky, řízně a vyzývavě, hlučně a arogantně, neboť je pojil společný světový názor o nadřaděnosti německého plemene, společný pocit pohrdání ke každému, kdo nebyl z jejich řad, společná myšlenka, že jest jejich povinností, jak se výslovně uvádí ve zmíněné Příručce německo-rakouských burschenschaftů, „posilovat a zřejmě manifestovat vědomí sounáležitosti všech německých kmenů“. Můžeme si arci představit, že leckterý z těch Hansů, Kurtů a Fritzů, mnohý z těch Johannů, Ludwigů a Heinrichů, kteří tu zasedali u venkovských hospodských stolů a na daný povel prázdnili žejdlík za žejdlíkem a pěli vlastenecké písně, byli by raději tiše seděli doma nebo procházeli se po Stromovce s děvčetem, ale nesměli, bránilať jim v tom strašlivá moc, zvaná veřejné mínění anebo povinnost k celku. Nechtěje být nazván zrádcem, zbabělcem či odpadlíkem, každý činil tak, jak činili ostatní, a nic nedbaje, že to činění je nesmyslné a zrůdné, lil do sebe spousty piva ne proto, že měl žízeň, nýbrž proto, že to přikazoval buršácký mrav, a pěl bojovné německé písně

ne proto, že si to žádalo jeho srdce, nýbrž proto, že zpívali i jeho druhové, aby vytvořili kolem sebe pravou germánskou atmosféru. A všude tam, kam vtáhli buršové, vtrhli i Češi, studenti i domácí chuchelský lid, a všude pak zavládla ona démonicky trapná, ona ošemetně napínavá nálada nevraživosti, čekající už jen na popud třeba maličký, který tutlanou sílu nenávisti převede v čin, na jiskru, jež zanítí sud s prachem. Proto když vzplála bitva v restauraci u Štulíků, nastala řež i u Mašků, u Borovičků a u Koruny; ještě nedozněl první bojový skřek, rozlehnuvší se krajem, a už byli na nohou albiáci i constanciáci i caroliňáci a chopili se holí, aby vytrhli na pomoc austriákům a jejich říšským hostům. V stejnou chvíli byli na nohou též Češi, chopili se rovněž holí, a dopuštění se stalo všeobecným.

V hostinci U Koruny caroliňáci, známí rváči, výborně vycvičení v boji židlemi, využivše své chvilkové převahy, odpoutali se na daný povel od Čechů, jež se jim podařilo vtlačit do kouta k šenkovnímu stolu, vyhrnuli se ze dveří a vyskákali z oken, a s pokřikem, který budil děs, úprkem se vydali cestou k lázeňské restauraci, u jejíhož vchodu, jak víme, na kulatém patníčku skromně seděl zničený Born. Truchlivě přemítaje o tom, kamže to spějeme a jaké strašlivé doby zmatků nám, jak vidno, nastávají, sbíral se z utrpěných otřesů, bolestí a ran a ohledával si otlučené údy, nemá-li něco ulomeného nebo vymknutého, když tu pohled na řvoucí bandu nádherných, jak praví Nietzsche, krví crčících plavých bestií, jež máchajíce holemi a troškami židlí a stolů, řítily se k restauraci, způsobil, že vyskočil jako mladík a už upaloval pryč, neohlížeje se vpravo, vlevo ni nazad.

To byl, pane, běh! Od chvíle, kdy vyučiv se stal se u věku dvaceti let prvním prodavačem u firmy Max Jessel ve Vídni na Wollzeile, tedy dobrých už třicet roků, Born, pokud se pohyboval po svých,

činil to vždy mladicky křepce, ale důstojně, a i když sebevíc spěchal, nestalo se mu nikdy, aby se obě jeho nohy současně octly, byť jen na okamžik, ve vzduchu, nedotýkajíce se země, čímž právě vyznačuje se běh na rozdíl od chůze; ale teď, hle, pelášil jako kluk přistižený při krádeži hrušek, utíkal předkloněn a nahrben, aby umenšil odpor vzduchu, který ho zdržoval v jeho pádění, a když uhlídal vlak, který právě vjížděl do malochuchelské staničky, posedla ho tak šílená touha uniknout z těchto míst, kde zrzaví obři rdousí pokojné občany a kde ze země vyrůstají hordy ječivých krvežíznivých zabijáků, že ještě přidal, ještě zrychlil kmitavý pohyb svých lakýrek, takže letěly nad zemí, jako by je bůh obchodníků Merkur byl opatřil svými křidélky. Vpadl do vagónu v poslední chvíli, když vlak se už rozjížděl, a klesl na sedadlo bez dechu, bez myšlenky, bez sil, ovládán jediným pocitem vyčerpanosti, jakou nikdy dosud nepoznal.

Oddíl byl prázdný, i mohl se schvácený Born vydýchat nerušeně a bez svědků; ale než se mu to naplno podařilo, objevila se v otevřeném dveřním okénku hlava průvodčího, který ho asi viděl přibíhat, i pospíšil k němu po spojovacím vnějším chodníčku, aby se zeptal, co se tam, to jest v Chuchli, děje.

Učinil tak, a Born na to, že hrůzy boží; všechno se tam rve, bije, vraždí.

– Naši se perou s burši? zeptal se průvodčí.

A Born, že tomu tak: ano, naši se perou s burši.

Když obdržel tuto odpověď, průvodčí se krátce, ale významně odmlčel.

– Naši se perou s burši, řekl pak. – A oni, vašnosti, odtamtud utekli. Oni tam byli, a utekli.

– Není na vás, abyste mě soudil a vážil důvody mého jednání, odpověděl Born, zrudnuv. A vytáhnuv z kapsičky u vesty několik

drobných mincí, dodal: – Vaším úkolem je vybírat jízdné, a nic od vás nechci slyšet.

– Jenže já zase, vašnosti, od nich nechci žádné peníze, řekl průvodčí a šoural se dál. – *Jejich* peníze, podotkl ještě, než zmizel, čímž chtěl bezpochyby vyjádřit myšlenku, že peníze lidí, kteří prchají z míst, kde naši se bijí, jsou špinavé. A Bornovi, když osaměl, zachtělo se umřít. Vzpomněl si na pranepříjemné dobrodružství, jež před lety zažil v Paříži. Tam také, stejně jako tady, zabředl do situace trapné a nedůstojné a byl stržen vírem davového šílenství: jenže tehdy, když mu bylo nejhůř, ujal se ho mladý Lagus, chytrý, veselý Lagus, a promluviv k němu přátelsky, navrátil mu víru v sebe a v lidi. Ale nyní, jak Born bezpečně cítil, se žádný Lagus neobjeví a on zůstane sám a sám; a vytušil-li, když besedoval s Lagusem, v náhlém blesknutí šťastné intuice, že Paříž mu důkladně zaplatí za příkoří, jež vytrpěl v jejích zdech, tentokrát věděl, že na své chuchelské příhody bude doplácet sám a že jeho cylindr, který zůstal u Štulíků, mu nikdo nenahradí.

5

Vyburcován oběma buršáckými kavalíry, již v uloupeném fiakru šťastně dojeli do Prahy, vicepresident pražského místodržitelství vzápětí vypravil k smíchovskému okresnímu komisaři spěšného posla s písemným rozkazem, aby ihned zajel s četou četníků do Chuchle a zjednal tam pořádek. Nelze se tu dosti obdivovat správnosti, přesnosti a akurátnosti místodržitelského byrokrata: Malá Chuchle patří k okresu smíchovskému, a proto vzkázal ne do blízkých četnických kasáren, tou dobou plných zahálejících žandárů, nýbrž na daleké komisařství na Smíchově. Kdyby se stalo

a smíchovský komisař by náhodou neměl právě volné muže k dispozici, asi by mu nezbývalo než vypravit se tam sám, a můžeme si představit, že by tam mnoho nepořídil. Ale řízením Štěstěny, jež buršákům zřejmě přála, komisař právě měl pohromadě osmnáct dobře odpočinutých ozbrojenců, s nimiž pak ihned vyrazil, sám v civilu, v otevřeném tréňáckém voze, taženém čtyřmi valachy, k dějišti zmatku a krveprolití.

Tam se situace stala naprosto nepřehlednou. Když se čtyři žandárové, jež jsme viděli bojovat v průchodní chodbě hlavní restaurační budovy, probili až na rondel, byla už buršácká barikáda pod arkádovým loubím prolomena a obléhaní, poslední láhve sektu v rukou, vyrazili z ní k protiútoku. Tím nastala nová fáze bitvy s novou taktikou, s novými ničivými prostředky: bombardování ustalo a boj se proměnil v množství individuálních rvaček holemi a klacky, jakož i pěstmi a nakonec i zuby; tady je možno předeslat, že pan Přecechtěl, jejž kdosi omráčil úderem láhve od sodovky, byl tak silně zahryznut, když ho později našli na bojišti, do levé ruky buršáka rovněž omdlelého, že mu nebylo lze rozevřít čelisti jinak než páčidlem. Rovněž pan Nehera bojoval už jen holýma rukama. Počínal si přitom přiměřeně své přirozenosti a zvyku: jako v obchodě u Borna nosil v náručí bedny, i tady odnášel četníky a burše, jež rozmyslně jednoho po druhém vytahoval z nejdivočejších chumlů, ke kraji rondelu a shazoval je tam, kam prve byl srazil Wolfa a kdež se nakonec octl sám: právě když zdvíhal jednoho z caroliňáků, kteří přiběhli z hostince U Koruny a probili se chodbou na rondel, kdosi ho tak silně kopl odzadu plnou plochou podešve, že udělal pochopa, a převaliv se přes zídku, spočinul i s caroliňákem na kamenité půdě, rameno vykloubené.

Caroliňáci tedy, jak řečeno, pronikli na rondel chodbou, kdežto constantiáci obešli zadem pod strání arkádové loubí a vpadli

na bojiště opačným směrem; tehdy omezená plocha rondelu už dávno nestačila a požár bitvy, přehoupnuv se přes okrajové bradlo, zachvátil stráň pod restaurací až k silnici. Albiáci, kteří prve seděli u Mašků, se k hlavnímu dějišti klání nedostali, neboť cestou narazili na hlouček lamačů kamene, již o ně zpřeráželi jejich vlastní hole s bílými knoflíky a zahnali je do polí: tam setrvali, ukryti v žitě, až do noci, než se vypravili, chráněni bezměsíční tmou, pěšky do Prahy. Také skupina šesti constantiáků, kteří, odříznuti od svých druhů, byli nuceni se spasit útěkem, uchýlila se do obilí a vylezla teprve po slunce západu. Po svízelné pouti, při níž je zdržoval jeden těžce raněný, který neustále omdléval, dostali se do Radotína, neboť ztratili směr, a napadeni zjitřeným obyvatelstvem, jež uchvátilo jednoho z nich a uvrhlo ho do řeky, znovu prchli do polí. Do Prahy se navrátili nazítří před polednem, k smrti vyčerpaní a vyděšení, se stopami strastiplně odyseje vepsanými do ztrhaných tváří.

Smíchovští četníci dorazili na bojiště, když obě válčící strany už začaly umdlévat: nicméně situace byla stále ještě, jak komisař potom napsal do svého berichtu, „tak nepříznivá a k okamžitému zavedení pořádku nevhodná, že nebylo možno přikročit k žádnému okamžitému zatčení“. Chráníce zdecimované buršáky bajonety, odváděli je skupinku po skupince na palubu téže parolodi Praha, která je sem před několika hodinami byla přivezla, a když zdraví byli v bezpečí, odnesli do kajut zraněné, mimo jiné i Karla Hermanna Wolfa, který měl zlomenou nohu; a když pak loď vyplula, lidé z Hodkoviček a Braníka, ze Zlíchova a Podolí shromažďovali se na březích, aby buršáky vyprovodili poslední kletbou, posledním Pereat a Hanba, posledním hvízdnutím na dva prsty; když se díváme na tyto události nazpět, do minulosti dvou lidských věků, je nám vskutku až kupodivu, jak šílenou to nenávist se kulérovým

studentům podařilo v domácím obyvatelstvu vzbuditi. Když loď podjížděla podskalský železniční most, byla shůry zasypána kamením a balvany; a když dorazila na místo, do přístavu uprostřed Prahy, nikdo z buršů nemohl vystoupit, neboť na nábřeží se rojily tisíce rozkacených Pražanů, jež policie se marně snažila rozehnat šavlemi, a jejichž řev a jek rachotil městem až dlouho do noci. Skryti v kajutách a v strojovně, buršové se vytratili z lodi teprve před rozbřeskem nového dne.

6

Nedlouho po těchto událostech byl dosazen do Prahy nový místodržitel, podmaršálek baron Kraus, jemuž se především dostalo úkolu, aby uklidnil znesvářené tak, aby se v Praze znovu dalo pokojně dýchat a žít; buršáckým spolkům pak dáno na vědomí, že vláda nemíní vydržovat jen pro jejich ochranu armádu četníků a policie a že by tedy bylo záhodno, aby se chovaly zdrželivě, tím spíš, že jejich velkoněmecké provokace jsou namířeny nejen proti Čechům, ale i proti samé existenci rakouské říše. Také v Praze vycházejícím německým novinám, především Prager Tagblattu, který po chuchelské bitvě zahájil nebývale silné útoky proti českým vandalům a psům, vlkodlakům a barbarům, bylo přikázáno shůry, aby nasadily mírnější tón. – Vždyť je to, hergot, proti rozumu! prohlásil podmaršálek baron Kraus na konferenci, na niž svolal německé redaktory. – Odedávna udržujeme svět v přesvědčení, že Čechy a Morava jsou země obydlené především Němci a že přinejmenším Praha je čistě německé město; a vy si najednou zamanete tvrdit, že Němec v Praze nemůže vyjít na ulici jinak než v průvodu čtyř policajtů, aby ho české bestie nerozsápaly –

nuže to se nerýmuje, pánové! To se nerýmuje! Pište tak, aby se to rýmovalo!

Šéfredaktor Tagblattu odvětil pohotově, že to je požadavek velmi těžký, neboť novináři nejsou básníci, a proto se v rýmování valně nevyznají; nicméně pokusí se v míře svých sil, aby přání Jeho Excelence vyhověli.

I navrátil se do Prahy klid, výtržnosti ustaly, policie v posledních měsících udržovaná v neustálé pohotovosti si oddechla, ale napětí nepovolilo, nenávist neopadla; bylo ticho, ale nebyl mír. Češi a Němci se stáhli do dvou přísně oddělených táborů. Tehdy Marie Nedobylová přestala chodit do Bornova salónu, neboť shledala k svému úžasu a žalu, že někteří hosté, s nimiž dosud vycházela nejvýš přátelsky, chovají se k ní upjatě a nevraživě, a když ona zasedne k harfě, okázale odcházejí do vedlejší místnosti; a když zajela k svému otci, profesoru Schönfeldovi, zastihla starce v slzách, byť právě od svého českého domácího dostal výpověď z bytu, v němž strávil celý svůj tichý život nezávislého myslitele.

Tento rozkol obou národností se vnějškově projevil i na hlavních pražských ulicích; kdežto dříve, to po stržení hradeb, Příkopy byly hlavní procházkovou třídou zahalečů českých i německých, mladých pánů i slečinek z rodin, vlastenců v čamarách i cereviskách, sokolů i oficírů, české publikum se po chuchelské řeži z Příkopů stáhlo, vyklidilo pole Němcům a vytvořilo si svou vlastní promenádu, tak řečené truc-korzo, na Václavském náměstí a na třídě Ferdinandově. A nejen prochazeči, nejen pražští boulevardiéři české národnosti, ale i všechen spěchající, za praktickým cílem pílící lid českého kmene počal se od té doby Příkopům vyhýbat a raději si prodlužoval cestu obchůzkou, než aby vkročil do ulice, kde bumlovali buršáci, na znamení své ohroženosti ozbrojení těžkými klacky, a kde Němci měli své Kasino. Příkopy se staly doménou výlučně,

tvrdě německou, a denní tržby Bornova závodu, před chuchelskou bitvou pokleslé o třicet procent, spadly teď až na čtvrtinu, neboť českých zákazníků nebylo a Němci ho bojkotovali pro jeho účast v chuchelských událostech, najmě proto, že prý dal signál k boji svou srážkou s panem Karlem Hermannem Wolfem.

– Ach, to nic, to se poddá, obstál jsem v jiných zkouškách, obstojím i teď, promlouval o svých starostech se svými přáteli, jichž rovněž ještě ubylo, neboť mezi Čechy se rozkřikla nová pomluva, že prý z chuchelské bitvy hanebně utekl. – A i kdyby to bláznění trvalo sebedéle, já to finančně vydržím a má slovanská firma navzdory všemu v hnízdě nejkřiklavějšího němectví setrvá a setrvá. – Tuto optimistickou myšlenku vyjadřoval často a v nejrůznějších obměnách, ale asi jí nevěřil naplno, neboť se zřejmě trápil – velmi zešedivěl v onom dusném roce, plném nenávisti, a jeho chůze valně pozbyla své dřívější mladé svižnosti. Byl to zajisté jen výsledek trvalé trpkosti a dennodenně obnovovaného zklamání, nikoliv rostoucího věku, že tak chřadl, neboť kdykoli mu osud ukázal tvář sebeméně vlídnější, kdykoli se mu zazdálo, že Němci začínají zapomínat na jeho hádku s panem Wolfem, kdykoli obrat sebeméně poskočil nahoru, kdykoli některá z bohatých německých měštek zavítala k Bornovi, aby tam koupila pro svou vdávající se dceru výbavu porcelánu, stříbra a skla, Born ožíval a v jeho hlavě se opět začínaly rodit nápady; i jest co děkovati jednomu z takových přechodných jeho omlazení za to, že v únoru dvaaosmdesátého roku se mu Hana nepříliš nadšeně svěřila z důvodného svého podezření, že je opět v stavu požehnaném.

– Já bych vám poradil, co dělat, řekl mu jednou pan Trampota, Bornova pravá ruka, zdatný vedoucí jeho filiálky ve Vídni, která tenkrát, v oněch letech deprese, prosperovala lépe než mateřský závod v Praze. – Příkopy jsou německé – co naplat? Hlavou se

zeď prorazit nedá; a tak bych na vašem místě, pane šéf, zbytečně Němce nedráždil tím nešťastným firemním štítem.

Born zrudl.

– Firemní štít? Já už bezmála nemám žádný firemní štít, pane. Míval jsem slavné firemní štíty, ale teď už mám nad krámem jen své jméno, nic víc než své jméno.

Na to pan Trampota, že právě to jméno, přesněji křestní jméno Jan, Němce dráždí, jet to jméno křiklavě české. Ve Vídni to nevadí, protože do vídeňské filiálky Bornovy chodí většinou jen Češi, a vídeňští Němci nejsou na takové maličkosti háklich, jelikož se ve svém němectví ničím necítí ohroženi; ale v Praze na Příkopech to nejde; co by to Bornovi udělalo, kdyby své fatální české jméno Jan nahradil německým Johann – nu, co by mu to udělalo?

Born, stále rudý, vysvětlil chytrému, leč přízemnímu panu Trampotovi, že v lidském životě nemají a nesmějí rozhodovat jen zřetele praktické, pouze otázky hmotného prospěchu a úspěchu, ale také ideje – ví-li pan Trampota, co to je idea? Nuže Born založil svůj závod před dvaceti roky – za několik měsíců, v říjnu, bude firma Born slavit své dvacáté jubileum – ne proto, aby zbohatl, ale proto, aby v srdci Prahy veřejně manifestoval ideu slovanské pospolnosti a družby, ideu panslavismu, tu ideu, že malý český národ patří k ohromné rodině národů příbuzné řeči, společného původu: což to nechápe pan Trampota? A jak by on, Born, srovnal se svým svědomím dobrovolné a veřejné poněmčení svého poctivě slovanského křestního jména? Nechápe pan Trampota, že by to byl – i kdyby to možná prospělo jeho obratu – krach jeho celoživotního snažení?

Takto hovořil Born důtklivě a dlouho, ale pana Trampotu nepřesvědčil; Jan, Johann, Jean, John, myslil si vedoucí jeho vídeňské filiálky, vše jedno, jen když se hýbají kšefty.

Ale kšefty se nehýbaly, a štít s poctivě slovanským Bornovým jménem, jako by si sám uvědomoval, že závod trpí jeho vinou, tvářil se pochmurně, oprýskával, žloutl a vypadal stále nešťastněji, stále omrzeleji. Proto když se přiblížilo zmíněné dvacáté výročí založení firmy, rozhodl se Born, že půjde s duchem času, i objednal ve Vídni štít nový, moderní, ne už dřevěný, malovaný, ale celý z tlustého, do bronzového rámu vsazeného skla, se zlatými písmeny na rubínovém podkladě. Ta zlatá písmena ovšem byla velmi drahá, i nebylo divu, zkrátil-li Born poněkud své jméno, takže nápis firmy vypadal teď takto:

J. BORN

ČÁST DRUHÁ

Syn Lízy Bornové

KAPITOLA PRVNÍ
Učitelé Míši Borna

1

Uznav tedy, že Hana, která, jak známo, měla vždy ve všem pravdu, nemýlila se ani tentokrát, když Bornovi domlouvala, aby svého vadného syna z prvního manželství svěřil zkušeným vychovatelům z povolání, Born se hned po propuknutí aféry s vykradením Mariiny tobolky písemně spojil s ředitelstvím vídeňského nápravného vychovatelského ústavu, známého pod jménem Graues Haus, Šedý dům, o jehož chvalné pověsti se Hana už dávno předtím byla informovala. Na svůj dopis, v němž s mužnou otevřeností, byť se srdcem otecky krvácejícím, vylíčil úchylnost Míšova charakteru, jeho chorobnou nesdílnost, potměšilost a duševní omezenost, spojenou se sklony k zlodějství, dostal ihned příznivou odpověď, že internát Šedý dům je sice plně obsazen a že školní třídy podle základních lékařsko-pedagogických stanov nesmějí být přeplňovány, ale protože, jak z páně Bornova dopisu vyplývá, jde o velmi naléhavý případ příslušníka „einer höchst ehrwürdigen Prager Familie", výsostně ctihodné pražské rodiny, ředitelství jest ochotno přimhouřit oko nad překročením řádu a uvoluje se chlapce k výchovně nápravnému pobytu přijmouti. Ale je nutno pana Borna upozorniti, že příznivé výsledky léčebné výchovy se mohou dostavit jedině tehdy, když rodiče léčeného nebudou do léčebněvýchovných postupů představených ústavu nikterak zasahovati, s léčeným chovancem se budou stýkati co nejméně a vždy jen s přivolením ředitelství ústavu, a bude-li nutno, za asistence

některého z ústavních vychovatelů; chlapec bude v ústavu internován nepřetržitě, tedy i během školních prázdnin, až do úplného uzdravení, nejlépe až do úspěšného složení maturity, kterážto maturita, jak z přiloženého prospektu vyplývá, má plnou platnost jako maturita na kterékoli střední škole veřejné.

Z onoho přiloženého prospektu vyplývalo také, že pobyt v internátu Graues Haus stojí devadesát šest zlatých měsíčně pro každého chovance bez rozdílu. Bylo to tvrdé, ale aspoň měl Born klidné svědomí, že pro Míšu jako vždy opět udělal vše, co bylo v jeho finančních možnostech, a jistotu, že Míšovými spolužáky budou vesměs jen příslušníci výsostně ctihodných rodin, jako byl Míša sám.

Sídlo léčebně-pedagogického internátního ústavu Graues Haus bylo v nové vídeňské čtvrti Gersthofu, západně od Währingu, na kraji veselé kopčité krajiny, jíž dominuje vrch Schafberg, jehož témě prý je ve stejné výši se špicí věže svatoštěpánského chrámu. Budova byla zámecká, šedě natřená, jednopatrová, s dvěma křídly, dlouhým průčelím a kratším vedlejším, s půdorysem tvaru ležícího L. Podle starého plánu měla být k hlavnímu křídlu připojena vedlejší křídla dvě, takže půdorys budovy měl jít do podkovy, ale původní šlechtický podnikatel stavby, stižen nenadálou finanční pohromou, byl nucen práce předčasně zakončit. K zámku patřila veliká sadová doubrava, přednedávnem prý velmi krásná, v poslední době žalostně prořídlá překotným kácením, ohraničená vysokou pevnou zdí, která však pozbyla všeho smyslu, když správa ústavu se odhodlala využít hromadného zalidňování vídeňského venkova, prolomit severovýchodní část zdi a rozprodat cíp parku k ní přilehlý na stavební parcely. Pod okny hlavního traktu v průčelí se prostíralo město Vídeň jako na dlani, ohromné to ložení uniformních domů s několika hroty kostelních věží,

vystřelujících z šedivé nakupeniny střech, a s neurčitou čárou Dunaje, šikmo lemující obzor. Nesmírný slepenec krovů, za dne beztvarý, měnil se večer v krásný geometrický obrazec, složený ze statisíců světelných bodů, sestavených do nekonečných rovných čar a půvabných křivek, mezi nimiž vpředu zářivě vynikala linie Schönbrunnské třídy, namířená k císařskému zámku; Vídeň, za dne šedivá a jednotvárná, krásněla a ožívala teprve nocí.

Hlavou ústavu byl už dvacet let, od chvíle jeho založení, zasloužilý pedagog, pan školní rada profesor Pidoll, melancholický muž, jejž život, zasvěcený nápravě pochybeně vychovaných nebo úchylných dětí z bohatých rodin, poučil o marnosti všech lidských snah, z kterýchžto marných snah vychovatelství dojista je nejmarnější. – Těžká to věc, říkával, – v abnormálním prostředí připravovat abnormální děti k normálnímu životu! – Protože trpěl špatným zažíváním, tak řečenou dyspepsií, život mu byl těžkým břemenem, a těžké byly všechny složky, jež život vyplňují. To je těžká věc, říkal, když někdo od něho něco chtěl, ať to bylo cokoli, když třeba tercián Frankfurter, syn vídeňského bankéře, tlusťoch a žrout, se dožadoval pro sebe zvýšeného přídělu chleba nebo když mu domovní správce ohlásil, že je nutno spravit střechu, poškozenou vichřicí. To je těžká věc, říkal, a jeho smutné, vodnaté oči přitom smutně šilhaly na špičku nosu, v důsledku špatné funkce žláz vždy narudlého a oteklého. Inu, to je těžká věc, když si mu třebas sekundáni stěžovali, že nemohou v noci spát, protože jeden z nových chovanců mluví ze sna a vyráží zvířecí zvuky; to se nedá nic dělat, přece mu nemůžu ucpat hubu.

Protože byl velmi hubený, ale měl kulaté, nafouklé břicho, říkalo se mu Spinne, to jest pavouk – přezdívka to, pravda, velmi všední, na dlani ležící, ale nedivme se internistům Šedého domu, že postrádali mladistvé vynalézavosti a vtipu.

Jak to udělat, aby abnormální prostředí Šedého domu, v němž abnormální děti měly být vedeny k normálnosti, odpovídalo co nejlépe podmínkám skutečného života? Jak řečeno, těžká to věc, řešitelná pouze nedokonale; a Pidoll našel toto řešení, byť nedokonalé, v tom, že jestliže normální život každého člověka nemilosrdně vochluje, je nutno chovance Šedého domu rovněž nemilosrdně vochlovat. Toto byla zásada Pidollova, a jeho pravá ruka, medicinae doktor Kemény, pro svou dlouhou plochou postavu zvaný – všimněme si opětně nezáživnosti této přezdívky – Lineálem, propracoval tuto zásadu důkladně a rafinovaně tak, aby děti více než ran se bály psychologické přípravy těchto ran. Každý sebemenší poklesek, každé zavrtění, zašeptání, zavrzání, nepozornost, napovídání, každá sebemenší nezbednost, opomenutí, šťouchnutí, pobíhání po chodbách, čtení pod lavicí, zasmání, každá sebenicotnější úchylka od tuhého ústavního řádu se trestala naráz, drtivě, bez pardonu. Došlo-li k provinění ve třídě, při vyučování, učitel zatahal za zvonec, jehož rukojeť visela u katedry na dosah jeho ruky, a do dveří s úděsnou rychlostí, rachotem, poklusem, který jim byl výslovně nařízen, vtrhli dva dozorci v bílých pláštích, byť Šedý dům ústav léčebný, rákosky v rukou, a aniž se ptali co a jak, vrhali se na polekané děti, na něž učitel ukázal prstem, vyvlékali je z lavice na pódium, učitel určil, má-li delikvent dostat přes ruce nebo na zadek, a už to šlo: rány dopadaly, jako když se práší koberce, a sotva dopadla poslední, dozorci odcházeli téměř stejně spěšně, jako se byli objevili, zůstavujíce třídu ztuhlou zděšením, zmagnetizovanou ledovým pocitem hrůzy. Vskutku náhlé příchody obou příšerných bílých postav, jejich ďábelské vpády a mizení byly nejobávanější a také nejúčinnější složkou trestů, jimiž chlapci byli připravováni k normálnímu životu; je pochopitelné a pro ducha internistů z Šedého

domu příznačné, že ponurým trýznitelům v lékařských pláštích, jichž v ústavu bylo šest, se říkalo Teufel, čerti.

2

Nuže do tohoto ústavu, osazeného nepodařenými dětmi z bohatých rodin, rozmazlenými jedináčky, kteří přerostli svým rodičům přes hlavu, chorobnými lenochy a lháři, zlodějíčky a násilníky, vzteklouny, degeneráty, pomatenými pubertou, sadisty a kretény, vesměs nositeli zvučných jmen vídeňské a krakovské, pražské a budapešťské buržoazie, do tohoto domu s únavně šedivou lesklou fasádou zavezl pan Trampota nejstaršího Bornova syna, a Míšovi nadešla dlouhá léta, jak se v Šedém domě důsledně říkalo, léčení. Začínalo, to léčení totiž, denně v šest hodin ráno, v letních měsících v pět, kdy chovanci vycházeli na dvůr cvičit, a končilo v devět, kdy se vraceli do ložnic a kdy bílým dozorcům, čertům, nastávala horečná a nadmíru protivná práce, neboť mezi devadesáti chovanci Šedého domu bylo vždy nejméně třicet takových, jež bylo nutno na noc zvlášť opatřit – někteří dostávali pleny, některé bylo nutno přivazovat za nohu k pelesti, někteří dostávali volnou svěrací kazajku. Jeden z Míšových spolužáků z tercie, tichý, slaboučký blonďáček, syn barona von Scharfensteina, spal za zástěnou z drátěného pletiva, jež se v noci zavírala na visací zámek, měloť ředitelství ústavu starost, aby zde neopakoval to, co provedl doma, když byl v noci přepadl svého spícího bratra a nebezpečně ho pobodal perořízkem.

Míšovi se dostalo té výsady, že jsa pouze zloděj, nikoli vrah, somnambul nebo prasák, směl spát na svém kavalci volně, bez mučivých a potupných zařízení, a nerušeně prožívat sladké chvíle

svobody, kdy mu nikdo nemluvil do jeho snění a on se znovu stával pánem činu a tajemným strůjcem pomsty, teď už namířené jen a jen proti jeho otci. Zase už silný, obávaný a mocný, nesmírný boháč, nevyrovnatelný šermíř a střelec, muž deseti tváří a deseti jmen, přiváděl Borna na mizinu záhadnými burzovními machinacemi a zmocňoval se tajných dokumentů, dokazujících, že otec se v mládí dopustil zločinu velezrady; a když Born, zlomen, zničen, přicházel k tajemnému mstiteli prosit, aby ho neničil, Míša odhazoval masku a dával se mu poznat: I já jsem tě prosil, abys mi odpustil, ale tys mě namísto toho poslal sem, do toho pekla; teď je zase na tobě, abys pykal. – A otec, zakrývaje si tvář, potácel se do vedlejší místnosti, aby se zastřelil, a Míšovi, když slyšel třesk jeho pistole, se tetelilo srdce divokou rozkoší.

Žel toto snění trvalo jen krátce, zahlcováno spánkem tvrdé únavy, a hned v mžiku ústavní zvonec ho budil k úděsnému vědomí, že mu nastává nový odporný den kázně, cvičení, učení, bílých čertů, cizoty a stesku uprostřed pomatenců, degenerátů a nemravů, jimž připadalo nadmíru směšné, že Míša je Čech, pročež na něj pokřikovali: Born, Born, böhmischer Schmorren, nebo: Böhmák, um zwei Kreuzer Schnupftabak; jak vidno, svár národnostní pronikl i do šedých zdí Šedého domu, a samo sebou se rozumí, že se projevoval ještě slabomyslněji, než jak tomu bylo venku mezi svobodnými a dospělými.

Vyučovalo se v nevelikých místnostech, do nichž se vešlo jen deset, výjimečně jedenáct až dvanáct žáků. Třída tercie, do níž Míša vstoupil, vznikla přepažením velikého zámeckého sálu na dvě poloviny, a proto tři její stěny byly krásné, ozdobené bohatou štukaturou a nástěnnými malbami loveckých výjevů, čtvrtá rovná, prázdná. Bílí čerti vpadali do tercie zpravidla dvakrát za sebou, neboť když odešli poprvé, jeden z žáků, červenooký a bělovlasý

Polák jménem Žebrowski, býval přepaden zuřením, padal na zem, a příšerně vyje hlasem, který se jeho hlasu nepodobal, mlátil kolem sebe rukama a nohama, takže učitel býval nucen přivolat čerty podruhé, ne proto, aby mu jen nabili, ale aby ho odnesli kamsi do neznáma, což bylo v očích děsem ztuhlých dětí daleko horší; a Míša, který byl ze svých spolužáků v tercii, zdá se nám, nejchytřejší a nejsčetlejší, říkával si s hlodavou ošklivostí, že tu *ďáblové odnášejí ďáblem posedlého*. Žebrowski se vracíval zanedlouho uklidněný, hodný, tvářil se jakoby nic, a když se pak chlapci ptali, co tam s ním čerti dělali, odpovídal, že nic.

3

Vychovatelé a učitelé Šedého domu byli sice nesmírně nároční a nesmlouvaví, pokud šlo o poslušnost, kázeň a řádné chování internovaných chlapců, jakož i o dodržování regulí, o čistotu a pořádek, ale ve věci školního prospěchu, v otázce učebních vědomostí projevovali velikou, ale ne nemístnou shovívavost, neboť kdyby byli na chovance Šedého domu kladli měřítka kladená na žáky normálních škol, jen málokdo by byl s to vystačit s krokem. To je těžká věc, říkal pan školní rada Pidoll, který přednášel v nižších třídách latinu a řečtinu – naším úkolem je naučit je lidským způsobům, ale abychom je nadto ještě naučili hexametrům, to od nás nikdo nemůže chtít.

Aby soukromá střední škola v Rakousku mohla slouti gymnasiem a aby směla vydávat pravoplatná vysvědčení, učitelé musili mít zákonitou kvalifikaci a řídit se osnovami státních ústavů. Této základní podmínce internátní škola Šedého domu plně vyhovovala, a proto v prospektech ústavu bylo právem uvedeno, že

maturita v Šedém domě získaná je rovnocenná maturitám složeným v kterékoli střední škole veřejné. Ovšem předpis, toť pouhý mrtvý rámec živé, pohyblivé, mnohotvaré praxe. Stejně jako v tercii pražského gymnasia, již Míša navštěvoval až dosud, v tercii Šedého domu četli v době jeho příchodu přísně podle předpisu Cornelia Nepota, ale ač se školní rok už chýlil k prvnímu pololetí, nebyli dosud hotovi s třetí stránkou. Mladému, veselému suplentovi, který vyučoval matematice a jemuž ponuří chovanci Šedého domu přezdili pro jeho houpavou chůzi Tanzmeister, nepodařilo se dosud vysvětlit svým žákům podstatu a smysl algebraických čísel; a tak tomu bylo se všemi předměty. Kdo nenapsal úkol, kdo nedával pozor, kdo opisoval od souseda, kdo neměl v pořádku slovíčka, býval ihned s dramatickým rachotem a třeskem dáván napospas rákoskám bílých strašidel, ale aby chápal, o čem při vyučování šla řeč, aby rozuměl tomu, co pod hrozbou hromů a pekel nadřel nazpaměť, na to se tolik nehledělo; to je těžká věc, říkal zádumčivě pan školní rada Pidoll – kampak bychom došli s vadným materiálem, a z písku neupleteš cop.

Za těchto okolností Míša, který v Praze býval velmi všedním, spíš podprůměrným než průměrným žákem, v Šedém domě se octl v postavení velmi podivném, kolísavém a velmi obojakém, neboť v některých předmětech, především v klasických jazycích a v matematice, zásobou vědomostí předčil nejlepší své spolužáky, v jiných předmětech, zdržován chabostí své němčiny, pokulhával za nejhoršími, i býval střídavě veleben, chválen a dáván za vzor, střídavě haněn, špičkován a trestán, takže nakonec mávl rukou, vzdal se všeho snažení a oddal se své zálibě nejmilejší, náruživému snění, dřímotnému a mučivému rozkošnému vytváření dějů, v němž v poslední době hrála nejdůležitější roli neznámá mladá žena, již jednou Míša potkal na lesní cestě, když profesor

přírodopisu vyvedl terciány na botanickou vycházku. Byla oblečena, ta mladá žena totiž, po venkovsku, měla vyšívaný živůtek, těsně svírající bohatou vypnulinu prsů, a její tvář, již s okázalou lhostejností odvrátila, když míjela mlsně zvědavé chlapce, byla naivně okrouhlá, prostoduchá a svěží. Kratičké to setkání Míšu nesmírně vzrušilo a podnítilo jeho obrazivost. Ježto se odehrálo v lese, přezval neznámou krásku Královnou lesů, a tak Královna lesů se stala i královnou jeho tajného vnitřního života, jeho milenkou výsostně dobrotivou, ježto jí nevadila protivnost, pokrývající jeho tvář jako škraloup bláta, a současně výsostně krutou, ježto zvyšovala hryzavý hlad jeho probouzejícího se těla, namísto aby jej ukájela. S ní prodléval v náručí a líbal její vlhká dětská ústa, a ona se bezuzdně vzdávala jeho horoucí touze, dokud se neozvalo učitelovo nenáviděné „Borne, čtěte dál“, nebo „Pokračujte, Borne“, následované vpádem bílých čertů, přivolaných, aby ho potrestali za nepozornost.

Obávaje se, aby se jeho syn neodnárodnil, Born si přál, aby Míša byl soukromě cvičen v češtině, a proto za chlapcem denně docházel z města český student Viktor Malina jménem, který k chovancům Šedého domu, těmto zvrhlým synkům z bohatých rodin, choval tvrdý odpor a pohrdání, byť sám chudý a všestranně dokonalý, a v podvečer, kdy ostatní hoši měli hodinu odpočinku, probíral s Míšou české skloňování a časování, dával mu diktáty a četl s ním Rukopis královédvorský. – To je vaše štěstí, mladý pane, říkal mu – nazýval ho důsledně mladým pánem, ironicky tak zdůrazňuje jeho třídní nadřaděnost, – to je vaše štěstí, mladý pane, že vám nedávám známky, neboť kdybych vám dával známky, pětka by vás neminula. Jak je to možné, že Čech, jímž podle všech známek jste, a nadto Čech z Prahy, udělá v každém diktátu vždy nejméně pět hrubých chyb?

– Asi jsem vždycky měl špatné učitele, odpovídal úsměšně Míša, který Malinu nenáviděl pro jeho přesnost, pro úhlednost jeho písma, pro veliký ohryzek, který mu poskakoval na vychrtlém krku, když se rozčiloval; a aby ho pozlobil a přesvědčil o jeho pedagogické neschopnosti, stále důsledně kazil své diktáty hrubkami, ale dbal přitom jisté rozumné míry, aby se Malina nedovtípil, že je dělá úmyslně; a student rudl a třásl se hněvem.

– Jak jste mohl, mladý pane, projít primou a sekundou na českém gymnasiu? Jak vás mohli pustit, když píšete Holubi létaly s širokým y?

Na to Míša nevinně, že ví určitě, že u nich, totiž na gymnasiu v Jindřišské ulici, se to psalo právě takto a nejinak: Holubi létaly, neboť holubi jsou zvířata, nikoli lidé, a tvrdil to velmi vážně, s plnou jistotou, dávaje tak najevo, že po jeho soudu ne on, Míša, ale Malina se v té věci mýlí; a student skřípal zuby a svíral pěsti v kapsách, aby nepodlehl touze vskočit na svého žáka a vsolit mu pár pohlavků.

– Hergot, ulevil si jednou, – kdybych tolik nepotřeboval těch pár krejcarů, které mi platí váš tatínek, s jakou radostí bych s tím praštil a hodil vám to na hlavu!

– Hergot je české slovo? divil se Míša. – Na gymnasiu v Jindřišské ulici nám říkali, že vzdělaný Čech takových slov nemá užívat, protože je to nadávka, a ještě k tomu germanismus.

Takto se hašteřili a mučili dlouho, měsíce a měsíce, a lekce češtiny, jež student Malina udílel Míšovi, se stále výrazněji a zřejměji měnily v lekce ovládání vášní, jež pudily, aby jeden druhému skočil na hrdlo, když tu z ničeho nic, bez přechodu a zdánlivě bez důvodu, Míša se změnil v žáka vzorného a pozorného, hrubky zmizely z jeho diktátů, a on sedal tiše jako pěna a sál moudrost z páně Malinových rtů. Tušit Born příčinu této zdánlivě příznivé

změny, byl by se bezpochyby zhrozil a honečkem Míšu z Šedého domu odvedl, ale protože to vědět nemohl, dělo se dál nerušeně to, co se dít nemělo a co velmi svérázně ovlivnilo vývoj Míšova charakteru.

4

Kromě soukromých hodin češtiny, budiž tu pověděno na vysvětlenou, dostával Míša též soukromé hodiny němčiny, jež mu udílel internátní profesor pan Schoch, který na rozdíl od nešťastného českého informátora měl k dispozici zvonec a bílé ďábly, takže chlapec pod jeho vedením prospíval daleko zdárněji než pod rukou Malinovou. Na konci školního roku jedenaosmdesátého, když Míša s bídou doklepal kvartu, odešel Schoch na jiný ústav; na jeho místo hned vzápětí – jak pověděno, drezúra chovanců Šedého domu neustávala ani v době letních prázdnin – nastoupil mladý učitel Adalbert Kiesel, a převzav všechny funkce Schochovy, ujal se i německé výchovy Míši Borna.

Byl to mladý, štíhlý človíček hladké, ruměné tváře, kvetoucí mládím a zdravím, na níž se velmi dobrodružně vyjímaly dva načervenalé šrámy, tvořící na levém jeho líci podobu úzkého ležatého X, a nazrzlý, vzhůru vytočený knírek. Mluvil rád a hodně, sebevědomě a se zřejmým požitkem, jejž vyjadřoval tím, že při řeči mhouřil svá kulatá, téměř bezbrvá očiska, připomínaje tak poněkud selátko, když je škrábeš větévkou po zádíčkách. Na jeho vysokém, pohyblivém čele se nápadně vzdouvaly dva kopčité hrbolky, jež budily dojem, že myšlenky, puzeny tlakem přebytku, derou se z jeho lebeční schránky ven – ne neoprávněné to zdání, byť velmi vzdělaný a sčetlý, a nebylo na světě nic, na co by neměl

spolehlivý, pevně fundovaný názor. Byl spokojen nejen se svou duchovností, ale i se svým tělesným zevnějškem, neboť se rád a bez ostychu zhlížel v zrcátku, jež nosil v kapsičce u vesty, nakrucoval si knírečeк a přesvědčoval se o čistotě své pleti a bezvadnosti bílých, drobných zubů.

Tento švihák tedy, tento učitelík, zřejmě čerstvě vykotěný z universitních škamen, ubytoval se v místnosti na konci kratšího křídla zámku, kterou až dosud obýval pan Schoch, a do této světnice, obtížen svými sešity a německou gramatikou a handbuchem německé literatury, všoural se jednoho pátečního podvečera v druhé polovině července Míša, aby přijal od pana Kiesela první lekci, navazující tam, kde pan Schoch byl přestal.

Pokoj, za časů Kieselova předchůdce zavalený učeneckým nepořádkem, byl uklizený jako dívčí krabička na šití, podlaha čerstvě navoskovaná, stěny vybílené, prázdné, ozdobené pouze dvěma šavlemi, zavěšenými křížem, a placatou bledě modrou čapkou studentského burschenschaftu. Knihy stály na poličce rovně jako vojáci v řadě, lehké plátěné sako, jež pan Kiesel odložil, neboť bylo horko, viselo na ramínku na klice otevřeného okna, za nímž se modrorůžový soumrak kladl do větví starých dubů. Pan Kiesel sám seděl u stolu v proutěném křesle, útlý, tichý, soustředěný, kouřil sádrovou dýmku s dlouhým troubelem, přemýšlivě pohyboval čelem, zatímco upřeně hleděl na svého žáka kulatýma, bezbrvýma očima, i bylo znát na inteligentním výrazu jeho tváře, že vidí Míšovi do hloubi duše, že všechno o něm ví, všemu rozumí, a teď už jen uvažuje, jak a kudy na něj. A Míša, takto mustrován, připomněl si, s nechutí a úzkostí, kolikrát už v životě, ach, takto předstupoval před kohosi cizího, obdařeného právem, aby ho formoval a poučoval a trestal a huboval a vysmíval se mu, kolikrát se už musil seznamovat s libůstkami a hloupostmi i přednostmi

svých nových učitelů! Každý byl jiný a každý si přál něco jiného; nuže, jakýpak bude pan Kiesel, co bude vyžadovat, na jakém koníčku bude rajtovat, co čeká Míšu nového v tomto překvapivě změněném pokoji, co se skrývá za oběma hrbolky na učitelově čele, zloba nebo vlídnost, shovívavost nebo pedantství, rozmar nebo mrzutost, nebo dokonce krutost?

– Nuže, posaďte se, mladý Borne, promluvil pan Kiesel tiše, stále nehybný, zrak nemrkavě upřený do Míšových očí. – A knihy si položte na stůl – tak ne, prosím, řekl jsem položte, nikoliv hoďte, a dbejte, prosím, toho, aby i taková maličkost, jako je umístění knih na stole, byla v náležité shodě se základními požadavky lidského krasocitu.

Tedy puntičkář, sekant, pedant, pámbu mě netrestej, pomyslil si Míša, a nakrabativ tvář do zasmušilé vzdorovitosti, urovnal své knihy s okázale přehnanou pečlivostí tak, aby hřbety a dolení okraje splynuly v bezvadně rovné plochy a aby tyto plochy byly přesně rovnoběžné s hranami stolu. Pan Kiesel pozoroval toto jeho počínání pozorně a se zájmem.

– Tak je to správné, pochválil ho pak. – Myslíte si asi, co má pořádek na stole společného s němčinou, jíž se ode mne máte naučiti; nuže, s němčinou nemá společného nic, ale zato tím víc má společného s němectvím, neboť my Němci jsme nejspořádanější národ na světě; i tvrdím ne bez důvodu, že neovládne naši řeč ten, kdo se nevcítil v ducha němectví. Chtěl byste se možná ohradit proti tomuto mému tvrzení poukazem na pověstné vídeňské lajdáctví, na vídeňskou *Schlamperei*, které se možná vyrovná jen *Schlamperei* česká; na to vám odpovím rovnou bez okolků, že Vídeňáci jsou pokažení Němci, stejně jako Češi jsou Němci špatně přeložení do češtiny.

Vysloviv tuto větu, pan Kiesel se zálibně usmál, spokojen svým sarkasmem, a pousmál se také Míša, když si přestavil, jak by asi

otec protáhl obličej, kdyby mohl slyšet, jaké moudrosti vkládá jím placený učitel jeho synovi do hlavy.

– S potěšením shledávám, pokračoval pan Kiesel, – že nejste nakažen protivnou českou nedůtklivostí, a že tudíž nejste ztracen pro naši, německou věc. Nuže, když jste s porozuměním a bez obtíží spolkl první pilulku, kterou jsem měl tu čest a potěšení vám ordinovati, buďte tak laskav a spolkněte i pilulku druhou, totiž tu výsostně německou ideu, tento opěrný bod německého génia, tu nesnadno pochopitelnou pravdu, že mimo nás, mimo člověka, není rozdílu mezi ladným a neladným, mezi řádným a neřádným uspořádáním věcí, ať je to umístění knih na stole nebo hvězd na nebi, neboť jsme to my sami, jinak řečeno, je to člověk, kdo vytváří řád věcí, a záleží pouze na nás, na harmonii nebo disharmonii našeho ducha, aby se hvězdy na nebi staly chaotickým shlukem světelných bodů nebo zázrakem vesmírné organizace a aby stůl před námi byl smetištěm nebo mile upravenou zahrádkou, šerednou nakupeninou ošklivých věcí nebo úhledným obrazcem.

Zatímco pan Kiesel takto mluvil, příjemně zurče svou pěstěnou, pečlivě vyslovovanou němčinou, Míša se pokusil se zasnít a přivolat na pomoc proti nudě, jež se ho počala zmocňovat, svou líbeznou a mučivou milenku, svou Královnu lesů, ale Královna lesů dnes kde nic, tu nic, a když ji úsilím vůle přece přivábil, byla neochotná a matná, divná a cizí, a sotva se mu zjevila, hned zase zmizela, zaplašena upřeným hleděním páně Kieselova zraku.

– Čtu ve vašich očích námitku, pokračoval pan Kiesel, – že můj příměr hvězd na nebi a knih na stole není přesný, ani dokonce správný, neboť můžeme-li sami způsobit, aby na našem stole panoval řád nebo neřád, do řádu vesmírných světů zasahovati nemůžeme. Omyl, můj mladý příteli Borne, veliký omyl. Řád hvězdného nebe nad námi, který tolik uchvacoval našeho velikého

Kanta, který je i vaším velikým Kantem, můj šťastný český příteli Borne, je naším dílem, dílem organizace lidského ducha, neboť nebýt této organizace, organizace nebeských těles by se nám jevila jako zmatek, a tudíž byla by opravdu zmatkem, stejně jako lidská tvář, která se nám jeví krásnou, a která tudíž jest krásná, by se naráz stala ošklivou, kdyby se změnou organizace našeho ducha změnila měřítka našeho krasocitu. Rozumíte mi, můj mladý příteli Borne? Obávám se, že nikoli. Nuže, pohleďte zde na výzdobu této stěny, na obě zkřížené šavle, mezi nimiž, přesněji řečeno mezi jejich rukověťmi, visí čepička s barvami mého burschenschaftu. – Při tomto slovu pan Kiesel, který až dosud seděl nehybně, nohy pohodlně složené jednu přes druhou, k velikému Míšovu údivu, ano zděšení, prudce se vymrštil a stanul v pozoru, troubel dýmky tiskna k tělu, jako voják tiskne pušku. Pak se znovu volně posadil a zaujal předešlou nenucenou pozici. – Uspořádaní těchto tří věcí, šavlí a čepičky, je ladné, protože obě šavle jsou ve stejné výši, ale jejich našikmení je přesně opačné, a čepička visí přesně na pomyslné ose obrazce, jejž šavle vytvářejí. Nuže, zopakujme si: stejná výše, opačné našikmení a osa – ale kde je ladnost? V kterémpak z těchto tří vztahových pojmů se skrývá? V prvním? V třetím? Nelamte si hlavu, můj nebohý příteli. Kdybyste tyto tři pojmy obracel sebepilněji, sebehorlivěji kombinoval, rozebíral, kdybyste s nimi dělal cokoli, kdybyste jimi, obrazně řečeno, práskal o zem, něco takového, jako je „ladnost“, z nich nevytřepete. Ladnost není ve věcech a jejich vzájemném uspořádání, nýbrž v nás, v organizaci našeho ducha, a kdyby tato organizace byla jiná, možná, že úhledný způsob, jak jste položil na stůl své knížky a své školácké sešitky, by se nám jevil nesnesitelně odpudivým, i zdálo by se nám esteticky žádoucím rozházet je – takto. – Pan Kiesel rázným rozmachem rozmetal hraničku Míšových knih, ale hned ji zase složil ladně

doprostřed stolu. – Ale vy nic nemluvíte, můj mladý příteli Borně, a jen na mne hledíte, jak se mi zdá, s nepochopením. Odkud to nepochopení? Jeví se vám to, co vám tu říkám, příliš nové? Nebo nestačíte na můj výklad se svou němčinou?

– Rozuměl jsem všemu, prosím, řekl Míša, a když pan Kiesel odpověděl na toto tvrzení úsměvem nedůvěry, pokračoval červenaje se: – Opravdu rozumím. Já vím, že si o mně všichni myslí, že jsem hloupý, ale já myslím, že nejsem tak hloupý, vlastně nebyl bych tak hloupý, kdyby si všichni o mně nemyslili, že jsem hloupý.

– To je velmi složité, řekl pan Kiesel s přátelským úsměvem, – ale buďte ujištěn, že já si o vás nic takového nemyslím, naopak, neboť kdybych si to o vás myslil, zajisté bych s vámi mluvil jinak, než jak mluvím. Mám o vás velký zájem, můj milý příteli, neboť jste syn muže, jemuž dva z mých nejlepších přátel, členové mého burschenschaftu Arminia, pan Kiesel se opět vymrštil do pozoru, – vděčí za záchranu svého života. Jsme totiž krajané, já stejně jako vy jsem Pražan Vltavou křtěný, ovšem Němec národností, kdežto vy, najmě váš otec, se hlásíte k Čechům; právem? Neprávem? Odkud, aj, z kterýchpak slovanských krajů vzešlo vaše jméno Born? Nesvitlo vám dosud, že toto jméno je kořenně německé, pronikavě germánské? Ovšem na jménu málo záleží – jeden z obou mých zmíněných přátel se jmenuje Kukula – (Kiesel vyslovil „Kchukchula“) – což je jméno nepokrytě slovanské, a přece je to Němec tak roduvěrný, že český dav, rozzuřený odznaky jeho burschenschaftu, pan Kiesel se vymrštil do pozoru, – jakož i tím, že se s německou rázností ohradil proti kterési české provokaci, chystal se ho pověsit na lucernu a s ním mínil zavraždit i druhého mého přítele, který Kukulovi přispěchal na pomoc. Nuže, oba tito mí ohrožení přátelé našli spásu a ochranu v obchodních místnostech vašeho pana otce. Aj, aj, Čech jménem Born zachraňuje život dvou

Němců, ohrožených českou lůzou – není to komické? Je to komické a současně hluboce tragické, neboť příhoda tato značí, že v našem rodném městě Praze rozpadl se řád, rozumějte německý řád. Úpadek německého řádu na ryze německé půdě, jíž nesporně půda města Prahy jest, má za následek takové tragikomické případy, jakou jest příhoda mých přátel, v níž váš pan otec hrál významnou aktivní úlohu. Ale zdá se mi, že zabíhám a vybočuji z přikázaných mezí; nuže, povězte mi, můj mladý příteli, čemu jste se naposled učili s panem Schochem?

– Četli jsme, prosím, Hartmanna von Aue: Der arme Heinrich, odpověděl Míša, nerad tomuto přerušení zajímavého výkladu.

– Hartmanna von Aue jste četli? řekl pan Kiesel. – Výborně, pan Schoch nemarnil čas, za nějž byl placen, a bylo zajisté velmi správné, studoval-li s vámi dobré dvorské epiky; jsou nám sice poněkud odlehlí a není v nich, tuším, nic, co by bylo s to zúrodnit a uchvátit vaši mysl, ale nelze jim upřít, že jsou velmi, pravda, velmi němečtí, ano, ctihodně a bytostně němečtí. Nicméně já s vámi Hartmanna von Aue číst nebudu, a přece troufám učinit své lekce ještě daleko němečtější.

5

V letních měsících se v Šedém domě nevyučovalo, ale chovanci byli stejně jako v školním roce udržováni v nepřetržité činnosti od časného rána do noci. Pod dozorem bílých čertů a učitelů, již v internátní budově trvale bydlili a o prázdninách se střídali v nastupování dovolené, žáci se cvičili v gymnastice na čerstvém vzduchu a v běhu, unavovali se tvrdými pochody, na něž je vyháněli, sami sedíce na koních, veselý učitel matematiky Tanzmeister

a tělocvikář, jemuž se za to, že byl výborný skokan, dostalo po nehumorném a nevynalézavém způsobu internistů Šedého domu řeckého přízviska Halma, což znamená skok; někteří spolehlivější chlapci směli občas odměnou za dobré chování, ovšem také pod dozorem, chodit do lesa sbírat houby a šišky na topení, jiní dřeli na reparát, jiní řezali a štípali dříví a rovnali je do hranic. Hlavně pak byly letní prázdninové měsíce dobou písemných trestů, trestů oblbujících, ale utužujících kázeň a vůli, trestů nekonečných, mnohdy neuvěřitelných. Žrout Frankfurter, takto sadista, rád se bavil tím, že se rozbíhal, když dozorce nebyl nablízku, proti hloučkům svých kolegů a jako slepý slon je porážel nesmírnou vahou svého těla; pan školní rada Pidoll mu za to uložil trestem, aby opsal třitisíckrát „Nemám běhat, kde lidé stojí v cestě". Když se jednou po deseti dnech zuřivého psaní osvěžoval tím, že v kůlně mučil žhavým pečetním voskem krysu, chycenou do pasti, přistižen, dostal nový trest, aby napsal pěttisíckrát „Krysa je také boží tvor". Pan Kiesel, který hned po svém příchodu do Šedého domu nastoupil cestu uštěpačné opozice proti ostatním členům sboru, a hlavně proti Pidollovi, krčil nad touto formulací Frankfurterova trestu pohrdavě rameny.

– Krysa je také boží tvor! vyjádřil se, když se o tomto případu hovořilo ve sborovně. – Myslí si někdo, že opisování této ideje zabrání někomu v tom, aby se příště, až k tomu bude mít příležitost, znovu pobavil kapáním hořícího vosku na chycenou krysu? Co to znamená, že krysa je boží tvor? Je to františkánská formulace myšlenky, lépe řečeno postřehu, že krysa žije, pohybuje se, rodí živá mláďata a podle všech známek cítí bolest stejně jako my; nuže právě toto jsou důvody, proč na ni dobrák Frankfurter kapal vosk; na kus kamene nebo dlažby by jej asi nekapal. Dát mu opisovat tuto ideu je stejně logické, jako kdyby někdo chtěl Casanovu při-

vést na dráhu ctnosti tím, že by mu dal pěttisíckrát opsat větu: „Ženy jsou půvabné a žádoucí“.

– To jsou těžké věci, řekl nevlídně Pidoll, který nenáviděl to, čemu říkal „volné myšlenky“ nebo „duchaplnost“. – Chyby a neřesti našich chovanců jsou velmi rozmanité, jak se sám o tom přesvědčíte, pane kolego, budete-li v Šedém domě působit delší čas, a rejstřík nápravných trestů velmi omezený. Nuže: jak byste Frankfurtera potrestal vy, který dovedete tak volně a duchaplně hovořit?

– Dal bych mu zakusit to, co on dal zakusit kryse, odpověděl Kiesel, a když pan školní rada Pidoll sebou cukl a pohoršeně se rozkašlal, dodal: – Ovšem abych na chlapce kapal hořící vosk, proti tomu by, tuším, jeho rodina projevila jisté námitky. Proto bych se omezil na klasickou formu tělesného trestu a dal bych mu pořádně nařezat.

– U nás se bije, řekl zádumčivě Pidoll, – ponejvíce jen v průběhu školního roku. O prázdninách, kdy jde o to, stůj co stůj chlapce zaměstnat a vyplnit jejich čas, volíme raději zdlouhavější způsob trestu.

– Pak se těším, až bude po prázdninách a až naši žáci, namísto aby byli otupováni, budou cvičeni v oné staré germánské ctnosti, jíž mužné snášení tělesné bolesti bezesporu jest, odpověděl pan Kiesel řízně, jedním dechem, a ostře se napřímil a stáhl k sobě paty, jako by se co chvíle hotovil vyskočit a vzdát hold svému burschenschaftu.

– Zdá se, že náš nový kolega nebezpečně dobře rozumí podstatě sadismu, řekl po Kieselově odchodu doktor Kemény, který byl mladého němčináře ostře a nevlídně pozoroval svýma tmavohnědýma, trochu šikmo posazenýma očima.

– Že rozumí podstatě sadismu, to by mi tolik nevadilo, řekl velebníček, malý, povídavý tlouštík, jemuž nehumorní chovanci Šedého domu přezdívali Paternoster, Otčenáš. – Co mně na něm vadí daleko víc, je jeho hřích patriotismu. – A když se pan školní rada Pidoll podivil, odkdypak že patriotismus je hřích, katecheta odpověděl, že podle učení křesťanské mravovědy patriotismus je ctnost, je *virtus pietatis*, pokud leží mezi krajními hranicemi přemrštěného nacionalismu a národnostní lhostejnosti, mezi excesem a defektem, mezi „příliš" a „nedosti". Jakmile se patriotismus z této střední polohy vychýlí, přestává být ctností a stává se hříchem tím těžším, čím blíž se k té nebo oné řečené hranici přikloní; překročení těchto hranic je už hříchem smrtelným, ano hříchem do nebe volajícím. – Nevím, jaké povahy je hřích našeho kolegy Kiesela, dodal katecheta. – Ale buď jak buď je to jinoch velmi nesympatický.

O předmětu, který zavdal podnět k tomuto rozhovoru, totiž o germánské ctnosti mužného snášení tělesné bolesti, se pan Kiesel rozhovořil hned při příští německé hodině, již udělil Míšovi ve svém ladně uspořádaném pokoji:

– Francouzský myslitel Descartes prohlásil, že zvířata necítí bolest a že například nářek bitého psa je pouhá jeho automatická reakce, nikoliv projev vědomé trýzně. Tato myšlenka, můj mladý příteli, je velmi příznačný důsledek degenerace, jež zdolávala západní germánské kmeny tak dlouho, až se z nich stali Francouzi. – Vysloviv tuto větu, pan Kiesel se zálibně usmál a povytočil si pravou špičku knírečku. – Všimněte si důsledku oné francouzské myšlenky, příteli: pakliže zvířata nic necítí, a pouze člověk, pouze homo sapiens, se těší truchlivému privilegiu zakoušet tělesné bolesti, pak věru nelze než zvířatům závidět a zlořečit svému člověčímu údělu, strastiplnému břemenu svého lidství. Nelze si

představit německého myslitele, který by se snížil k takovému tvrzení, neříkám falešnému, na tom by tolik nezáleželo, ale něco horšího: oslabujícímu. Strach před bolestí, která v představě malomyslného Francouze je jakýmsi hrůzyplným a věčně jej ohrožujícím trestem, strach před bolestí, opakuji, vymizel z naší německé mysli, protože nám Němcům se podařilo silou ducha popřít, negovat, anulovat bolest a prohlásit ji za smyšlenku. Proto naše tvrzení je zcela opačné tvrzení Francouzovu: zvíře bolest zakouší, člověk nikoli, protože člověk si je vědom fiktivnosti, nereálnosti pocitů zvaných bolest, a proto se jim usmívá s mužnou germánskou hrdostí, kdežto zvíře, které svou bolest považuje za skutečnost, prožívá ji naivně, a tudíž plně.

Míšovi hořely uši, neboť páně Kieselův výklad jej vzrušoval a zajímal, jako ho dávno už nic nevzrušilo a nezaujalo, i otázal se svého učitele – bylo to poprvé, kdy se odvážil s ním promluvit bez vyzvání – jak a kterak že je možno tvrdit něco takového, že bolest jest smyšlenka: když se například do třídy vřítí dozorci a začnou člověka bít rákoskami, aj, divná to smyšlenka, divná to fikce.

– Pochopení pravdy, že bolest jest smyšlenka, odpověděl pan Kiesel, – nám sice nedopomůže k tomu, abychom snížili intenzitu té bolesti, ale zato nám dopomůže mnohonásobně k tomu, abychom ji přemohli, abychom se nad ni povznesli, abychom k ní zaujali pohrdavě úsměvné stanovisko. Pohleďte. – Pan Kiesel si odhrnul rukáv košile a odkryl na zápěstí kulatý důlek. – Tuto jizvu jsem si v naší knajpě udělal sám hořícím doutníkem, jejž jsem si přitiskl ke kůži, abych dokázal svým přátelům správnost svého tvrzení, jež tu opakuji vám.

– A bolelo to hodně? zeptal se Míša šeptem, rudý v tváři.

– Ano, na to pan Kiesel. – Ale já jsem tu bolest snášel s hrdostí.

– Ach, pane Kiesele! zvolal Míša unesen, mimoděk spínaje dlaně obdivem nad tou krásnou heroickou jizvou. – Ode dneška už víckrát ani nepípnu, až mě čerti budou vyplácet.

– Věřím vám, chlapče, věřím, na to pan Kiesel se sebevědomým úsměvem. – Věděl jsem hned, že si budeme dobře rozumět, byl' jsem upozorněn na to, že jste snílek, a snílkovství – (pan Kiesel tu ve své německé řeči užil podivného slova Träumertum) – je vynikající vlastnost německého ducha. My Němci víme, a vy si to musíte uvědomit také, že žijeme uprostřed stínů. Hmotná tvářnost světa je toliko zdánlivá, to, co se nám jeví jako skutečné věci, jsou méně než stíny; a není neužitečné si uvědomit, že tou dobou, kdy německý duch pronikl k pochopení této prazákladní pravdy a kdy Němec začal uprostřed stínů snít svůj velkolepý německý sen, byl zahájen grandiózní proces německého sjednocování, který není ničím jiným než procesem německého sebepochopení. Tehdy jsme se vydali na pochod, nemajíce o nic menší smysl a cíl než pohřížit v tento náš německý sen všechny národy světa, hřmění našeho pochodu otřásá zemskou kůrou a prach zvířený německou botou zvedá se až k slunci; a bitevní pole u Hradce Králové, jakož i bitevní pole u Sedanu, tyto dva nádherné oltáře, zalité rmutem a krví, aj, to byly jen dvě skvělé etapy tohoto pochodu, po nichž budou následovat etapy další a další, vždy skvostnější, vždy slavnější, vždy vítěznější.

Pan Kiesel se za tohoto proslovu zadýchal rozčilením a na jeho hladké, jinošské tváři, energicky poznamenané stopami sečných ran, objevily se ruměnce, podobné šplíchancům krve.

– Nu, řekl, když se trochu uklidnil. – Ale to asi pro vás je, příteli, trochu silný tabák, protože to bezpochyby nadobro odporuje tomu, co jste slýchal doma. Váš otec si sice zachoval velmi dobře vůči mým ohroženým přátelům, ale jinak je to český vlastenec, pokud vím.

– Ano, můj otec je český vlastenec, řekl Míša. – Ale nemyslete si, prosím, že jsem kdy od něho slyšel něco opačného tomu, co jste mi právě řekl vy. Já jsem totiž od něho nikdy nic neslyšel. Nikdy se mnou nehovořil, já vůbec nevím, co je to, mít otce. – Míša se počal vemlouvat do lítosti nad sebou samým, i pocítil v příjemné sebetrýzni, že mu oči naběhly slzami. – Matku jsem ztratil, když mi bylo šest let, a má druhá matka by mě byla nejraději kousala a škrábala. A teta, která se mě ujala a byla na mne hodná, se přestala o mne starat, když se mé maceše narodilo dítě. A pak mě dali do polepšovny, aby se mě zbavili. To je všechno, prosím, to je můj život. Ne, prosím, nepodezřívejte mě, pane Kiesele, já nejsem český vlastenec! Můj otec je, ale já ne, já ne, já nevím, proč bych byl. Já nemám svého otce rád.

– Koho tedy máte rád? otázal se pan Kiesel, který s porozuměním, zatímco Míša mluvil, kýval hlavou.

Míša se znovu silně začervenal. Užuž chtěl odpovědět, že má rád jeho, pana Kiesela, ale zabránil mu v tom ostych, a proto místo odpovědi jen blouznivě hleděl svýma krásnýma očima, jež zdědil po své nešťastné matce, do očí učitelových.

– A přátele jste neměl? zeptal se pan Kiesel.

– Neměl, na to Míša. – Ale dal bych za to půl života, kdybych měl aspoň jednoho. Nebo kdybych mohl být členem takového spolku, o kterém jste mluvil, kde všichni…

– … prožívají svůj společný německý sen, navázal pan Kiesel. – Kde jeden druhému je bratrem, kde společná idea je ideou jednoho každého a kde jeden každý si váží barev, jež jsou zjevným znakem jejich společenství, víc než svého vlastního života, kde kamarád je pro kamaráda nejen povinen, ale i radostně ochoten skočit do ohně, kde vládne veselí a vzájemná důvěra, kde se pěstují hrdé germánské ctnosti, mužná statečnost a rytířská obětavost,

kde se ozývá nejen družný hlahol písní, ale i třesk zbraní ostře nabroušených, kde zlaté mládí dochází svého nejkrásnějšího rozkvětu… co to děláte, chlapče, proč vstáváte?

Míša totiž, všecek se třesa, postavil se do pozoru.

– Já, prosím, odpověděl, – vstávám… na počest… vašeho burschenschaftu.

Tehdy pan Kiesel povstal také, i stáli chvíli oba vzpřímeni, oba paže přitisknuté k tělu, oba hlavy vzhůru a mlčky si vzájemně hleděli do očí. Pak vztáhl pan Kiesel k Míšovi ruku.

– Kamaráde, řekl, mužně tiskna Míšovu ruku.

– Já chci být jako vy, řekl Míša, vší silou se přemáhaje, aby nedal najevo, že páně Kieselův drtivý stisk ho bolí.

– Budete, kamaráde. Máte germánského ducha, a to stačí. Za pobloudilost svého otce nemůžete.

– Mám opravdu germánského ducha? zeptal se Míša.

– Máte. Pravil jste, že vaše rodina vás poslala do polepšovny, aby se vás zbavila – proč to učinila? Protože vycítila, že jste jiný než oni a že mezi ně nepatříte. Považujete svůj případ za případ – řekněme, mravní? Naprosto ne, kamaráde. I když si toho váš otec sám snad nebyl plně vědom, on vás vystrnadil z domova proto, že ve vás cítil Němce. Váš případ, toť případ latentně národnostní.

Míša měl pocit, že mu šupiny padají z očí.

– To je pravda! zvolal. – Vždyť já jsem až do svých šesti let mluvil výhradně jen německy, a česky jsem ani neznal. – A na páně Kieselův nedůvěřivý pohled spěchal dodat: – Měl jsem totiž německou chůvu.

– Tím lépe, řekl pan Kiesel, snímaje ze stěny svou cerevisku, ladně zavěšenou mezi koši obou šavlí. – Věřím ve vaši upřímnost, na důkaz čehož vám dovolím, kamaráde, abyste se na chvíli ozdobil mým čestným hlavokrytem.

Míša, nadšen, posadil si čepičku na hlavu a stanul v pozoru, a v pozoru stanul také pan Kiesel. Už se tolik setmělo, že jejich pohyby, tu živé, tu přecházející v loutkovitou strnulost, podobaly se mrákotně nesmyslnému tanci dvou přízraků.

6

Tehdy tedy, jak řečeno, začal Míša dělat dobrotu v českých hodinách páně Malinových. Stav se kamarádem svého skvělého učitele a tajným Němcem, chlapec sice, opojen štěstím, blouznivě prohlásil, že se teď nadobro přestane učit češtině a ucpe si před Malinovými výklady uši, ale pan Kiesel mínil, že žádné poznání nemůže být člověku na škodu, a jen ať prý se Míša učí češtině klidně dál, ba ať se jí učí co nejpilněji a nejsvědomitěji; a Míša se jal plnit tento rozkaz, jako všechny páně Kieselovy rozkazy, tak horlivě, že Malina nevycházel z údivu. – Co to, povězte mi, probůh, co se to s vámi stalo, co to do vás vjelo, který svatý Duch vás z ničeho nic osvítil? zeptal se jednou, když Míša z pilnosti nadřel nazpaměť dlouhou báseň Beneš Hermanov z Rukopisu královédvorského a odříkal ji, jako když bičem mrská. A Míša, jemuž působilo mocné potěšení tajit před svými nepřáteli radostný převrat, který se v něm udál, a dělat si z nich blázny, odpověděl, oči sklopené, hlas rozechvělý, že se v něm, inu, pan Malina to dozajista pochopí, ozval stesk po vlasti, takže česká řeč, jíž v tomto smutném domě smí užívat jen ve styku s panem Malinou, mu teď připadá jako nejkrásnější zpěv, který mu vybavuje obraz jeho domoviny. Odtud jeho píle a jeho strach, aby nejen nic ze své mateřštiny nezapomněl, ale aby se v ní poučil co nejvíc.

Pan Malina napsal o této Mísově proměně Bornovi, který pak, aby synovu náladu příznivě podchytil, ihned mu poslal do internátu balík českých románů a básní. V dopise, jejž k zásilce přiložil, vyjádřil se tklivými slovy, že už dlouho mu nic nezpůsobilo takovou radost jako zpráva o Míšově horlivosti v češtině.

– Jen tak dál, Míšo, jen tak dál, psal závěrem. – Pouze věrnost k odkazu našich předků, láska k naší mluvě, mluvě to Komenského, Chelčického a Husově, pouze neúnavná píle v plnění našich povinností vlasteneckých dopomůže nám k tomu, abychom přemohli zlobu našich nepřátel, kteří právě v této době vytrhli proti nám se zuřivostí zavilou a neslýchanou. Buď pilný a poslušný a vynasnaž se co nejusilovněji, abys dobře prospíval a dělal našemu národu čest. Tvůj otec.

Polepšovna je to pravé místo, kde člověk může dělat svému národu čest! myslil si Míša s trpkou nenávistí. A proč se mám vynasnažit, abych dobře prospíval? Co bude dál, když budu prospívat? Smím se pak vrátit na svobodu, domů? Kdežpak, o tom ani slovo, to nepřichází v úvahu; Iványk by se ode mne mohl zkazit, a já bych darmo všude překážel. Jenže já už naštěstí o domov nestojím, nestojím o to, být znovu nablízku své krásné mamá, kašlu na tvé pokyny, kašlu na Ivánka, kašlu na to, co nazýváš mou vlastí, protože ta má velectěná vlast není nic jiného než kus Německa, špatně přeložený do češtiny, a já dám, říkej si co chceš, přednost originálu.

Nemohl arci tušit, že zatímco takto meditoval a plakal nad křivdou, na něm odevždy páchanou, probíhala v Praze, v Eliščině třídě, mezi Bornem a Hanou živá výměna názorů o možnosti jeho návratu z polepšovny. Born poukazoval na příznivé posudky synova chování, jež mu docházely z Šedého domu, podle nichž Míša by mohl být vynikajícím žákem, kdyby přemohl své sklony

k roztěkanosti, nepozornosti, zasněnosti, kteréžto sklony prý jsou jediným momentem, který ho vhání do nových a nových konfliktů s jeho učiteli a vychovateli a podstatně snižuje jeho prospěch. I mínil Born, že příčinou té vytýkané synovy zasněnosti není nic jiného než stesk po domově, o němž se pan Malina zmínil ve své zprávě, jeho *Heimweh*, jeho pochopitelná a chvalitebná touha po vlasti. Nuže nebylo by správné a žádoucí učinit této touze zadost a povolat ho z Vídně nazpět? Nezdá se Haně, že za svou nerozvážnost, za svou klukovinu – jeť Born přesvědčen, že nešlo o nic jiného než o klukovinu – vytrpěl za půldruhého roku pobytu v polepšovně až dost?

Na tuto argumentaci manželovu odpovídala Hana, pročže se jí na to ptá? Nedbal jejích rad, když mu dávno už domlouvala, aby Míšu svěřil odborníkům, a raději počkal, až se to, co eufemisticky nazývá „klukovinou", projevilo naplno. Podle jejího názoru šlo o něco horšího než o klukovinu, a odborníci z Šedého domu jsou téhož mínění; ale chce-li Born provést svou a vytrhnout Míšu z internátního prostředí, sotvaže se blahodárná působivost tohoto prostředí začala jakžtakž projevovat, prosím, prosím, ona proti tomu nic nemá. Míša je jeho syn, ne její, a ať si s ním Born naloží, jak chce. Ale jestliže pak Míša znovu klesne tam, kde byl, než byl poslán do Vídně, a nastane-li u něho to, čemu lékaři říkají recidiva, prosím, ona, Hana, si myje ruce; ale ať si Born uvědomí, že Míšovi už je sedmnáct pryč a že tentokrát by už asi věc neproběhla tak nevinně jako tehdy, když mu šlo na šestnáctý rok.

Takto hovořili dlouho; a když Born poukázal mimo jiné i na to, že Míšův pobyt v Šedém domě je nesmírně drahý, tak drahý, že mnohočlenná rodina by za to mohla pohodlně žít, a že obchody, jak jí známo, jdou tak špatně, že nebýt jeho naděje, že zase nastanou lepší časy, zavřel by svůj krám na Příkopech a ohlédl se po jiném

zdroji výdělku – když se tedy vytasil s touto hospodářskou stránkou Míšova případu, Hana, nesmírně pohoršena a užaslá, otevřela na něj oči dokořán.

– Chceš tím říci, *že na to nemáš*, abys Míšovi poskytl to, co potřebuje a co je nezbytné pro jeho budoucnost? Ne, drahý příteli, tak, prosím, nemluv, nebo si řeknu, že jsem se v tobě zmýlila. Na svém synovi, na své krvi chceš šetřit, jeho spásu chceš obětovat jen proto, že tvůj obchod v poslední době nevynáší tolik co dřív? Kam se poděly ty obrovské částky, které jsi vydělal na prusko-francouzské válce a na Císařských fialkách? Chceš snad tvrdit, že za těch několik měsíců, kdy buršáci dělají na Příkopech kravály, ses octl na mizině? Ale i kdyby tomu tak bylo, já ti povím, Jene, toto: Míša není můj syn, ale i kdybych se měla vzdát svého pohodlí, svého bytu, svých služebných, i kdybych měla prodat své kožichy a šperky a chodit ode dneška všude jen pěšky, kdybych měla přestat nakupovat krajky, já nepřipustím, aby Míša trpěl újmu a aby měl právo nám jednou vyčíst: Vy jste mohli ze mne udělat slušného a normálního člověka, a neudělali jste to, protože vám byl milejší váš přepych, vaše hudba, vaše středy, vaše dobročinnost a já nevím co ještě. – Po těchto krásných slovech se Hana zasmála a ovinula mu paži kolem krku, schýleného starostmi. – Ale to nic, řekla, – já vím, že ještě nejsme tak daleko, abychom Míšovi nemohli dopřát internát a já abych musila jít prodávat své kožichy. Jenže v každém člověku vězí kousíček Nedobyla, dokonce i v tobě, přiznej se. – Hana tu narážela na skoupost, kterou prý Nedobyl po zřícení svého domu projevil v míře tak obludné, že jednou, jak si Marie stěžovala, bezmála vztáhl na svou ženu ruku za to, že si koupila cukrátka, a že prodal své grošáky a snížil o polovinu hubenou apanáž, již vyplácel jejímu otci. – A ten kousek Nedobyla, pokračovala Hana, – občas vystrčí růžky. To je asi tím, že my Češi

všichni pocházíme z malých poměrů, a že i když nosíme lakové boty, čouhá nám z nich sláma. Ale to ty v sobě překonáš.

Born to vskutku překonal, i bylo Míšovi dopřáno, aby žil dál v blízkosti pana Kiesela a oddával se s ním nádheře germánských snů.

7

Velmi se k svému prospěchu změnil. Když se mu teď konečně dostalo toho, po čem vždy marně toužíval, to jest přátelství s člověkem, který ho duševně převyšoval a který mu imponoval, s hrdinou, který namísto aby mu předhazoval jeho debilitu a méněcennost, podal mu ruku, aby ho přitáhl k svým vlastním výšinám, Míšova tvář pozbyla onoho výrazu omrzelosti a znuděné lhostejnosti, jímž vždy odpuzoval své okolí, a protože byl po matce velmi hezký, snědý, tmavooký, lidé už o něm neříkali jako dřív: Jaký to protivný, nevychovaný klacek, nýbrž právě naopak: Jaký to pěkný, bystrý mládeneček. Němec, poučoval ho pan Kiesel, předčí celý okolní svět nejen hloubkou a velikostí svého snu, nejen kázní a bojovností, ale vyniká také nad všemi neněmeckými národy ve vědách a v uměnách; Němci mají nejen Kanta a Hegela, mají nejen Bismarcka a Moltka, ale i Beethovena a Wagnera, Schillera a Goetha, jakož i Koperníka, Purkyně, jejž si Češi v směšné troufalosti přisvojují, Mendela a bezpočtu jiných průkopníků, jejichž jména se na obou polokoulích této planety vyslovují s úctou. Proto nemůže-li Míša Born prozatím svůj příklon k němectví manifestovat veřejně, anť jeho otec, na němž existenčně závisí, by proti tomu asi vyslovil námitky, nechť je manifestuje aspoň sám pro sebe tím, že z roztržitého a nevalně pilného žáka se promění v studenta příkladného,

nenasytně lačného nových poznatků a pravd, v mladého muže hodného svých – o čemž nelze pochybovat – německých předků a svého německého jména.

Těchto několik slov stačilo, aby Míša začal překvapovat své profesory ve třídě, stejně jako udivoval svého soukromého učitele češtiny: podněcován nadšením, absolvoval kvintu s prospěchem výtečným, jako první mezi prvními. Královna lesů, která rušívala svými smyslnými půvaby jeho pozornost, vytratila se z jeho snů, neboť pan Kiesel mu vysvětlil, že toužit po ženách je nedůstojné mladého germánského muže, jsouť ženy, jak správně píše Schopenhauer, tvorové nečistí a neestetičtí, vrtkaví, neschopní velikých činů, klevetiví, malicherní, méněcenní v ohledu fyzickém i duševním, nezbytní, pravda, k udržování lidského rodu, ale nic víc, nic víc; mladý muž, dbalý úcty k sobě samému, udržuj přísnou čistotu tělesnou i mravní a všechnu sílu svých citů soustřeďuj na lásku k své německé vlasti a k přátelům sobě rovným, anebo lepším, než je on. Není to, pravda, snadné, neboť v člověku žije zbytek zvířete, ale čím těžší zápas, tím čestnější a krásnější vítězství. I vyhnal, vypudil, vybičoval Míša Královnu lesů i s jejími neestetickými plnými ňadry a méněcennou okrouhlou tváří ze svého tajného vnitřního života a oddal se plně povznášející, mužné lásce a přátelství k panu Kieselovi, což bylo tím snazší, že Královna lesů byla vzdálená a němá, kdežto Křesel blízký a výmluvný, až přecházel sluch.

Když vyučoval ve třídě, byl pan Kiesel velmi přísný a přivolával bílé čerty častěji než ostatní profesoři, přičemž nešetřil ani svého chráněnce Míšu, neboť chtěl zabránit klevetám, že mu nadržuje; i stačilo, aby Míša upustil na zem pero, aby se zasmál nebo aby vyrušil učitele v jeho výkladu zakašláním, a už tu zazvonění, a už tu čerti s rákoskami; ale Míša snášel rány s radostnou ochotou,

neboť byl to pan Kiesel, pro nějž mu bylo trpěti, a zatímco jeho rysy bývaly zkřiveny – navzdory její fiktivnosti – bolestí, zíral na pana Kiesela, zatímco ho čerti vypláceli, s výrazem horoucí oddanosti; a pan Kiesel, malý, přísný, odhlížel lhostejně k oknu a čelo se mu dmulo pod návalem neodbytných myšlenek.

Míša pochopil, ba víc než pochopil: žíznivě vstřebal a přisvojil si všechno učení, jímž pan Kiesel působil na jeho mladou mysl, nejen jeho tvrzení o fiktivnosti bolesti a zdánlivosti řádu věcí, který ve skutečnosti je řádem našeho ducha, ale i to, co pan Kiesel byl napověděl úvodem k svému výkladu o germánském snu, že totiž veškerá tvářnost světa nás obklopujícího, a dokonce i podoba našeho vlastního těla je jen zdánlivá, a že věci, jež vnímáme, nemají žádné vzezření, nejsou světlé ani tmavé, nejsou barevné ani bezbarvé, nemají tíži, nemají rozprostraněnost, nemají naprosto nic z toho, co nám o nic napovídají naše smysly. Míšův život se proměnil v podivnou fantazmagorii, v níž pouze city, jež choval k panu Kieselovi, byly skutečné; všechno ostatní byl přelud.

– Podle slov bible, učil ho pan Kiesel, – na počátku všeho byla tma nad hlubinou; ale pospěšme si dodati, že na tomto stavu se nikdy nezměnilo pranic a že vesmír je dodnes zahalen temnotou, a bude jí zahalen navždy. Jsme to my sami, již světu dodáváme světlo, je to moc vašich očí, která vytváří v prostoru onu zář, jíž se dáváte oslňovat, když Hélios ve svém majestátu, jak praví náš Schiller, projíždí zenitem v zlatém svém voze. Nikoli slunce, nikoli měsíc, nikoli lampa večerní nás zaplavuje světlem, my sami to činíme. Kamkoli zamíříme svůj zrak, tam zaskvěje se svět v barevné nádheře, ale jen pro nás, a jakmile zrak svůj překryjeme dlaněmi, ihned se vše ponoří v černou temnotu. Zajisté; že vidíme světlo a barvy, má svou příčinu i v něčem, co leží mimo nás, ale toto něco není ani světlé, ani barevné. Zavřete oči a silně si je stiskněte

prsty: Nu, a neměl jste při tom stisknutí silný počitek světla a barev, byť zmatený? A přece, hle, prsty, které přivodily tento počitek, nejsou ani světelné, ani barevné; a právě tak není světelné to, co nazýváme světelným paprskem, aniž je barevné to, co nazýváme barvou. Temný a němý, beztvarý a neznámý je svět kolem nás a jsme to pouze my, kdo jej činíme takovým, jak se nám jeví, my sami jej vytváříme a formulujeme. Tato pravda, ač prazákladní, je naprosto nepřístupná duchům přízemním, duchům postrádajícím germánské subtility – je nepochopitelná rozumářskému Francouzovi, který se vyzná pouze ve světě poměrnosti, ale ne v oblasti absolutna, je odporná Angličanovi, který se slepě drží své empirie, to jest zkušenosti, je vzdálená Italům, kteří od dob, kdy Germáni přestali najíždět na italský poloostrov a osvěžovat zopičelé potomky starých Římanů svou dravou svěží krví, nadobro pozbyli schopnosti myslet, je na deset zámků uzavřena Čechům, kteří vynakládají všechnu sílu svého ducha jen a jen na to, aby udrželi při životě svou lokajskou řeč, ale nemají idejí, jež by touto řečí vyjadřovali. Proto osvojíte-li si toto učení, dokážete tím nejspolehlivěji skutečnost svého němectví; vynasnažím se co nejlépe, abych vám je přiblížil, ale vy mi v tom musíte být nápomocen vší silou svého ducha, veškerou svou vnímavostí.

8

Born tedy i tentokrát byl nucen uznat, že Hana měla pravdu, když se postavila proti tomu, aby Míšu přivolal nazpět do Prahy, sotva se u něho kladné výsledky internátní výchovy začaly projevovat. Zmíněná potěšitelná zpráva, již mu v létě jedenaosmdesátého roku poslal pan Malina, byla toliko první vlaštovkou, prvním

článkem nepřetržitého řetězce zpráv ještě daleko příznivějších. Správa Šedého domu udržovala s rodiči léčených chovanců pilný písemný styk, posílala jim pravidelně čtvrtletní zprávy o prospěchu a chování jejich dětí, a mimoto léčení chovanci sami povinně, pod dohledem psali domů jednou týdně, vždy v sobotu odpoledne, dopisy nejméně o dvou stranách normálního kancelářského formátu, s použitím – aby neroztahovali řádky od sebe – lenochů, správou Šedého domu zdarma rozdílených. Nuže oficiální zprávy, jež dostával Born, byly čtvrtletí po čtvrtletí skvělejší, až se staly oslnivými; k suchým výčtům Míšových výborných přidával pak vždy Pidoll i několik řádků posudků osobních, podle nichž syn Jeho Blahorodí, to jest Bornův, se stává živým dokladem správnosti léčebných metod Šedého domu, chlapcem veskrze vzorným, jehož pokroky učební i mravní plní radostí jeho pěstouny a vychovatele. Nuže snadno si představit, že radovali-li se nad Míšou jeho pěstouni a vychovatelé, jeho otec se radoval s nimi, a radoval se tím víc, že i soukromé dopisy, jež od Míši dostával, zpočátku školácky nudné a jednotvárné, teď týden po týdnu nabývaly větší a větší srdečnosti, uvolněnosti, a svědčily – což bylo jejich nejcennější stránkou – o chlapcově stoupajícím uvědomění česky národním, o jeho rostoucí lásce k rodnému jazyku a k vlasti. – I v tom se zlepšilo mé postavení, napsal jednou Míša, – že český hovor, jehož mi zde dosud bylo dopřáno jen skoupě, teď zaléhá častěji k mému sluchu, neboť nejsem tu už držen pod klauzurou tak přísnou jako v prvním čase svého pobytu ve Vídni. Správa Šedého domu mi dovoluje, abych volně vycházel do města, ovšem jen v doprovodu některého z pánů profesorů, především v doprovodu mého profesora němčiny pana Kiesela, který si mě velmi oblíbil a kterého já také mám velmi rád, protože je původem Pražan, a ač Němec, velmi si váží našeho národa a vede mě k tomu, abych uctíval svou

českou vlast. Nepřestávám Vám děkovati, drahý tatínku, že jste mi umožnil pobyt v Šedém domě. Teprve tady jsem poznal, jak radostný je život vyplněný prací a jak široký obzor se otevře člověku, když pozná krásu vědění. Prosím, abyste vyřídil drahé mamá mé uctivé rukypolíbení a abyste tlumočil tetince Bětuši mé uctivé pozdravy, jakož abyste pozdravoval bratra Ivana a bratra Ladislava, na nějž se velmi těším, až se s ním seznámím. Jsem Váš oddaný syn Michal.

Vskutku v září roku dvaaosmdesátého, povězme zde mimochodem, přivedla Hana na svět chlapečka, jejž Born, veden úvahou, že po dvou jménech ruských by se v jeho rodině mělo zase jednou vyskytnout jméno české, dal pokřtít na Ladislava. Nu a že Míša výtečně prospíval v Šedém domě, že Iványk, tou dobou pětiletý, zdárně si vedl pod pečlivým vedením odborně školené a nejlepšími rodinami doporučované vídeňské chůvy, která náhodou měla stejné jméno jako první chůva Míšova, Annerl – ovšem aby se neopakoval odstrašující případ Míšův, tato Annerl vychovávala Ivana vždy pouze dopoledne a po poledni bývala vystřídávána chlapcovou tetou Bětuší – a že Ladislav jaknáleží se měl k světu u prsu zdatné, lékařským dobrozdáním osvědčené kojné, můžeme říci, že milosrdná nebesa nahradila Bornovi na dětech to, oč jej připravovala na majetku. Čeští Pražané sic už pozapomněli na aféru s arminiáky a Němci na jeho chuchelskou srážku s panem Karlem Hermannem Wolfem, ale obrat jeho závodu ne a ne se zvednout k výši šťastných sedmdesátých let, byť stlačován silou konkurence nových, modernějších závodů. Na nátlak pana Trampoty, který měl na vedení detailního obchodu, jak se nám jeví, daleko pokročilejší názory než jeho stárnoucí šéf, vzdal se Born v těch letech svých oddělení parfumérie, šicích strojů, ohýbaného nábytku a nedobytných pokladen, neboť ve vnitřním městě, na Příkopech a na

Ferdinandově třídě, vznikly speciální obchody, s nimiž v těchto oborech nemohl soutěžit; a Trampota mu domlouval, aby nepřestal na tomto omezení a aby snížil svůj sortiment ještě víc, i býval z toho Born k zoufalosti omrzen. Vídeňská filiálka, již Trampota řídil, dobře prosperovala, ale za cenu ústupků, nad nimiž Bornovi trnulo srdce. Trampota neměl nic z orlího vzletu bývalého Borna, který kdysi, když otvíral svůj krám na Příkopech, snil o dobytí světa, nebo aspoň Prahy. Nemyslil na obchodní paláce, jako o nich snával Born, národnostní otázka mu byla z té duše lhostejná, jeho jediným zájmem byly peníze, zisk. Pod jeho vedením Bornova vídeňská filiálka nadobro pozbyla charakteru elegantní všehojnosti, již Born s námahou udržoval v Čechách, totiž na Příkopech, na Vinohradech a v Rychlebově, kterážto všehojnost měla podle jeho koncepce být náběhem k takovému obchodnímu mikrokosmu, jehož výsostnými vzory byly obchodní domy pařížské; v Trampotových rukou závod v Elisabethstrasse z bývalé přepychové galantérie, jíž býval v době slávy Císařských fialek, stával se pozvolna střízlivým obchodem s potřebami pro kuchyň a pro jídelní stůl, nic víc. Žádné památníky zdobené bronzem a plyšem, žádné hrací skřínky a hudební nástroje, žádné lustry, nástěnné ozdoby, umělé šperky, potřeby pro salónní kouzelníky, žádné parazoly, deštníky, špacírky, ruské čaje, fotografické aparáty, hodiny, lampy, lustry, vějíře, nic nic z toho všeho; zato tím větší výběr hrnců a kastrolů, kuchyňských patentů, jídelních příborů, porcelánu, skla.

– Inu, člověk musí koukat, odkud fouká vítr, říkal Bornovi, který s ním za svých občasných výletů do Vídně vedl zmrzující a nikam nevedoucí spory. – Je doba specializace, a tak se musíte specializovat taky.

– Vy tomu říkáte specializace, namítal Born, – já tomu říkám zasypávání zlatých dolů a podřezávání větve, na které sedím. Dobrá,

pustil jsem parfumérii, dobrá, pustil jsem ohýbaný nábytek, ale dál už ani krok. Obchod už častokrát vázl, už jsem zažil leckterou krizi, ale nikdy jsem ji nepřekonal tím, že bych byl omezoval a ochuzoval výběr zboží, nýbrž naopak tím, že jsem objevoval nové a nové artikle a že jsem přivážel z ciziny věci, které tu ještě nebyly.

– Dělejte to, prosím, dál, na to pan Trampota, zdvořilý, ale tuhý. – Dělejte to, prosím, dál, ale vozte jen artikle, které patří do našeho oboru. Nevozte žádnou juchtu, protože na to jsou už speciální obchody s kůžemi, žádné lněné semeno, protože na to jsou speciální obchody se semeny, ale nové příbory, jaké tu ještě nebyly, nové porcelány, nové druhy skla, nové kuchyňské patenty, nové nože, nové formy na pečivo, nové ždímačky, nové vzory, nové tvary, aby lidi čubrněli. Nedívejte se na mne, prosím, jako na vraha, a nemyslete si, že si pro nic za nic stavím hlavu. V Praze to možná nějaký časek můžete dělat po svém, ale ve Vídni to už nejde. Jak jsem měl, řekněte mi, udržet třeba hudební nástroje, když na samé Kärntnerstrasse jsou dva speciální obchody s hudebními nástroji? Jak udržet špacírky, když existují speciální obchody s potřebami pro pány? I speciální obchody pro salónní kouzelníky už ve Vídni existují, pane šéf. O umělých klenotech ani nemluvím, a prodávat u jednoho pultu čaj a u druhého vějíře, to už tady je hotový nesmysl. Tak se držím pekáčů a talířů a hledím, aby nás v tom oboru nikdo nepředstihl, a na vašem místě, pane šéf, bych to v Praze dělal taky tak.

Chtěje podchytit jeho nesporný talent a přesvědčit ho přitom o správnosti svých názorů, Born ho na vlastní útraty poslal do Paříže; a pan Trampota se vrátil stejně tuhý, jako byl, poučený, ale nenadšený.

– Takový pařížský obchodní dům, sdělil Bornovi, – není vlastně nic jiného než padesát šedesát speciálních obchodů na jednom

fleku, pod jednou střechou. V jednom patře je speciální obchod s dámskou konfekcí, v jiném s pánskou konfekcí, v jiném patře třeba s hračkami pro děti a tak dál. Ale aby tam někde u jednoho a téhož pultu prodávali paraplata a kolečkové brusle a špičky na cigarety a polštářky na šití a medailóny a šachy a pantofle, tak jak to račte dělat v Praze vy, pane šéf, to na mou duši nedělají nikde.

– A nic jiného jste v Paříži neviděl? na to Born chladně, s převahou, sarkasticky.

A pan Trampota jen suše pokrčil rameny; patrně nic jiného v Paříži neviděl, ale nehanbil se za to.

Byl omezený, přízemní, ale co naplat, úspěchy měl, a Born, když s ním hovoříval, míval trapný dojem, že se tu opakuje něco, co tu už před čtvrtstoletím bylo, když se potýkal s copařstvím a konzervatismem svého bývalého vídeňského šéfa, pana Maxe Jessela; historka byla tatáž, ale karty obrácené, neboť tím konzervativním copařem, bránícím se náporu snaživého mládí, teď byl on sám, Born. A připomínal si s tísní, že ani pan Trampota už není tak docela mlád, jak se Bornovi – následkem nesmírné rychlosti, s jakou plynul tok času – zdálo, a že už vstupuje do let, kdy on, Born, začínal myslit na to, že dost dlouho obětoval své síly cizím zájmům, a že je na čase, aby se stal svým pánem.

Takto trápen starostmi a nespokojeností se sebou samým, rád za svých návštěv Vídně sedal večer do fiakru, aby zajev do Šedého domu, vyvezl na dobrou večeři svého vyléčeného nejstaršího syna a aby se potěšil jeho krásou, dobrým chováním a bystrostí. Divné to obraty, myslíval si Born, když s ním sedával v přepychové jídelně hotelu Astoria, v němž bydlil; Míša býval jedinou skvrnou na mém nebi, a teď je najednou z jeho hvězd nejsvětlejších.

Všechno se na něm změnilo k lepšímu; jeho drobná, hezká tvář sice připomínala jeho matku stejně živě jako dřív, ale Bornovi to

už nebylo nepříjemné, neboť si počínal uvědomovat, že ona léta, kdy Líza ještě žila, byla nejlepší dobou jeho života. Čistý, uhlazený, elegantní ve svém černém obleku, jejž mu Born dal zvlášť pro tyto večery ušít u dobrého krejčího, sebejistý, zdvořilý, úsměvný, Míša vypadal jako syn lorda, vycepovaný v Oxfordu, a Born na něm mohl nechat oči; inu, má krev, myslil, a dobrá výchova. Ano, výchova ho udělala takovým, jaký je. A teď ať mi povědí páni socialisté, jak si to představují s tou rovností lidí: Kdopak si to může dovolit, aby svému dítěti poskytl takové podmínky, jaké jsem já poskytl Míšovi?

– Ale přece kdybys chtěl, řekl mu jednou, – mohl by ses beze všeho vrátit domů. Mamá by už jistě nic proti tomu neměla. Ona tě v jádře má ráda, Míšo, víc, než si myslíš, a teď když jsi napravil své zlozvyky, jistě by ji potěšilo, kdybys byl zase mezi námi.

– Já ji mám také rád, tatínku, odpověděl Míša, upřímně obraceje na otce svůj čistý jinošský zrak. – A Ivánka mám také rád – ani nevíte, kolikrát večer jsem ho navštívil, když jsem s ním byl sám doma, a díval jsem se na něho, jak hezky hají.

– Nuže: chtěl by ses vrátit domů? zeptal se Born dojat.

– Domů ano, ale ne na pražské gymnasium, řekl Míša. – Proto vás prosím, tatínku, abyste mě nechal až do maturity tady. V Praze nás bylo ve třídě čtyřicet, tady je nás jen devět, a napřesrok nás bude asi jen osm, protože jeden z mých spolužáků, jak se zdá, propadne. Každý náš učitel se každému věnuje tak, jak by to na jiné škole nebylo možné. Ještě rok, tatínku. Prosím, nechte mě v polepšovně ještě rok.

– Jak si přeješ, řekl Born. – Ale nemluv o polepšovně, říkej internát.

Toto se dělo onoho roku osmdesátého třetího, kdy po dvou stech letech klidu strašlivě vybuchla sopka Krakatoe ve Východní Indii. Rány, jež provázely její zuření, byly největšími detonacemi

slyšenými v dějinách lidstva; příbojové vlny, vzduté dopadem vymrštěných mas popela a lávy, smetly z pobřeží na čtyřicet tisíc lidí; mraky sopečného prachu, rozmetané po celém světě, vyvolávaly v průběhu celé příští zimy při východu a západu slunce světelné efekty mnohdy tak silné, že i v tak vzdálených místech jako v Londýně a Chicagu propadali lidé panice, neboť měli za to, že město bylo zachváceno požárem.

9

Na podzim roku osmdesátého čtvrtého, právě když vstoupil do oktávy, nastal v Mísově životě nepříznivý obrat. Začalo to příhodou, zdá se nám, všední, avšak v ustrašeném prostředí Šedého domu neslýchanou; na záchodě, jehož užívali primáni, sekundáni a terciáni, objevil se jednoho všedního rána před koncem měsíce září křídou provedený nápis tohoto znění: *Franz Joseph is a Ochs*, což znamená po česku: František Josef je vůl.

Krotká to myšlenka, nenové to prohlášení, byť, jak jsme si už všimli, císař František Josef, neznámo, jak k tomu, chudák přišel, nejuráženější osobou říše: na urážky císaře bylo v rakouském trestním zákoníku pamatováno zvláštním paragrafem. Ale v Šedém domě zapůsobil tento nápis jako bomba, zachvěli se léčení chovanci, nadáliť se ihned, a to právem, přísných vyšetřování a krutých represálií, a zachmuřili se učitelé, neboť jim bylo jasno, že bude nesmírně těžko odhalit viníka, čímž autorita učitelského sboru utrpí nenapravitelnou újmu. Pan školní rada Pidoll odevždy dbal toho, aby léčení chovanci byli přísně vzdalováni všech zájmů politických; nuže, jakpak se mohla v zdech Šedého domu zrodit ona politická idea, již nápis vyjadřoval? Kdo byl ten bídník? Podle

vídeňského „is a“ namísto správného „ist ein“ se dalo soudit na domorodce; pan Kiesel však soudil, že to je neobratná kamufláž a že pachatelem je určitě jeden z šesti Čechů, navštěvujících tři nejnižší třídy Šedého domu. Soudil tak podle výrazu Ochs, to jest vůl, neboť vůl jest nadávka specificky česká; ve Vídni se jí sice užívá také, ale ne tak houfně a bezprostředně jako v Čechách; Vídeňák by prý v tomto případě užil spíš slova Vieh, Trottel a podobně. Vyslýcháni tedy Vídeňáci, ale bez výsledku, vyslýcháni Češi, ale také bez výsledku, vyslýcháni nakonec všichni primáni, sekundáni a terciáni bez rozdílu, hrozeno, slibováno, domlouváno, ale vše marno; nepřiznal se nikdo. Po dvou dnech pilného vyslýchání rozhodnuto, že všichni žáci, již zhanobeného záchodu používali, nevinní a neznámý viník mezi nimi, dostanou po deseti ranách rákoskou na zadek, a bílí čerti, klnouce na tento nečekaný přírůstek práce, vyhrnuli si rukávy.

Zatímco pak do sborovny zaléhal nářek trestaných mláďátek, učitelé, nespokojeni výsledkem svého úsilí, rozhovořili se o mravní a filosofické stránce případu v té chvíli likvidovaného.

Pak doktor Kemény mínil, že není třeba se nad touto aférou chmuřit, jeť naopak potěšitelné, že konečně, ach, zaplaťpánbůh za to, jeden z těch pervertovaných a předčasnými neřestmi prolezlých degenerátů, svěřovaných péči Šedého domu, se dopustil činu, jakého se dopouští zdravý, svobodný kluk vídeňské ulice; malování hanlivých nápisů na stěny jest zajisté činnost přiměřenější dětskému věku než mučení zvířat a podobně.

Pan školní rada ředitel Pidoll projevil ochotu souhlasit s tímto vývodem, pokud by šlo o hanlivé nápisy všeobecně, například takové, jimiž se děti tupí mezi sebou vzájemně; tento hanlivý nápis však napadá osobu císařovu, a nad tím je třeba se vážně zamysliti. Všimněme si této zajímavé okolnosti: rodiče chovanců Šedého

domu jsou vesměs lidé bohatí, nebo přinejmenším zámožní, tedy lidé, již nemají nejmenší příčiny si stěžovat na hospodářské poměry rakousko-uherské a mají naopak všechny důvody, aby byli s vládou Jeho Veličenstva jaknáleží spokojeni. Z domova si tedy neúctu k císaři neznámý pachatel nepřinesl; od učitelů v Šedém domě slyšel o císaři, pokud o něm od nich vůbec něco slyšel, zajisté a doufejme jen to nejlepší; nuže odkud, nechť mu, Pidollovi, páni kolegové řeknou, odkud se v něm vzala?

– Odkud? Patrně ze vzduchu, ozval se pan Kiesel, ostrý, sebejistý a pohrdavý. – Ano, slyšeli jste dobře, ze vzduchu. Nezdá se vám, že vzduch v této říši je prosycen nespokojeností a neúctou k vládě, k státní resoně Rakousko-Uherska, a tudíž i k osobě samého císaře? I když se procházím lesem, vdechuji kromě vůně jehličí a mízy pach nevůle, mrzutosti a beznaděje; a tak je tomu v celé říši. Všichni národové tohoto nepřirozeného konglomerátu, zvaného císařství rakousko-uherské, něco chtějí – Němci chtějí splynout s říší velkoněmeckou, Češi chtějí samostatnost nebo aspoň autonomii, Italové chtějí být přivtěleni ke království, a tak dále – jen císařství rakousko-uherské už nechce nic než existovat, udržet se, být, a to je věru málo: také sešlý stařec, který splnil všechny své životní úkoly, pokud jaké měl, zpravidla nechce už nic než udržet aspoň chvíli ještě svou klopotnou existenci, než se jeho tělo rozpadne a přejde v jiné existenční tvary.

Zatímco pak Kiesel takto hovořil, pan školní rada ředitel Pidoll, zdálo se, povyrostl, neboť se napřímil v páteři jindy poněkud ohnuté a povytáhl krk. Doktor Kemény, zřejmě pobaven, seškvířil své mongolské oči a katecheta, který u okna četl breviář, hlasitě sklapl knížku a zavrzal židlí, na níž seděl.

– Jádro vaší myšlenky, pane kolego, je velmi zdravé, řekl. – Vidím s potěšením, že odmítáte blud Montesquieuův, který mylně má

za to, že obecným účelem států je pouze zachování sebe samých, ale nemáte pravdu, když srovnáváte náš stát rakousko-uherský se starcem nad hrobem se klátícím. I my křesťané sice mluvíme o dětství, jinošství, mužství a stařeckém marasmu národů, ale to, co platí o národech, neplatí o státech: národ, toť útvar organický, a tudíž božský, kdežto stát, i když posledním jeho účelem jest sláva boží, jest dílem činnosti a přirozenosti lidské. Stát jakožto nedokonalý útvar lidský může zaniknout revolucí nebo válkou, ale nikoliv smrtí přirozenou, jíž zanikají živé organismy.

– Prosím, abyste mě laskavě ušetřil svého kněžského povídání, řekl pan Kiesel, – a povězte mi raději, jaký tedy je podle vás, až na tu slávu boží, účel nebo poslání tohoto státu.

– Nemohu vyhovět oběma vašim přáním současně, řekl velebníček vlídně, neuražen, – a ušetřit vás svého kněžského povídání, odpovídaje přitom na vaši otázku po účelu a poslání tohoto státu. Pokusím se vám tedy vyhovět kompromisem, totiž tak, že ve své odpovědi budu stručný. Sláva boží zajisté má být posledním účelem státu, ale jeho bezprostředním účelem budiž veřejné blaho pozemské, to jest zajištění takových podmínek, aby pokud možno všichni členové státu mohli svobodně dosíci onoho pozemského blaha, které pomáhá dosíci blaha věčného.

Pan Kiesel opovržlivě frkl a zaluskal prsty.

– Tyto podmínky ovšem, pokračoval Paternoster, – bývají u různých států rozličné, neboť jsou vždy závislé na rozmanitých okolnostech náboženských, národnostních, hospodářských a politických. Nuže, naše zvláštní postavení mezi říší německou a ruskou, jakož i pestrost národností činí odpověď co do charakteru podmínek, jejichž zajištění jest státním účelem monarchie rakousko-uherské, poměrně snadnou. Státně politickým posláním této říše jest ochrana katolických národů podrobených její svrchova-

nosti před pravoslavným panrusismem a protestantsky pruským pangermanismem.

Pak Kiesel řízně vstal a mlčky odcházel ze sborovny, ale než vyšel ze dveří, ještě se vztekle obrátil ke katechetovi a zvolal:

– Než abych poslouchal takové nechutnosti, uchýlím se raději k hrdinům, kteří právě teď trpí za to, že někdo se v tomto domě odvážil veřejně vyhlásit něco rozumného. Věru snášet řeči o tom, že posláním tohoto německého státu je ochrana neněmeckých národů mu podrobených před rozmachem velkoněmecké říše, toť odpusťte, nad mé síly.

Bouchl za sebou dveřmi, a ve sborovně nastalo ticho, rušené jen funěním oteklého páně Pidollova nosu.

– Bylo mi hned nápadné, že písmo, kterým byl ten proticísařský nápis proveden, je jaksi příliš úhledné, řekl pan doktor Kemény. – Nehledíc k stránce pravopisné: náš tercián, a tím spíše sekundán nebo primán, by i v takové krátké větě udělal aspoň jednu pravopisnou chybu, napsal by Ox namísto Ochs nebo Josef namísto Joseph. No, a teď to tu máme.

– Co tím chcete říci? zeptal se pan školní rada Pidoll utrápeně, neboť se bál nových, jak tomu říkal, duchaplností.

– To je přece jasné, řekl doktor Kemény. – Radoval jsem se předčasně: autorem hanlivého nápisu není nikdo z našich degenerátů, nýbrž Kiesel sám. Udělal to jednak z politického přesvědčení, jednak ze sadismu. Dívám se na něho dlouho a ostře: čtyřicet procent výprasků, udílených v tomto domě, připadá na jeho účet. Když Kiesel vyučuje, dozorci hlídkují před dveřmi jeho třídy, aby se nezdržovali stálým běháním sem a tam; v jeho hodinách se věnuje víc času bití než učení. Přičinit se o to, aby žáci ze tří tříd najednou dostali výprask, toť jeho styl, to mu hoví. Pozoroval jsem jeho reakce, když k nám zaznívál pleskot ran a nářek – ujišťuji vás,

pánové, že se mu při tom chřípí chvělo rozkoší. Úchylný člověk vychovatelem úchylné mládeže, to se nám, pánové, zase jednou povedlo.

– Úchylný, neúchylný, to jsou samé duchaplnosti, řekl s nevolí pan školní rada ředitel Pidoll. – Ať si je pro mne za mne úchylný, ale ať je nezaučuje do protidynastické politiky, o to mi jde. Podívejte se třebas na takového Borna: nadaný chlapec, hezký chlapec, pilný chlapec, a k tomu všemu normální chlapec, takže nebýt toho, že našemu ústavu se pořád fatálně nedostává prostředků, byl bych ho už dávno spánembohem poslal domů, ale s Kieselem je jedna ruka, a dovedete si představit, co od něho asi slyší. Jak k tomu přijde pan Born, takový slušný, vážený člověk, takový pořádný rakouský občan, aby se za jeho poctivé peníze jeho syn u nás takhle kurvil?

Zaleknuv se silného slova, které mu v rozhořčení mimoděk uklouzlo, pan školní rada Pidoll odhlédl ke katechetovi, ale ten nedotčen, vážně kýval na souhlas.

– Tak, tak, řekl. – Jsem docela vašeho mínění, i pravím, že je nejvýš na čase poděkovat se mu za jeho služby a ohlédnout se po jiném němčináři. Běda člověku, pravil Pán, skrze něhož dochází k pohoršení. A svatý Pavel praví výslovně: V ničem nezavdávejte podnět k pohoršení, a služba vaše buď bez úhony.

– To je těžká věc, namítl pan školní řada Pidoll, – Kiesel má za sebou tuze velikého strýčka, svobodného pána von Prandau, člena panské sněmovny a ministerského radu na ministerstvu vnitra.

– Když už mluvíme o strýčcích, na to Paternoster, shlížeje sklopenýma očima na své bílé kněžské ruce, složené v klíně, – ani já nejsem bez strýčka. Je to farář od svatého Bartoloměje, Kalvarienberggasse, věrný služebník církve, muž bezúhonný, štědrý

podporovatel chudých a bezpomocných a nadšený šiřitel slova božího.

– Nepochybuji o výtečných vlastnostech vašeho pana strýčka, na to Pidoll, úkosem se dívaje na katechetovu klidnou tvář, – ale nezdá se mi, že jeho váha by obstála u srovnání s váhou strýčka Kieselova.

– Váha strýčkových zásluh před Hospodinem je nesmírná, na to Paternoster. – Mimoto je osobním zpovědníkem jisté zbožné paní Marie von Specht jménem, která je rodnou tetou jednoho z našich chovanců a velmi se zajímá o jeho osudy a jeho prospěch. Tímto chovancem je mladý Born, o němž jste se právě ráčil, pane řediteli, zmínit. Nu a manžel Bornovy tety, svobodný pán von Specht, je také členem panské sněmovny, a mimoto odborový přednosta na ministerstvu kultu a vyučování; a Bornova teta, která má na svého kmetského manžela veliký vliv, dojista by byla pohoršena, kdyby zvěděla, že její synovec byl v Šedém domě nadále svěřován péči muže, jehož protidynastická nenávist jde tak daleko, že jí dává volný průchod hanlivými nápisy na stěnách.

Tak se stalo, že Míša byl odtržen od svého jediného přítele, od svého milovaného učitele a rádce, od muže, který způsobil revoluci v jeho duši a jehož zásluhou zmizel výraz trvalé omrzelosti z jeho tváře. Míša plakal, když se loučili, a zdálo se mu, že mu srdce nutně musí puknout, ale pan Kiesel mu dovedl jeho žal vymluvit, stejně jako mu svého času vymluvil pocit tělesné bolesti.

– Nepropadejte malomyslnosti, můj mladý příteli, řekl, zatímco mu tiskl mužně pravici, – nepropadejte malomyslnosti, nechcete-li se na mně dopustit nejhorší zrady. Domníval jsem se, že se mi podařilo vychovat z vás Němce; nuže, pamatujte na to, že Němec dovede hrdě čelit ranám osudu, že nepodléhá lítosti a usmívá se svým ztrátám. Dovedete-li to také, je dobře; nedovedete-li to, je

zle, všechno, co jsem vám kdy řekl, bylo řečeno do větru, léta, jež jste strávil v mé blízkosti, byla strávena nadarmo a naše přátelství nebylo přátelstvím, neboť jste je poskvrnil, jak pravím, zradou. Prožívejte teď o samotě svůj germánský sen, ale prožívejte jej stejně intenzívně jako v dobách, kdy jsem byl s vámi. Nepolevujte na své píli žákovské; polevíte-li, zradil jste mě. Nikomu nic neprozrazujte z povahy učení, jímž jsem působil na vaši mysl: prozradíte-li, zradil jste mě. Nepozbývejte své životní a názorové jistoty, již jsem vám vpravil: pozbudete-li jí, zradil jste mě. A pamatujte, že rozcházíme-li se nyní, nerozcházíme se navždy; a až na vás dolehne nejhůř tíha vaší nenadálé samoty, rozhlédněte se, a aj, vždyť já tu stojím opodál, kladu svou pravici na vaše rámě a pravím: Hlavu vzhůru, mladý německý muži, a dokaž, že jsi jedním z nás.

Pak odjel, a Míša, nechtěje ho zradit, choval se statečně a učil se pilně dál, ale přece nedovedl zatajit svůj stesk natolik, aby si ponuří jeho spolužáci nepovšimli jeho pobledlosti, zarudlosti jeho očí a podivného výrazu ulekané bezradnosti, jež ho zachvátila, když občas, ať říkal pan Kiesel co říkal, procitl ze svého germánského snu a nanovo vědomě se octl v studeném reálném prostředí šedivého hrobu, obydleného potměšilými poloblby. I bylo mu navíc všeho ještě snášet surové pošklebky sadistického tlusťocha Frankfurtera, násilníka von Scharfensteina, který až do maturity spával v drátěné kleci, epileptického albína Žebrowského a jiných kreténů, již všichni šťastni, že objevili – jak se zhovadile domnívali – Míšovu Achillovu patu a že ho mohou strhnout z výšin jeho za vzor jim dávané dokonalosti, naparovali se před ním, jako by k tomu měli právo, svou plnokrevnou mužností a trápili ho nechutnými narážkami, dohady a šprýmy. A pan Kiesel jako by byl zmizel na dně Dunaje – odešel a ani řádku nenapsal, kde je a co se s ním děje, zda přešel ve Vídni na jiný ústav, zda se vrátil do

rodné Prahy nebo zda ho osud zavál do jiného kouta mocnářství; vytratil se jako stín, odtáhl i se svou cereviskou a se svými šavlemi, jež zdobívaly stěnu jeho pokoje na konci krátkého křídla tak ladně, a jediná památka, jež po něm v Šedém domě zbyla, byla ukryta v chlapcově bolestném srdci.

Udělal-li Míša za těchto okolností maturitu s prospěchem výtečným, byla to nejen zkouška dospělosti, již tu složil, ale i zkouška jeho němectví, panem Kieselem mu uložená, zkouška jeho germánské hrdosti a odolnosti, již absolvoval na eminenc. I bylo mu tehdy plných jedenadvacet let, jeho bratru Ivanovi pak necelých osm, a Ladislavovi šlo na třetí.

KAPITOLA DRUHÁ
Strýcové a tety

1

Přibližně v oné době počal Born naplno ustupovat, aniž si snad toho zprvu byl vědom, trvalému domluvnému nátlaku pana Trampoty. Na podzim roku osmdesátého čtvrtého navštívil Mezinárodní výstavu zdraví v Londýně a objevil tam mnoho zajímavých novinek, které mocně podnítily jeho obraznost, v posledních dvou letech ochablou a omrzelou, mnoho pozoruhodných vymožeností, jež kromě své poutavosti měly tu přednost, že spadaly do speciálního oboru praktických potřeb pro kuchyň a stůl, jejž pan Trampota firmě J. Born přísně vymezil.

Byly to především novodobé hygienické smetáky, jakési duté pojízdné skřínky, opatřené holí a skrytým vřetenovým kartáčem, který se při pohybu skřínky po parketách a po kobercích samočinně otáčel a vhazoval prach a nečistotu do jejího nitra; dále sifonové láhve, v nichž si každý mohl pomocí bombičky se stlačeným plynem po domácku vyrobit sodovku z obyčejné pitné vody, a konečně překrásné kuchyňské sporáky značky *The Household Treasure*, Poklad domácnosti, barokního tvaru, s dvěma troubami, kamnovcem a čtyřmi pláty, zařízenými i pro přímý oheň. Tato roztomilá plotýnka, doporučená Kensingtonským komitétem dam a odměněná desítkou zlatých, stříbrných a bronzových medailí, Bornovi učarovala. *–Žádné trápení s plotnou více*, ihned koncipoval reklamní text, zatímco se skláněl nad její litinovou barokní hrudí, *– konec s mrháním palivem a vymetáním sazí! Vařte*

jen na našem Pokladu domácnosti, napodobeniny s odporem odmítejte!!

Nakoupiv hygienických smetáků, sifonů a Pokladů domácnosti, vracel se domů spokojen, jist, že tentokrát bude přísným panem Trampotou pochválen; a stalo se. Ale to byl jen začátek proměny firmy. Poznamenali jsme už jinde, a právem, že Born byl v podstatě básník, a jakožto básníkovi mu bývalo třeba vnějšího popudu, který by ho uvedl v stav inspirace a přiměl ho k činu. Kde nepomáhaly domluvy racionalistického pana Trampoty, pomohl hezoučký tvar litinového přenosného sporáčku, důmyslná konstrukce skříňového smetáku a nakonec ještě tupý výraz nástěnné koňské hlavy z falešného bronzu, na níž jednou spočinul zrakem, když konal svou denní obchůzku bedlivého obchodníka. Aj, pomyslil si, ta hlava tu už straší *dlouho*! Přimhouřiv oči, vzpomínal, jakže to dlouho, i uvědomil si, že v krámě už visí asi deset let, ale před těmi deseti lety že visela u něho v bytě, v Eliščině třídě. Tenkrát bývaly jeho pokoje přijímací i obytné přebohatě vyzdobeny takovýmito dekoračními předměty, nejen koňskými hlavami, ale hlavami psími, mořskými pannami, sloupky, zlacenými talíři, umělými parohy, skřínkami a drapériemi, až se jeden mladý malíř – jmenoval se Liebscher, však jsme se o této příhodě kdysi už zmínili – dopálil a drsně Bornovi domluvil v ten smysl, že ve věcech vkusu méně bývá více, a jakže může Born sám sebe považovat za kulturního člověka, když nemá ve svém bytě kousek místa, kde by se dal pověsit pořádný obraz. Ač bolestně pohoršen, Born tenkrát uznal oprávněnost bohémovy domluvy a uposlechl jí, ale ne doslova; malíř mu totiž doporučil, aby ten neřád, čímž mínil Bornovy ozdobné předměty, vyhodil, a on je namísto toho kus po kuse dopravoval nazpět do svého obchodu na Příkopech, z něhož je původně byl do svého bytu přinášel.

Za deset let se nikdo nad ním nesmiloval! myslil si. Podíval se na cenovku, nalepenou na větřící koňovo ucho, a shledal, že jeho cena už byla dvakrát snížena – původně stál dvanáct zlatých, pak osm, nyní šest. Ne! Zlatku ať stojí, rozhodl Born, cítě, že mu do hlavy stoupá krev, ba co dím, zlatku: padesát krejcarů, a když ho ani pak nikdo nekoupí, ať ho pan Nehera odnese na Eliščin most a utopí ho ve Vltavě jako štěně.

Po čtyřech letech deprese, jež začala aférou s arminiáky a dobrodružstvím v Chuchli, našel Born tímto rozhodnutím opět sám sebe. Nebyl to ovšem jen náhodný pohled na hloupou koňskou hlavu, který podnítiv v něm bývalého podnikavce, pohnul ho k největší výprodejní akci, jakou kdy Praha poznala, a ke gruntovnímu přebudování svého závodu, ale také radost z dokonalého Míšova vyléčení, a na místě nikoli posledním zdravé uspokojení z toho, že právě tehdy došlo na jeho slova, jimiž se před lety, ještě před Míšovým odjezdem do Šedého domu, marně přimlouval za zřízení silného ústředí českého peněžnictví, které by v dobách krize bylo oporou českým finančním podnikům. Ke krizi, jíž se Born tehdy obával, došlo čtyřiaosmdesátého roku, kdy v důsledku překotné nadprodukce začaly klesat ceny cukru. Byla to kalamita jen přechodná a dílčí, ale stačila, aby banka, v níž Born byl angažován nemalou částí svého jmění, Česká společnost pro úvěr pozemkový, tak řečená Bodenkreditka, pozbyla dechu, neboť hlavním předmětem její činnosti bylo zakládání a financování nových cukrovarů; a protože vídeňské peněžní ústavy, na něž se Bodenkreditka v tísni obrátila, odmítly jakoukoli pomoc, a že i česká Živnostenská banka sama měla co dělat, aby krizi překonala, Bodenkreditce nezbylo než vyhlásit konkurs. Bylo to krátce potom, kdy byla s ohromným nákladem vyzdobila a upravila svůj nový palác v Jindřišské ulici; samo zavedení elektrického osvětlení stálo téměř sto tisíc zlatých.

Pro Borna vlastence to byla zarmucující událost, neboť Bodenkreditka byla česká banka, ale ne tak pro Borna obchodníka a podnikavce, byť se včas ještě, jsa dobře informován, svých akcií Bodenkreditky zbavil, a nabyl mimoto práva, aby pohlédnuv do krátkozrakých očí profesora Albína Bráfa, nastávajícího zetě předáka staročeské strany doktora Ladislava Riegra, řekl mu vyčítavě: – Inu, já to předvídal, já to říkal. – A Born, rozumí se, toho práva využil s nečekaným prospěchem; ale o tom později.

Vraťme se nyní k zmíněnému gruntovnímu přebudování jeho závodu, především k obrovitému výprodeji ozdobného, galanterního zboží, k onomu senzačnímu *ausfrkaufu*, jak říkala nebožka paní Valentina, rozhlášenému ve všech novinách a časopisech nákladnými inzeráty, nadepsanými: *Okrášlete zdarma svůj byt! Žádné holé stěny více! U firmy J. Born se otevřel roh hojnosti!*

Tak, tak, u firmy J. Born se otevřel roh hojnosti, i sypaly se z něho švýcarské domečky a amórkové gratulanti a těžítka a aparáty pro nedoslýchavé a neviditelné síťky na vlasy a vodní dýmky a anglické gumáky a anglické šle a lampióny a žertovné stříkací prstýnky a kapličky s figurkami Cyrila a Metoděje a oleje proti omrzlinám a skládací pulty na noty a divadelní kukátka a psí košíky a stereoskopy a schránky na dopisy a hrací karty a smuteční pásky na cylindry a tak dále bez konce, všechen ten neuvěřitelně rozmanitý – jak se říkalo v obchodnickém nářečí – póvl, nashromážděný za dvacet let Bornova rozmarného obchodního podnikání v regálech, na půdách a ve sklepech, centy sádrového a kovového a papírového a majolikového a koženého haraburdí, hromady bujných výstřelků vídeňského, pražského a berlínského nevkusu, prales zbytečnosti. Otevřel se roh hojnosti a sypalo se z něho všechno, co nepatřilo do kuchyně, do spíže a na jídelní stůl a co nespadalo pod heslo *Vše od sporáku po vidličku*, jež Born pro

novou éru svého obchodního podnikání v samotě svého kontoru sesumíroval, vše, co se vymykalo nastávající jeho specializaci; sypalo a sypalo se týden, deset dní, čtrnáct dní, sypalo se zprvu bouřlivě, pak pomaleji a pomaleji, až nakonec sypání ustalo, byl' roh hojnosti vysypán. Ano, vysypán byl, byl prázdný, dutý, nic v něm – nic, s výjimkou jednoho předmětu, jejž nikdo nekoupil, nad nímž se nesmiloval ani nejzuřivější chamtivec, ač jeho původní spravedlivá cena osmdesáti byla v Bornově velkovýprodeji snížena na třicet, pak na dvacet a nakonec na deset zlatých. A přece byla to věc hodná podivu a zájmu, poctivé dílo desítek obratných dělných rukou, tovar důmyslně sestrojený z nejdražších materiálů, úhledná skřínka, obsahující vše, čeho je třeba elegantnímu pánovi na cestách. Inu, v Praze tehdy patrně nebylo elegantních pánů, hodlajících se vydat na cesty, a proto i když se z Bornova rohu hojnosti vysypali všichni amórkové gratulanti a buldočí tlamy, tento nádherný a v jistém ohledu dojímavý praděd novodobých necesérů osiřel, zhrzen, nepovšimnut. Born užuž chtěl nařídit panu Neherovi, aby tu nepotřebnou, nikomu dobrou věc shodil z Eliščina mostu a utopil ji jako štěně, ale naštěstí ještě včas pozorně nahlédl do jejího nitra a podivil se jemnosti a vtipu jejího uspořádání; dal tedy skřínku opatrně dopravit do svého bytu a tam ji choval pod pohovkou v hudebním salónu až do konce svých dní. Po smrti jeho přešla v majetek jeho nejmladšího syna Ladislava, kterýž ji za našich časů předal svému jedinému synovi, Cyril Ladislav jménem. Je tedy skřínka, tento absurdní plod hravé vynalézavosti devatenáctého století, v soukromém držení rodiny Bornů dobrých už pětasedmdesát let, a za tu dobu pětasedmdesáti let byla otevřena a prohlédnuta sice jen několikrát, ale se stoupajícím úspěchem. Tolik úvodem a omluvou k nastávajícímu malému vybočení z cesty dlouhého tohoto vyprávění; věru nelze mi odolat

pokušení, abych se vší přesností a názornou zevrubností nepopsal, i když tím pozdržím spád příběhů, ten vážně se tvářící pozůstatek starých časů a abych nevzdal opožděný hold oněm neznámým a do stínů propadlým, již jej kdysi dávno vyrobili dojista přesvědčeni, že někomu bude prakticky sloužit a že někoho bude provázet na pouti životem jako předmět potřeby, nikoli jen údivu a pobavení. Myslili to poctivě ti neznámí, a také, jak uvidíme, poctivě svůj úkol provedli.

2

I jest, ta skřínka totiž, jedenadvacet centimetrů vysoká, půl metru široká a jedenatřicet centimetrů hluboká a váží dvaadvacet kilogramů. Sdělána je z leštěného dřeva mahagonového a na hranách bočních a hořeních chráněna vkovanými niklovými pásky. I ve středu víka je niklová destička tvarem připomínající štít erbu, ale ta, lze soudit, neslouží k ochraně, ale k tomu, aby si do ní cestující majitel skřínky dal vyrýt své jméno, potažmo znak svého rodu; z uvedeného nedostatku cestujícího majitele k tomuto opatření nikdy nedošlo, a už asi nedojde. Boky skřínky jsou opatřeny důkladnými niklovými uchy, zabroušenými tak, aby ve stavu klidu, sklopena, dokonale zapadala do svých jímek, vdlabaných do dřeva, a aby hladkost skřínky nebyla ničím porušena. Vskutku není porušena – ucha sedí ve svých žlábcích tak dokonale, že potmě je nenahmatáš, naslepo nevyhmatáš; žel, když je vztyčíš, nemůžeš je pro jejich nadmíru ostré hrany uchopit bez nebezpečí, že se pořežeš.

Vsuňme teď do dírky, ozdobené niklovým kováním o tvaru jetelového lístku, úhledný klíček, odemkněme a odklopme víko. Jeho

vnitřní strana je pochopitelně vyplněna vyňatelným zrcadlem v mahagonovém rámu; a co vidíme ve vnitřku skříňky? Především úzkou řadu nevelikých, ale hlubokých, zdánlivě vesměs až ke dnu sahajících příhrad, přilehlých k zadní straně skříňky. V první z těchto příhrad vězí mosazný válcovitý přístroj na vaření a filtrování kávy, v druhé sedí tré skleněných flakónů na kolínskou vodu, olej a špiritus na pálení, ve třetím složitá soustava mosazných piksel na různé druhy čajů, v čtvrtém majolikový šálek na kávu, pěkně zdobený pomněnkami, a dřevěná cukřenka, v pátém vyňatelná dřevěná ohrádečka s dvěma broušenými bachratými lahvičkami na inkoust a na písek; když tuto ohrádečku vytáhneš, shledáš, že spočívá na dvou měkkých kartáčích na vlasy a na oprašování klobouků, obrácených svými mahagonovými hřbety vzhůru, chlupy dolů. Vpravo od těchto chlívečků je silná vnější stěna skříňky provrtána shora dolů svislým válcovitým otvorem, v jehož hořením ústí vězí tupý konec jakéhos nástavce. K tomu nástavci zřejmě patří maticový klíč, přiložený k flakónům na inkoust a písek; nasadíš jej tedy, a ač nevíš, k čemu to zařízení slouží, jmeš se klíčem otáčet; a tu – zejména položil-lis skříňku, než jsi začal zkoumat, na leštěnou desku stolu – dožiješ se mocného překvapení, neboť z druhého konce svislého otvoru, tedy ze dna skříňky, počal se tiše vysouvat krutě ostrý ocelový šroub, který, aniž co vidíš, aniž co tušíš, vhlodává se do stolu každým otočením klíče hlouběji a pevněji. Jak vidno, neznámí konstruktéři praděda necesérů myslili i na cesty po rozbouřeném moři, na pobyt v zmítajících se kajutách.

Ostatek skříňky se skládá ze dvou nestejných dílů, položených na sebe a vpředu neviditelně spojených niklovými panty. Chceš-li nahlédnout dovnitř, uchopíš jemně za boky díl vrchní a klopíš jej k sobě, a tu, hle, skříňka se jako zázrakem proměnila v šikmý psací

pultík, potažený červeným suknem. Jímavá to metamorfóza; vidíš v duchu pána v károvaném cestovním obleku, který, ubytovav se ve svém pokoji v hotelu Claridge's, Brook Street, zasedl k tomuto pultíku, a zasunuv poněkud tvrdou manžetu do pravého rukávu saka, jal se psáti svou nejlepší angličtinou: Dear Sir, je mi ctí Vám oznámiti, že na své obchodní cestě jsem právě přibyl do Londýna a že si dovolím Vás navštíviti ve věci... leč nikoli, nic takového. Nikdo nikdy nezasedl k tomuto pultíku, aby na něm něco napsal, jeho přívětivá červená plocha je a navždy zůstane panenská, jako jsou a navždy zůstanou panenské drahocenné věci, skrývající se pod ní.

Sejmeme-li vyšší polovinu psací desky, uhlídáme mahagonovou ohrádku, příčným prkénkem rozdělenou napůl. Pravá z obou půlek je přesně vyplněna tlustou deskou hustohustě pokrytou umně vydlabanými lůžky, v nichž je pevně uloženo množství předmětů běžné cestovatelské potřeby. V prvním rohovém lůžku leží mosazný budík a vedle něho, v lůžku sousedním, našroubovatelný podstavec téhož budíku a klíček k natahování. V dalším lůžku vězí vršek stříbrného svícnu, poblíže pak, rovněž v samostatné jamce, stříbrné držátko téhož svícnu, a pak, lůžko po lůžku: stříbrná čepička kápovitého tvaru, sloužící k zhasínání svíček, kratiknot – pro potřebu mladší generace uvádím, že tohoto nůžkovitého nástroje se užívalo k ustřihování, či jak se říkalo, k utírání čadivých knotů svíček – výborný skládací dalekohled a stříbrná polévková lžíce a kávová lžička, rovněž stříbrná; nakonec prázdná kožená krabička na léky a želvová dóza na sůl, rovněž prázdná. Že řezbáři, který tato lůžka hloubil, nakonec ještě vybyl vedle polévkové lžíce kouštíček nevyužitého místa, uložil tam rezervní klíč k budíku.

Tolik o výplni pravé půlky ohrádky. Půlka levá je překryta tenčí mahagonovou deskou, taktéž rozrytou různotvarými jamkami,

v nichž leží dvě přepychové břitvy s filigránsky cizelovanými střenkami ze slonoviny, hezoučký perořízek se čtyřmi želízky, uloženými v střence rovněž slonové a drobounce cizelované, dvě kostěné krabičky se zasouvacími víčky, jedna bílá, druhá černě po délce pruhovaná, kartáček na zuby a kartáček na vousy, oba dva s držáky ze slonoviny, pilníček, malé nůžtičky, velké nůžky, dlátko na kuří oka, vývrtka na zátky, všroubovaná do niklového pouzdérka, dále titěrný nástrojík neznámého určení, jakási malinká to kovová pyramidka na dlouhé štangličce, a konečně potřeby psací. Je to především tenká niklová trubička, z níž se na jednom konci vysouvá patentní tužtička, na druhém konci ocelové pero. Náhradní tuhy pro tužtičku jsou uloženy v dřevěné válcovité schránečce, která je taktéž upevněna ve zvláštní jamce. Že se náš károvaný cestovatel z hotelu Claridge's při psaní svého obchodního dopisu může přepsat, že místo *Dear Sir* mu třebas uklouzne na papír *Deer Sir*, i na to je zde pamatováno. Uvědomil-li si včas svou chybu, je tu snadná pomoc: vyjme z patřičného lůžka elegantní, zvlášť k tomu účelu určené ostré škrabátko, zdobené onyxem, a chybné písmeno pečlivě vyškrábe. Že pak po takovém škrábání zůstane na papíru drsné místečko, prozrazující, že tu byla chyba? Inu, od toho tu je dokonalé, také onyxem zdobené niklové hladítko, jímž kompromitující flíček do neviditelna vymasíruje. Když dopsal, může svůj dopis zapečetit pečetítkem s onyxovým držátkem, které zde má také své lůžko. Aby si to pečetítko, kdyby se mu toho naskytla potřeba, mohl připnout k řetízku od kapesních hodinek, je opatřeno kroužkem.

Tolik o desce překrývající levou půlku ohrádky. Pod touto deskou, na dně, skrývá se majolikový talíř zdobený pomněnkami a stříbrný miskovitý podstavec, k němuž možno a slušno přišroubovat zmíněný vršek svícnu, uložený v pravě půli přihrádky.

Vytáhneme-li teď ohrádku samu, objevíme pod ní desku největší, vybavenou tak bohatě, že teprve při pohledu na ni si jasně uvědomíme, co všechno potřebuje člověk na cestách. Kromě jídelního nože a vidličky z těžkého stříbra, jakož i menšího nože na roztírání másla, kromě kostěného hřebene a dýky na rozřezávání knih leží tu ve svých jamkách úplná souprava nástrojů praktických, nezbytných k opravě škod všeho druhu, tož kladívko, různé klíšťky na štípání drátu, na ohýbání drátu a na vytahování hřebíků, dláto větší, dláto menší, vrták hrubý, vrtáček jemný, to vše leskle poniklované, zdobené slonovinou. Octnuv se v hrubé kajutě rybářské lodice, cestovatel nemá, kam by si pověsil kabát; i zatluče do stěny svým niklovým kladívečkem poniklovanou skobu, která tu leží k tomu účelu připravena, a tytam jeho rozpaky. Až bude studovat mapu, rád sáhne po odpichovátku na měření vzdáleností, které tu leží ve své jímce v sousedství kladívka. Než půjde nakupovat, dobře učiní, schová-li do kapsy patentní sklápěcí držátka na nošení balíčků, aby se mu špagáty nezařezávaly do prstů. V jamkách uprostřed desky vězí doplňkové předměty toaletní, kámen na obtahování břitvy, zdobený želvovinou, a maličká štětka na holení; dále jsou tu dvě praktická držátka k vařiči na kávu nahoře uvedenému a červená tyčinka pečetního vosku. Že takový pečetní vosk, když ho použiješ, se zdeformuje, takže se pak už nevejde do svého lůžka? Aj, od toho je tu nožík, jímž se tyčince vrátí náležitý tvar.

Může se snadno stát, že cestovatel se pozdrží dlouho do noci někde na banketu, pořádaném na jeho počest, a ráno se probudí nemocen, s povleklým jazykem. Není podobné pravdě, že by konstruktéři praděda necesérů byli pamatovali i na tuto situaci; a přece na ni pamatovali – čímpak? Tenkým proužkem pružné želvoviny se slonovými držátky na obou koncích, jímž si cestovatel jazyk oškrábe.

Toť asi vše, co lze najít na hlavní, nejbohatší desce neceséru.

Dutá přední, nižší polovina psacího pultíku je prázdná; tam může cestovatel uložit ty své cestovní potřeby, na něž konstruktéři skříňky při vší vzorné důkladnosti nepřipadli.

Kromě oddělení zjevných, důkladně tu vylíčených, má skříňka ještě oddělení nezjevné, totiž tajné, vyšetřené v spodním rohu vzadu, pod ohrádkami s hrníčkem na kávu a s flakóny na inkoust a písek. Tam, mistrně maskována tenoučkým vysouvacím prkénkem z mahagonového dřeva, je schována jednak schránka na peníze, jednak krabička na šperky, vypolštářovaná heboučkým růžovým sametem, vlepeným do lůžek pro prsteny, jehlice, knoflíčky do manžet. Sem ať si opatrný cestovatel uloží své ozdoby běžné, ty, na nichž mu záleží nejméně. Své skvosty nejcennější pak může ukrýt na místě ještě bezpečnějším, ještě tajnějším. Jakže? Může být něco tajnějšího, než je tato tajná šperkovnice? Zajisté, máť ta tajná šperkovnice ještě navíc svou vlastní vnitřní tajnost, tajné dvojité dno, také zevnitř vylepené růžovým sametem.

Vážně se tváří, řekli jsme, tento podivný plod naivnosti a ostrovtipu, všechno v něm je nové, lesklé, přesné, připravené k odjezdu na cesty, břitvy věkem nepozbyly svého břitu, hřeben je vzor všech hřebenů, budík, zdvižen ze svého lůžka, i dnes by ochotně budil a přesně odtikával čas bez ohledu na to, že to je čas jiný, tuze vzdálený, tuze cizí onomu času, pro jehož měření byl stvořen a určen a jejž měřit mu nebylo dáno a přáno. K čemu tolik námahy, dělné dovednosti, řemeslné preciznosti, k čemu tolik ušlechtilých materiálů, vznikla-li z toho všeho nestvůra, dobrá jen k pozasmání?

Ne tak přísně, ne tak zhurta. Konstruktéři praděda necesérů nebyli blázni. Památková skříňka Bornů je kus pozoruhodný, ale ne jedinečný. Bývaly doby, kdy vídeňský grosista Moritz Lagus & Söhne dělával s takovýmito cestovními skříňkami pro pány, ja-

kož i podobnými skřínkami pro dámy dobré kšefty, ale ne už v oné polovině let osmdesátých, kdy Born pořádal svůj veliký výprodej, svou radikální likvidaci galanterního zboží. Nejen plynem, ale už i elektřinou, jak jsme viděli, začalo se svítit právě v té době, na výstavě ve vídeňské Rotundě v Prátru právě předváděli vynález telefonu, v domácnostech, druhdy tichých, se rozchraptěly fonografy, slovo sport už nabývalo jiného významu, než jak mu rozuměla Hana, když se před patnácti roky, jak jsme jinde vyprávěli, vdávala, specializace, jíž Born přes svůj odpor byl nucen se podrobit, počala zpřesňovat a zužovat dráhy lidského konání, kolo civilizace se otočilo rychle vpřed, možná směrem k ráji, možná směrem k peklu, a praděd necesérů zůstal vzadu a nikdo o něj nestál, leda jako o kuriozitu.

Ale jest na čase, abychom se vrátili k Míšovi, který právě tehdy, sám změněn, vrátil se do poměrů také velmi změněných.

3

Jak se slušeno na chovance ústavu tak drahého, správa Šedého domu věnovala Míšovi až do poslední chvíle péči nejvzornější, starostlivě dbajíc, aby byl předán z ručky do ručky zdráv, bez úhony, neporušen. Pan školní rada Pidoll napsal nejprve Bornovi důkladný dopis, v němž mu blahopřál k skvělé maturitě jeho syna, kteréžto syn, dokonale vyléčený a připravený jak k vstupu do života praktického, tak k vyššímu studiu, bude s dvěma svými pražskými kolegy, taktéž vyléčenými to chovanci Šedého domu a úspěšnými maturanty, vyexpedován dne toho a toho do Prahy dopoledním rychlíkem. Všichni tři chlapci budou provázeni až do Prahy zřízencem Šedého domu, který se cestou postará o jejich

potřeby a v Praze na nádraží je předá do rukou jejich rodičů neb pěstounů, kterýmžto okamžikem všechny povinnosti a závazky Šedého domu vůči uvedeným chovancům skončí; proto správa Šedého domu snažně prosí Jeho Blahorodí, aby se k příjezdu řečeného vlaku buď laskavě vypravil sám, anebo vyslal tam zástupce, vybaveného písemnou plnou mocí, výslovně jej opravňujícího k tomu, aby vyléčeného Michaela Borna z rukou zaměstnance Šedého domu převzal a jeho dobrý stav tělesný a duševní řádně potvrdil.

Odjezd Míši a jeho dvou pražských spolužáků byl slavný, chlapci byli vyprovozeni na vídeňské nádraží Františka Josefa všemi celebritami Šedého domu, panem školním radou Pidollem, doktorem Keménym, velebníčkem Paternosterem, jakož i učiteli Tanzmeisterem a Halmou. – Jsem přesvědčen, promluvil k nim Pidoll, když se s nimi loučil na perónu, – že navzdory občasným drsnostem, jimiž jsme pečovali o vaši nápravu, budete vzpomínat na svůj dlouholetý pobyt v Šedém domě rádi a s povděkem; pojem Šedého domu staniž se ve vaší mysli jednou provždy synonymem kázně, pořádku a slušnosti, slovem řádu, jehož porušení je vždy následováno trestem. Podíváte-li se z tohoto hlediska na budoucnost svých životů, shledáte, že celý svět, do něhož se vracíte, je jediným obrovitým Šedým domem, s tím jediným rozdílem, že tresty, jimiž nadále budete stíháni, budou daleko rozmanitější a rafinovanější. Toto mějte na paměti, a buďte zdrávi, spokojeni a šťastni.

Tolik pan školní rada ředitel Pidoll. Pozoruhodnou stránkou tohoto jeho posledního vystoupení v životě vyléčených chovanců bylo pevné jeho přesvědčení, že chlapce svou řečí povzbudil a potěšil.

V Praze na nádraží čekal na Míšu nejen Born sám, ale i tetinka Bětuše, čisťounká, všecka v šedivém, povadlá a umenšená svými

čtyřiceti lety života ve stínu nádherné sestry. Míšova dospělost a sličnost uvedla ji v takový úžas, v takové rozpaky, že zrudla a její čistá, trochu potočená očka zaplavila se slzami.

– Ach, Míšo, ach, Míšo, jsi to ty, jsi to opravdu ty? Šeptala, opatrně ho chvějícími se ústy líbajíc na obě tváře, zatímco Born potvrzoval zřízenci Šedého domu, že přijímá svého syna v bezvadném stavu tělesném i duševním. – Pamatuješ se ještě, jak jsem tě učila sečítat?

– Vzpomínal jsem na tebe neustále, tetinko, a nikdy se mi po tobě nepřestalo stýskat, odpověděl, s údivem shlížeje na její nepatrnost. Byla jsi na mne hodná, myslil si, a já ti odplatím stejnou mincí; germánský muž nezapomíná ani na křivdy na něm spáchané, ani na prokázané dobrodiní.

Nasedli pak všichni tři do fiakru a rozjeli se do večerní Prahy, jež se představila Míšovu pohledu ve své podobě nejkrásnější, omytá nedávným deštěm, zrůžovělá teplým letním soumrakem; a Born, spokojený, blahosklonný, upozorňoval pak cestou Míšu na změny, jež se v Praze udály za jeho nepřítomnosti, poukázal na to, jak zmohutnělo stromoví Městského parku, na jehož založení měla svého času mamá, jak Míšovi bezpochyby známo, nehynoucí zásluhu, a s hrdostí, jako by to bylo jeho vlastní dílo, obrátil jeho zrak k obrovitému staveništi Zemského muzea, rostoucího na místě bývalé Koňské brány. – Vzmáháme se, Míšo, vzmáháme se, hovořil svým hraběcím hlasem. – Praha se pomalu, ale nezadržitelně stává ze skromné Popelky městem světovým. Doporučuji ti, aby ses zítra vypravil procházkou do některých nových čtvrtí, především na Vinohrady a na Žižkov, a ručím ti za to, že užasneš. Škoda, že se v této letní době nehraje v našem drahém Národním divadle, které po zhoubném požáru předloni znovu otevřeno se slávou nebývalou; prozatím se musíš spokojit tím, že na ně popatříš aspoň zvenčí.

Hovořil jako kniha, plynně, vzrušeně a teple, ale Míša, zatímco sjížděli po Václavském náměstí k Můstku, byl roztržitý a ohlížel se.

– Ano, tatínku, přerušil řečnícího Borna, – ale kam to jedeme? Což jste se přestěhovali z Eliščiny třídy?

Všiml si, že Bětuše se při této jeho otázce začervenala.

– My jsme se nepřestěhovali, ale ty nebudeš bydlit u nás, nýbrž u Bětuše a její maminečky, řekl Born zlehka, s přízvukem samozřejmosti. – Bude to pro tebe lepší, chlapče, u nás bys neměl klid, děti by tě rušily, je nás mnoho a místa málo, kdežto u Bětuše je pokojů nadbytek, budeš si tam žít jako dospělý muž, jímž už jsi. Nebo je ti to snad proti mysli?

Míšovi to nebylo proti mysli, naopak – vyhlídka na pospolitý život s macechou, kterou nenáviděl, a s polobratry, kteří na něho budou bezpochyby nevražit, byla odpudivá, představa domova, jemuž odvykl a v němž se po Ladislavově narození dojista všechno změnilo, ho spíš strašila, než aby ho lákala. Nuže, byly to, jak se ukázalo, zbytečné starosti, s tetou Bětuší bude možno onačeji vycházet, než jak by vycházel s macechou, bude žít u ní sám, bez sourozenců, zkrátka dopadlo to skvěle. Ale Bětušin ruměnec a Bornův příliš lehký, příliš samozřejmý tón přivedl ho k tušení, že staří nahlížejí na věc jinak než on, a že dokonce mají vůči němu špatné svědomí; byl tedy ve výhodném postavení, a bylo by od něho zpozdilé, kdyby se nepokusil vytlouci z toho kapitál.

– Proti mysli? odpověděl tiše, jako by potlačoval chvění hlasu, a usmíval se přitom jemně a bolestně. – Ne, není mi to proti mysli, tatínku. Když si to tak přejete vy, je to milé i mně.

Při této Míšově dojemné odpovědi Born nespokojeně poposedl a zavrtěl se, jako by ho tísnil kabát v ramenou.

– Nejde o mé přání, nýbrž o tvůj prospěch, drahý chlapče, řekl. – A není to nic neobvyklého – mezi universitními studenty je většina přespolních, a ti pochopitelně všichni ostávají někde na bytě. – Stáhl ústa a zamračil se maličko, zřejmě nespokojen formulací této věty. Pak vytáhl z tobolky čtyři bankovky po pěti zlatkách a podal je Míšovi; chlapci připadalo, že mu to otec vrací jeho nešťastný lup, za nějž mu bylo zaplatit pěti a půl roky polepšovny. – Tady máš něco do kapsy, abys nebyl v Praze bez krejcaru, řekl. – Zacházej s tím šetrně, za marnosti neutrácej, abys vystačil až do konce měsíce. Pamatuj na krásné české přísloví: Penězům svědčí počítání.

Informoval ještě Míšu, že snídaně, svačiny a večeře bude dostávat od tety Váchové, to jest Bětušiny maminky, a na obědy že bude chodit domů, to jest k mamá, to jest do Eliščiny třídy, denně punkt o půl jedné, zítřkem počínajíc; nicméně učinil by dobře, kdyby zítra výjimečně přišel o něco dříve, řekněme už ve dvanáct, aby mohl před jídlem po duši pohovořit s mamá a složit jí své komplimenty. Učil se v Šedém domě hře na klavír? Že neučil? Škoda – bylo by s velikou výhodou, kdyby si mohl s mamá občas zahrát na čtyři ruce nebo doprovázet ji k zpěvu; ale když neumí, je pozdě litovat.

Za tohoto poučného, byť poněkud nesouvislého Bornova proslovu, jejž Míša sledoval s oddanou pozorností, poslušně přikyvuje, zatímco Bětuše, všecka strnulá, nos pozdvižený, jako by čichala k něčemu odpornému, pohoršeně odhlížela, dojeli k rohu Václavského náměstí a Příkopů. Tam pokynul Born kočímu, aby zastavil, a stisknuv Míšovi pravici, sestoupil z kočáru; jejich cesty se prý rozcházejí, musíť on, Born, ještě zajít do obchodu, kdežto Míša pojede s Bětuší do svého nového bytu na nábřeží. A přemáhaje bolest pravé nohy, která ho trápila v poslední době, zmizel pak, dobře

oblečený, trochu rozsedlý zralostí svého věku, v davu solidních německých měšťanů, měštek a oficírů, konajících na Příkopech v tento večerní čas svou promenádu. Že na školách byly prázdniny, buršáků bylo na ulicích vidět nemnoho.

4

Byli tedy, přehlídneme-li situaci sumovně, spokojeni všichni, spokojena byla Hana, že nebyla návratem nevlastního syna připravena o své pohodlí, spokojen byl Born, že chlapec přijal své vyhnanství poslušně a bez námitek, spokojen byl Míša, že mu bude dáno snít svůj germánský sen v klidu a o samotě, a spokojena byla i stará paní Váchová, maminka Hanina a Bětušina, že se jí dostalo podnájemníka tak slušného, jehož otec nesmlouval a na krejcar přesně platil, oč si řekla, chlapce z rodiny, který zdvořile, bez známek netrpělivosti poslouchal, když mu poplakávajíc vyprávěla o výtečných vlastnostech svého drahého nebožtíka, pana zemského rady jurisdoktora Mojmíra Váchy. A k těmto čtyřem spokojenostem se pak vinula spokojenost pátá, spokojenost Bětuše, která byla okouzlena ve svém staropanenském srdéčku spolužitím se švarným mladíkem, který s ní byl spojen nejen svazkem příbuzenským, ale i společným osudem odstrčence, rodinného *outsidera*. Motiv odstrčenectví, životní ublíženosti, ovládal Bětušinu prostou duši tak silně, že nebyla už tehdy v čtyřiceti letech svého života s to myslit na nic jiného. Z rány, již zakusila před lety, když redaktor Háfner, muž, kterého milovala a kterému užuž podávala ruku na společnou cestu životem, bez důvodu smrtelně ji urazil, postaviv její povolání účetnice Bornova závodu naroveň s postavením fabriček a sklepnic, nevzpamatovala se nikdy. Asi

před rokem pak přidružilo se k této přetrpké Bětušině životní zkušenosti zklamání, jež jí způsobil svou surovou nevděčností Ivan, první Hanin syn. Z robátka, jež Bětuše v prvním letech jeho života milovala víc, než jak vlastní matka by dovedla milovat, vyrostl chlapec neveselé tváře, se špičkou nosu poněkud ohnutou, jež mu dodávala nedětského, zarputilého vzezření, vzteklý, paličatý a nadmíru domýšlivý na otcovo bohatství a jméno; a Bětuše se ho zřekla se zlořečeným pláčem, když jí jednou, prcek tehdy sedmiletý, odpověděl na kterousi její výtku, že mu může vlézt na záda. I Míša svého času častovával Bětuši leckterými urážkami, ale vždycky se pak za to kál a odprošoval ji, kdežto Ivan stál na své ideji, a neustoupil, ani když ho Born, jemuž si zdrcená Bětuše postěžovala, předvolal k výslechu. – Vždyť je to jen taková *chudá příbuzná*, co je mi do ní? Odpověděl na otcovo plísnění, a když pak mu Born vysvětlil, že chudá nechudá, tetinka Bětuše je žena poctivá, která si dovede vydělávat na své živobytí, kdežto Ivan si dosud nedovede vydělat ani na ten cumel, který by mu slušel líp než kritizování dospělých, Ivan jen svíral svá bledá, tenká ústa a odhlížel do kouta nepřesvědčen.

Obrátila tedy nešťastná Bětuše sílu svého neukojeného mateřství k malému Ládíčkovi, který dosud byl roztomilý, růžový a žvatlavý, ale po těchto svých zkušenostech nepochybovala, že i on jí jednou dá pocítit, co a koho v ní vidí.

Strašily-li v Ivanově přísné, pyšné hlavě, jíž velmi neslušela pážecí úprava kaštanových vlasů, ideje bohatství, rodového jména a chudého příbuzenství, nelze se divit chmurné nenávisti, již po jeho návratu z polepšovny pocítil k svému napravenému, omilostněnému polobratrovi. K prvnímu jejich konfliktu došlo hned při první Míšově návštěvě v Eliščině třídě, na niž se dostavil, jak si Born přál, přesně o dvanácté hodině v poledne, den po svém

návratu z Vídně. Uveden panskou do předsíně, narazil na postavičku Ivana, který stál rozkročen před vchodem do salónu, zlý a nedětský ve svých sametových šatečkách, ozdobených kulatým krajkovým límcem, který mu kryl celá ramena, a povystrčiv proti Míšovi bradu, řekl:

– Dál nesmíte, pane zloděj, nebo byste nám všechno ukrad.

Ať si Míša maloval jak maloval svůj návrat do rodného domu, takového přivítání se věru nenadál – zrudl a zůstal stát jako sloup, nadobro vyveden z rovnováhy a nikterak nevěda, co říci a co počít. Ale naštěstí tu byla panská, jež se zmateným výkřikem: „Mladý pane, co to mluvíte," vrhla se k dítěti, uchopila je za ručku a odváděla je do dveří pokoje, který kdysi býval pokojem Míšovým. Ivan se tomu nevzpíral, ale cestou loupal po Míšovi svýma bledě šedýma, studenýma očima, přičemž neslyšným, ale zřetelným otvíráním úst opakoval slovo zloděj, zloděj. A co se toto dělo, Míša, dobře vycvičený v snášení urážek a bití, bystře usoudil, že i z této příhody, stejně jako z jeho vyhoštění z domova, by se dal vytlouci kapitál, i obrátil se prostě a tiše na podpatku a odešel.

Jeho výpočet byl správný. Zpraven o této trapné příhodě, Born Ivanovi nařezal, jako nikdy dosud nikomu nenařezal, a ihned se rozjel za Míšou, aby se mu za chlapcovo chování omluvil; a Míša pak zažil skvostné, nebývalé dostiučinění, když jeho mocný, jeho vševládný otec ho prosil, aby ráčil na Ivanovo hulvátství pozapomenout a do Eliščiny třídy nanovo zavítat, neníť přece možné a společensky přípustné, aby nadobro zůstal stranou a aby přerušil se svou rodinou všechny styky.

Také Bětuši přinesla tato příhoda nemalý mravní prospěch a posilu a obohatila novým zajímavým obsahem její vadnoucí, usychající dušičku. Dovedl-li Ivan, myslila si, tak strašlivě urazit vlastního Bornova syna, pak já koneckonců nemám nač si stěžovat.

– Z toho si nesmíš nic dělat, řekla tehdy, tajíc své potěšení, Míšovi. – Iványnek je nerozumný chlapec, on si o sobě příliš mnoho myslí, a neví, chudáček, že svět mu ošklivě zaplatí za jeho hrdopýchu, až jednou nebude stát pod ochranou své matky.

– Však já si z toho, tetinko, nic nedělám, na to Míša. – Já mám své *ideje*, které mi nikdo nemůže vzít, a ty mě obrňují proti takovým hloupostem a malichernostem.

Jaké jsou ty jeho ideje, jež mu tak znamenitě pomáhají překonávat veškeré ústrky a strázně, s tím se ovšem tetince Bětuši, aniž komu jinému z příbuzenstva, pochlubit nemohl; nicméně nebyl s to odolat pokušení ukázat někomu z nich karty ve své ruce, i když ty karty dosud – vědomě tu opakujeme a zdůrazňujeme slovo „dosud" – nesměl odkrýt.

Ostatně tetinka Bětuše se o barvu jeho karet nezajímala; samo slůvko „ideje", ať to byly ideje jakékoliv, ji popudilo, rozladilo.

– Ach, ideje, známe ideje, řekla trpce. – I já měla své ideje, a Hana také měla ideje – však jsme v Americkém klubu dam o ničem jiném neslyšely, pořád jen samé ideje, nic než ideje. Emancipace žen, rovnoprávnost žen s muži, právo žen na svobodnou práci, to byly ty ideje, a já za těmi idejemi šla, a šla za nimi i Hana. A jak to dopadlo? Vyučila jsem se účetnictví, našla jsem si místo v Bornově obchodě, a pak Hana, odchovaná stejnými idejemi jako já, provdala se za mého šéfa. Inu byla hezčí a zajímavější než já, Born pro ni ztratil hlavu, a bylo po idejích. Ach, ať mi nikdo neříká o idejích. Hezká tvářička, pěkná postava, a všechny ideje jsou *pantajfl*. (Tomuto podivnému Bětušinu výrazu rozuměj: beim Teufel, u čerta.) Já jsem svým idejím zůstala věrná, a byla jsem za to ponižována, že to ani vyprávět nemůžu, kdežto Hana udělala štěstí a každý se jí klaní. – Po této řeči Bětušin nos zčervenal tajeným pláčem. – Já vím, Míšo, ty ses v tom Šedém domě jistě měl po pěti, a proto ses

obrnil, jak říkáš, idejemi – to se dělá vždycky, když člověku teče do bot, od toho právě jsou ideje, aby v nich člověk hledal útěchu, když se mu daří zle, a aby si mohl namlouvat, že mu nezáleží na ničem pořádném, na bohatství, na lásce, na uznání, na ničem, na ničem, jenom na nich, na těch idejích. Ale jakmile do něho štěstí trkne, tytam jsou ideje, a člověk se změní, jako Hana se, Bůh jí odpusť, změnila, a jako ty se změníš, až ti otrne a staneš se svým pánem.

– Ty jsi tedy, tetinko, došla svého štěstí, když tolik pohrdáš idejemi? zeptal se Míša s oním lehce úsměšným despektem, jemuž se tváří v tvář hořekujícímu a rozčarovanému stáří neubrání žádné, ani to nejlépe vychované mládí.

– Ne. Štěstí jsem neudělala, a idejím přece už nevěřím, odpověděla Bětuše. – Já prostě prožívám pořád dál to, co jsem prožívala už jako děvče, když Hana chodívala na plesy v novém a já v přešívaném. Ale mám aspoň tu útěchu, že jsem tu na světě byla k něčemu platná a že jsem si dovedla na své živobytí poctivě vydělat.

– Ale i to je idea, tetinko, nezdá se ti? na to Míša.

– Ano, i to je idea, když chceš, řekla Bětuše nevlídně.

Poraženecké řeči tetinky Bětuše nedovedly otřást citovým a myšlenkovým životem, jejž v něm před lety rozdmychal nezapomenutelný pan Kiesel. Ale bylo daleko těžší zkouškou tajného jeho němectví, když snaže se utlouci horký čas letních prázdnin, putoval křížem krážem po rodném svém městě, a když s údivem shledával, že je-li podle páně Kieselova tvrzení půda tohoto města ryze a nesmlouvavě germánská, ano pragermánská, život z této pragermánské půdy vyrůstající je hlučně a nepokrytě český. Míša věděl a dobře měl na paměti, že svět kolem něho je jen stínové zdání, stínový klam; nicméně stínový klam, který ho tu obklopoval, vedl si tak hlasitě a důrazně po česku, že Míšovi přecházel sluch.

Pan Kiesel ho bezpočtukrát přesvědčivě ujišťoval, že národ Čechů, tento do češtiny špatně přeložený německý originál, je na vymření, že pozbývá dechu a schopnosti života, neboť mu chybí myšlenková základna a cíl, jež by jeho existenci dodaly oprávnění; ale ač jim chyběla myšlenková základna a cíl, Češi se v Praze roztahovali, jako by byla jejich, a zabloudil-li Míša na periférii, procházel se často po celé hodiny, aniž zaslechl slůvko své pravé, své tajné mateřštiny. Český byl hovor pražských dvorečků a podloubí, chodníků a tržnic, nábřeží a mostů, a německý nátěr úředních tabulek a nápisů, který Míšu zprvu povzbuzoval a těšil, byl stejně falešný jako slovo *Dienstmann* na červených čepičkách veřejných posluhů, vesměs Čechů od kosti; a i těch tabulek, i těch nápisů, pokud se Míša dovedl upamatovat, ubylo za půl šesta roku jeho života ve Vídni. Dokonale a bez výhrady německá byla pouze hlavní pražská promenáda, Příkopy, ale ani tam se Míša necítil mezi svými, neboť příkopští boulevardiéři, ať důstojníci, ať buršáci, se zřejmě výborně znali vespolek, jako by byli z jedné rodiny, i byl Míša mezi nimi ztracený a osamělý nevýslovně. Toužil tenkrát po panu Kieselovi silněji než kdy jindy, neboť dovedl si představit, jak hračkovitě snadno by jeho skvělý přítel rozmetal všechny jeho vznikající pochybnosti o ústupu a životaschopnosti českého národa, ale pan Kiesel kde nic tu nic, a Míša se cítil bědný a osamělý, a čím bědnější a osamělejší se cítil, tím ochotněji a horlivěji zavítával do nepřátelského, ale – když jeho zavilý polobratr Ivan byl umlčen – přátelství předstírajícího prostředí macešiny domácnosti.

Starostliv, aby nedošlo k nové neshodě, Born po prvním jeho nezdařilém entrée uvedl Míšu do svého příbytku na Eliščině třídě sám, a tak dlouho ho osobně chránil před novými trapnostmi a urážkami, až Hana přivykla vpádu cizího *chlapa*, jak se jednou vyjádřila při soukromé manželské rozpravě, do svého příbytku,

a vzala Míšu na milost. Podařilo se to, dříve než Born mohl doufat. Uměje ovládat své chování, měřit svou líc a zdvořile přitakat všemu a všem, Míša příznivě Hanu překvapil proměnou své bytosti, takže nejen se smířila s tím, že bude, cizí chlap, sedat u jejího poledního stolu, ale pozvala ho také na své proslulé středeční muzikální dýchánky. Neudělala to arci bez obmyslu: věděla dobře, že zlé huby ji pomlouvají, jako by svého nevlastního syna byla vyhnala z domova a uvrhla ho v zkázu hmotnou i mravní, i chtěla tyto klepy vyvrátit tím, že ho, napraveného, znovu uvede do společnosti svých nejbližších známých.

Všechno se obrátilo v oné době pozdního léta, předcházející počátku jeho universitních studií, všechno se otočilo o půlku kruhu, o sto osmdesát stupňů. Zatímco jeho jediný přítel z dřívějších časů, jeho polobratr Ivan, v skrytu a stínu chořel nenávistí vůči němu, a umlčen otcovou autoritou, dával Míšovi najevo své záštiplné pohrdání aspoň studenými blesky svých bezbarvých očí a bezhlesým naznačováním slůvka „zloděj“, naproti tomu všichni ti, již Míšu před lety jednosvorně měli za protivného klacka, prohlašovali ho teď za milého, příjemného, hezkého, vzdělaného, způsobného mladého muže. Dobře oblečen, čistý, všestranně vzorný, sedával ve středu odpoledne na štokrlatech, pufech a židlích Haninych přijímacích místností, nikdy ne v křeslech nebo na pohovkách, jež zůstavoval starším, a s porozuměním a zájmem naslouchal všemu, o čem šla řeč. Sám, pamětliv své nepatrnosti, nikdy do hovoru nezasahoval, ledaže k tomu byl vyzván dotazem, a tu odpovídal rychle, věcně, plynně, bez rozpaků, ale skromně; a Hanini hosté, ať to byli lidé z kruhů uměleckých či vědeckých, obchodních či průmyslových, ať dámy či pánové, říkali o něm: Ejhle mladý muž z rodiny, který má před sebou budoucnost; taková kdyby byla všechna naše mládež.

Získána jeho milou plachostí a nelíčenou úctou, již vzdával její královské osobnosti, jakož i hlubokou jeho sčetlostí, Hana sama se s ním ráda bavívala o Victoru Hugovi, jejž znal z německých překladů, a půjčovala mu nové romány Emila Zoly. A Míša, dobře umyté ruce v klíně, pěkně vzpřímen v zádech, nedotýkaje se opěradla židle, pokud se mu na židli přihodilo sedět, hovořívál s ní vzdělaně o Zolově „robustnosti" a „nesmlouvavosti", o správnosti a nesprávnosti či neoprávněnosti toho, že povznesl fakta a dokumenty na místo básnické inspirace. A zatímco s ní vyměňoval tyto moudrosti, se smíchem v srdci hleděl na její tloustnoucí podbradek, který ubíraje jí na kráse, přidával jí na důstojnosti, na její těžce oddechující sešněrovaná ňadra, na její bílé ruce, ozdobené hladkou obroučkou zásnubní a dvěma drahými prsteny briliantovými – dostala je od Borna darem za to, že mu přivedla na svět dva syny – pozoroval její pohyby, jež rostoucí její váha společenská a tělesná zbavovala původní jejich živosti, takže se stávaly žehnavě obřadnými – díval se na ni nemilosrdně vidoucím mladým zrakem a divil se sám sobě, jakže se kdy mohl této rozšafné stařeny bát, jakže mohl tuto českou matrónu považovat za jakýsi produkt zlých démonických sil. Ona pak si myslila při těchto besedách s nevlastním svým synem, že moderní vědecká pedagogika, toť opravdu zázrak učiněný. Když před lety domlouvala Bornovi, aby Míšu svěřil péči odborných vychovatelů, pamatovala přitom ovšem především na sebe a na své pohodlí, totiž na to, aby se Míši zbavila; a hle, tu se proti všemu jejímu očekávání ukazuje, že ač jednala z důvodů nadobro a veskrze sobeckých, jednala správně, zdárně a chvályhodně. Je to opravdu výhoda, přemítala Hana, že existují takové znamenité vychovatelny, jimž člověk může bez obav, ba s jistotou úspěchu svěřit dítě; dáváme-li si šít šaty a prádlo u odborníků, pročpak vychovávat děti po domácku, neodborně? Kdyby například Ivánkova urputnost

a vzteklost jednou dorostla do takových rozměrů, že bychom už nebyli s to ji zvládnout, nu, netřeba si zoufat – od toho je tu takový Šedý dům, aby mu v nejhorším případě napravil hlavu. Co prospělo Míšovi, prospělo by zajisté i Ivanovi.

Toto tedy si myslili, zatímco spolu hovořili o moderní francouzské literatuře a o jiných poutavých otázkách, Míša a Hana. Born pak, vida tuto idylu, tiše se radoval. Jeho omlazený závod opět vzkvétal, firma J. Born se nanovo dostávala do popředí pražského obchodního života, a zde, hle, zde se uskutečňuje něco, v co se ani neodvažoval doufat, přátelství Hany s Líziným synem, hotový to zázrak. A Míša si přitom myslil: Jen počkejte, jen počkejte, však přijde den, kdy vám zaplatím za všechno, za Annerl, za Přecechtěla, za Šedý dům – ano, přijde den, kdy se postavím na vlastní nohy, zbavím se své závislosti na vás a veřejně se přiznám k svým barvám, k idejím pana Kiesela.

5

Koncem března roku osmdesátého druhého – bylo to třináct měsíců po bitvě v Chuchli, tedy v době, kdy Míša ještě seděl v Šedém domě a končil kvintu – bylo navzdory odporu obou vídeňských sněmoven konečně učiněno zadost rozhodnutí císařova reskriptu a pražská universita Karlova byla s konečnou platností rozdělena na polovinu německou a polovinu českou, čeští profesoři a posluchači úředně odděleni od posluchačů německých; a jelikož správa dosavadní university byla od dob ztráty české samostatnosti jen a jen německá, mělo tím prakticky dojít, jak už pověděno, k založení zbrusu nové university české, k ustavení samostatných českých fakult, nejprve právnické a filosofické, později lékařské.

Rok předtím bylo s náramnou okázalostí za velikého volání slávy a konce neberoucího dunění vlasteneckých řečí otevřeno české Národní divadlo, i nadála se veřejnost, že také nová česká universita bude otevřena s náležitou pompou a že náš uvadající textilní průmysl si opět jednou přijde na své, anať matička Praha, jak bylo zvykem psát v novinách, nanovo vzplane požárem praporů. Ale chyba lávky – muži, kteří se vedení mladé university ujali, byli starci učení, knižní a přísní, nedotknutelní žrecové papíru a tištěného slova, kteří neradi vycházeli ze svých studoven a přednáškových síní na nejistou půdu ulice, a proto činnost university byla zahájena přísně soukromou schůzí profesorského sboru, na níž děkan nové filosofické fakulty, kulatý, ale vážný pán, po Praze známý obrovským bílým plnovousem, jejž si od doby, kdy byl vyznamenán vysokým, na prsou nošeným řádem, počal rozčesávat na dvě strany, přečetl z papírku několik slov, jimiž ocenil zásluhy těch, kteří se o založení university zasloužili, především Jeho Veličenstva císaře. Tři význační členové profesorského sboru byli pak jmenováni čestnými doktory filosofické fakulty, po kterémžto aktu, jak slušno odbytém za vážného ticha, přikročeno k dennímu pořádku.

Rektorem mladého ústavu byl zvolen slovutný historik Václav Vladivoj Tomek, muž ctihodný, jemuž za revoluce v roce osmačtyřicátém bylo už třicet let a který proto tkvěl kořeny vyschlé své bytosti v dávné minulosti, v čase moci a slávy knížete Metternicha, obnovitele rakouského absolutismu, původce a tvůrce policejního vládního systému. Nelze říci, že by rektor nové české university po těchto větrem svátých, vodou uplynulých dobách tesknil. Jeho nehumorné srdce nebylo schopno stesku, jeho kožnatá mysl nebyla přístupna slabostem vzpomínání: neměl proč tesknit, protože nepřipustil, že by se v průběhu jeho pobytu na tomto světě kdy

cokoli bylo změnilo, nevzpomínal, neboť plně žil a prožíval až do posledních chvil kmetského svého věku všechno to, co existovalo a platilo za mladých jeho let. Dožil se petroleje, dožil se plynu a nakonec i elektřiny, ale nevzal ani jeden z těchto podezřelých vynálezů na vědomí a až do konce svých dní, k němuž došlo v pátém roce dnešního, dvacátého století, užíval svíček, při jejichž světélku psal svazek po svazku, bez nejmenšího ohledu na vývoj vědy historické a na vývoj pravopisu, svůj velerozsáhlý Dějepis města Prahy, bez zastávky, s hliněnou vytrvalostí psavého golema, neúnavný, neopotřebovatelný.

Tolik o starci, o jehož podivínství se dodnes vyprávějí četné veselé anekdoty, ale jehož chmurné sezení v čele nové české university působilo tenkrát, v osmdesátých letech věku minulého, účinem naprosto ne rozjařujícím.

Když tento český rektor měl být instalován, to jest, měl být slavnostně uveden u vysoký svůj úřad, vznikl prudký žabomyší spor o universitní insignie, rozuměj čestné klenoty a odznaky, bez nichž se obřad instalace, zdá se, nemůže obejít. Obtíž byla v tom, že je držel pod zámkem rektor university německé; a když se český profesorský sbor na něho obrátil s prosbou, aby insignie k slavnostnímu aktu zapůjčil, německý rektor odmítl: Hlavou této university, prohlásil, až na další jsem já, a o jakémsi českém takyrektorovi nic nevím a vědět nemíním.

Spor přednesen ministerstvu školství, a to rozhodlo, že česká universita má dostat insignie nové. Bylo to proti zákonu, neboť česká universita tím byla uznána za ústav samostatný, nezávislý, odtržený od prastarého těla university Karlovy, ale Češi pro dobrou vůli ustoupili, a vláda jim odměnou za tuto povolnost pořídila insignie okázale vlastenecké a honosné. Stříbrozlaté řetězy vážily na půlpáta kilogramu, hlavní žezlo rektorského pedela měřilo

přes sto třicet centimetrů a bylo ozdobeno nejen zlatým knoflíkem a křížem, ale i korunou se znaky Čech, Moravy a Slezska.

Čeští profesoři se pak vládě odvděčili za tento projev benevolence vzácnou diskrétností, jemnou nevtíravostí historického obřadu. Až na tu zlatou korunu a znaky na pedelském žezle nic, pranic neprozrazovalo, nic, pranic nenasvědčovalo tomu, že jde o první instalaci českého rektora. Pozvánky k slavnosti svého uvedení, jež profesor Tomek osobně odevzdal nebo rozeslal svým známým, byly latinské. Prominentní hosté, především místodržitel baron Kraus, světící biskup v zastoupení nepřítomného arcibiskupa a úřední hodnostáři města Prahy, byli stejně jako zástupce německé university, děkan německé právnické fakulty, při svém vstupu do auly věkovité universitní budovy Karolina přivítáni neutrálními fanfárami. Mužský sbor pak citlivě zapěl *Modlitbu* mladičkého, ale nadějného německého komponisty, budoucího slavného muzikologa AlfrEda Ottokara Lorenze, načež český profesor po latinsku poutavě nastínil historii pražského vysokého učení. Když ředitel universitní kanceláře přečetl latinskou přísežnou formuli, místodržitel baron Kraus krátkou, ale srdečnou latinskou řečí novému rektoru poblahopřál, a zavěsiv mu na krk zlatý řetěz, stiskl mu vřele pravici. Rektor pak zakončil obřad vyčerpávající latinskou přednáškou.

6

Uvyklý německé kázni a řádu, vycepovaný klášternickými regulemi Šedého domu, Míša, stav se posluchačem prvního ročníku, jak už dávno smluveno, práv, vklouzl do svého nového života jako ryba do vody; všechno se mu, aspoň zprvu, zdálo přirozené, nezbytné, sa-

mozřejmé, a na rozdíl od svého bývalého spolužáka ze střední školy Jana Skládala, vážného, kulatého chlapce se směšně červenými tvářemi, s nímž teď sedával v jedné lavici, proti ničemu nereptal.

Posluchárny českých právníků byly v Karolinu na straně Ovocného trhu, tmavé a dusné, každá asi pro dvě stě studentů; a starci za katedrami přednášeli přísně, suše, každým slovem připomínajíce svým žákům, že právnická věda není žádná legrace. Věděli všechno, všechno jim bylo jasné, nepřipouštěli stín pochybností o pravdě čehokoliv, co za pravdu prohlašovali; byli tak výsostní, tak neosobní a nadosobní, že posluchači se nedostávalo jak příležitosti, tak odvahy, aby se některého z nich zeptal na něco, čemu nerozuměl. Když se zkoušelo, učitelé nevyžadovali od studentů jiných vědomostí než obsah svých přednášek.

Jak tomu byl zvyklý, Míša vysedával v pokaňkaném škamnu, do něhož zabodával hrot kalamáře, jejž si přinášel v tašce, a zapisoval, cožkoli od katedry slyšel, ať to bylo právo směnečné, občanské či obchodní, anebo dějiny Rakouska. Nudilo ho to nesmírně a nevěděl, k čemu je to dobré; ale jsa zvyklý dělat věci, které ho nudily a o nichž nevěděl, k čemu jsou dobré, nepolevoval ve své svědomitosti a píli – věděl, že pan Kiesel by ho za to pochválil, a to mu stačilo. Prostředí nové české university se mu zdálo, dokud nedošel jiných zkušeností, tak familiární, tak podobné prostředí Šedého domu, že v prvních dnech, když mu upadlo pero nebo když zašustil papírem, nadál se podvědomě, že pan profesor užuž zaklinká za zvonec a přivolá bílé čerty, aby mu nařezali rákoskou.

– Máme novou universitu, to teda máme, ale pod vedením takových dědků se z ní nic nového nevyklube, řekl mu jednou červenolící Skládal, když se vraceli domů; Míša, jak víme, bydlil u Váchů na Františkově nábřeží, Skládal, syn firmy Skládal, velkoobchod s uhlím, na Malé Straně, i měli kus společné cesty.

Míša byl překvapen touto poznámkou. Co nového by se kde mělo vyklubat? pomyslil si.

– Ano, naši kantoři jsou staří, odpověděl, aby něco odpověděl. – Ale mají autoritu.

Byla to replika velmi všední, velmi krotká, ale Skládala, zdálo se, rozhněvala – nakrabil pohrdavě své červené tvářičky a pohlédl na Míšu úkosem.

– Autoritu. To se rozumí, že mají autoritu, řekl. – Inu, Čech se nezapře. Nám Čechům odjakživa hrozilo nebezpečí, že se udusíme úctou k autoritám.

A odvrátiv se bez pozdravu od Míši, zamířil ke Karlovu mostu.

Netušil, jak bolestně Míšu touto svou poznámkou ranil a popletl. Jak to, že se ve mně nezapře Čech, myslil páně Kieselův žák a odchovanec Šedého domu – jak to, že se ve mně nezapře Čech, když přece, ksakru, Čech nejsem? Což Němci nemají úctu k autoritám? Nevedl mě pan Kiesel k tomu, abych si autorit vážil?

Když o této otázce, zmaten, přemítal, připomněl si, že pan Kiesel ho sice, pravda, učil úctě k autoritě například Kantově, Wagnerově nebo Bismarckově, ale znevažoval přitom autoritu představitelů rakouské státní moci, jakož i autoritu oficiálního, všeobecně uznávaného rakouského ideologa, filosofa Herbarta, jejž nazýval zplesnivělým Sokratem nebo filosofem rakouské podagry a jehož učení o myšlenkové práci, již musíme podnikat, abychom vybředli ze skepse a abychom sami v sobě odstranili a překlenuli vnitřní rozpornost jevů a dějů, jež vnímáme, stíhal jízlivým posměchem. To všechno byly věci odbyté a známé a Míša se v nich vyznal dokonale; ale jak se vyznat v novém českém světě, do něhož byl přesazen, jak se v něm orientovat a zachovat přitom ryzost svého němectví, jak poznat, co je hodno úcty a následování a co je hodno pohrdání, jak zachovat svou tvář?

K těmto otázkám se v příštích dnech přidružily další.

Na počátku školního běhu, když se mezi sebou ještě povětšině neznali, sedali si studenti do lavic bez pořádku a plánu, jak koho napadlo a kde právě náhodou bylo místo, ale vbrzku počali utvářet neměnné formace, jež přísně udržovali, ať se přednášelo v kterékoli posluchárně. Míša zprvu sedával se Skládalem v blízkosti katedry, u okna, protože tam bylo dobře vidět a slyšet. Nedlouho po zmíněné rozmluvě o autoritě profesorských starců si Skládal od Míši odsedl až ke kamnům, a Míša, nic zlého netuše, setrvával na svém místě dál, pranic si nevšímaje toho, že jeho sousedé odpředu i odzadu, odprava i odleva po něm pokukují s neskrývanou mračnou nevůlí. Zapisoval si pilně, co přednášeno, a o nic jiného se nestaral, v hloubi srdce hrd na svou přísnou izolovanost Němce, osudem zavátého do společnosti Čechů, až jednoho dne jiný z jeho spolužáků ze střední školy, udýchaně žvanivý, hubený dlouhán Fejfalík, milovník chlupatých anekdot a drsných šprýmů, dokročil na něho na chodbě s touto nepochopitelnou otázkou:

– Jak dlouho, prosím tě, budeš vysedávat mezi těmi mameluky?

Když se ho Míša, překvapen, zeptal, o jakých mamelucích že mluví, Fejfalík na něho chvíli upřeně hleděl svýma vypoulenýma, vlhkýma očima.

– Jsi syn starého Borna z Příkopů, nebo jsi snad od jiných Bornů? řekl pak. A když Míša odvětil, že je syn starého Borna z Příkopů, Fejfalík dodal vyčítavě: – Tak jste přece staročeši, ne? – Ježto Míša pořád ještě nechápal, co se od něho chce, vysvětlil mu poučlivým tónem, jímž se mluví k beznadějným blbcům, že staročeši sedají u dveří a mladočeši, kteří po svém chvalném zvyku vždycky urvou to lepší sousto, u oken; nemá tedy Michal Bornů, je-li staročech, u okna co hledat.

Aj, aj, jak vidno, Míša se během let své izolace za zdmi Šedého domu odcizil svéráznostem českého světa daleko víc, než sám tušil. Že existují politické strany konzervativních staročechů a svobodomyslných mladočechů, to mu arci nebylo neznámo, doma u stolu se o tom ještě před jeho odjezdem do Vídně bezpočtukrát mluvilo, otec vždy důrazně odsuzoval toto, podle jeho výrazu, neplodné tříštění našich chabých národních sil; ale že by toto rozpolcení bylo tak hluboké a důsledné, že student staročech nesmí v universitní posluchárně sedat v škamnech obsazených studenty mladočechy a že bezpochyby ani mladočech se nesmí odvážit do prostory okupované staročechy, to pro něho byla novinka neuvěřitelná a nepochopitelná.

Chtěje zastřít svou neinformovanost, za niž se navzdory svému němectví styděl, odpověděl Fejfalíkovi, že ani jeho otec, ani on sám, Míša, nesouhlasí s neplodným tříštěním našich národních sil mezi staročechy a mladočechy a že pověsti o otcově staročešství jsou pouhé pomluvy, vzniklé asi tím, že otcův hudební salón navštěvuje několik staročechů; nechť vážený Fejfalík vezme laskavě na vědomí, že Míša po vzoru svého otce se nehlásí ani k tomu, ani k onomu táboru.

Na tuto odpověď Fejfalík chvíli mlčel, nespokojen.

– Tak táhni tamhle ke kamnům, řekl pak. – Tam, u truhlíku na uhlí, je místo pro bezovce.

Bezovec, jak nebylo těžko se dovtípit, bylo hanlivé označení Čechů bez politické příslušnosti; u kamen, u truhlíku na uhlí, v lavici určené pro bezovce, seděl tentýž červenolící Jan Skládal, který si před krátkým časem byl od Míši odsedl. I přisedl k němu Míša nanovo, a Skládal ho přivítal dobrodušným úsměvem.

– *Ita diis placuit*, oslovil ho po latinsku, což znamená přibližně: Stalo se tak po přání bohů.

Poznav v něm bezovce, Skládal omluvil Míšovo uctívání autorit a chodil s ním opět z přednášek společnou cestou domů.

– Náš národní život, vykládal mu, – je prý, jak se říká, přepolitizovaný. Žel, není to pravda. Politika, toť pohyb, vzruch, boj; a vidíš, právě pohyb, vzruch, boj nám ze všeho na světě chybějí nejvíc. Staročeši a mladočeši nejsou politické strany, nýbrž nehybná stáda, ovládaná vlasteneckými bohoslovci, jako například doktorem Riegrem a doktorem Grégrem; a tito vlastenečtí bohoslovci, tito bráhmani vykřikují vlastenecká hesla, a stáda je po nich přežvykují. Ne, ne, to není vlastenectví, ani politika. Náš pojem vlastenectví potřebuje opravy, jako v minulém věku potřeboval opravy pojem náboženství. Chyba je, že máme málo vlasteneckých kacířů. Náš národ je ovládán starci a duchem starců stejně jako ta naše nešťastná fakulta. Rád bych s právařinou praštil a přešel na filosofii, ale můj nejstarší bratr, který mé studie financuje, je proti tomu.

– A na filosofii je to lepší? zeptal se Míša. – Filosofii neovládají starci?

– I tam jsou starci, řekl Skládal. – Ale ne všichni. Už tam mezi ně tu a tam začínají pronikat mladí, a ti tam dělají revoluci.

Když došli na nábřeží, červenolící hoch se maličko zastavil a zadíval se na panoráma Malé Strany, zakončené přísnou siluetou královského hradu.

– Hezké, řekl pak. – Jenže staré.

A šel dál svou cestou k mostu, lemovanou dvojitou alejí kamenných starců.

Aby se pokud lze seznámil s českými poměry, Míša počal navštěvovat studentský klub na Ferdinandově třídě, zvaný Akademický čtenářský spolek, a tam, ve veliké studovně ozdobené sochou Čechie, pod níž se shromažďovali staročeši, a Slavie, k níž se uchylo-

vali mladočeši, strávil mnoho nudných večerů, vyplněných křiklavými debatami o tom, kolik má spolek odebírat mladočeských Národních listů a kolik staročeského Hlasu národa, kam uspořádat příští výlet, co darovat tomu kterému profesorovi k narozeninám nebo k svátku, je-li vhodno pro vlasteneckého českého studenta nosit cylindr a má-li se stužka s českými barvami nosit v knoflíkové dírce nebo napříč přes prsa.

Když se klubovní místnosti zavíraly, rozcházeli se studenti do hospod, staročeši do lokálů staročeských, mladočeši do mladočeských, bezovci do bezovských. Míša, pamětliv mravních zásad, jež mu uložil a vštípil pan Kiesel, odolával a vracíval se způsobně domů, ale jednou koncem prosince povolil nátlaku Fejfalíka, který si vzal do hlavy, že ho, bezovce, získá pro svatou věc staročeskou, a vypravil se s ním do staročeské hospody U Šoršů na Vinohradech.

Studentů se tam sešla celá tlupa, většinou právníků, pak postarší jakýsi medik, který prý studoval medicínu na devatenáctý už semestr, a vlasatý, zanedbaný jinoch, který o sobě mluvil co o básníkovi. Všichni nesmírně mnoho kouřili, žíznivě pili a světácky žertovali s hezkou černobrvou číšnicí s nápadným španělským účesem. Fejfalík se důvěrně znal se všemi těmito kumpány a dorozumíval se s nimi tajemnými narážkami, svědčícími o velikém bohatství společných silných zážitků, o množství společně prohýřených nocí; číšnice se jejich vtipům bouřlivě smála a prohlašovala, že z nich zahyne. Míša si vedle těchto světáků připadal jako jehně, i nudil se a styděl se náramně, mrzel se na sebe, že se sem dal vylákat, a chtěje se jim vyrovnat, lil do sebe více piva, než mu bylo zdrávo, a než minula hodina desátá, pokusil se i o svou první cigaretu.

Vlastenci byli všichni tito jinoši velicí, a Míša velmi získal v jejich očích tím, že zásluhou pana Maliny dovedl, jak se ukázalo,

recitovat báseň Jaroslav z Královédvorského rukopisu a že znal nazpaměť proslulý list Jana Žižky, v němž osleplý válečník napomíná Domažlické, aby se statečně postavili proti Němcům*: Bože, dejž, byste se navrátili ku první lásce, abyste hodné skutky první činili…* Tento výkon Míšovy paměti uvedl tlustého medika do extáze. – Lidičky, držte mě! křičel, chápaje se vidličky. – Lidičky, držte mě, nebo si vypíchnu voči, abych byl jako Žižka!

A Míša se usmíval a povolil navyklému dokonalému držení svého těla. Měl úspěch, a proto mu začalo být mezi těmito dobrými, statečnými chlapci dobře.

Od Šoršů, kdež se zavíralo o jedenácté, táhli do lidové tančírny U Města Poděbrad ve Smečkách. Chovanci Šedého domu bývali cvičeni nejen ve vědách, ale i v společenském chování a v tanci, leč to pouze, jak říkali, nasucho, to jest bez děvčat, chlapci s chlapci. Nuže U Města Poděbrad Míša, který toho večera poprvé pil a poprvé kouřil, sevřel také poprvé v životě ve své náruči dívku. Byla červená, kudrnatá, voněla heřmánkem, měla tvrdé, upracované ruce a tvářila se přísně. Když Míša, osmělen alkoholem, při tanci s ní zažertoval, otázav se jí, má-li s sebou gardedámu, zamračila se a odpověděla stroze: – Nechaj si to, mladý pane.

Bolelo ho to nesmírně.

Jeho další zážitky byly zmatené, a v paměti mu uvízly jen úryvky. Navštívili, zdálo se, ještě několik lokálů, ale většinu času proputovali na ulicích. Míša na jakémsi dvorečku, bůhvíkde to bylo, dlouho stál v objetí s Fejfalíkem a s hořkým pláčem si mu stěžoval na své zmařené mládí, na bílé čerty, na macechu a na Ivana, který ho nazval zlodějem; pak, zdá se, krmili drožkářskou kobylu koblihami, rozlámali dřevěného anděla, visícího nad vchodem materialistova obchodu, a když jim bylo zima, kdesi na rohu rozdělali ohníček z papírů, jež našli po kapsách. Když se k ránu Míša konečně dostal

domů, ulehl v předsíni na zemi, neboť nemohl najít dveře svého pokoje, a strašlivě vyděsil starou paní Váchovou, jež o něho, poloslepá, klopýtla. Bětuše, přivolána matčiným výkřikem, se pak chlapce ujala, omyla ho a pomohla mu do postele, ale učinila to vše nikoli vlídně, nikoli s porozuměním, nýbrž v slzách, zdrcena, neútěšná.

Když se Míša po několika hodinách olověného spánku probudil, první myšlenkou bolavé jeho hlavy bylo, že je ztracen a že jeho životu je konec. Zadal si, potřísnil se zhovadilými řečmi, zapřel své ideje, zahodil svou mravnost, svou minulost, svou askezi; a k tomu všemu bylo mu tak zle, tak neuvěřitelně, nad všechen pomysl bídně, že bylo naprosto vyloučeno, aby vstal a šel do přednášek. Ale nešť, proč a nač chodit do přednášek? Lépe zůstat ležet a rezignovaně čekat na osvobození, jež přináší smrt.

Zavřel tedy oči, a přemáhaje strašlivé chvění útrob, jal se čekat na smrt, když tu stará paní Váchová, jemně zaklepavši, nahlédla do pokoje a oznámila Míšovi, že tu má návštěvu. Koho sem teď čerti nosí, pomyslil si, a na čele mu vyvstal chladný pot. Chtěl odpovědět vyprahlými ústy, že nemůže nikoho přijmout, ale hlava paní Váchové mezitím zmizela a do dveří, zeširoka je otevřev, vstoupil pan Kiesel, malý, ruměný, nazrzlý knírečeк pěkně vytočený do napomádovaných hrůtků, jizvy, protínající jeho levou tvář, zardělé chladným zimním povětřím.

7

Stará paní Váchová ho bezpochyby s milosrdnou povšechností zpravila pouze o tom, že Míša je nemocen, aniž mu řekla, jak k té své nemoci přišel, i choval se pan Kiesel právě tak, jak se lidé

chovají při návštěvě u chorých přátel, vlídně, povzbudivě a bezstarostně. Aj, jakéže to jsou pořádky, jakéže to jsou novoty, lehnout si a hrát si na nemocného? Michael Born, který nevěděl, co to je být nachlazen, najednou zaleze do peřin a tváří se, jako by byl v posledním tažení!

Takto žertoval usmívaje se, zatímco kráčel k Míšově posteli, a Míša k němu upíral své krásné oči, zděděné po nešťastné matce, tak zdrcen a poděšen, jako by to byl nikoliv jeho jediný přítel, který se tu u něho zjevil tak nečekaně, jediný to člověk, jehož si vážil a jejž miloval, ale popravčí mistr, mající ho rovnou a bez okolků odvést na šibenici. Pan Kiesel věru nemohl pro svou návštěvu zvolit chvíli fatálněji nevhodnou.

Stále zlehka a přívětivě hovoře, pan Kiesel si přisunul k Míšově posteli židli, a posadiv se na ni, krátce Míšovi pověděl, že před krátkým časem byl služebně přesazen do Prahy a ihned si prý na Míšu vzpomněl a vypravil se na Příkopy k starému panu Bornovi, aby se ho pozeptal po bydlišti jeho syna. – Míša prý mu častokrát o panu Kieselovi vyprávěl, a on, Born, s radostí vítá tuto příležitost, aby mu vyslovil vroucí své díky za to, jak o jeho syna pečoval a jak dbal o jeho učební prospěch.

– Byl jsem z toho bezmála perplex, vyprávěl se smíchem pan Kiesel. – Co jste mu o mně napovídal, člověče nešťastná? Snad ne to, že jsem vás bezmála jmenoval čestným členem burschenschaftu Arminia?

Bylo napodiv, že oproti svému zvyku pan Kiesel při vyslovení tohoto jména nepovstal, a ani vsedě nesrazil paty. Míšu to překvapilo, ale když o něco později o té věci přemítal, dospěl k názoru, že pan Kiesel i tentokrát měl pravdu: jméno spolku tu nebylo vysloveno vážně, nýbrž v souvislosti žertovné, a proto se nehodilo vzdávat mu čest.

Pan Kiesel pak zavzpomínal na Šedý dům, na Pidolla, na doktora Keményho, a otázal se Míši, jakže dopadla jeho maturita a jakže se mu dařilo v posledním roce, po jeho, Kieselově odchodu. Byl zdravý a čistý, voněl čerstvým vzduchem, a Míša, zatímco jeho bývalý učitel mluvil o ničem, aby řeč nestála, prodělával zlý vnitřní boj. Nebylo zajisté nic snazšího než ponechat pana Kiesela v jeho omylu; ale bylo by to mravné? Míša, přesvědčili jsme se o tom už několikrát, rád a bez nejmenších skrupulí lhal a balamutil lidi včetně nejbližších svých příbuzných, byl zvyklý mluvit pravý opak toho, co si myslil, a s potěšením si ze svých nepřátel vystřeloval; jenže pan Kiesel nebyl jeho nepřítel, byl to naopak duševní otec nového, lepšího, obrozeného Míši, jeho utěšitel a rádce, jeho pravý učitel, který mu otevřel oči a probudil ho k nové existenci, iniciátor jeho němectví, jeho zasvětitel, dárce životního názoru: bylo by to správné, bylo by to slušné, kdyby se před tímto opravdovým kamarádem, který v něm způsobil tak blahodárný převrat, přetvařoval, stejně jako se přetvařoval před otcem, před macechou, před tetou Bětuší? Neposkvrnil by tím Míša všechno, co po dnešní pusté noci snad ještě zůstalo nezhanobeno? Nezpečetil by touto zradou svůj poklesek? Měl by pak i nadále právo podívat se panu Kieselovi do očí a tisknout jeho pravici? Bylo to těžké rozhodování. Možná, že poví-li mu pravdu, pan Kiesel se zalkne odporem, zakryje si tvář a zlořeče opustí svého padlého žáka, aby se k němu už nikdy nevrátil, ale nešť. Moje vzpomínka na pana Kiesela, myslil si Míša, zůstane čistá, nezakalená výčitkou, že padnuv neměl jsem ani dost odvahy, abych se k svému pádu přiznal.

– Ach, pane Kiesele! zasténal, když se jeho bývalý učitel na chvíli odmlčel. – Ach, pane Kiesele, věřte mi, že jsem pořád měl na paměti všechno, co jste mi řekl, než jste odešel z Šedého domu, choval jsem se jako Němec, kterého jste ze mne udělal, učil jsem se stejně pilně,

jako když jste na mne dozíral, byl jsem na sebe přísný, nic jsem si neodpouštěl a myslil jsem na vás. Teprve včera, můj bože, včera!

A Míša se zakousl do spodního rtu, aby potlačil pláč, ale slzy, jež mu zaplavily oči, zadržet nedovedl.

Pan Kiesel se zarazil a chvíli zpytavě hleděl na svého bývalého žáka.

– Včera? otázal se hlasem nezvykle mírným a plným účasti. – Co bylo včera? Uklidněte se, milý příteli, uklidněte se, snad jste neudělal nic tak zlého, aby se to nedalo napravit!

– Já nejsem nemocen! zavzlykal Míša. – Já nejsem nemocen, pane Kiesele, já mám jen hroznou kocovinu, protože jsem se dnes v noci opil. Lil jsem do sebe džbánek po džbánku, tančil jsem s holkami, dělal jsem ostudu na ulicích, tropil jsem všechno, všechno, co jste mi zakázal! Ale já už to neudělám, pane Kiesele, bylo to poprvé v mém životě, a bylo to také naposled.

Odmlčel se a s úzkostí hleděl ze svých peřin, jakže se jeho milovaný učitel teď zachová, jak přijme jeho zpověď, co provede, co řekne. Nuže pan Kiesel sice poněkud stáhl obočí, zamračil se a přísně přimhouřil své kulaté oči, obrostlé bezbarvými brvami, ale neudělal to nejhorší, čeho se Míša obával, nevstal a neodešel s pohrdáním.

– Na takové excesy věru máte ještě dost a dost času, řekl pak přísně, ale ne nepřátelsky. – Němečtí studenti ovšem také pijí, a hodně pijí, i já jsem se svými komilitony už několikrát v životě důkladně drbal salamandra. – Tímto výrazem mínil pan Kiesel onen slavný buršácký obyčej, který záleží v tom, že pijáci na povel drbou plnými sklenicemi o stůl, než je na trojí ráz až do dna vypijí. – Německý student je dalek toho, aby byl abstinentem, ale i když pije sebevíc, nezapomíná na kázeň, nepije z vlastní libovůle, nýbrž na komando, a co hlavního, co hlavního, milý příteli! – Pan

Kiesel se předklonil k Míšovi. – Nikdy nepřestává být mužem, germánským mužem, což znamená, že neví, co to je kocovina. I když v noci přebral sebevíc, ráno je na nohou, jako rybička, a jde za svými povinnostmi, a třeba mu hlava třeštila, jako by co chvíle měla puknout, on nic nedá najevo a nanejvýš se vyzývavě usmívá. – Ne, ne, jen zůstaňte ležet, řekl pan Kiesel spěšně, když Míša, uslyšev toto, ihned se obětavě počal hrabat z postele. – Zůstaňte jen ležet a ušetřete mě poutavého divadla svého vstávání. S kým, smím-li se zeptat, jste flámoval?

Na to Míša, že s několika studenty, vesměs Čechy.

– Nu: a o čem jste hovořili celou noc? tázal se dál pan Kiesel. – Snažte se mi odpovědět jako inteligentní chlapec, za nějž vás mám: jaký byl duch vaší zábavy, jaké její zaměření?

Proč to chce vědět pan Kiesel, proč se zajímá o takovou zbůhdarmost? pomyslil si Míša. Ale zvyklý poslouchat svého učitele na slovo, odpověděl tak inteligentně, jak jen dovedl, že o zaměření oné zábavy nelze mluvit, nebylať to *zábava*, nýbrž tlachání, ubíjení času, utápění rozumu v pivu, zhovadilé sebeničení, vzájemné zpitomování. – Takto pokračoval ještě chvíli, vynalézaje nové a nové výrazy, jimiž vyjadřoval štítivý odpor k svému nočnímu zážitku: bylo to, jak si pan Kiesel přál, inteligentní, a nadto ještě očistné a kajícné, ale malý muž s jizvami na levé tváři přece jen nebyl spokojen, a namísto aby aspoň vyslovil podiv nad bohatstvím Míšova německého slovníku, zatvářil se netrpělivě.

– Dobrá, dobrá, o tom všem nepochybuji, řekl. – Ale o čem především byla řeč? Co bylo hlavním tématem vašich rozhovorů?

Tu si Míša s uzarděním vzpomněl na zmatený, časově a místně neurčitelný výjev kdesi na dvorečku, jak plakal ve Fejfalíkově náruči a žaloval na zmařenost svého mládí. Nechtěje před panem Kieselem nic skrývat, doznal se mu i k této nechutnosti.

Ale ani tímto přiznáním neuspokojil pana Kiesela.

– Tklivý obsah vaší ublíženosti je mi znám dostatečně, i dovedu si představit, co jste v pokročilých hodinách vyprávěl onomu opilému Vaškovi, řekl se znevážlivým úsměvem. – Ale nic ve zlém, chlapče, nic ve zlém, je to má chyba, že na vás naléhám, abyste osvědčil svou bystrost, když vím, jak je otupena. Ale možná, že nejde ani tolik o vaše bolesti hlavy, jež pominou, jako o něco hlubšího a zásadnějšího, co nepomíjí. Řekl jste, že po mém odchodu z Šedého domu jste se choval jako Němec, a také já, nic zlého netuše a lehkovážně se domnívaje, že se tu shledávám s týmž Michaelem Bornem, s nímž jsem se před časem rozešel, mluvil jsem s vámi jako s Němcem. Zapomněl jsem, že takového půldruhého roku je v životě mladého člověka velmi dlouhá doba, v jejímž průběhu se může cele a od základu změnit. V Šedém domě jste byl zůstaven sám sobě, a pak, po návratu do Prahy, jste upadl pod vliv své rodiny. To stačilo, abyste nanovo obrostl měkkým českým masíčkem, a proto si nerozumíme. Odpusťte, a nemluvme už o tom.

A pan Kiesel, mladý, přísný, napřímil se na své židli a s ledově upjatým výrazem v posekané tváři odhlédl k oknu.

– To není pravda, já jsem se v ničem nezměnil a nepřestal jsem vás mít rád! vykřikl Míša a pokračoval, v zoufalství bezděky vztahuje z peřin k panu Kieselovi obě ruce, že si nezaslouží, aby pan Kiesel s ním mluvil tak krutě, protože po celý ten čas myslil jen na něj a dělal pouze to, o čem soudil, že by to pan Kiesel schválil. Neobrostl žádným českým masíčkem, naopak, naděje, že jednou se bude moci veřejně doznat, že se považuje za Němce, je jedinou světlou vyhlídkou jeho života.

Ale pan Kiesel se nedal jen tak snadno uchlácholit.

– To jsou slova, jen slova, řekl stroze. – Věřím vám, Borne, že s námi sympatizujete a že vám imponuje naše síla, ale abyste se, jak

tvrdíte, Němcem cítil, k tomu máte daleko. Opravdový Němec na vašem místě by si mezi českými studenty připadal jako cizinec, jako nepřítel. Vedl by si jako Čech, vydával by se za Čecha, využíval by té šťastné a výhodné okolnosti, že by ho – tak jako vás – považovali za Čecha, ale uvnitř, rozumíte mi snad, uvnitř by pečlivě střehl a zachovával odstup pozorovatele, kritika. U vás nic takového. Připadáte si, jak vidno, jako jeden z nich, protože opravdu jste jedním z nich; splynul jste s nimi, namísto abyste je soudil. Mohl byste osvědčit své němectví jako chladný a objektivní svědek chování a jednání svých českých kolegů; ale to vy nedovedete, protože nejste s to se od nich odlišit. Aj, aj, Borne, snadno vám bylo horovat o svém němectví, dokud jste se mnou sedal v mém pokojíku v Šedém domě, ze všech stran chráněn pevnými zdmi a vždy v každé chvíli věda, jak se zachovat a co učinit, neboť každý váš pohyb a krok byl pevně určen ústavními regulemi. Ale teď je, chlapče, všechno jiné. Už nejsme v internátě, ale uprostřed života – zdeť Rhodos, zde tancuj.

Břitce a přesvědčivě tu sice naznačil rozdíl mezi závětrným prostředím Šedého domu a žhavou půdou života, na níž se nalézali nyní, ale ať pan Kiesel říkal co říkal, Míšovi přece připadalo, že se vrátily blahé doby strávené v učitelově ladně upraveném pokoji na konci kratšího křídla šedého zámku, ty nádherné hodiny, kdy ho jeho podivuhodný starší přítel poučoval a přetvářel. Tytam byly bolesti jeho hlavy, totam chvění žaludku, tentam pocit odpornosti, který ho prostupoval ještě před chvílí. Opět podmaněn pevným tokem páně Kieselova hlasu, železným řádem jeho argumentů, navrácen opuštěným a trpce želeným výšinám svého života, cítil se šťasten jako nikdy dosud, byloť štěstí těchto nečekaných chvil obnovené pospolitosti velmi podivné a vzácné, sice prostoupené neutuchající úzkostí, že pan Kiesel mu nanovo unikne a zmizí, ale tím jemnější, tím vzrušivější a napínavější. Proč nad ním pan Kie-

sel láme hůl, proč ho zatracuje, proč se ho zříká? úpěl v příjemné žalosti, příjemné tím, že cítil, že pan Kiesel se ho nejen nezříká, nejen nad ním neláme hůl, nejen ho nezatracuje, ale naopak má s ním jakési plány, chystá pro něho jakési úkoly, patrně těžké, neboť kdyby nebyly těžké, asi by tolik neokolkoval a neohledával ho, než je vysloví, ale čestné. Kterak to, zeptá se kdo, že Míša si byl tak jist čestnosti úkolů, jež pro něho chystá pan Kiesel? Inu protože pan Kiesel sám pro něho byl zosobněným pojmem cti, kterýžto pojem mu dříve býval prázdným slovem, a ideologie, již od pana Kiesela přijal, jeho jedinou mravností.

Michael Born už není, pokračoval pan Kiesel, chovancem polepšovny, nýbrž akademickým občanem, a on, pan Kiesel, také už není středoškolským učitelem němčiny, nýbrž aktivním činitelem politickým, tedy pracovníkem v oboru, k němuž odevždy měl sklony; jeho výrok o životě, v jehož středu se octli, platil tedy bez výhrady pro oba dva, Míšu i pro něho, pana Kiesela. Za několik let jeho života v tišině Šedého domu nastaly v společenském životě tohoto německého státu jisté vnitřní změny, zdánlivě nepatrné, ve skutečnosti však nesmírně povážlivé, bezprostředně ohrožující němectví – *das Deutschentum* –, německý řád a německého ducha těchto zemí. Jde o jisté nebezpečné myšlenkové proudy, jež v posledních letech došly povážlivého posílení, o jisté tendence, proti nimž každý uvědomělý Němec musí bojovat ze všech sil. Když opustil Šedý dům, když se octl v syrovém ovzduší skutečného života, pan Kiesel si uvědomil, co je jeho povinností, a dal se plně k dispozici ministerstvu vnitra, jež ho pověřilo důležitými a odpovědnými úkoly. Nuže chce-li Michael Born dokázat, že nemluvil nadarmo a do větru, a chce-li si svůj zamýšlený budoucí přestup do německého tábora usnadnit a připravit předběžnými zásluhami o německou věc, pak on, pan Kiesel, mu k tomu dává jedinečnou příležitost tím,

že ho žádá o pomoc a spolupráci. Ne-li, nestalo se nic a všechno je v pořádku; on, pan Kiesel, si půjde po svých a Michael Born ať zapomene na to, že si kdy rozuměli a byli si blízcí.

A pan Kiesel, upjatý, přísný, nanovo lhostejně odhlédl k oknu.

– Pane Kiesele, odpověděl Míša, přičemž jeho krásné tmavé oči hořely nadšením, – jsem v strašně nevýhodné situaci tím, že ležím v posteli. Teď bych nadevše potřeboval být pořádně a čistotně oblečen, jak se sluší na německého mladého muže, abych se mohl před vámi postavit do pozoru a abych vám mohl říci: Pro vás udělám a podstoupím všechno. Vy jste můj bůh, pane Kiesele. Poručte mi, abych pro Vás skočil do ohně, a skočím. Vy jste mi dal duši a rozum, vám vděčím za všechno. Prosím, rozkazujte. Jsem ochoten k jakékoliv zkoušce.

– Vaše horlivost mě těší, řekl pan Kiesel dosud odměřeně. – A možná, že nakonec vaši nabídku opravdu přijmu. Ale nechci, abyste mi kdy mohl vyčíst, že jsem vám neřekl všechno. Že jsem exponent ministerstva vnitra, to už víte a to zní vašemu duchu dojista lahodně. Řeknu-li vám dál, že pracuji pod přímým vedením svého výtečného strýce, ministerského rady svobodného pána von Prandau, vyslechnete to dokonce s potěšením, protože to dodává mému poslání nesmírné ctihodnosti a oficiálnosti. Ale co když svou funkci exponenta ministerstva vnitra označím jiným, méně ozdobným názviskem: člen tajné policie?

Vyřknuv tato slova, pan Kiesel se podíval svými kulatými očky na Míšu přísně a vyzývavě.

– Nu? řekl Míša. – Jste-li vy, pane Kiesele, členem tajné policie, je jistě správné být členem tajné policie. Nuže, jaký je můj úkol? Podávat vám zprávy?

– Ano, podávat mi zprávy, řekl pan Kiesel pomalu, tiše, ale s důrazem, stále pátravě hledě Míšovi do tváře. – Informace. Chtěli

bychom vědět, co se děje v řadách českého studentstva, a potřebujeme k tomu informátory a pozorovatele. Opakuji: informátory a pozorovatele, nikoli udavače. Jde o úkol nejvýš choulostivý, ale záslužný a hrdý. Vy se k němu znamenitě hodíte, protože smýšlíte, jak chci věřit, německy a platíte za Čecha. Přísná diskrétnost je ovšem zaručena. Nuže – chcete se ujmout té práce?

– Chci, pane Kiesele, chci, řekl Míša vroucně. – Budu mít uši všude, a všechno vám povím. A kdybyste si přál, mohu vám dávat informace i z jiných kruhů. Chodím do salónu svého otce. Možná, že i to by vás zajímalo, o čem se tam mluví.

To bylo i pro pana Kiesela příliš silné kafe.

– Nanu, řekl a odkašlal si.

– Mně na těch lidech vůbec nezáleží, jsou mi protivní jako psinka a přeju jim to nejhorší, řekl Míša. – Už jako malý kluk jsem si vymýšlel, jak se jim jednou pomstím, až budu velký, jak je zničím. Když jsem přišel do Šedého domu, bylo mou nejmilejší zábavou si vymýšlet, jak svého otce doháním k sebevraždě.

– Nanu, řekl pan Kiesel podruhé. – Ale to je vaše soukromá věc, kterou nedovedu a ani nemíním řešit. Očekávám, že se svého úkolu ujmete s horlivostí, ale před přemírou horlivosti vás varuji; ta by mohla být spíš na škodu naší věci než k prospěchu. Zajímám se o smýšlení českého studentstva, o nic víc; budu-li se kdy zajímat i o váš rodinný salón, povím vám to sám.

Promluvil pak několika stručnými, ale plastickými slovy o podvratné doktríně tak řečeného revolučního socialismu, zvané též anarchismus nebo anarchosocialismus, která se rozbujela mezi dělnictvem všech národností tak prudce, že vláda byla nucena letos podat na říšském sněmu předlohu zákona proti socialistům jakožto lidem ohrožujícím řád lidské pospolitosti, kulturu a mravnost. České studentstvo, které spíš než k revolučnosti jevilo a jeví

sklony k něčemu, co by pan Kiesel možná nejpřípadněji charakterizoval co jakési vlastenecké peciválství, a jež vybíjelo svůj temperament vykřikováním neškodných patriotických proklamací, zůstalo, jak se zdá, ušetřeno této znepokojivé ideologie. Nicméně bylo by dojista chybou bezpečit se myšlenkovou pohodlností české akademické mládeže, tím spíš, že ukázali-li se čeští studenti, jak praveno, imunními vůči socialistickému moru, projevili někteří z nich, pokud je vládní policii známo, tím větší interes o ruskou doktrínu takzvaného nihilismu. Nihilisté, jak známo, by chtěli obrátit celý svět v poušť; mezi jejich programem a programem anarchistů či socialistů je úzká spojitost, jakž o tom svědčí červeně orámovaný článek s nadpisem *Konečně!*, jejž přinesl socialistický plátek Freiheit na oslavu vražedného nihilistického atentátu na cara Alexandra II. Nuže Míšův úkol záleží v tom, aby bedlivě dával pozor na jakési, byť sebenepatrnější projevy podvratného, německému duchu protivného smýšlení mezi svými kolegy. Nelze zajisté rozumně očekávati, že mezi studenty, s nimiž se bude stýkat ať na fakultě, ať v spolcích, ať v hostinských místnostech, ať na výletech či jinde, pochytí mnoho revolučních podvratných nálad. Pan Kiesel by se tuze divil, kdyby pochytil vůbec nějaké; ale jeho zásluha tím nebude o nic menší. Jak praveno, nejde tu o udavačství, nejde o oběti, jež by měl za úkol předhazovat orgánům vládní moci, nýbrž o činnost zpravodajskou. Představitelé německého pořádku a německé moci v tomto státě potřebují mít mezi českými studenty své exponenty, své lidi. Přesvědčí-li se takový exponent o tom, že všechno je v pořádku a že studenti pilně studují a o žádné rudé či černé doktríny se nestarají, prosím, prosím, tím lépe. Jde pouze o to, aby Míšovy informace byly pravdivé a aby byly podloženy pozorováním bystře inteligentním a svědomitým.

Promluviv takto, pan Kiesel pohodlně natáhl své krátké nožky a složil ruce na prsou.

– Nuže, můj mladý, kocovinou stižený příteli, dodal pak s úsměvnou převahou, – možná, že nyní, takto instruován, se rozpomenete na svou včerejší pivní besedu trochu jinak než prve. Opakuji svou otázku: Jaký byl duch vašich rozhovorů? Vím z vlastní zkušenosti, co se toho, bože milý, za takovou noc při pivu a šnapsu namluví. Celá kniha by se tím vyplnila, kdyby to někdo stenografoval. Nuže, neutkvělo vám v paměti nic, nic, pranic?

Míšovi se rozbušilo srdce, neboť si uvědomil, že mu tu nastává něco, čemu se v studentském životě říká přijímací zkouška.

– Mluvil jste, pane Kiesele, o vlasteneckém peciválství, řekl. – Rozumím vám výtečně, co tím míníte, a s plným vědomím čestnosti a odpovědnosti úkolu, jejž jsem od vás přijal, odpovídám, že duch, jejž mí kolegové projevili dnes v noci, byl vlastenecky peciválský. Příklad: když se mluvilo o Janu Zizkovi – (Míša, mluvě německy, vyslovil Žižkovo jméno po německu) –, jeden medik začal křičet, že si vypíchá oči, aby byl jako on.

Pak Kiesel zvrátil hlavu nazad a zasténal.

– To už není ani vlastenecké peciválství, řekl. – To je, mírně řečeno, k zblití. A tak jste se bavili až do rána?

– Proto je mi tak zle, řekl Míša potěšen. – Ach, ne, ne, pane Kiesele, ujišťuji vás, že za celou tu dobu, co mám tu čest, Míša naznačil přízvukem a úšklebkem, že toto slovo míní ironicky, – studovat na české universitě, setkával jsem se všude jen, podle vašeho trefného výrazu, s vlasteneckými peciváły. Znám jen jednoho jediného chlapce, jemuž to peciválství nejde pod nos. Je to můj spolužák ještě z gymnasia, sedáme teď v jedné lavici a chodíváme spolu kus cesty domů. Nuže když jsem jednou chválil naše profesory v ten smysl, že jsou sice staří, ale mají autoritu, on mi na to řekl doslo-

va: Inu nám Čechům odjakživa hrozilo nebezpečí, že se udusíme úctou k autoritám.

Pak Křesel zpozorněl.

– Zajímavé, řekl, a posadiv se zpříma, vylovil z kapsy tlustý notes s červenou ořízkou. – Výborně, Michaeli, osvědčujete se. Jen tak dál. – Míša se zarděl radostí. – Jak se jmenuje ten výborný chlapec se sklony k nihilismu?

– Nihilismus? podivil se Míša. – Co je na tom, co řekl, nihilistického?

– Znevažování autorit, toť zárodek nihilismu, poučil ho pan Kiesel. – Nuže? Jak se jmenuje?

Tvářil se velmi přísně a stroze, a Míša si pomyslil, že v rozporu s tím, co pan Kiesel tvrdil prve, jde tu přece jen o udavačství. Ale nešť. Pan Kiesel přece ví, co dělá.

– Jan Skládal, řekl.

– Právnická fakulta?

– Ano.

– Věk?

– Asi o rok nebo o dva mladší než já, tedy asi devatenáct nebo dvacet, pokud se mi jeví.

Pan Kiesel vykoukl na Míšu s nedůvěřivou přísností.

– Kterak to, že je mladší než vy, když byl, jak pravíte, vaším spolužákem na střední škole, a vy jste, pokud se pamatuji, na střední škole ani jednou nepropadl?

– Opakoval jsem první třídu obecné školy, řekl Míša, a dodal s hrdostí: – To proto, že jsem uměl jen německy a jen málo česky.

– Ach tak, řekl pan Kiesel chladně. – Bydliště toho mladého nihilisty Skládala?

– Bydlí kdesi na Malé Straně, ale přesnou adresu neznám, řekl Míša. – Skládalovi mají obchod s uhlím.

– Znám, řekl pan Kiesel. – Matka tam kupuje. Zarazím, zarazím. Skládalovu přesnou adresu neopomeňte zjistit. A nic jiného vám Skládal na vašich společných cestách domů neřekl?

Míša chvíli přemýšlel a vyprávěl pak panu Kieselovi o tom, jak se v posluchárně mladočeši oddělili od staročechů.

– Když jsme potom na cestě domů, pokračoval, – mluvili o staročeské a mladočeské straně, Skládal nazval jejich předáky, doktora Riegra a doktora Grégra, vlasteneckými... vlasteneckými..., Míša chvíli hledal vhodný německý výraz, – bohoslovci. Mluvil o nich také jako o bráhmanech. Náš politický život prý vypadá takto: na jedné straně bráhmani, vlastenečtí bohoslovci, na druhé straně stádový lid, který přežvykuje patriotická hesla, jež mu bráhmani předříkávají. Náš pojem vlastenectví prý potřebuje opravy, jako v minulých dobách potřeboval opravy pojem náboženství. Chyba, řekl, že máme málo vlasteneckých kacířů.

Odmlčel se a pan Kiesel, který si všechny tyto údaje pečlivě zapisoval, chvíli přemítal.

– Ano, ano, ten váš Skládal se mi znamenitě líbí, řekl pak, s uspokojením zavíraje svůj notes. – Dobře ho pozorujte a snažte se s ním uzavřít přátelství co nejintimnější. Prozatím to není nic světoborného, co vám napovídal, ale pamatujte si, že nás zajímá všechno, naprosto všechno. Kam chodí Skládal, jaké kruhy navštěvuje?

Míša odpověděl po pravdě, že neví. Do Áčées, to jest do Akademického čtenářského spolku, Skládal nechodí, do hospod jakbysmet.

– Nebudete mi povídat, že sedí pořád jen doma, řekl pan Kiesel přísně. – Snažte se vniknout do kruhů, jež navštěvuje a jež bude navštěvovat. Jsem přesvědčen, že s tím chlapcem se ještě lecčehož dožijeme. Mládeneček, který těsně po svém vstupu na universitu mluví tak jak on, nám jistě připraví ještě mnohá překvapení. Jiného nevíte nic?

– Nic. Kdybyste mě na skřipec pověsil: nic, nic jiného si nepamatuji, řekl Míša. Tvářil se zarmouceně, ale v duchu se radoval, neboť věděl, že při zkoušce, již mu připravil jeho dobrý učitel, obstál.

– Tedy: tu Skládalovu adresu! řekl pan Kiesel a schoval v kapse svůj zápisník. – A nastavovat uši a být všude. Sám mluvte co nejvolněji, abyste své kolegy vyprovokoval. Udavačů se bát nemusíte – postarám se o to, abyste nebyl znepokojován. Rozuměno?

– Rozuměno, řekl Míša. – Ale říkejte si, co chcete, pane Kiesele, já přece jen dám trochu pozor i na to, o čem se mluví v otcově salóně.

Takto se Míša stal donášečem policejního fízla. Zbývá ještě dodat na vysvětlenou, jakou cestou pan Kiesel sám došel k tomuto svému novému zaměstnání, tolik odlišnému od jeho dosavadního povolání středoškolského učitele němčiny. Dopomohli mu k tomu tři starci, tři různí, na sobě nezávislí čísi strýčkové, a dvě tety. Nejprve strýček katechety z Šedého domu, nám známého pod přezdívkou Paternoster, farář od svatého Bartoloměje ve Vídni, Kalvarienberggasse, informoval Míšovu tetu, paní Marii von Specht, jejímž byl zpovědníkem, o protirakouském, protidynastickém, velkoněmecky orientovaném smýšlení pana Kiesela, jehož by se představení Šedého domu tuze rádi bezbolestně zbavili, protože jeho vliv na chovance Šedého domu, jedním z nichž, jak je jí známo, je vlastní synovec Michael Born, jest, mírně řečeno, politicky nežádoucí. Paní Marie von Specht, tou dobou asi už nemocná počínající rakovinou plic, ale dosud plná energie, zpravila o té věci, jak to velebný pán Paternoster správně předvídal, svého manžela, přehorlivého Rakušana, odborného přednostu na ministerstvu kultu a vyučování, a svobodný pán von Specht, ač tenkrát už měl smrt na jazyku, udělal na páně Kieselovu kvalifikační listinu takovou kaňku, to jest, vyslovil se o něm nahoře tak

nepříznivě, že na panu Kieselovi nezbyla poctivá nit. Svobodný pán von Specht, Míšův strýc, vbrzku potom zemřel, ale jeho dílo nepozbylo platnosti, dveře všech středních škol říše zůstaly před panem Kieselem uzavřeny. Zpráva o jeho protidynastickém smýšlení pronikla z ministerstva kultu a vyučování též na ministerstvo vnitra, k uším jeho ujce, ministerského rady svobodného pána von Prandau. Rozezlen, svobodný pán von Prandau odmítl svému synovci, který se na něho obrátil s prosíkem, veškerou pomoc, takže páně Kieselovo postavení bylo tedy zoufalé; teprve na přímluvu své manželky, sestry páně Kieselovy maminky, zařadil von Prandau pana Kiesela, jak víme, Pražáka rodem, do sboru pražské tajné policie; a z pana Kiesela, jejž jeho protivládní smýšlení uvrhlo do neštěstí, stal se horlivý vládní přisluhovač, strážce zájmů vládnoucí dynastie.

Složitá to historie, ale takový už je, jak říkáme, život, takové jeho nepředvídatelnosti.

KAPITOLA TŘETÍ
Denunciant

1

Úkolu, jímž ho pan Kiesel pověřil, ujal se Míša bystře a s radostnou horlivostí. Spory, jež áčesáci vedli o tom, mají-li vlastenečtí plesoví výboři chodit zvát ve fraku nebo v čamaře a mají-li vlastenečtí právníci uvádět na vizitkách svá jména mezinárodním JUC nebo českým stud. práv, pana Kiesela nezajímaly, ano plnily ho opovržením a hnusem, i obrátil se Míša na kolegu Skládala s prosbou, aby ho, pražských poměrů neznalého absolventa vídeňského gymnasia, uvedl do probudilejších, zajímavějších studentských kruhů. Skládal mu vyhověl rád – čekal prý dokonce, že ho Míša o tuto službu požádá, neboť nepovažoval za možné, aby mladý člověk, jejž on, Skládal, má za vzdělaného a chytrého, vydržel trvale chodit mezi studující starce, kteří se od starců-profesorů liší pouze počtem prožitých let, ale nikoli životním názorem nebo způsobem.

Kupodivu, myslil si Míša, zastánce německého řádu pan Kiesel i nihilista Skládal, ač názoroví antagonisté, stíhají české vlastenčící studentstvo týmž pohrdáním, kupodivu, kupodivu, jak bezzubým a nezajímavým se stal český patriotismus!

Bratři Skládalové byli tři, nejstarší Robert vedl rodinný závod s uhlím a vydržoval na studiích své dva sourozence, Antonína, historika, a Míšova kolegu Jana. Svůj despekt k staromilským vlasteneckým projevům staročechů a mladočechů a k autoritě kostnatých starců neměl Jan Skládal, snadno si lze představit, sám ze sebe, nýbrž přejal jej od svých starších bratří, najmě od

Antonína, duchovního vůdce netoliko rodiny Skládalů, ale i skupiny světoobčanů, jakž si říkali jeho přátelé a kolegové, jako on posedlí myšlenkou, že pravé české vlastenectví se musí vznášet na perutích světovosti. Že náš národ se probudil ze staletého spánku, že začal nanovo existovat, toť potěšitelné a hezké, říkali tito nadšení, výbušně výmluvní mladí lidé – ano, toť potěšitelné a hezké, ale méně potěšitelné a hezké by bylo, kdybychom se tímto holým faktem obnovení své národní existence mínili spokojit. Že Němci jsou naši nepřátelé, to víme; toto vědomí nám však nesmí bránit v tom, abychom si přiznali, že nás v mnohých a mnohých ohledech neskonale převyšují, nejen v počtu, ale i v umění a ve vědách, v průmyslu a v technice, stejně jako nás převyšují Rusové, Francouzi a Angličané. Tyto veliké, tyto světové vzory mějme před očima a usilujme o to, abychom se jim přiblížili. Naši otcové se radovali například z toho, že máme svou vlastní, národní literaturu. Nám, světoobčanům, to už nestačí – my chceme, aby ta literatura byla světová, a nebude-li světová, ať raději není žádná. Ani to, že máme svou vlastní, českou universitu nás neuspokojuje: nebude-li se na této universitě pěstovat *věda*, věda ve světovém měřítku, ať raději česká universita zanikne.

Takový asi byl, řečeno co nejstručněji, názor mladých světoobčanů, mezi něž Jan Skládal, nic zlého netuše, uvedl Míšu Borna a kteří se scházeli, vyzývavě pohrdajíce Akademickým čtenářským spolkem a staročeskými a mladočeskými hospodami, v Ungrově kavárně na Ferdinandově třídě, budoucí proslulé Unionce, anebo u Skládalů, v jejich malostranském bytě v Pětikostelní ulici, naproti Sněmovnímu paláci. Bratři Skládalové byli všichni tři, jako nejmenší Jan, vážní, ducatí, ramenatí a červenolící, a vážnost Antonína, který mluvil málo, zato důrazně a s převahou, působila nadmíru příznivě na jeho temperamentní přátele, povětšině sklon-

né hájit své názory vervněji, než bylo třeba. Všichni četli neuvěřitelně mnoho, vstřebávali s nepochopitelnou rychlostí všechno, co závažného v Evropě vycházelo tiskem, a stejně rychle střídali své idoly, hned zbožňovali Tolstého, hned Victora Huga, tu planuli pro Dostojevského, tu pro Zolu, jindy objevili Alfréda Tennysona a Roberta Browninga, aby se vzápětí nadchli pro Baudelaira – s mladickou vrtkavostí měnili své názory a zuřivě se vzájemně potírali, ale v jedné věci zůstávali svorní a důslední, to ve své úctě a vážnosti k tomu, co nazývali čistou, opravdovou vědou. Jako cílem mravnosti je dobro, rozumovali, cílem vědy musí být pravda – veškeré myšlení a jednání vědce musí být prodchnuto smyslem pro pravdu, usilováním o pravdu, láskou k pravdě. Nuže: čímpak je prodchnuto myšlení a jednání valné většiny našeho studentstva? Devótností k profesorům, patolízalstvím. – Student, napsal jeden z takových mladých podlézavců do Studentských listů, má si vždy být vědom toho, že je žák, a ne mistr, a proto má být k profesorům uctivý, i když myslí, že se mu křivdí. V této jediné větě, soudili světoobčané, je tresť, sukus naší malosti a poníženosti. Zahyneme, nezasadíme-li se o nápravu svého charakteru, a cestou k této nápravě charakteru je náprava vědy. Pod vedením našich starých profesorů se tato náprava uskutečnit nedá; ale naštěstí jsou tu už profesoři mladí, moderní, znalí světa, a ti ať žijí, ty podporujme, za těmi jděme!

Nuže jednou z nejvýraznějších postav mezi těmito mladými profesory, kteří dělali na české universitě, jak Jan Skládal svého času řekl Míšovi, revoluci, byl historik Jaroslav Goll, který namísto aby studentům vyprávěl historické děje, jejichž znalost samozřejmě předpokládal, zabýval se se svými žáky zkoumáním a kritikou pramenů; to bylo cosi neslýchaného a vzbudilo to hněv mnohých, bylať to metoda tuze náročná a pracná. Z nedostatku semináře

konal Goll se svými žáky historická cvičení ve svém bytě; ani to se nelíbilo, neměl' si student po názoru těch dob uvědomovat, že universitní profesor je člověk, a že tudíž kdesi po lidsku bydlí a má své soukromí, v němž nebývá všechno v pořádku do posledního puntíku, vždyť i největšímu vědátorovi se může stát, že mu špatně táhnou kamna a že do jeho pracovny zavane pach smažené cibulky. A při jednom z takových historických cvičení prohodil Goll cosi neslýchaného a neuvěřitelného: Také Palackého Dějiny národu českého, pravil, vyžadují v některých částech revizi.

Platili-li žijící profesoři české university Karlovy za autority takové, že sama jejich zranitelná a chybám přístupná lidskost byla před studenty zastírána, tím větší autoritou byl historik už mrtvý, zvaný Otec národa, František Palacký, jehož Dějiny národu českého obsahovaly jen a jen pravdy ze všech pravd nejpravdivější, pravdy, vedle nichž sama školní násobilka byla snůškou nejistot, neboť nikdo nikomu nemínil bránit v tom, aby pochyboval o pravdě věty, že dvakrát dvě se rovná čtyřem, kdežto pochybovat o jediném tvrzení Otce národa bylo nejen pošetilostí, ale blasfémií, zradou vlasti: a tu si, hle, jakýsi novopečený profesůrek, zkažený studiem na vědeckých ústavech v zahraničí, z ničehož nic zamane Otce vlasti kritizovat a tvrdit, jako by se nechumelilo, že jeho monumentální Dějiny potřebují revizi! Je pochopitelné, že vlastenecké české studentstvo se od profesora Golla po tomto jeho rouhavém výroku odvrátilo; ti nemnozí pak, již mu zůstali věrni a chodili dál na jeho přednášky a na seminární cvičení v jeho bytě, vysloužili si nejen opovržení českých patriotů, ale i nedůvěru rakouských vládních úřadů, neboť prozrazovali svým postojem sklon k novotářství, k bořitelství starých, zavedených hodnot, zkrátka a dobře – jak to vyjádřil pan Kiesel ve své lapidární terminologii – k nihilismu.

Jiný z těchto mladých bouřliváků, již se odvážili uplatňovat na svém učilišti trvalé metody vědecké práce, byl bohemista Jan Gebauer; suchý, přísný a věcný, zavedl mezi svými žáky kázeň až dosud neslýchanou a neznámou. Zevnějškem nepoutavý, brejlatý, s řídkou kozí bradkou na málo vyvinuté bradě, přednášel vědu, četl a rozebíral se svými žáky staré zpěvy, traktáty a legendy, železnou rukou je veda k tomu, aby se snažili vystopovat a pochopit vývoj staré češtiny, jak se dál v průběhu staletí od nejstarších dob k vrcholům, na něž ji přivedl Jan Ámos Komenský, a pak až po ony časy nesmírného úpadku na předělu osmnáctého a devatenáctého věku, kdy spisovný jazyk český na dlouhá desetiletí téměř vymizel. Nikdy neřekl zbytečného slova a s nikým se nehádal – když nesouhlasil s míněním svého oponenta, řekl „ne“, a víc už nic. Při zkouškách položil otázku, pak poslouchal, a když odpověď nebyla správná, řekl „ne“, a žák byl vyřízen.

Netřeba podotýkat, že pan Kiesel se o podezřelé přívržence profesora Golla, tak řečené goliáše, jakož i o zastánce Gebauerovy, jimž se říkalo památkáři, živě zajímal, pročež Míša mu musil pořídit podrobný jejich seznam i s adresami.

– Jakpak ne, inu, inu, to se dalo čekat! zaradoval se, když listinu pročítal. – Naši výborní Skládalovi mezi nimi, aj, aj, nejen Anton, ale i Hans – právník, a chodí na přednášky historikovy, jaká to horlivost! Jak pravím, Michaeli – co nejbližší styky udržovat s nimi, s těmito podařenými českými karbonáři!

Prosloviv tento vtip, v němž narážel jednak na uhlířský závod Skládalů, jednak na jejich předpokládané sklony ke karbonářskému spiklenectví, pan Kiesel si pokojně přitočil pravý hrůtek knírečku; a Míša, blažen touto chválou, ujistil svého milovaného učitele, že ho neopomene informovat o čemkoli nihilistickém, co by proslovili jak Skládalovi, tak jejich přátelé a známí.

Nastavoval bystře uši na všechno, o čem mezi světoobčany šla řeč, a hned na místě si všechno zapisoval; naučil se psát naslepo, v kapse, úlomkem tuhy, jejž si dával pod nehet.

Hle úryvek jednoho z takových raportů:

Schůzka ze dne 21. I. 1886 u Skládalů, Pětikostelní ulice. Přítomní… (následoval podrobný seznam účastníků i s adresami). Právník Mikota přinesl knihu od Stuarta Milla a prohlásil, že kdo nečetl tu knihu, je v jeho očích vůl. Medik Krejcar oponoval, řka, že tu knihu četl, ale že to je mezkovina. Skládal Antonín: Pánové, nehádejte se, hrubými výrazy nic nevyřídíte. Ať nám Mikota raději poví, co v té knize našel hodného pozoru a proč nám doporučuje, abychom ji četli. Mikota: Je tam, pánové, věta, kterou bychom si měli zapsat za uši všichni, kdo tu sedíme: Je lépe být nespokojeným člověkem než spokojeným prasetem. – Filosof Kutil namítl, že takovýto výrok se mu zdá hodným spisovatele divadelních veseloher, ale nikoli seriózního vědce a filosofa. – Právník Mikota se rozhněval a osočil Kutila, řka, že z něho mluví odchovanec *německých filosofů, kteří by se nesnížili k tomu, aby ve svých suchopárných knihách promluvili živou a normální lidskou řečí.* – Následuje hádka vyznačující se obvyklou českou zmateností a neomaleností. – Kutil: – A nic jiného zajímavého než o tom praseti v té Millově knize není? – Mikota: – Je toho tam fůra, ale já už nic nepovím, když mě nechcete slyšet. Chtěl jsem vám podat pomocnou ruku k tomu, abyste se dostali z *područí německé filosofie*, ale když vy nechcete, je taky dobře. – Skládal Jan: Ale my chceme! Já bych za jednoho takového Milla dal *deset Kantů*. Jeho učení, že cílem všeho mravního jednání je umožnit co největšímu počtu jiných lidí, aby byli šťastni, je mi milejší než *deset kategorických imperativů*. – Následovala dlouhá, neplodná debata, jíž Skládal Antonín ukončil řka, že nesmíme utápět svůj čas a svou energii v takových lapáliích,

chceme-li dojít svého cíle, jímž není nic menšího než *podat si přes hlavy starých ruku s mládeží ostatních národů Rakouska, především národů slovanských*. Následoval potlesk a volání bravo.

2

V oné době prodělával profesor Gebauer zlý vnitřní boj. Při svém zkoumání staročeských písemných památek věnoval, rozumí se, co nejzevrubnější pozornost památkám považovaným za nejvzácnější ze všech památek, o nichž jsme se v tomto vyprávění dvakrát už zmínili, staročeským hrdinským zpěvům, obecně známým co Rukopisy královédvorský a zelenohorský, první z nichž pocházel prý z třináctého, druhý z jedenáctého století. Od chvíle svého udánlivého objevení, po dobu dvou lidských generací byly Rukopisy zelenohorský a královédvorský českému vlastenectvu a vzdělanectvu nevysychajícím pramenem radostí, paládiem sebevědomí, oporou důvěry v lepší naše příští, bylť obraz prastaré české kultury, jež přinášely, nadmíru lichotivý, velmi povznášející. Kampak Angličané se svým Chaucerem, kampak Němci se svým Niebelungenliedem, Rusové se svým Slovem o pluku Igorově; náš Zelenohorský rukopis je mnohem starobylejší a vzácnější. Školní dítky se učily básním obou rukopisů nazpaměť, veršovci v nich hledali inspiraci; Otec vlasti František Palacký včlenil je beze zbytku do svých Dějin národu českého; když kníže básníků Johann Wolfgang Goethe přeložil jednu z básní Královédvorského rukopisu do němčiny, vystrkovali čeští vlastenci z oken prapory; objevením rukopisů se český národ stal přes noc jedním z nejstarších kulturních národů evropských; kult historismu, velebení minulosti tak veliké a slavné, že přítomná mizérie oproti ní ne-

znamená pranic, rozlil se po vlastech českých mocnou vlnou, jež spláchla všechny úzkosti malomyslných co do možnosti úspěchu boje o udržení naší národní existence. Objevitel Královédvorského rukopisu, Václav Hanka, stal se národním hrdinou, ruská Akademie ho poctila půlkilovou stříbrnou medailí, a i jiné evropské akademie ho zahrnovaly diplomy čestného členství. Na konci jeho života sice jeho sláva pobledla, když tě se ukázalo, že je padělatelem některých méně významných staročeských památek, jež také objevil, ale vzal to nešť, hlavní věc, že nejvýznamnější jeho objev, Královédvorský rukopis, je pravý.

Neboť začínalo-li se během let tu a tam pochybovat o pravosti Zelenohorského rukopisu, o pravosti Rukopisu královédvorského pochybovat nebylo dovoleno, a zapochyboval-li přece někdo z cizích nepřejícníků nebo domácích šťouralů, zařval vždy český lev tak silně, že bylo, aspoň u nás doma, po pochybnostech.

Tak tomu bylo po dobu osmdesáti let, až do chvíle, kdy pochybnosti takovéto se vloudily do hlavy nadmíru učené a přemýšlivé, do hlavy poctivého, smutného, něžného gramatika Jana Gebauera.

Působily mu ty pochybnosti totiž trápení tím větší, že sám v dřívějších letech v pravost Rukopisů pevně věřil a často o ní psal. Svěřil se o těchto svých starostech Gollovi.

A Goll na to, že sám také už hezkých pár let sedá nad Rukopisy a obhajuje je proti sobě samému, totiž snaží se vyvracet svá vlastní podezření z jejich nepravosti, ale v poslední době se mu to daří stále hůř; množství historických poznatků z osmnáctého a devatenáctého století, jež jsou do básní Rukopisů zahrnuty, je vskutku tak považlivé, že on, Goll, už namnoze upustil od své dosavadní snahy omlouvat jednotlivé nesrovnalosti, i sedává teď o samotě v tichu své pracovny a důvěrně se *ptá* zpěvů samých, v které době asi byly složeny; a odpověď, jíž se mu dostává, jest jednoznačná

aspoň v ten smysl, že nevznikly v době, do níž jsou kladeny, nýbrž mnohem, mnohem později. Je to nesmírně, nesmírně trapné, a praví-li kolega Gebauer, že z hlediska filologického došel k týmž závěrům, je to víc než trapné: je to zoufalé. Ale co dělat? Máme si to nechat pro sebe a čekat, až nám na to přijde cizina?

– Ne, odpověděl Gebauer.

3

– Nejraději, napsal mimo jiné Gebauer v proslulém svém dvojitém článku, nadepsaném *Potřeba dalších zkoušek Rukopisu královédvorského a zelenohorského*, který vyšel roku osmdesátého šestého v únorovém čísle Athenea, časopisu, jejž vydával mladý profesor sociologie Tomáš Masaryk, před šesti roky přesazený z Vídně do Prahy, – nejraději byl bych nalézal důkazy, že oba Rukopisy jsou pravé; ale to se mi nezdařilo, naopak odkrývaly se mi nové a nové známky, které budily pochybnosti. Nemohu vysloviti, jaký zármutek mi tyto nálezy působily. Bořily, co jsem dosud měl za pevné a co jsem se strojil upevniti ještě více; a přiváděly mi na mysl, že mi časem nastane povinnost, předložiti tyto věci k posouzení obecnému – povinnost zajisté vědecká a vlastenecká, ale spolu těžká a tráplivá, poněvadž zpráva nepříjemná nerada se slyší.

K tomuto projevu svého kolegy přičinil vydavatel listu, Masaryk, do téhož čísla článek, v němž formou antedatovaného dopisu vyzýval Gebauera, aby své názory o Rukopisech čtenářům Athenea vyložil tak, aby věc už konečně byla objasněna. – Sám dlouho o tom uvažuji, psal mimo jiné, – a z mnohých rozprav s mnohými znalci jsem vyrozuměl tolik, že právem prohlásiti smím jménem svým

a jiných, že o pravosti Rukopisů silně pochybujeme a že si tedy rozhodně přáti musíme, aby se věc konečně náležitě vyšetřila.

Večer téhož dne uspořádala národovecká universitní mládež v studovně Akademického čtenářského spolku schůzi, na níž po ryčné debatě, jež se protáhla dlouho přes půlnoc, byl každý, kdo by se odvážil zapochybovat o pravosti Rukopisů, jednomyslně prohlášen za zrádce vlasti; pak odtáhli mladí vlastenci k bytu profesora Gebauera a zahráli mu pod okny kočičí koncert. Ale nazítří Gebauerovi žáci, památkáři, přivítali jeho vstup do posluchárny povstáním a potleskem.

Zamračil se zle a zarazil je pohybem ruky.

– K čemu to? zeptal se.

A když mu jeden ze studentů odpověděl, že tleskají na znamení obdivu a souhlasu se statečností, s jakou vystoupil proti Rukopisům, řekl, přísný, že tu nesmí jít o souhlas nebo nesouhlas, nýbrž o něco neskonale vážnějšího, o hledání pravdy čili o otázku mravní, jež nesmí být stržena do kaliště náruživosti a fanatismu. Není vyloučeno, že on, Gebauer, se mýlí a že jeho podezření není oprávněné; je-li tomu tak, s radostí uzná svůj omyl. Ale nemýlí-li se a jsou-li Rukopisy vskutku podvržené, nu, pak bude třeba spojit všechny poctivé síly národa, aby této trpké pravdě byl dán průchod, neboť není dovoleno, není mravně přípustno, aby naše hrdost, čest a sebevědomí vyrůstaly ze základny lži, padělku, předstírání.

Studenti odpověděli na tento projev nadšeným potleskem.

– Nu, nedá se tedy nic dělat, řekl Gebauer a přešel k pořádku dne.

Nedalo se vskutku nic dělat; boj zastánců a odpůrců Rukopisů se rozzuřil.

Když Gebauer snesl své hlavní argumenty jazykové a když Goll se k němu přidal se svými vývody historickými, rozvinul se po

všech vlastech českých ve všech denících, týdenících, měsíčnících i příležitostnících generální protiútok, zuřivá kampaň, při níž se rozskřípala pera všech učitelů i podučitelů češtiny a historie, vlasteneckých spisovatelů, žurnalistů, kronikářů, jakož i gymnasistů, osvětových pracovníků, vojenských odborníků – prohlašuji, napsal do Hlasu národa jeden major od dělostřelectva, že vojenské situace v Rukopisech veskrz přirozeně odpovídají středověkým názorům válečnickým a že jen laik opak toho může tvrditi – též fotografů, chemiků, fyziků, a dokonce i lékařů – prohlašuji, napsal o tom jeden zubař, že ve věcech starobylosti a novosti nikdo mi nic namluviti nemůže, jsemť povoláním svým neomylně vycvičen v rozpoznání např. korunky či plomby staré od nové, pročež s klidným svědomím říci mohu, že Rukopisy co výsostně starobylé se mi jeví – nuže všechna tato pera se rozběhla po tisícerých listech papíru, aby vypsala tisícero protestů, hrozeb a proklamací na obranu našich nedotknutelných, pravých, každému Čechovi svatých rukopisných památek. Co záleželo na tom, že v Chicagu vypukly velké stávky dělníků, dožadujících se osmihodinové pracovní doby? Co záleželo na tom, že Rakousko počátkem září počalo stahovat k východním hranicím masy vojsk, aby zabránilo Rusku v chystané okupaci Bulharska, takže nebezpečí války bylo tou dobou velmi vážné? Co záleželo na tom, že astrologové předpověděli na ten rok konec světa? Co záleželo, řekněme slovem, na přítomnosti, když byla ohrožena slavná předhistorie našeho národa, předhistorie velebená svědectvím našich Rukopisů?

Jak se dalo čekat, staročeský Hlas národa se postavil proti Gebauerovi a Gollovi, i bylo nasnadě, že mladočeské Národní listy, jež Hlasu národa dělaly všechno naschvál, půjdou s nimi. Ale doktor Julius Grégr, týž temperamentní vlastenec, který svého času z vlasteneckých důvodů způsobil vlastenci Bornovi mrzutou

nepříjemnost v aféře arminiáků, vytušil hned od počátku bojů, že v této věci nejde ani o staročechy, ani o mladočechy; přicházejí tu noví lidé, nové myšlenkové proudy, nová generace, které je lhostejno, kdo jsou staročeši a kdo mladočeši, a tato nová generace, nikoli už odumírající staročeši, je nejvíc nebezpečná Národním listům a jejich vlivu na masy; veden těmito úvahami, vtrhl jednou navečer do hlavní redakční místnosti a prohlásil, že těm profesorským štrébrům, těm darebům, kteří se otřeli o pravost našich Rukopisů, dá po tlamajzně, že se z toho nevzpamatují.

Teprve teď měly rukopisné boje nabýt patřičného spádu a šťavnatosti. Série článků, jež doktor Julius Grégr na obranu Rukopisů napsal do svých novin, jsou výsostným, nedostižným vrcholem všeho, co u nás kdy bylo stvořeno v oboru spílání, lhaní, falšování a hanobení.

Odpůrci Rukopisů jsou prý vilní, zlobní vrazi, kteří trousí do řad národa otravu po kapkách, jako Klaudius kapal jed do ucha spícího Hamletova otce; odvážili se do posvátného zátiší našeho Panteonu, aby jako hyeny ohlodali kosti nejlepších našich vlastenců. Oni s frivolní surovostí urážejí náš národní cit a namáhají duševní svou impotenci, aby potupili kulturní práci předků. Přišli jako cizí minéři, aby podryli naši společnost, zohavili naše dějiny a otrávili, co zbylo z dávné lepší minulosti. Vědí, že postačí samo podezřívání a hanobení naší literatury, jako by naskrze byla falešná, aby si vysloužili pochvalu a vděk Němců; proto otravují jedem podezření a svého německého kosmopolitismu písně našich Rukopisů. Nechať jdou k čertu, zrádci ohavní, nechať se přimknou svou pochybnou duševní troškou a svou mravní mizérií ke komu chtějí, jen ať se už neodvažují užívat posvátného našeho jazyka a pokálet jej svým podlým duchem a otravným dechem! Ať jdou, ať se přimknou k nepříteli, jemuž slouží, nechať zapomenou, že se

narodili z českých matek, že kráčeli po české půdě – my je z našeho národního celku vylučujeme jako šerednou hlízu. Jděte, utecte z této svaté země, než se pod vámi otevře, by vás pohltila.

A veřejnost přijímala tyto útoky s živým potěšením; nicméně odpůrců Rukopisů přibývalo jak mezi starými, tak mezi studenty. Zatímco včerejší nepřátelé političtí, staročeši a mladočeši, si podali ruce, z odpůrců Rukopisů pozvolna vyrůstala nová strana, strana kacířů. Dařilo se jim zle: na ulicích na ně vlastenci ukazovali prstem a plivali po nich, byli vykazováni z hostinců, do nichž chodili, pošta jim doručovala koše anonymních dopisů; osamělý prominentní protirukopisník nesměl se navečer odvážit na ulici sám, nechtěl-li riskovat, že bude přepaden a ztlučen. Bylo něco šíleného, něco příšerného v té rukopisné posedlosti – něco šíleného, něco nepochopitelného, pokud předpokládáme, že opravdu šlo jen o spor, řekněme, literární, o spor týkající se pouze básnických památek domněle starých. Ve skutečnosti šlo o víc, a svědčí o značné bystrosti bujarého vydavatele Národních listů, že si to uvědomil hned na samém počátku klání – šlo o smrtelné křeče přežívajícího romantismu, vlasteneckého staromilství, vlasteneckého, abychom užili páně Kieselova výrazu, peciválství, myšlenkové to pohodlnosti a bezzásadovosti, šlo o boj starých, jimž prostě všechno české bylo hezké, proti mladé generaci vědecké, šlo o revizi celkového názoru na naši národní minulost a přítomnost. Novou politickou stranu, řekli jsme, utvořili odpůrci Rukopisů. Jak se nazývali příslušníci této strany? Jméno jim dal sám doktor Julius Grégr, označiv je v jednom ze svých výbušných článků jako mafiány; a oni toto *nom de guerre* sicilských protivládních odbojníků klidně přijali.

4

Netřeba dokládat, že světoobčanům, mezi něž chodil Míša, přišlo protirukopisné vystoupení mladých profesorů nesmírně vhod a že se s nadšením přihlásili do řad mafiánů; idea, že nudné a povídavé vlastenectví starých pánů, Riegrů, Grégrů a Bornů, je falešné a překonané, stejně jako je falešná a překonaná legenda o starobylosti Rukopisů, a že vypuknutím protirukopisných bojů nastává mladým českým pokrokářům pozitivní úkol odvrhnout všechno odbyté a včerejší a stát se příkladnými nositeli nové mravnosti, zapůsobila na světoobčany jako víno. Pily se hektolitry čaje, kouřilo se k zalknutí, a přitom se mluvilo, mluvilo; studium chátralo, zato řečnická a polemická pohotovost statečných těch chlapců rostla utěšeně; celý svět, zdálo se, točil se kolem vzrušených řečí, jež pronášeli, a temperamentních článků, jež psali. A že pražská policie se o hnutí mafiánů živě zajímala, měl i skromný její pomocník Míša Born plné ruce práce. Mafiáni sněmovali bez únavy, a i když nebyla schůze, chodil Míša hodiny po ulicích s milým svým přítelem, červenolícím Janem Skládalem, i hovořili bez únavy a bez konce o obrodě národa, o nutnosti držet se faktů a odvozovat z nich zákony, o tom, jak Rousseau – neznámo, jak si to Skládal, razitel této myšlenky, představoval – „rozmetal společnost na atomy", o potřebě pohlavní čistoty, o nové mravnosti, o tom, co vlastně je realita, o svobodě tisku, o rovnosti národů, o zrušení vojsk a o věčném míru, o tom, co jest považovati za pravou službu národu. Stalo se často, že Míša doprovodil Skládala k jeho domovu, a pak, jelikož nebyli se svými myšlenkami dosud u konce, doprovodil Skládal k jeho bytu Míšu; a Míša pak v tichu svého pokoje za čerstvé paměti sepisoval pro pana Kiesela dlouhé raporty, do nichž zanášel vše, co se mu zdálo nepřátelské německému řádu a výsostné německé svrchovanosti.

Jeden z jeho raportů z oné doby vypadal takto:

Schůzka v kavárně Unger, Ferdinandstrasse, dne 21. X. 1886. Právník Mikota přišel na schůzku se zmodřelým okem; byl prý včera v noci v kterési tmavé uličce na Starém Městě přepaden od prorukopisných studentů a ztlučen. Růžička, oktaván gymnasista, navrhl, aby Mikota byl odměnou za své hrdinství pohoštěn zdarma čajem s rumem, ale tento návrh padl, neboť dostat přes hubu prý není žádné hrdinství. Pak hovořeno o běžných věcech politických, především o chystané válce rusko-rakouské. Růžička: Ale pánové, schůzka byla svolána proto, abychom rokovali o Rukopisech! – Skládal Antonín: Pro mne je otázka Rukopisů vyřízena. (Potlesk, volání bravo.) Mikota: Zajisté, ale ne tak nahlas, nebo nějakou slízneme, já pro svou osobu mám dost na tom, co jsem inkasoval včera. (Posměch.) A potom, pánové, abych se vám přiznal, *pro mne otázka Rukopisů vyřízena není.* (Protest.) Mně se totiž stala ta podivuhodná věc, že když jsem se stejně jako vy do sytosti proti Rukopisům namluvil a napapouškoval to, co o nich povídali Gebauer a Goll, napadlo mě, že by bylo dobré si ty Rukopisy přečíst, a tak jsem si lehl na kanape a přečetl je od a až do zet. – Skládal Jan: To jsi měl udělat už dávno. – Mikota: Já myslím, že mezi námi dodnes sedí dost takových, kteří o nich pořád jen žvaní, aniž je četli. (Protest.) – Skládal Antonín: A k jakému jsi dospěl závěru? – Mikota: K tomu, že ať ty básně jsou staré nebo nové, pravé nebo podvržené, vše jedno, protože to je zatraceně dobrá poezie. (Protest.) Ano, zatraceně dobrá poezie, pánové, to vám říkám já, právník, třebaže vy jakožto filosofové byste takovým věcem měli rozumět líp. Čtěte si takový Libušin soud, vždyť je to dramatický výjev, jaký u nás nikdy nebyl napsán, když rozvaděný bratr, máchnuv rukou, zařve jarým turem: Běda ptákům, k nimž se zmije vplíží, běda mužům, kterým žena vládne… všimněte si, jak bolestně a cudně mu „kněžna v běloskvoucí říze“

odpovídá: Suďte sami po zákonu právem, zvolte muže mezi sebou rovna, ký by vlád a po vašem vám soudil… páni, taková ekonomie slova, taková prostá vznešenost stylu, tohle nepsal žádný nýmand! Nebo ten krásný obraz Prahy, jak mlčí v jitřním spaní, a Vltava se kouří v ranní páře, za Prahou se promodrávají vrchy a za vrchy se východ šedý projasňuje, ticho vše, tichúnko v tichej Praze… a do toho kontrast: Udeřily v bubny rány hromné, vyrazily zvuky trúby hlučné, sbory s korouhvemi na most vrazí a veš most otřásá se pod jich davem, potom v sedmi stručných verších soustředěný obraz kruté seče, páni, tohle psal samostatný, mužný, originální umělec! – Takto a podobně horuje Mikota ještě dlouho o všech básních Rukopisů a mafiáni mu naslouchají zaraženi, až promluví Skládal Antonín: Nu ano, možná, ale spor přece není veden o to, jsou-li ty básně krásné nebo ne, nýbrž o to, jsou-li staré nebo ne, pravé nebo podvržené! (Potlesk.) – Mikota ironicky: Opravdu? To je pro mne novinka. Jenže teď mi, pánové, povězte: Byly-li ty básně složeny na počátku devatenáctého století, jak tvrdí Gebauer a Goll, kdo byl jejich autorem? Vždyť my známe českou poezii té doby a víme, že to je samá ubohost, slabota a bída! Jak to, že v oné době žil v naší zemi básník tak silný, originální a samostatný, a nikdo o něm nevěděl a neví? – Následuje nechutná hádka o to, jsou-li básně Rukopisů vskutku tak znamenité, jak Mikota tvrdí: medik Krejcar poukazuje na to, že právě ten obraz probouzející se Prahy je romantické vidění přírody podle vzoru Chateaubrianda, jiný poukazuje na to, že jedna z básní Královédvorského rukopisu, Růže, je téměř doslovný překlad dvou novodobých lidových písní ruských, a tak dále. Následuje debata o potřebě studentského protirukopisného časopisu, který by byl základnou organizace s praktickými plány. Krejcar: Vím o skupině, která na takový časopis pomýšlí a aj na něj sbírá. *Vede to jistý Jan Herben, bývalý člen redakce Národních listů*, jejž

Grégr vyhodil pro jeho protirukopisné stanovisko. Já bych s ním ochotně navázal styky, mohli bychom se s jeho skupinou spojit. Mikota: Proč se s někým spojovat, já myslím, že si na časopis stačíme sami. Co ty, Borne, ještě jsi hubu neotevřel. – Já, abych nevzbudil podezření, odpovídám, že přemýšlím, ale že jsem také toho mínění, že bychom si měli časopis založit sami a na nikoho se nevázat. – Následovala hádka, již číšník přerušil, že prý ve vedlejší místnosti si stěžují na to, že moc řveme. Nato Skládal Antonín se ujal vedení schůze a dal hlasovat. Odhlasováno převahou jednoho hlasu, že se máme připojit k Herbenově skupině.

Takovýchto dokumentů dodal Míša panu Kieselovi na tucty. Pan Kiesel byl spokojen, ale méně spokojen byl Míša, neboť milovaný jeho učitel počínal se stále zarážlivěji nepodobat ohnivému německému idealistovi, romantikovi nádherného německého snu, jímž býval za šťastně bezstarostných let Šedého domu, a měnil se v akurátně strohého policejního byrokrata. Míša mu nosil své zprávy do jeho mládeneckého bytu v Kaprové ulici na Starém Městě pražském a pan Kiesel ho jaknáleží chválil za jeho píli, ale jevil stále méně a méně ochoty hovořit o hlubokých a vysokých otázkách němectví a německého ducha a povznášet tuto Míšovu činnost na mravní koturn německy vlastenecké práce. Třebaže býval k němu zván na určitý den a hodinu, stávalo se často, že Míša pana Kiesela nezastihl doma, i býval nucen hodit svůj raport do jeho schránky na dopisy; a i když někdejší jeho učitel doma byl, mnoho řečí s Míšou nenadělal. – Nu, ukažte, říkal, a když mu Míša podal lejstro, dával se do čtení, a hned se bavil: – Ach, to je mi sebranka, říkal. – Jakpak ne, Skládal… Aj, tady je nějaké nové jméno, Krocín, s tím jsme se ještě nesetkali. Cože, samostatnost byste chtěli, mizerové? Já vám dám samostatnost v *ajnclíku*, že vám nadosmrti na všechnu samostatnost přejde chuť… Nu dobrá, Michaeli, jen tak dál.

A vkládal Míšův elaborát do koženého pouzdra, jež nosil, pečlivě zavřené na klíček, do své kanceláře v Poštovní ulici, na policejní direkci.

– Nu což, ještě tvrdíte, že jsem obrostl českým masíčkem? řekl mu jednou Míša, chtěje ho přimět k jednomu z těch hovorů, jež nade vše miloval a jichž mu bylo třeba, měl-li zůstat pevný u víře v správnost svého konání.

– Co? Jakým českým masíčkem? na to pan Kiesel roztržitě. – Poslyšte, z jaké rodiny je ten Krocín? Vyšetřete mi to, ale nenápadně… Slíbil jste mi svého času, že se také porozhlédnete po salónu svého otce, jak to, že jste na to zapomněl? Myslím, že by se tam dalo také vybetrachtovat leccos zajímavého. Nic ve zlém, nedělejte hned nešťastný obličej, jako byste nabíral moldánky, já vám nic nevyčítám, já jen tak mimochodem…

Hanina a Bornova středeční společnost, jak víme, byla vlastenecky staromilská, tedy protigebauerovská, protigollovská, a Míša, který tam i nadále pravidelně chodil, míval obavy, aby se na něj neprozradilo, že je členem protirukopisné mafie; ožehavé, šeredné, kluzké to postavení, když před Skládalem a jeho druhy musil předstírat, že táhne s nimi, před otcem a jeho hosty se musil stavět, jako by sdílel jejich názory, zatímco před oběma těmito skupinami tajil své němectví, své styky s panem Kieselem. Dokud tento Kiesel byl starým panem Kieselem, jemuž věřil a jejž miloval, Míša, podněcován nadšením, posilován svou ideou, snášel snadninko obojakost této situace: však přijde den vykoupení, říkal si, kdy zúčtuji se všemi, s tou i s onou stranou, a přenesu se docela jinam, kde nebude rukopisných otázek a kde nebude vlastenectví jiného než to vlastenectví pravé, veliké, vlastenectví německé. Ale páně Kieselova rostoucí skoupost na slovo, jeho tuhnoucí odměřenost a odmítavost otřásly poněkud pevností Míšových jistot.

Omlouval sice v duchu svého milovaného učitele nadměrnou jeho zatížeností pracovní, bral ho sám u sebe v ochranu před svými vlastními pochybnostmi, nicméně v noci se často probouzel s pláčem, přivoděným strašnými sny, a za dne míval často pocit, jako by všechno v jeho nitru bylo zanícené a nemocné a jako by všechno, nač myslil, měnilo se v slizkou hmotu, která se mu dusivě hromadila v hrdle. Nicméně stačil jediný vlídný páně Kieselův úsměv, jediné jeho povzbudivé slovo, jediná reminiscence vzrušivých rozhovorů o řádu, jejž člověk silou svého ducha vnucuje tomuto fiktivnímu, na kategoriích naší mysli závislému světu jevů, o tom, že na člověku samém záleží, aby se stal středem vesmíru nebo aby se propadl v nicotu, neboť je-li vesmír nekonečný, nemá střed nikde, anebo má jej všude, tedy i v každém z nás – jediný takovýto bonbónek, jediné takovéto poklepání na Míšovo rameno stačilo, aby zmizel chuchel z jeho chřtánu a aby se mu vrátilo sebevědomí a radost ze života.

– Jan Born, napsal koncem března roku 1887 do jednoho ze svých raportů pro pana Kiesela, – stal se členem sboru odborníků, již mají studovat zřízení jakési zemské banky, která má – to je ovšem zástěrka – podporovat menší úvěrní ústavy, ale jejímž pravým úkolem jest, jak se Jan Born vyjadřuje často a doslova, *bojovat proti nadvládě německého kapitálu*. Předsedou toho sboru jest náš profesor národohospodářství doktor Albín Bráf.

Když Míša psal tuto zprávu, neubránil se silnému dojetí:

– Můj ty bože, myslil si, – můj ty bože milosrdný, teď už přece, když mu udávám svého otce, pan Kiesel nemůže neuznat mou poctivost a dobrou vůli.

Ale pan Kiesel, když si zprávu přečetl, nebyl spokojen.

– Jan Born zakládá jakousi zemskou banku, řekl posměšně. – To je opravdu zajímavá zpráva. Překonáváte se, mladý muži. Doufám,

že příště mi oznámíte, že se dláždí Celetná ulice nebo že se připravuje zákon o starobním a invalidním pojištění.

Míša nebyl s to porozumět této policejní páně Kieselově ironii.

– V tom sboru, jehož členem je váš otec, vysvětlil mu tedy pan Kiesel, – zasedá také mimo jiné kníže Karel Schwarzenberg a hrabě Vojtěch Schönborn. A vy, pitomče, podáváte o takovém výsostně ctihodném podniku, k němuž dal sám císař své nejmilostivější placet, raport c. k. tajné policii!

Míšovi připadalo, že slunce na obloze zhaslo.

– Uznávám, že jsem se zmýlil, řekl tiše. – Ale vy, pane Kiesele, nemáte právo mě urážet.

– Nu dobrá, nemám, řekl pan Kiesel, ukládaje Míšův raport do svého pouzdra. – Omlouvám se vám.

– Byla to ode mne pošetilost, řekl Míša. – Prosím, vraťte mi tu zprávu.

Ale pan Kiesel neslyšel a uzamkl své pouzdro klíčkem, jejž nosil ve vestě.

– Jste hodný chlapec, i když občas trochu šlápnete vedle, řekl. – Ale hlavu vzhůru, a jen dál, jen dál.

– Pane Kiesele, prosím, vraťte mi tu zprávu o zemské bance, opakoval Míša.

Pan Kiesel přemýšleje škrábal se prsteníkem levé ruky na nose. Pak se dal do smíchu.

– Ach tak, řekl. – Vy se bojíte, abych toho vzácného dokumentu nepoužil proti vám? Můj milý naivko, proč bych to dělal a co bych si na vás vzal? Na to, abych vás – bůhvíproč – kompromitoval, mám v rukou tolik materiálu, že o jeden raport víc, o jeden raport míň, co na tom záleží?

– Prosím, vraťte mi tu zprávu o zemské bance, řekl Míša potřetí.

– Ať má vaše dušička pokoj a ať vidíte, že to s vámi dobře myslím, řekl pan Kiesel, a odemknuv a otevřev pouzdro, podal Míšovi jeho listinu. – Ale musíte se polepšit, mladý muži. Vaše zprávy znám nazpaměť už předem. Opakujete se a melete naprázdno. Nebudete mi přece namlouvat, že se u vás na universitě nic neděje a že studenti si povídají pořád totéž. Myslete na své cíle, na své předsevzetí. Kdo se chce stát Němcem, aniž se jím narodil, musí se o to zasloužit. Stát se Němcem, to znamená stát se podílníkem obrovského kulturního dědictví největšího a nejvzdělanějšího národa na světě. To vám snad stojí za to, ne?

Poplácal Míšovi na rameno a vyprovodil ho ke dveřím. Ale ani toto poplácání, ani předchozí slova-bonbónek o německé vzdělanosti, jimiž se jakžtakž snažil vyvážit svou hrubost, nebyla s to vyvést Míšu z mrákotné jeho zdrcenosti. Vrátiv se domů, ulehl oblečen na rozestlanou postel a pohřížil se do hluboké, bezmyšlenkovité apatie.

5

Ze všech příbuzných jedině Bětuše si všimla Míšovy zamlklosti, jediná ze všech uhodla, že ho něco trápí. Požádala ho několikrát, aby se jí svěřil a pověděl, co ho bolí, ale marně; ujišťoval ji, že se mu daří znamenitě, jak se mu nikdy nedařilo, je pouze poněkud přepracován, a proto špatně spí. Vskutku špatně spal. Když maminka Váchová někdy v noci dostala záchvat srdeční slabosti a Bětuše vstala, aby jí připravila studený náčinek na prsa, zastavovala se, když záchvat přešel, u Míšových dveří, a tu vždycky slyšela, jak se neklidně převaluje v posteli a vzdychá; někdy ani neležel a chodil úhlopříčně po pokoji z kouta do kouta, z kouta do kouta. Byly to smutné časy; Bětušin byt na nábřeží se proměnil v místo beznaděje

a uvadání. Míša bledl a tratil se, a maminka, ač jí dosud nebylo ani plných šedesát let, mluvila už jen o svém nastávajícím loučení s tímto smutným světem, o svém blížícím se shledání s nebožtíkem manželem, jurisdoktorem Mojmírem Váchou. Bětuši šlo na nervy, že maminka si v poslední době zvykla sedat jen na kraji židle, jako by co chvíle chtěla vstát a opustit své místo. – Můj ty bože, maminko, proč si nesednete na celou židli! říkala jí Bětuše, lomíc rukama. Maminka, výraz provinilosti v tváři, sedla se tedy na celou židli, ale než se dcera otočila, seděla zase jen na krajíčku.

Když jednou Bětuše našla na Míšově nočním stolku krabičku se silnými uspávacími prášky, rozhodla se povědět Bornovi, jaké starosti jí působí jeho syn. Ale Born se jen zasmál.

– To bych rád věděl, co by Míšovi mohlo scházet, řekl. – Peněz má, kolik potřebuje, tichý byt, roztomilou kvartýrskou, krejčího mu platím zvlášť, chodí jako vystřižený ze žurnálu, ve společnosti má úspěchy – kolika mladým lidem v Rakousku se daří tak skvěle jako jemu? Já ho vždycky nosil na rukou, ale dobře tak – je to hodný hoch, dělá mi velikou radost. A že má nějaký tajný bol? To přece je v pořádku, že má tajný bol! Co by to bylo za mládence, kdyby nebyl aspoň jednou v životě nešťastně zamilován?

– Vy s ním tedy nepromluvíte? na to Bětuše, pobouřena, spravedlivá. – Vy se ho nezeptáte na jeho tajemství, nepodáte mu pomocnou ruku, nepohovoříte s ním jako muž s mužem, jako otec se synem?

– Ale vždyť s ním mluvím pořád, na to Born, už podrážděn. – A prosím vás, abyste nemalovala čerty na zeď. Já mám dost svých skutečných starostí.

V těch letech se přestěhovala z Vídně do Prahy Bornova sestra paní Marie von Specht, jež po nedávné smrti svého manžela silně zatoužila po vlasti, a bohatá, nezávislá, mínila strávit zbytek svého

života jednak v hlavním městě království, jednak na cestách v jižních krajích, jimiž hleděla ulevit svému plicnímu neduhu, mylně považovanému za souchotě. Byla to paní velmi statná, velmi energická, s pyšnou, krásnou hlavou, sedící na silném uzlovitém krku, uhlově černovlasá a černooká. Protože při chůzi bývala často přepadána kašlem a dušností, nosila, aby se všude mohla opřít, silnou hůl s drápovitým držadlem, okovaným stříbrem; a tato hůl v jejích pevných šlachovitých rukou zdůrazňovala mračnou pánovitost jejího zevnějšku – při pohledu na ni, jak chodí, vysoká, vzpřímená, naléhajíc na stříbrnou rukojeť své špacírky, maně v člověku vznikala představa možná mylná, ale neodbytná, že Frau von Specht dovede, když se rozhněvá, řádně přetáhnout přes záda líného sluhu nebo komornou. Chodila, pokud meškala v Praze, pravidelně do bratrova salónu, a hlubokým altem, jakýmsi ženským to basem, se dožadovala české hudby, českých písní, českých operních árií.
– Jsem hladová po české muzice, říkala. Born se trochu hanbil za její zřetelný německý akcent, ale Hana ji vítala s radostí, neboť Mariino „von“ dodávalo jejímu salónu lesku.

Nuže tato přísná, těžká paní si nesmírně oblíbila svého synovce Míšu a dožadovala se, aby s ní v salónu sedal a hovořil s ní; nemohla se jeho společnosti nabažit. Vedl s ní, jak si to přála, nesmírně ušlechtilé rozhovory o vlasti, o pravosti Rukopisů, o radosti, již člověku skýtá práce, o svých plánech do budoucnosti, o kráse Prahy, o poměrech na české universitě, o Národním divadle, o rozkvětu a skvělé budoucnosti českého národa, jakož i o Bohu, o neomylnosti papeže, o spásnosti modlitby. – Já jsem se vždycky, vždycky modlila česky, sdělila mu jednou, přísně na něj upírajíc své ohnivé černé oči.
– Česky mluvit jsem zapomínala, ale modlit se, modlit, to nikdy.

– To je správné, jedině správné, tetinko, na to Míša. – S lidmi můžeme hovořit třeba tatarsky, ale s Bohem jen mluvou svého srdce.

Smála se. – On je vtipný, Mischalein, rozumný, hezký a vtipný. Jak to řekl? Opakoval mi to ještě jednou doslova. S lidmi můžeme… nu?

Opakoval jí svůj výrok a ona se smála znovu, až byla přepadena dusivým kašlem.

Je to kupodivu, ale je tomu tak, Mariina náklonnost k Míšovi nebyla jednostranná, také on si tuto černobrvou usurpátorku zamiloval a sedal a vlastenčil s ní velmi rád, tolik, že Bětuše začala na paní von Specht žárlit. Čím tráplivější byla jeho mravní kocovina, tím způsobnější řeči hodného chlapce vedl se svou tetou, čím cizejší a policajtštější byl pan Kiesel, tím horoucněji velebil před paní von Specht svou vlast. Přitom ho často přepadala bolestná touha, aby to všechno, co své naivní tetě říkal, smělo a mohlo být pravda, a aby to, čím ji balamutil, smělo a mohlo nebýt balamucením. Ale bylo pozdě, pan Kiesel ho držel pevně a nepustil. To, co mu jednou řekl náznakem, že kdyby chtěl, mohl by Míšu zničit prozrazením jeho tajné činnosti, říkal mu teď naplno. Kdo se prý dal na vojnu, musí sloužit.

A Míša sloužil.

Koncem jara sedmaosmdesátého roku se paní von Specht chystala k cestě na jih, ke Gardskému jezeru, ale neodjela, neboť její choroba se zhoršila tak, že nemohla opustit lůžko. Šlo to s ní rapidně z kopce; tou dobou to šlo kvapem z kopce také s Míšou.

6

Jednou prohlásil Jan Skládal v Ungrově kavárně něco tak velezrádného, že kolegům, ač byli lecčemus zvyklí, přeběhl po zádech mráz. Staročeši a mladočeši, řekl, jsou tak pevně zakleti v ulitě svého

vlastenectví, že z ní nikdy nemohou ven; proto se například tak zuřivě brání myšlenkám moderního socialismu, že socialismus svým internacionalismem široce přesahuje koňské klapky jejich českého národovectví.

Toto vyslovil jadrně a nahlas a nikdo k tomu nepodotkl ani slabiku, byť socialismus tehdy pronásledován tak ostře, že bylo nejlépe o něm vůbec nemluvit, ať ve smyslu odmítavém, ať kladném. Bylo to tak silné, že Míša Born, ač ve své zoufalé snaze uspokojovat rostoucí Kieselovu náročnost od rána do večera se pídil po kdejakém protivládním a protidynastickém proslovu, tentokrát zaváhal, má-li si tento krvavý Skládalův výrok zapsat, byť rejstřík toho sympatického červenolícího mládence počerněn tak hustě, že tentokrát by snad už neušel kriminálu; a toho se Míša, nemocný a unavený zklamáním, bál. Ale čerti nespí. V sousední místnosti kavárny, v koutku za otevřenými dveřmi, seděl tehdy ještě jeden fízl, ne tak skrupulózní jako náš rozvrácený amatér; i stalo se, že zaražení mafiáni se ještě nevzpamatovali, když přispěchal číšník se vzkazem, že na pana Skládala prý někdo čeká venku.

Skládal, na čele a na nose pobledlý, ale na tvářích stejně červeňoučký jako za nejlepší pohody, se odporoučel. Do kavárny se toho dne arci už nevrátil; zato přišel nazítří ráno domů, když oba jeho bratři, Antonín a Robert, právě snídali.

Byl na tajné policii vyslýchán, vykládal, po celou noc, a po podepsání protokolu propuštěn; ve vyšetřování se prý bude pokračovat, jak mu řekli, na svobodě. Tajný, který ho, Skládala, odvedl, se projevil jako dokonalý pitomec a Skládalův nešťastný výrok tak zkomolil, že z něho vyšel beznadějný nesmysl. Podle jeho výpovědi Skládal prý řekl, že staročeši jsou zakleti do ulity socialismu, kdežto mladočeši přesahují svým internacionalismem koňské klapky svého národovectví; měl tedy Skládal možnost se hájit tím, že se

pokoušel o ironii, o legraci. Ale byl-li tajný, který ho zatkl, hlupák, nebyl hlupák muž, který Skládala vyslýchal, malý, protivný chlapík se zrzavými knírečky, s buršáckými menzurami na tváři. Takhle prý to Skládal neřekl, tohle prý není jeho styl; a zatímco na něho naléhal, aby svá slova zrekonstruoval tak, jak je opravdu byl pronesl, projevoval tak neuvěřitelné vědomosti o jiných, starších Skládalových výrocích, pronesených mezi mafiány, že na Skládala z toho šla hrůza, neboť pochopil, že někdo z jeho přátel je zrádce. Proto nakonec ztratil hlavu a opakoval svůj výrok o socialismu tak, jak zněl původně; potom ho propustili.

Toho rána bratři Skládalové zasedali dlouho nad vychladlým čajem a lámali si své vážné, přemýšlivé hlavy, cože teď a kdože by ten zrádce mohl být. Jan měl jisté určité podezření, ale dlouho váhal, než se odhodlal je vyslovit, šloť o jednoho z jeho kolegů nejmilejších, s nímž se stýkal nejčastěji a nejdůvěrněji i mimo rámec mafie, chlapce z výtečné rodiny, za nějž by byl ochoten ruku vložit do ohně, nebýt té zdrcující okolnosti, že chlapík, který ho, Skládala, vyslýchal, věděl o jistém jeho výroku o autoritách, jejž pronesl – byl ochoten na to vzít jed – ještě dávno dřív, než mafie vznikla, když se jednou vracel s tím kolegou, jejž podezírá, z Karolina domů. Pamatuje se na to velmi dobře – replikoval oním výrokem na kolegova slova, která ho pro své zpátečnictví a copařství velmi překvapila a zamrzela. A kdože je ten podezřelý kolega?

Jan Skládal se odmlčel, než řekl zdráhavě, na půl úst:

– Michal Bornů.

Nuže tím byl Míšův osud zpečetěn, zpečetěn přesto, že oba starší Janovi bratři jeho podezření zavrhli jako zcela nepravděpodobné. Podezříváme-li někoho, že se něčeho dopustil, mínili oba, musíme uvažovat především o tom, proč by se toho byl dopustil. Pročpak se lidé stávají špicly, policejními donášeči? Bezpochyby

z nouze; policie prý platí za takové služby pěkné peníze. Nuže: měl kdy syn jednoho z nejbohatších pražských obchodníků takovou nouzi, aby se jí dal dohnat k tak hnusnému činu? Odváží se někdo tvrdit takovou šílenost? A chce Honzík vzít jed na to, že tu moudrost o autoritách, nebo co to bylo, pronesl jen a jen tenkrát na cestě domů a nikdy už jindy, nikdy později, v jiné společnosti? Nikoliv, tudy se na to jít nesmí, tato cesta nevede nikam, leda ke křivdě, k nepřátelství a k ostudě. Nejsme detektivové, nikdo z nás není monsieur Lecoq, a proto naše naděje, že zrádce odhalíme, je nepatrná, i nezbývá nám než dát si pozor na jazyk, anebo ještě lépe, držet hubu.

Tolik bratři Jana Skládala. Ale růžolící benjamínek, nepřesvědčen, potřásal hlavou.

Při příští a poslední schůzce mafiánského kroužku v Ungrově kavárně, kdy Jan Skládal drsně a bez obalu oznámil svým přátelům, že napříště nebude s nikým z nich mluvit o ničem jiném než o počasí nebo koňských závodech na Střeleckém ostrově, protože někdo mezi nimi je zrádce, zachoval se Míša skvěle. Zatímco nevinný maturantík Růžička se při těchto Skládalových slovech strašlivě začervenal, a červenal se tím víc, čím podezřívavěji ho ostatní spiklenci pro toto jeho začervenání mustrovali, takže i pěšinka, kterou si česal, mu zrudla až po samo temeno, Míša obestřel svou tvář výrazem zarmouceného úleku.

– Ne, to není možné, řekl tiše, jakoby zdrcen tím neuvěřitelným, nepravděpodobným bídáctvím zde zjeveným. – Prosím tě, uvědom si, co říkáš, vždyť tohle by znamenalo, že se nedá věřit nikomu a ničemu na světě.

Hrál tak přirozeně, díky celoživotnímu zvyku lhal a přetvařoval se tak znamenitě, že sám v té chvíli uvěřil tomu, co předstíral, takže Skládal znovu zapochyboval o jeho vině.

– Vím, co říkám, a opakuji, že pokud jde o mne, ode dneška mluvím už jen o počasí, na to Skládal. – Čímž, pánové, končím, a uctivě se vám poroučím.

Odešel, a po chvíli se z kavárny vytratili i ostatní přátelé. Míša šel domů, smrt v duši, a jal se psát svůj poslední raport pro pana Kiesela.

7

V té chvíli, zdálo se, nebyla jeho situace zcela bez naděje, neboť Skládal, hlavní žalobce, obrátil své podezření k nešťastnému jelimánkovi Růžičkovi, který se nikdy v životě nedopustil ničeho zlého, ale vždycky – taková byla jeho nešťastná nátura – se červenal z pouhé představy, že někdo by si o něm něco zlého mohl myslit. Ale kdo jako Míša došel tak daleko a nízko, že už mu nezbývá nic než zničení, toho také osud zpravidla zničí, přičemž často užije prostředku, jejž nazýváme, neboť nechápeme logiku takových konců, náhodou.

I byl náhodou jedním ze zákazníků uhlířské firmy Roberta Skládala jeden český, loni penzionovaný policajt, a Robert Skládal hrával s tímto svým zákazníkem v hospodě mariáš. Skládal nebyl detektiv, neměl, jak sám řekl, nic z talentu pana Lecoqa, hrdiny kriminálních příběhů tehdy velmi slavných, i nemínil pátrat po zrádci mafiánské společnosti mladších svých bratří; nicméně když se další náhodou navečer téhož dne, kdy se konala poslední schůze mafiánů, s oním policajtem setkal při kartách, otázal se ho mimochodem, nezná-li „tam od nich“ tajného komisaře, či jak se těm pánům říká, nápadného malou postavou, zrzavými knírky a buršáckými menzurami; a policajt na to, že člověk tohoto vze-

zření nemůže být nikdo jiný než *der strenge Ada*, jakž se mu říká, přísný Ada či Vojta, vlastním jménem Kiesel, takto pěkný kos.

Tedy Adalbert či Vojtěch Kiesel. Pan Skládal nahlédl do *Adresáře královského hlavního města Prahy* a shledal, že jediný Adalbert Kiesel, který v Praze žije, bydlí v Kaprové ulici, pakli se od čtyřiašedesátého roku, kdy adresář vyšel tiskem, nepřestěhoval.

Pochlubil se tímto svým úspěchem Janovi a Antonínovi a sklidil od nich zaslouženou pochvalu. Je velmi nepravděpodobné, uvažovali bratři, že zrádce posílá Kieselovi své udavačské zprávy poštou, neboť bylo by od něho neopatrné, kdyby mu dával do rukou písemné důkazy své zrady; takové věci, přemítali teoreticky dál, se jistě říkají jen mezi čtyřma očima, z huby do ucha. Je rovněž nepravděpodobné, že za Kieselem chodí na direkci do kanceláře – to by od něho bylo jednak nestydaté, jednak pošetilé. Je naproti tomu velmi podobné pravdě, že se s ním stýká někde v kavárně nebo hospodě; v tomto případě je všechno ztraceno a informace, získaná Robertem, byla pro nic za nic. Ale chodí-li za ním do bytu, hoj, toť jiná, neboť v každém domě bývá domovník, který za zlatku poví všechno.

Vypravili se pak všichni tři, neboť je ta věc všechny tři stejně palčivě zajímala, do Kaprové ulice, k bydlišti přísného Ady, a když uplatili tamního domovníka zlatkou, otázali se ho, nechodí-li k panu Kieselovi občas do bytu jakýsi pomenší mládeneček s velikou hranatou hlavou, blonďák, s pobledlou, tlustou, pihatou tváří. Takovýmito tělesnými rysy, rozumí se, vyznačoval se maturant Růžička, jejž bratři Skládalové v té chvíli ještě pro jeho nevhodné začervenání podezřívali. Naštěstí pro něho měl být tomuto nespravedlivému podezření hned vzápětí už konec, neboť domovník odpověděl po pravdě, že nikdo malý, hlavatý a pihatý k panu Kieselovi nechodí; kdyby se však páni byli zeptali, nechodí-li k panu

Kieselovi jednou týdně, vždy v pátek o páté hodině, mladík ne pomenší, ale urostlý, ne plavý, ale tmavovlasý, ne hlavatý a pihatý a pobledlý, ale snědý a ve všem všudy pěkný, zkrátka fešák, tu by jim řekl, že někdo takový k panu Kieselovi dochází už hrůzu měsíců, pravidelně jako hodiny.

Hladce oholený, tedy bezvousý, s malými, šikmo zastřiženými kotletkami? otázal se ještě pro jistotu, vyjeven, Antonín Skládal.

Ano, bezvousý, na to domovník, ale má-li nebo nemá-li šikmo zastřižené kotletky, tím jim on, domovník, nemůže sloužit s určitostí, neboť se nezajímal o onoho pravidelného páně Kieselova návštěvníka tak dalece, aby měl v patrnosti i tvar jeho účesu. Ale je velmi dobře možné, že takové nějaké čupr kotletky nosí, jeť to, jak už pověděno, veliký švihák, veliký, jak se říká, ouhleda, chlapec jako panna, oblečený jako ze škatulky, figurou jako vydraxlovaný.

Tímto objevem nabyl nejmladší Skládal práva, aby se svým starším bratrům vysmál, byť tvrdil hned po svém návratu z direkce, že zrádcem nemůže být nikdo jiný než Míša Born, a oni, rozumbradové, prohlásili tento předpoklad za nemožný a nepravděpodobný. Ale že měl Antonína a Roberta stejně rád, jako oni měli rádi jeho, neřekl nic, nevysmál se jim, naopak vracel se s nimi z Kaprové ulice domů stejně zaražený, stejně zamlklý jako oni. Jejich výprava se potkala s úspěchem, ale nebyl to úspěch potěšitelný, neboť když už jednou mají mezi sebou denuncianta, bylo by si přáti, aby tím denunciantem se projevil někdo nepatrný, kdosi hloupě červenavý, hlavatý a bezvýznamný. To by bylo pochopitelné a vysvětlitelné, byť Růžička chudý, nikomu milý, pouze trpěný v kroužku mafiánů, kdežto zrádcovství Bornovo se příčilo rozumu, logice, všemu, co je zavedeno, všemu, co se očekává a co se chápe. Bylo to neuvěřitelné, bylo to trapné, groteskní, hanebné a úděsné. Proto byli bratři Skládalové zaraženi, když se vraceli z Kaprové ulice, nejvíc nejmladší

z nich, Jan, neboť se nemohl dobrat konce svého vzpomínání na tajné myšlenky, s nimiž se Michalu Bornovi důvěrně svěřovával a jež jsou pečlivě zapsány a uloženy v archívu tajné policie.

– Já ho zabiju, řekl, když došli domů.

– I kuš, řekl Robert.

– Nejdřív se musíme *přesvědčit*, že to je opravdu on, řekl Antonín. – A pak se uradíme, co dál.

Je až kupodivu, jak nesmírný byl Míšův mravní kredit u těchto hloubavých, poctivých chlapců, zejména u obou starších. Snad jen svědectví jejich vlastních očí, snad jen vložení prstu do rány jim mohlo plně postačit, aby uvěřili v jeho zradu. Čím si zasloužil takové důvěry? Pouze tím, že byl Born, syn muže, který měl obchod na Příkopech s třemi filiálkami a který právě zasedal v komisi odborníků, majících vypracovat stanovy veliké zemské banky.

Toto se událo ve čtvrtek. Nazítří před pátou hodinou se bratři Skládalové odebrali znovu do domu v Kaprové ulici, v němž bydlel pan Kiesel, a když uklidnili znepokojeného domovníka druhou zlatkou a ujištěním, že z jejich zamýšleného setkání s pátečním Kieselovým návštěvníkem nevzejde nic, pranic nepatřičného, nic, pranic, co by se příčilo domovnímu řádu, stanuli na ohbí schodiště do prvého patra a čekali.

Ještě neodbila pátá, když bouchla domovní vrata, a bratři po chvíli uviděli toho, jejž si nepřáli vidět, an jako svázaný stoupá do schodů, s hlavou povadle spuštěnou na prsa, ramena povislá, podobný smutné květině, unavené horkem a suchem. Když na ně upřel své tmavé oči, zděděné po nešťastné paní Líze, pobledl, ale jinak nic nesvědčilo tomu, že se polekal. Opřel se oběma rukama o zábradlí schodiště, jako by byl pozbyl všech sil, a maličko nakřivil ústa, takže se bezmála zdálo, jako by se usmíval.

– Tedy přece, řekl Robert.

Právě tak to před mnoha lety řekl Jan Born, když Míša vykradl pompadúrku paní Nedobylové; a Míša teď stejně jako tehdy sáhl do kapsy a podal Robertovi dvojmo složený arch papíru. – Ano, řekl tiše a pokračoval zalehlým hlasem, jako by ho něco škrtilo. – Mně je to jedno, protože já jsem Němec, rozumíte? Vždycky jsem byl Němec, Born je německé jméno, to nevíte? A jakožto Němec…

Odmlčel se, neboť se mu nedostalo dechu, a hluboko svěsil hlavu.

– Lumpe, řekl Jan Skládal a odplivl si před ním.

Pak odešli všichni tři.

Míša ještě chvíli stál opřen o madlo a hleděl k zemi. Vypadal jako opilec, který pozoruje penízek, jejž upustil, a rozvažuje, který je ten pravý, neboť místo jednoho penízku vidí dva. Pak vystoupil do patra a zazvonil u dveří pana Kiesela.

8

Toho dne byl pan Adalbert Kiesel v náladě vesele sdílné, bodře hovorné, takové, že za příznivějších okolností by si Míša od něho dojista byl odnesl kopec posily a povzbuzení. Vařil si právě, když páteční jeho návštěvník zazvonil, kávu v lesklém novém přístroji, napůl niklovém, napůl skleněném, odspodu ohřívaném lihovým plamenem. Káva se pěnila nahnědlými pohyblivými bublinkami pod půlkulovitým poklopem, sykala a plnila ladně uklizený páně Kieselův pokoj hořkavou vůní.

– To jsem dostal dnes dopoledne od vašeho tatínka na Příkopech, hlásil Míšovi zvesela. – Jak mě uhlídal, hned ke mně, a co prý si přeju a jakou že je mu radostí a ctí, může-li znovu přivítat ve svém závodě bývalého učitele a informátora svého syna. Je s vámi, zdá se, velmi spokojen – nu, já proti tomu nic nemám, tím spíš ne, že

tady tu kafemašinu, kterou jsem si chtěl koupit, mi vnutil prezentem. Nu? Kde je váš raport?

A vztáhl k Míšovi ruku s chapadlovitě roztaženým palcem a ukazovákem.

Na to Míša sotva slyšitelně, odmlčuje se po každém slovu a stěží pohybuje ztuhlými ústy, že žádný raport dnes nemá – měl jej sice, ale vydal jej, ztrativ hlavu, bratřím Skládalům, kteří se dopátrali jeho styků s panem Kieselem a počkali si na něho venku na chodbě, když se k němu právě ubíral.

Pan Kiesel při tomto zalykavém Míšově doznání ztuhl, zpřísněl a ostře se napřímil.

– To jste to vyvedl, nešťastný člověče, řekl. – A co stálo v tom raportu, který jste si dal sebrat?

– Že Jan Skládal přišel na schůzku mafiánů se zprávou, že někdo z nás je zrádce.

– Nic víc? zeptal se pan Kiesel.

– Nic víc.

Pan Kiesel uhasil plamen vařiče, natáhl po svém zvyku, co mohl, své krátké nožky, a nalehnuv krkem na opěradlo křesla, zahleděl se odspodu na Míšu, který stál opodál u dveří, divně nahrben, s tváří rozpadlou a zpocenou. – Nu, co s vámi ještě mám dělat? řekl malý muž. – Prozradil jste se, a mně nezbývá, než abych vám za vaše služby poděkoval.

– To je vše? zeptal se Míša.

Pan Kiesel se podivil.

– A co by ještě mělo být? Uvědomujete si zajisté, že teď už nikdo z Čechů před vámi kloudně nepromluví.

– Zakažte Skládalovým, aby to prozrazovali, řekl Míša. – Nařiďte jim, aby si to nechali pro sebe. Udělejte to, prosím, vy můžete všechno.

– Nemůžu jim zakázat nic, co se nepříčí zákonu. Bohužel, řekl pan Kiesel korektně.

– A co se se mnou stane? na to Míša už zcela neslyšně.

– To nemohu předvídat. Na mínění vašich duchaplných kolegů vám nemusí záležet. A váš otec je rozumný muž, doufejme, že najde slušné řešení. Myslím, že vás pošle do ciziny. – Pan Kiesel vstal. – Promiňte, mám ještě velmi mnoho práce.

Ale Míša se nehýbal.

– Tvrdil jste, že jsem Němec, řekl.

Pan Kiesel odpověděl chladným, tázavým pohledem.

– Sloužil jsem vám proto, že jsem vám věřil víc než vlastnímu otci. Což se už nepamatujete na naše hovory? Říkal jste, že naše spolupráce bude zkouškou mého němectví? Že si tím usnadním přechod do německého tábora. Což to bylo pro nic za nic? Nebyla to pravda?

– Byla to pravda, jenže vy jste se, promiňte mi, neosvědčil. Ale já se nicméně podívám, co by se pro vás dalo udělat. Zatím vám přeju hodně štěstí.

Vyprovodil Míšu ke dveřím od bytu a silně za ním přibouchl.

Naposled, myslil si Míša, když vyšel na ulici. Toto slovo mu leželo nehybně v hlavě jako kus hadru. Šel směrem k Staroměstskému náměstí a přistihl se při tom, že mimoděk kráčí těsně podél domů, jako by se chtěl udělat co nejnenápadnějším, co nejtenčím. Na Staroměstském náměstí v lékárně si koupil prášky na spaní, a když pak šel s krabičkou v kapse Karlovou ulicí domů, pomyslil si, že možná, kdožví, ještě není všemu nadobro konec, protože až těch prášků užije a až bude usínat, možná, kdožví, ještě jednou jedinkrát bude šťasten, neboť se mu budou zdát krásné sny, krásné sny o tom, co ho v životě potkalo nejhezčího, krásné sny o bratru Ivanovi, ne o tom ošklivém raplovi, který ho nazval zlodějem, ale

o spícím sladkém dítěti, jež za svého nočního slídění navštěvoval, přikrýval mu nožky a říkal mu: Ty blůmo, ty blůmo… krásné sny se mu budou zdát o Královně lesů, již zradil pro pana Kiesela, ale která se přece k němu vrátí, milosrdná a milostná, už ne krutá, už ne nedosažitelná, ze všech lidí nejvěrnější, zosobnění všeho, oč byl připraven a co sám zmařil a zahodil.

A to bylo vše, co si přál znovu prožít ve svém posledním usínání, jiného už nic.

9

Když paní Marie von Specht po smrti svého manžela přesídlila z Vídně do Prahy, aby tu strávila zbytek svého života, nenastěhovala se se svým služebnictvem, rozumí se, do ledajakého nájemného bytu v ledajakém činžáku, nýbrž koupila si pro svou potřebu pěkný jednopatrový dům v nejhezčí pražské čtvrti, na ostrůvku Kampě, na kraji Hrnčířského plácku, s výhledem na řeku a do zahrad. Tam teď stonala ve své obrovské baldachýnové posteli, zabírající valnou část světlého rohového pokoje v poschodí, hrdlila se se svým majordomem, jemuž nedovedla odpustit, že jí při stěhování nechal uletět kanára, hněvala se na občasný hluk povozů, jejž se marně snažila ztlumit tím, že v době své nemoci dala jízdní dráhu pod svými okny vystlat tlustou vrstvou slámy, mrzela se na svého lékaře za to, že ji navzdory lékům, jež jí předpisuje a jež ona svědomitě užívá, nedovede postavit na nohy, a přijímala návštěvy, které se u ní, bohaté Erbtante, to jest tedy, po které se dědí, pilně střídaly. Born svědomitě dbal o to, aby nebyla nechávána o samotě a aby nemohla svým pražským příbuzným vyčíst, že se o ni nestarali, i zařídil, aby ji v ranních hodinách, po deváté, navštěvoval

Míša, před obědem Hana, někdy sama, někdy s dětmi, odpoledne Bětuše, a sám pak, starostlivý bratr, často k ní zavítal navečer, aby se poptal po stavu jejího zdraví. Byly to vizity nepříjemné, bylať Marie mrzutá a utrhačná, ale milosrdné a nutné.

Onoho pátečního odpoledne, pro Míšu tolik tragického, zastihla Bětuše nemocnou paní v náladě nezvykle mírné, elegicky zamyšlené. Zdálo se jí prý dnes v noci o bílých koních, a toť zlé, neboť znamená to konec, blízký a neodvolatelný konec, ať si lékař, brebta starý, vykládá jaké chce pohádky, že prý ona, paní Marie von Specht, ještě bude běhat jako čiperka. Ano, bude běhat, ale po obláčcích, po nebeské louce; o tom ji přesvědčil varovný její sen, a proto si objednala kněze, aby s ním přivedla do pořádku své záležitosti zásvětné; ale než se tak stane, ráda by dala do pořádku své záležitosti pozemské, a proto nechať Bětuše sedne tamhle ke stolu, vezme papír, inkoust a pero a píše, co ona, paní Marie von Specht, jí bude diktovat.

Bětušiny utěšivé námitky, že takové černé myšlenky drahé její švagrové jsou zcela neopodstatněné a že jest lépe věřit slovům lékaře než zlým snům, se ovšem ukázaly marnými. I usedla Bětuše k titěrnému empírovému stolku, stvořenému spíš k psaní srdečných přání k jmeninám než k zapisování dlouhodlouhých testamentů, a maličko slzíc a poplakávajíc jala se pozorně klást na papír to, co jí diktováno:

– Dělám toto poslední pořízení ve stavu veskrze rozumném a s myslí jasnou, což říkám proto, že znám své Pappenheimské a vím, že ti, jimž se má závěť nebude líbit, budou tvrdit, že jsem nebyla při sobě, když jsem ji diktovala. První, kdo s ní nebude spokojen, bude můj synovec z manželovy strany Otto Ludwig Beissel, protože tomu holomkovi neodkazuji nic, on má v hlavě jen lehké ženské, a já věru nevím, proč bych takovou ničemnost měla pod-

porovat; a jen ať si vzpomene, jak se přede mnou, prosím, přede mnou, vyjadřoval o Češích, jako by nevěděl, že jsem Češka. Ať si od svých dluhů pomůže, jak chce. Svým synovcům Ivanovi a Ladislavovi Bornovým také odkazuji starou belu, protože o ty se už jejich maminka postará, aby v životě nebyli o nic zkráceni. Svému bratrovi Janu Bornovi odkazuji ty alabastrové sloupkové hodiny, které stojí vedle v jídelně na kostnu. Bude se jistě divit, že mu odkazuji tak málo, ale on má všeho dost, a já mu nikdy nezapomenu, že na to jsem mu tenkrát byla dobrá, abych ho vytáhla z kriminálu, ale on se mi za to ani slovíčkem nepoděkoval. Ja, k tomu jsem mu byla dobrá, abych mu pomáhala z bryndy, to najednou o mně věděl, když mu bylo zle, ale jak z toho byl venku, hned si zase vzpomněl, že jsem se provdala za Němce; tak ať teď vidí, že si také dovedu vzpomínat. Ale nic ve zlém, choval se ke mně slušně, když jsem se k stáru přestěhovala do Prahy, tak ať má aspoň ty hodiny. Ja, ale já mám ještě dva jiné bratry, Karla a Františka. O Karlovi nevím, jaký konec vzal v té Americe, ale Františka, stolaře v Rychlebově, toho mám ráda, on mě vozíval na hřbetě jako na koni a vždycky se mě zastal, když se zlí kluci smáli mým culíčkům, a jednou mi našel u potoka takový kulatý, plochý oblázek a namaloval mi na něj ciferník a ručičky, jako že to jsou hodinky. Ty hodinky ještě někde mám, tak až tu nebudu, ať je nikdo nezahodí.

Tyto vzpomínky nemocnou tak rozrušily, že byla nucena se odmlčet, a pak slzíc dlouho zápasila s dechem, než byla s to pokračovat.

– Ja, tak tomu Františkovi odkazuji pět tisíc zlatých, ne, škrtla to, Bětuše, deset tisíc, ať se má dobře. Své švagrové Bětuši Váchové – jen dala pokoj a psala, co diktuji, a neupejpala se – odkazuji ten veliký briliantový prsten, který se jí tolik líbil, a tu perlu na platinovém řetízku. Chudým farníkům od svatého Bartoloměje

ve Vídni odkazuji pět tisíc zlatých; o rozdělení těchto peněz ať se postará můj zpovědník, důstojný otec Max Schlesinger, farář od svatého Bartoloměje. Portýrovi svého domu v Rotenturmstrasse, Wien, Alfrédu Riedlovi, odkazuji tisíc zlatých, je to hodný člověk a má šest dětí. Zahradníkovi své vily v Klosterneuburgu, Franzi Exnerovi, odkazuji dvě stě zlatých, jestli se bude divit, proč tak málo, ať si vzpomene, jak tenkrát praštil kosou, když jsem ho hubovala, že pije, a řekl, že toho má dost. Můj majordomus Felix Schalek v tomto domě přítomný mi nechal uletět kanára, a to mu nezapomenu. Odkazuji mu sto – ne, škrtla to, Bětuše, pět set zlatých, on je to jinak slušný člověk. Kuchařka Poldi Zuntz, komorná Františka Nováková a holka pro všechno Anna Polanková, ty všechny po stu zlatých. A teď pozor, všechno ostatní, co zbude, celé své jmění, hotovosti uložené u Anglorakouské banky ve Vídni a u Živnostenské banky v Praze, šperky, svůj dům v Rotenturmstrasse, své obrazy, koberce, nábytek, knihy a všechny jiné svršky odkazuji svému synovci Míšovi Bornovi. Vím, proč to dělám, mám pro to několik důvodů. Je to hodný chlapec, dobrý Čech, jeho nevlastní matka ho kouká odstrčit, a proto ať on dostane všechno, a Ivánek a Ládíček nic. Ať se má dobře a ať vidí, že na světě je nějaká spravedlnost. On ať se postará o to, aby všechny mé odkazy byly správně provedeny. V tom mu pomůže můj advokát, který spravuje mé jmění, jurisdoktor Theobald Schröder, Wien, Mariahilferstrasse, číslo jsem zapomněla, je to ten dům se svatým Floriánem nad vchodem. Kdyby se někdo divil, proč jsem tuhle závěť nenapsala vlastní rukou, tak ať vezme na vědomí, že jsem ráda, že můžu aspoň plést jazykem. Tak, teď tam přidala datum a přečetla mi to.

Závěť přečtena, opravena, znovu přečtena, znovu opravena, přepsána a nakonec podepsána paní Marií a svědky, to jest Bětuší, majordomem Schalkem, kuchařkou Poldi Zuntzovou a pro

všechny případy ještě navíc knězem, který přišel po šesté hodině, aby umírající připravil na poslední cestu. Bětuše by byla ráda hned sdělila Míšovi, jaké štěstí ho potkalo, ale po všech těchto průtazích se dostala domů teprve po sedmé hodině, když Míša už spal na pohovce, oblečen do nových černých šatů, v nichž chodíval ve středu do otcova salónu. Nechtěla ho rušit, protože věděla, jak špatně spal dnes v noci, i počkala až do osmé, kdy maminka nesla na stůl večeři. Tehdy přistoupila až těsně k němu a pokusila se ho probudit nejdřív oslovením, pak zaťukáním na čelo, ale marně. Přitom si povšimla prázdné sklenky na vodu, stojící na stole, jinak pedantsky uklizeném, vedle krabičky od prášků na spaní, rovněž prázdné, i chopila ho v úděsu za obě ramena a zalomcovala jím, ale on jen spal a spal.

V nedělním čísle Národních listů pak na téže stránce, na níž bylo otištěno černě orámované oznámení smrti paní Marie voz Specht, vyšla tato noticka:

> *Zoufal si z nešťastné lásky?* Studující práv M. B., syn známého velkoobchodníka J. B. na Příkopech, skonal včera večer na interním oddělení Všeobecné nemocnice, kamž byl odvezen, když lékař u něho zjistil prudkou otravu. Zesnulý byl pro svou milou povahu všeobecně oblíben.

Titulek této zprávy, zbytečně a všetečně naznačující, že asi šlo nikoli o neblahou náhodu, jak by si slušně bylo přáti, ale o sebevraždu, tedy o čin, který v oněch dobách obecně býval ostře odsuzován, neboť odporuje katolické morálce – nuže titulek této zprávy byl projevem neutuchající mladočeské zlomyslnosti doktora Grégra, který měl pifku jak na Míšova otce, protože spolupracuje se zakladateli zemské banky, vesměs staročechy, tak na

Míšu samého, protože se mu doneslo, že sedává v Ungrovce ve společnosti protirukopisných mafiánů, i využil radostně chlapcovy smrti k tomu, aby oběma, otci i synovi, živému i mrtvému, dal po tlamajzně.

Novinářská legenda o nešťastné lásce jakožto příčině zoufalého Míšova činu se ujala jednou provždy. Přijali ji i bratři Skládalovi, Jan, Antonín a Robert. Znali sice pravdu, a měli dokonce v rukou dokument této pravdy, ale uvážili a uradili se po svém slušném a rozmyslném způsobu, že projevil-li Míša odvahu potrestat se sám za svou zradu, je všechno v pořádku, i není třeba mu dodatečně dělat hanbu a zvyšovat bolest jeho otce; a píše-li se v novinách o nešťastné lásce, budiž, ať při tom zůstane a ať vlastenecká reputace rodu Bornů zůstane bez poskvrny.

ČÁST TŘETÍ

Zlá krev

KAPITOLA PRVNÍ
Hrdinové

Velká města by měla být proměněna v hromady sutin,
neboť ona jsou plemeništěm revolucí.
Bismarck

1

Vinen, jak řečeno v rozsudku, zločinem křivého svědectví, zločinem urážky Jeho Veličenstva, zločinem pobuřování a přečinem zvráceného pojmu vlastnictví, byl Karel Pecold, svobodný, zedník, příslušný na Žižkov u Prahy, odsouzen na dobu tří let těžkého žaláře, zostřeného čtvrtletně postem a samovazbou.

Bylo to dvacátého pátého června roku osmnáctistého osmdesátého, čtrnáct dní po přelíčení s Martinem Nedobylem, do něhož byl Karel Pecold, jak vyprávěno, zasáhl nadmíru nešťastně.

Deset měsíců vazby si odbyl tam, kde byl souzen, to jest v trestnici na Karlově náměstí, ostatek u svatého Václava nedaleko Podskalské ulice, ve vězení pověstném a obávaném osobou svého direktora kněze, který vzpurné trestance zavíral do zvláštních separací smrti, zamořených krysami, odkud málokdo prý vyšel živý. Šestadvacet měsíců den co den Karel, střežen bachaři a vojáky, chodíval časně ráno v štrůdlu trestanců do nedaleké ulice Na Zderaze, do domu, který patřil Náboženskému fondu a v němž byly umístěny vězeňské dílny. Tam lepil od šesté hodiny ranní do osmé hodiny večerní pytlíky a obálky pro jistý velký papírnický závod. V první třetině trestní doby nosil na krku bílý šátek a vydě-

lával za své pytlíky a obálky tři krejcary denně, v druhé polovině měl žlutý šátek a dostával čtyři krejcary, nakonec vyfasoval černý šátek a bral krejcarů šest.

Protože hlavním jeho proviněním byl, jak pověděno, zločin křivého svědectví a urážka Jeho Veličenstva, nebyl zařaděn mezi politické, nýbrž mezi trestance tak řečené sprosté, i vystřídala se za těch šestadvacet měsíců jeho pobytu u svatého Václava v jeho cele, v níž bylo šest lůžek, pestrá společnost zlodějů, podvodníků, žhářů, násilníků a rváčů, kteří mu vyprávěním svých příběhů o tom, jak se dostali do konfliktů se společností, poskytovali bohatý materiál k přemýšlení, jejž zpracovával za svým tvrdým čelem, v šustivém tichu papírnické dílny, nad obálkami, jimž vlhčil okraje lepidlem a pak přisunoval sousedovi. Vyprávěli jsme, že když před časem odklízel trosky zříceného Nedobylova domu, vybavila se mu z oněch trosek v plné své životnosti a síle napůl zapomenutá historie o tom, kterak Martin Nedobyl dohnal jeho otce k sebevraždě; a nyní, když se nekonečné hodiny skláněl nad svými obálkami, vyvstávaly mu z těchto obálek rovněž napůl zapomenuté řeči otcova spoluvězně Háfnera, který se kdysi Karlovy rodiny ujal, naučil Karla číst a vštěpoval mu, chlapci, hlavní zásady socialismu. Mluvil o rozvrácenosti a nesnesitelnosti situace, kdy malý počet bohatých žije v nečinnosti z práce ohromného počtu chudých, o výsměšné nespravedlnosti, dopouštěné zákonem, kdy malí lotříci jsou zavíráni, kdežto lotři velcí, jako například Nedobyl, se těší úctě a vážnosti, a o tom, že armády policajtů a četníků, držící na uzdě nenávist lidu, jsou vydržovány z peněz, jež mocní tohoto světa z téhož lidu vyždímali. Kterak to je možné? ptal se Háfner. Jsou snad chudí lidé tak trpní, tak zbabělí, tak lhostejní k svému vlastnímu osudu, že nejsou s to se vzchopit a využít své nesmírné přesily k tomu, aby se zbavili panství několika vyděračů? Nikoliv: nejsou ani trpní, ani zbabělí,

ani lhostejní k svému vlastnímu osudu, jsou naopak chtiví pomsty a činu, jenže každý prožívá tuto svou chamtivost pomsty a činu sám pro sebe, odděleně od ostatních. Je proto třeba, aby se proletáři všech zemí, jak zní válečné heslo jednoho velikého myslitele socialistického, spojili, je třeba proletáře burcovat a organizovat.

Takto hovoříval před dávnými lety otcův spoluvězeň Háfner, a Karel měl teď při své mechanické práci nadbytek času, aby si jeho vývody vybavoval a aby je konfrontoval se svým vlastním příběhem. Nenávidím Nedobyla, myslil si, a nenávidí ho Malina a starý Maxa a Vodrážka a všichni, kdo pracovali na Panence, jenže každý, jak říkal Háfner, prožívá tuto nenávist sám pro sebe, a protože nikdo z nich nechtěl slíznout tři roky, tak jako jsem je slízl já, čemuž se koneckonců nelze divit, netroufali si s ní vyrukovat, a Nedobyl vyvázl se zdravou kůží; a tak to bude vždycky nanovo a napořád, dokud se všichni, všichni nespojíme.

Svěřoval se s těmito myšlenkami svým spoluvězňům v cele, ale s úspěchem pranepatrným. Dělej co dělej, psu ocas nenarovnáš, říkali mu; tak už to chodilo na světě vždycky, vždycky někdo měl víc, než potřeboval, a někdo míň, než potřeboval, někdo kradl ve velkém a někdo v malém, a kdo na tom něco chtěl měnit, popálil si prsty. Toho názoru byl Jonáš, zloděj jinak rozumný a světaznalý, specialista půdař, který pracoval ve všech větších městech monarchie. Do takových věcí se nepleť, říkal mu, a především ne v Praze. V Praze chcíp pes, tady v Praze když cekneš, vyfasuješ pár přes držku, a to je to jediné, čím ti ta naše drahá matička stověžatá může posloužit. A hlavně drž se svého kopyta, jsi zedník, tak tedy stav, a řečnění přenech řečníkům a politikům. Dokud já jsem se držel svých půd, bylo dobře, ale když mě popad rapl a já se přestěhoval na výkladní skříně, hned mě čapli a napakovali mi půldruha járu.

Tolik Jonáš, rozumný, světaznalý zloděj. Mluvil dobře a zkušeně, ale Karla nepřesvědčil.

2

Když babí Pecoldová nedlouho po Karlově zatčení zemřela, přijel do Prahy senior rodiny Ferda, kupecký mládenec z Mladé Boleslavi, zlikvidoval stařenčinu pozůstalost, osiřelou Valentinku si odvezl domů a zaměstnal ji v rodině svého principála jako děvče pro všechno a výpomocnou sílu v krámě. Karel se v hloubi svého žaláře bál, aby mu Ferda Valentinku neodcizil, a Ferda se o to vskutku pokoušel, zakázal jí, aby svému bratrovi, kriminálníkovi, psala, a pokud o něm mluvil, vyjadřoval se o něm slovy co nejznevaživějšími jako o černé ovci, o ostudářovi, který je na nejlepší cestě k tomu, aby se dožil osudu otce sebevraha, ale Valentinka se nedala zviklat ve své příchylnosti ke Karlovi a posílala mu tajně psaníčka, v nichž ho ujišťovala, že počítá dny, jež zbývají do jeho propuštění, ona že u Ferdy v Mladé Boleslavi nechce zůstat, a jakmile Karel se vrátí na svobodu, ona Ferdovi uteče a půjde za Karlem; a Ferda že je na ni zlý, a kulmuje si vlasy a strojí se jako slečinka a mluví nosem, protože myslí, že je to nóbl, ale jí to připadá směšné a právě tak protivné. A paní principálová že je ohromně tlustá, a když má večer jít na bál, hned ráno navleče šněrovačku a ona, Valentina, jí každou hodinu musí přitáhnout šněrování; a bije, paní principálová totiž, svého muže, pana principála, který se jí nemůže bránit, protože má ruce chromé od gichtu, jejž si uhnal v láku od okurek. Ona, Valentina, žárlivě opatruje a střeží všechno, co se jí podařilo zachránit před hamižností Ferdy, který všechno, co zbylo po babí, zpeněžil a nikomu nic nedal, ani Růženě, ani jí, Valentince, takže

žádná z nich dvou děvčat z toho nic neviděly, a brousil si také zuby i na věci Karlovy, ale ona, Valentinka, nedopustila, aby na ně sáhl. Ošetřuje teď pečlivě Karlův sváteční oblek, aby jej neprožrali moli, a jeho střevíce a prádlo – pouze jeho zimní převlečník se jí nepodařilo zachránit, ten Ferda ztopil a pámbu ví, kde mu konec. Zato má v opatrování Karlovo zednické nádobíčko, vytažené ze zbořeného domu na Panence, jeho lžíci, kladívko, krokev, misku na cement a lineály. Když totiž babí umírala, její poslední slova byla, že to Karlovo nádobíčko, ta jeho lžíce a kladívko, se musí najít; proto ona, Valentinka, nedala pokoj Karlovým kamarádům, odklízejícím trosky, až jí to kladívko a tu lžíci vynašli a odevzdali, a oni vynašli a odevzdali jí, jak pověděno, mimoto ještě i jiné věci. A šetří Valentinka, jak může, už čtyřicet zlatých má pohromadě, nic si nedopřává, a její jedinou zábavou, kterou tu má, je divadlo, které hraje v místním ochotnickém spolku Josefa Kajetána Tyla, měla veliký úspěch v roli Filipíny v krásné hře Cesty veřejného mínění, kterou posledně dávali. Ferda na to buble a ani pan principál s paní principálovou to nevidí rádi, že ona, Valentinka, hraje divadlo, ale pan řídící, který je předsedou spolku, pohrozil, že když ji, Valentinku, nenechají hrát, on už nebude u pana principála kupovat a též požádá ostatní členy, aby taky chodili naproti na náměstí ke konkurenci, a tak pan principál a paní principálová musili povolit, a to je pro Valentinku veliké štěstí, protože není na světě nic krásnějšího než vystupovat na jevišti.

Takto a podobně psala Valentinka svému uvězněnému bratrovi, a jemu byla její psaníčka jedinou, zato mocnou radostí – četl je znovu a znovu, a znovu a znovu se oddaně smál dívčiným drobným šprýmům a postřehům, takže nikdo z jeho spoluvězňů v cele mu nechtěl věřit, že osoba, od níž dostává dopisy tak rozjařivé, je jeho vlastní sestra.

Ani Růženka na něho nezapomínala, jednou za měsíc, jak to dovoloval vězeňský řád, ho chodila navštěvovat, posílala mu balíčky, a když na jaře dvaaosmdesátého roku onemocněl obávanou chorobou trestanců, kurdějemi, zásobovala ho tak pilně jablky a syrovou cibulí, až se vykurýroval. Ale rozpor názorů, který i dříve dělil mladé Pecoldovy na dva tábory, stavě Karla s Valentinou proti Ferdovi a Růženě, po bábině smrti se ještě přiostřil, takže Karel si se starší sestrou nadobro přestal rozumět. Byla nadšena svou službou u Helebrantů, paní Laura Helebrantová je prý *pravá dáma*, a pan doktor je také pán nadmíru ušlechtilý, i když někdy, když má špatnou náladu, dovede trochu sekýrovat. Postavil si v Řevnicích vilu tak nádhernou, že její fotografii otiskli v obrázkovém časopise; peněz má, že neví, co s nimi. A ona pak, Růžena, měla několik nápadníků, ale dala jim všem košem, protože to by byla hloupá, aby opouštěla tak fajnovou rodinu a provdala se za nějakého pána z Nemanic, kterému by musila do smrti prát, zatímco Helebrantovi dávají prádlo z domu, a vařit, kdežto u Helebrantů je od toho kuchařka. A měla prý, Růžena, na krajíčku, když Karla zavřeli a odsoudili, protože pan doktor Helebrant nechtěl dál zaměstnávat sestru sociála a kriminálníka, který nadto ještě svědčil u soudu proti jeho klientovi, ale milostpaní se jí, Růženy, zastala, ona, Růžena, prý za nic nemůže, a ona, milostpaní, by stěží našla ochotnější a poctivější a spolehlivější a pracovitější děvče; má tedy co děkovat svým výtečným osobním kvalitám za to, že si své místo u Helebrantů navzdory všemu udržela.

Takto a podobně mluvívala Růžena s Karlem za svých měsíčních návštěv, vyparáděná, na hlavě klobouček namísto šátku, a mrskávala přitom očkem po mladém dozorci, který těmto rozhovorům vždy asistoval, i býval Karel jejími vizitami roztrpčen a zmrzelý. Jak je to možné, myslíval si, že dvě holky z jednoho hnízda, z jed-

né bídy, od jednoho plecháče s erteplemi a od jedněch necek, se vyvedou každá jinak? Pověděl o této záhadě Jonášovi, rozumnému zloději, a Jonáš mínil, že tomu se může divit jen takový trouba, jako je on, Karel. I ta pitomá kočka má koťata každé jiné, jedno černé, jedno mourovaté, jedno grošovaté, a on by chtěl, aby lidé byli všichni stejní? Zajisté, i lidští sourozenci bývají jedni bílí, jedni černí, jedni mourovatí, i mezi rodnými bratry si jeden potrpí na vdolky, druhý na holky, jeden táhne hot, druhý čehý, a proto to vypadá na světě tak, jak to vypadá, a s tím se nedá hnout, i kdyby se někdo stavěl na hlavu a odstrkoval se ušima; a podle toho Karel nejlíp vidí, jakou cenu mají ty jeho socialistické špekulace.

Takto mluvil Jonáš, rozumný zloděj; ale Karel, jehož čelo uvěznění nic nepozbylo na své tvrdosti, namítal paličatě, že dovedou-li majetní lidé být všichni stejní, pokud jde o hamižnost, není důvodu, proč by se nemajetní nesjednotili ve svém odporu. Není pravda, pokračoval, že všichni lidé jsou uděláni tak, aby jeden táhl hot, druhý čehý; to jsme právě jen my, proletáři, kteří táhneme jedni vpravo, druzí vlevo, zatímco chytráci nahoře vesele uhánějí hyjé, kupředu.

Na to Jonáš ochotně posloužil Karlovi historkami z vysokého světa, jimiž se snažil mu dokázat, že i páni podnikatelé, obchodníci, fabrikanti a bankéři si vzájemně leží ve vlasech a dělají, co můžou, aby si vzájemně škodili; neslyšel-li nikdy Karel o takzvaném konkurenčním boji?

Takto diskutovali bez konce a bez výsledku, pokud nenazveme výsledkem poznání, jež si Karel odnesl z těchto rozprav, že sjednocování chudých k témuž záměru a cíli, o jehož nutnosti mluvil Háfner, bude práce nadmíru těžká.

V prosinci dvaaosmdesátého roku byl Jonáš puštěn, jeho místo v cele zaujal jiný zloděj, a Karel si narejsoval špačíkem propašované tužky na prkno svého kavalce čárky, jejichž počet se shodoval

s počtem dní, jež mu zbývaly do konce trestu, a denně večer jednu umazával; tak to dělávají trestanci v posledním, arci nejzdlouhavějším a nejmučivějším období svého uvěznění. Když mu pak zbývalo už jen sto padesát dní, v lednu roku třiaosmdesátého dostal od Valentinky tento zdrcující, chvatně naškrábaný a místy téměř nečitelný dopis:

– Můj milý Karle, stálo v něm psáno, – já vím, že se na mne budeš zlobit, ale nedá se nic dělat, s Ferdou se to nedá vydržet, já už nemohla snášet jeho herdy a štulce a odešla jsem k divadlu, ke společnosti pana ředitele Dandy, který mě angažoval, neb jedna herečka mu odešla k jiné společnosti, a já jsem tu divadlo už hrála u ochotníků a měla jsem veliké úspěchy, a já v životě nic jiného dělat nechci než hrát divadlo, Ty, Karle, nevíš, co je to divadlo, kdybys to věděl, tak by ses na mne nezlobil, viď, že se nezlobíš a že mi to dopřeješ. Naše příští štace je v Mnichově Hradišti, ale kdybys mi chtěl psát, pošli to Růženě, ona mi všechno doručí, a já jsem Růženě poslala Tvé věci, to nádobíčko a šaty, ona Ti vše vydá. Moc jsem plakala, když jsem se k tomu odhodlala, ale jsem šťastná, Karle, tuze šťastná, a vždyť jsem už dospělá, bude mi šestnáct, a pro Tebe taky bude lepší, když budeš volný a já Ti nebudu na obtíž. Navždy Tvá milující sestra Valentina.

Tak se stalo, že cesty čtyř dětí Matouše Pecolda se rozešly jednou provždy nejprotilehlejšími směry, a otcova tragického odkazu a poslání se ujal sám jediný Karel.

3

Přesně o páté hodině ranní dozorce odvedl Karla Pecolda do skladiště, kdež mu byly vráceny jeho šaty, a pak do kanceláře, aby

mu tam vydali papíry a nastřádanou mzdu šestadvacet zlatých dvaatřicet krejcarů. Když Karel potvrdil podpisem, že všechno v pořádku přijal, dozorce mu jeho papíry i peníze sebral a schoval do kapsy. Na jeho protest odpověděl Karlovi řízně, aby držel hubu, nasadil si na rameno starou karabinu zadovku, která bojovala možná ještě ve válce roku šestašedesátého, a že půjdou spolu procházkou na direkci, tam prý mají s Karlem nějaké řízení.

To tedy znamenalo, že páni pro něho mají přichystáno ještě něco navrch, jakési neznámé, šeredné překvapení. Své tři roky žaláře vytrpěl bez reptání, bez jediného disciplinárního trestu, takže si vysloužil pověst trpělivého vězně, který se nepokouší prorážet zeď hlavou; zato nečekaná tato komplikace ho rozezlila nesmírně, i řekl dozorci, že s ním nikam na procházku nepůjde, a tím méně s puškou, protože je dnešním dnem počínajíc volný, půjde tam sám a o žádný doprovod se neprosí. Dozorce na to lhostejně, byť takovým protestům zvyklý, že není-li to Karlovi recht, dá mu nasadit želízka a povede ho na direkci šupem; jeho hodina dosud nevypršela, je pořád ještě v trestu, a chce-li si vydělat pár měsíců navrch, prosím, jen ať si poslouží, nebude v tom ani první, ani poslední.

Mašírovali pak probouzející se Prahou na Ferdinandovu třídu, a když došli na policii, předal dozorce Karla strážníkovi, který ho zavřel do šatlavy mezi prostitutky a žebráky, schytané té noci. Bylo mu tam čekat o hladu, nebyl v trestnici dostal snídani, až do druhé hodiny odpolední, než byl předvolán před komisaře, který mu s příjemným úsměvem oznámil, že má na deset let zakázanou Prahu.

Bylo to podivné: Karel naprosto neporozuměl tomu, co mu komisař povídá, obsah tohoto sdělení byl tak nečekaný a neuvěřitelný, že překročil mez jeho chápavosti – zdálo se mu, že k němu bylo

promluveno jakousi neznámou, cizí řečí, ale přece jasně cítil, že se mu zastavilo srdce a z tváří že mu ustupuje krev.

– Cože mám? zeptal se.

– Zakázanou Prahu, odpověděl komisař, stále se protivně usmívaje. – Na deset let.

– Ale proč, krucifix, proč? zeptal se Karel tiše, ale každým slovem se rozpaluje do větší a větší zuřivosti. – Kdo mi může zakázat Prahu a jakým právem? Dostal jsem tři roky vězení, a žádnou zakázanou Prahu! Co jsem proved takového, že nesmím do Prahy? Že jsem mluvil u soudu pravdu? Že jsem řekl o císaři pánu, co o něm říká kdekdo? Co, povězte mi, co? Jsem prašivý, jsem malomocný? Nedobyl, který zabil šest lidí, ten si tu klidně sedí, a já, který jsem nikomu neublížil a celý život jsem dřel, mě vyhánějí jako pominutého psa?

Na to komisař poznamenal utěšivě, aby se Karel vyvaroval výroků, které by bylo možno kvalifikovat jako trestný čin a jež by mu mohly přivodit další mrzutosti u soudu, takže by se nadosmrti nedostal na svobodu, čehož by při jeho mládí vskutku bylo litovat. Touto dobou v důsledku svého postavení jest Karel Pecold bez stálého zaměstnání, tolik co tulák a žebrák, a takovým osobám se vstup do Prahy zapovídá. Ze své rodné obce, to jest ze Žižkova, ovšem vypověděn být nemůže, tam si může dělat, co chce, ale nedoporučuje se mu, aby vstupoval na území města Prahy; měl by z toho nepříjemné maléry. Zatímco spolu takto diskutovali, do úřadovny jeden pod druhém tiše jako po kočičích tlapkách vstupovali muži zanedbaného povětšině zevnějšku, detektivové, mající za úkol vštípit si do paměti jeho podobu, aby ho ihned poznali, kdyby se pokusil zákaz pobytu v Praze porušit. Ostře upírajíce na Karla zrak, pomalu ho obcházeli kruhem, neslyšní jako stíny. Karlovi připadali všichni stejní, jeden jako druhý nazelenalý

v tváři, upjatý do pomačkaného sáčka, hlavu bedlivě předkloněnou, ruce za zády, nohy plíživě našlapující. A komisař mezitím hovořil. – Máte život před sebou, mladý muži, říkal. – Teď už záleží jen na vás, abyste napravil, co jste pokazil. Napravit se to dá, ale musíte k tomu mít dobrou vůli a odhodlání. Není to žádný malér, že musíte z Prahy pryč. Praha není jediné město v naší širší vlasti, v našem mocnářství, kde se zdravý, mladý člověk může poctivě uživit. Znám jednoho, který se dostal na špatnou cestu zrovna tak jako vy, zrovna tak jako vy seděl tři roky a měl pak na deset let zakázanou Prahu; no tak tedy odjel, a co vám mám povídat? Po deseti letech se vrátil jako boháč, a dnes se mu kdekdo klaní. Tak tedy rozum dohromady a žádné hlouposti.

Stínoví muži zmizeli stejně tiše, jako se byli objevili. Pak přišel fotograf s aparátem, nasadil Karlovi krk do železného svěráku a ofotografoval ho odpředu, zprava a zleva. Nakonec komisař vydal Karlovi jeho papíry a peníze, prve odebrané dozorcem, a řekl mu, že může jít.

Šel tedy, a protože v Praze už neměl co pohledávat, vyzvedl si u Růženky své paky, jež tam Valentinka byla poslala poštou, a večerním vlakem odjel do Vídně.

4

Zbytek noci strávil, světem opuštěný smutný vystěhovalec, na lavičce vídeňského nádraží Františka Josefa, a když se ráno město začalo probouzet, vypravil se do neznáma, do labyrintu cizích ulic, na pouť do třetího vídeňského okresu, o němž mu kdosi ve vlaku řekl, že se tam lacino bydlí a že je tam hodně Čechů. Žel, třetí okres leží na opačném konci města, i byl Karel nadobro uondán,

též vyjeven a vylekán, než po půldruhé hodině bloudění dvakrát překročil území bývalých hradeb, obrovité bulváry Schottenring a Opernring, přičemž se mnohokrát ztratil v síti uliček starého města. Za tři roky svého uvěznění odvyklý se pohybovat ve volném prostoru, ohromený nesmírnými rozměry a ruchem císařského města, neschopný se domluvit s Vídeňáky, kteří mu na jeho dotazy odpovídali řečí o nic srozumitelnější čínštiny, propadl bezradnosti, když odváživ se nasednout do tramvaje, dojel čert ví kam, k Tereziánské akademii v čtvrtém okrese. Ale tam se ho konečně ujal neznámý český dělník, ukázal mu cestu a poradil, aby se podíval do Krummgasse, tam že nedávno viděl krejčovskou dílnu, na jejíchž dveřích visela cedule, že tam je zařízený pokoj k pronajmutí.

Krummgasse byla ulička křivá a slepá, uzavřená zdí Zvěrolékařského institutu, z něhož se dnem i nocí ozýval štěkot a bědování psů. Cedule na dveřích dílny pana Daniela Feketa visela dosud, a Karel od něho najal komoru v podstřeší jeho přízemního domku, který pamatoval, jak pan Fekete se vyjádřil, lepší čas, to jest čas, kdy se ještě dalo jakžtakž žít, zatímco v posledních deseti letech, jak mínil pan Fekete, po krachu na vídeňské burze, se žít nedá. Byl to kyselý, unavený muž se špičatým břichem a povislým pyskem, vdovec, otec dvou dospívajících synů. Byl Maďar, ale právě proto, že byl Maďar, mluvil po německu pomalu a zřetelně, i bylo lze se s ním dorozumět. Za svou komoru s peřinami chtěl čtyři zlatky měsíčně, což se Karlovi zdálo horentně drahé, vždyť v třetím, nejlépe honorovaném roce svého uvěznění vydělával nejvýš půldruhé zlatky za měsíc, ale tolik už toužil bydlet a žít jako člověk, že si s panem Feketem plácl.

Ostatek dne pak, v podpaží zednické nádobíčko svázané špagátem, bloumal po blízkém okolí, hledaje práci. Stavělo se hodně, nedaleko na břehu Dunajského kanálu rostly nové ulice, a Karel putoval od staveniště k staveništi, od políra k polírovi, ale ať to

byli Češi, Němci nebo Maďaři, ať stavba byla v počátcích nebo pokročilá, s kytkou na střeše nebo bez kytky, nepochodil. Někdy se užuž zdálo, že zabere, jeden polír mu řekl dokonce, že na něho už dávno čeká, a plácl ho přitom přátelsky mezi lopatky, leč jak uhlídal Karlův lérbríf, jakž se říkalo výučním listům, zvážněl, a že prý vlastně má lidí dost, ale ať se Karel podívá tamhle o dvě ulice dál, tam že ho určitě budou potřebovat.

Rozumí se, že ani o dvě ulice dál se Karlovi nevedlo líp. Teprve k večeru, když už padla a zedníci odcházeli domů, český polír na veliké stavbě, která svými rozměry a pevnostní tloušťkou základových zdí připomínala dávnou stavbu domu Nedobylova na Žižkově, nalil Karlovi čistého vína. Prohlédl nejdříve důkladně jeho lérbríf, a když se byl zkoumavě zadíval Karlovi do tváře svýma vodnatýma, uslzenýma očima, řekl, třikrát přitakavě potrhnuv hlavou s krátce ostříhanými vlasy, červenými od cihlového prachu.

– Tak teda jo, tohle je mi echt vězeňský kfrýs. Kde bručeli? U Vaška?

Vaškem, snadno to pochopit, rozuměla se mezi zasvěcenými pražská trestnice u svatého Václava.

Na Karlův podrážděný dotaz, cože je mu po tom a jakéže to jsou nové vymoženosti, že když člověk náhodou je hubený a bledý, nemůže zavadit o práci, protože vypadá jako propuštěný trestanec, polír odpověděl, že o bledost a hubenost by tolik nešlo, jako o to, že Karlův lérbríf je poznamenaný, ráčí-li Karel vidět, má nastřižený pravý růžek nahoře, což je výstraha pro zaměstnavatele, že majitel tohoto listu byl trestán vězením jakožto živel podvratný, politicky podezřelý.

Karel měl pocit, že z lešení spadl trám a praštil ho do temene.

– To tedy znamená, řekl, – že když jsem si odbyl kriminál a když mně zakázali Prahu, mám ještě navíc všeho chcípnout hlady. Jenže

já nechcípnu, pane mistr. Tu radost nikomu neudělám. Mého tátu dohnali na krchov, ale mě nedoženou. Však ještě není všem dnům konec, a ještě se může sakramentsky všechno obrátit. Mezi lidem je náramná síla vzteku, pane mistr, a já se toho dočkám, až ten vztek propukne, a proto se nevzdávám a budu tu strašit, i kdybych měl žrát pomeje. Přežil jsem jinší věci, přežiju i tohle, jen ať si nikdo nemyslí.

Mluvil každým slovem hlasitěji, propadaje stále větší zlosti, ale zarazil se, když shledal, že polírova sluncem vypražená tvář se pomalu roztahuje šklebem bezzubého úsměvu.

– Mluvit teda umějí, jen co je pravda, řekl polír. – Zejtra uvidíme, jestli umějí taky tak dělat. – Na Karlův udivený pohled pak dodal, že jemu náhodou žádné nastřižené lérbrífy nevadí, naopak, že kdekdo z jeho dělníků má lérbríf zrovna tak nastřižený jako Karel; a na vídeňských stavbách je celá síť, celá tak říkajíc organizace polírů, kterým taky pasují nastřižené růžky a pro něž nastřižený lérbríf je spíš doporučením než příhanou. Jenže přicházejí darebáci, kteří si schválně nastřihli lérbríf, aby mohli špiclovat, a proto si člověk holt musí dát pozor. Tak zítra punkt o šesté ať je Karel na místě, a ať ukáže, nezměkly-li mu ručičky nadmíru, zatímco lepil pytlíky.

A nasadil si na svou červenou hlavu čepici a odcházel po bočitých nohou, jež vypadaly jako nohy kavaleristy.

Následovalo několik světlých, klidných dní. Karel byl zase ve svém živlu, na lešení, sluníčko ho píchalo do zad a do tváře mu vanula známá chladná syrovina mokrého zdiva, a cihly mu v rukou jen hrály a uléhaly zrovna samy na maltová svá lůžka, a klapot jeho kladívka a chrustivé čvachtání lžíce a mlaskání karbovačky, jíž míchal maltu v kádi, splývalo s mnohohlasem buchotu a skřípání a dupání a cvakání, s oním nepřetržitým dělným lomozem

veliké a rychle rostoucí stavby. Karla bavilo, ano povznášelo pomyšlení, že onen lomoz způsobují, podle polírova vyjádření lidé stejně poznamenaní jako on, provinilci s nastřiženými lérbrífy, a klidně pracují, ač podle zámyslu státních autorit by měli chodit po žebrotě, a jako by se nechumelilo stavějí a podávají cihly a postrkují kolečka s pískem a tahají do pater schody a volají na sebe ten po česku, ten po německu, všichni klidní, přičinliví a rozšafní, jako by neuměli do pěti počítat.

Karlovým společníkem u kádě, s nímž dělal v dvojici, byl nemluvný silák asi třicetiletý, chlap jako ocelová pružina, samý sval a šlacha, s velkou hranatou hlavou. Při práci neutrousil slovo, ale zato hvízdal nezvyklým a nenapodobitelným způsobem, s rozevřenými rty, tiše, ale virtuózně, někdy dokonce – ke Karlovu okouzlenému podivu – dvojhlasně; při tomto výkonu, zdálo se, významně se uplatňovala mezera v jeho hořením chrupu, chybějící řezák. Říkali mu Švec; a když jednou uprostřed díla, jako by se znenadání z něčeho byl zaradoval, vyrazil ze své černé mezírky skvělý dvojhlasý trylek, který stoupal k nebesům, jako by se tam chtěl přidružit k švitoru vlaštovek, dovádějících v průzračném vzduchu horkého léta, Karel, ač s ním až dosud mluvil vždy jen to nejnutnější, maně vyjádřil svůj obdiv slovy:

– No ne, tenhle Švec, vždyť ty bys moh na fleku vystupovat někde v kabaretu!

Ale nemluvný společník, namísto aby tuto pochvalu přijal s povděkem, zaškaredil se a odsekl Karlovi nosově zpěvavou žižkovštinou:

– Hele, mladej, jsou tu novej, a už jsou ňák moc dovolenej, já pro nich nejsem žádnej Švec, jmenuju se od narození Souček, a toho ševce bych si vyprosil.

Jak se ukázalo, když se později domluvili, pocházel vskutku ze Žižkova a znal výborně Herzoga i Nedobyla, na jehož stavbě na Preclikářce pracoval před dvěma roky, před svým příchodem do Vídně, v době, kdy Karel seděl ve vězení; je to prý, Nedobyl totiž, špína, který by veš z kůže vydřel; na Panence, tam, kde mu před třemi roky spadl barák, se předloni objevilo ložisko dobrého stavebního písku, a Nedobyl nelenil tam postavit ohrádku, aby tam nikdo zadarmo nemohl, a vybíral, milionář, po dvaceti krejcarech za forku písku. Nu, a pokud jde o toho Ševce; kamarádi mu, Součkovi, tak přezdívají, protože jsou volové a je jim náramně k smíchu, že se on, zedník, loni zúčastnil šustrkraválů, to jest ševcovských výtržností v sedmém okrese na Kaiserstrasse.

O co že šlo v těch šustrkraválech? Loni na podzim zrušila policie odborné sdružení ševcovských tovaryšů a zabavila celé jeho jmění i s podpůrným fondem pro nezaměstnané členy. To, snadno si představit, rozlítilo ševcovské dělníky na nejvyšší míru; shromáždili se navečer před zapečetěnými místnostmi svého sdružení na Kaiserstrasse a vnikli násilím dovnitř; bylo jich na pět set, a přibíhali noví a noví, organizovaní i neorganizovaní, až jich byla plná ulice, ten s kamenem v hrsti, ten s klackem, a když je policie a dragouni počali rozhánět, vznikla z toho pravidelná bitva s raněnými a mrtvými. Policie je nakonec rozehnala, ale oni nedali pokoj a nazítří táhli do Kaiserstrasse demonstrovat znovu, a tak to šlo dennodenně, večer co večer. Vypadalo to tenkrát, vykládal Souček, na revoluci, a opravdu z toho revoluce mohla být, kdyby ševci nebyli zůstali osamoceni ve svém boji a kdyby se k nim byl přidal aspoň někdo, aspoň tovaryši od krejčoviny, kteří přece k ševcům mají nejblíž, nebo kloboučníci, když už jsme u toho obouvání a oblékání; přidat se jeden, přidal by se druhý, třetí, a už by to bylo jelo, ale nepřidal se nikdo, nikdo, všichni čekali se

založenýma rukama, koukali se klidně, jak ševci krvácejí, a ještě se jim smáli: No jo, potrhlí ševci, hrdinové od verpánku, a tak. Brečel by člověk nad tou promarněnou příležitostí, nad tou jiskrou, která se nerozhořela; ale co dělat, když každému je košile bližší než kabát? On, Souček, chtěl jít dobrým příkladem vstříc a šel se do Kaiserstrasse rvát, ale co zmůže jeden člověk, když ostatní ho nechají na holičkách? Natloukli mu tam kokos a tady na stavbě si vysloužil přezdívku Švec, toť vše, k čemu ta jeho na vlastní pěst vedená akce vedla.

Byla to smutná historie, ale Karel jí byl nadšen. Tedy přece, myslil si, přece se něco děje, proletáři začínají zvedat hlavu, tamhle v Kaiserstrasse se vzbouřili ševci, tady na stavbě pracují zedníci s nastřiženými lérbrífy, včera, jak se vyjádřil Souček, vzplála jedna jiskra, zítra vzplane druhá, třetí, a bude z toho požár, jejž policie už nestačí udupat. Vídeň, ohromné město napohled klidné, rušné jen ruchem povozů a lomozné jen lomozem staveb, jimiž se rozrůstá do šíře dáli, město pokojné a syté, navoněné a lesklé, po pravdě se někde v skrytu a šeru pění temnou zlou krví. Karel pocítil horko v tváři při tomto pomyšlení a tíha prašivých let, strávených v žaláři, z něho spadla.

– Jsi hrdina, řekl Součkovi, který lhostejně žvýkal z kastrolku knedlíky s cibulovou omáčkou.

– Blbec jsem, hasím, co mě nepálí, a to se asi nemá, odpověděl Souček a podal kastrolek mladé ženě, jež mu přinesla oběd, a zatímco jedl, seděla na dřevěné koze, klimbajíc přitom nohama, navlečenýma naboso do starých mužských křápů. – Tohle je Pecold, taky Žižkovák, řekl jí Souček, ukazuje palcem na Karla.

– To se pozná, odpověděla lhostejně, aniž na Karla pohlédla, kladouc kastrol do tašky. Byla malá a útlá, a její hlava, zatížená věncem po německu upletených světlých vlasů, byla trochu velká

v poměru k rozměrům postavy napůl dětské, ale tvář měla jemnou a sličnou, s modrýma očima a zlatavě světlou pletí.

– To je tvá žena? zeptal se Karel, když odešla.

– Sestra, řekl Souček, a chopiv se konve, šel pro vodu.

Odpoledne při práci, zatímco Souček překrásně hvízdal dvojhlasem, Karel přemítal o šustrkraválech a o tom, že kdyby všichni lidé byli jako Souček a byli ochotni hasit, co je nepálí, byl by *naráz*, ano doslova naráz, konec vší bídě; a od těchto úvah zalétala jeho mysl k otázce, cože Součkova sestra mínila tím „to se pozná". Co se na něm pozná? Má to snad napsáno na čele, že je Žižkovák? Nebo chtěla těmi třemi slůvky vyjádřit svou nedůvěru k bratrovu tvrzení, takže nejprve se o tom musí přesvědčit, než plně uvěří, že Karel je opravdu Žižkovák? Ani to ani ono z obou těchto řešení nezdálo se správné, neboť jednak Karel nic neměl napsáno na čele, jednak ona, Součkova sestra, se ke Karlovi chovala příliš nevšímavě, než aby bylo lze předpokládat, že se o skutečnost či neskutečnost jeho žižkováctví zajímá.

– Jak se jmenuje? zeptal se Součka.

Souček chvíli pohvizdoval, než řekl:

– Kdo?

– No ta tvá sestra.

Souček dal zaznít jednomu ze svých nejpěknějších trylků, než se uráčil utrousit koutkem úst:

– Anka.

Každým dnem svobody a slunce se Karel víc a víc zbavoval své hrobové trestanecké vizáže, tváře mu osmahly a jámy pod lícními kostmi se zaplnily, každým dnem cítil radostněji své zdraví a mládí, každým dnem se cítil víc a víc doma v mravenčím cizím městě a odvažoval se dál a hlouběji do ulic, jež nebraly konce a nic mu nepřipomínaly, ale jejichž řeči začínal přivykat a jejichž provoz ho

přestával ohromovat a děsit. Myslíval přitom na Anku a představoval si, jak by bylo pěkné, kdyby s ní mohl chodit zavěšen a utvořit s ní dvojici, tak jako tvořil dvojici u kádě s jejím málomluvným muzikálním bratrem; žel, naděje, že by kdy mohl dojít tak nesmírného, nepředstavitelného štěstí, byla nepatrná, Anka byla také nemluvná až běda, a přihodilo-li se někdy, že se její oči, zatímco seděla na koze, setkaly s očima Karlovýma, stalo se to dojista jen náhodou, neboť na její světlé tváři se přitom nepohnulo pranic, její výraz se nezměnil, a vše nasvědčovalo tomu, že její záhadný výrok „to se pozná" byl řečen jen tak do vzduchu, bez záměru a smyslu.

Za těchto úvah zabloudil jednou do dlouhé, tiché ulice, rovnoběžné s tokem říčky, jež městu Vídni dala své jméno, i povšiml si velikého rudého štítu s nápisem *Redaktion der Zukunft*, visícího nad vchodem nevelikého, jednopatrového, cihlově zbarveného domu. Zukunft byl deník, jak barvou tabule naznačeno, radikálního křídla vídeňské strany sociálně demokratické, a jeho redakce, expedice a prodejna se tísnily v cihlovém onom domě pospolu s redakcí, expedicí a prodejnou radikálních novin českých, Dělnických listů, jejichž štít, menší, ale také rudý, visel vpravo od vchodu. Výkladní skříní, v níž byla čerstvá čísla obou novin vylepena na dvou vysokých kartónech, vzadu spojených a rozevřených jako kniha, pronikalo dosud světlo, i napadlo Karla, že vstoupí a Dělnické listy si předplatí, tak jako měl za času Preclikářky předplacenou Budoucnost a Organizaci.

Vzal za kliku.

V krámku, do něhož vkročil, u stolu, přistrčeného k stěně, seděl muž, nápadný svými sněžně bílými vlasy, kdežto jeho bohatý, svislý knír byl černý, jen nepatrně prošedivělý. Opíral si unaveně čelo o hubenou, bledou ruku, četl ve světle petrolejky, stíněné modrým sklem, malou knížku, vázanou do černého sametu.

– Co si přejete? zeptal se tiše, po německu, a aniž vstal, napůl otočil ke vchodu hlavu; a Karlovi, když uviděl jeho zádumčivou, přepadlou tvář, rámovanou dvěma hlubokými rýhami, jež se táhly od koutků očí až po bradu, zastavilo se srdce radostným leknutím, neboť v něm poznal spoluvězně svého otce, svého příznivce a učitele socialismu, Háfnera.

5

Byl to dojista a nade vši pochybnost on sám, ale zdál se tak kmetně starý, tak vážný, tak podivně vznešený v tichu a pološeru prašného krámku nad svou knížkou, zdáli podobnou modlitbičkám nebožky babí – tak vzdálený připadal klukovským jeho vzpomínkám, že Karel se neodvážil k němu se hlásit, i vyčkával toliko, vzpomene-li si na něj Háfner sám. Odpověděl na jeho německý dotaz po česku, že by si chtěl předplatit Dělnické listy, a pak, když Háfner se zjevnými obtížemi povstav vytáhl zpod pultu záznamní knihu, čekal s napětím, co bude, až mu poví své jméno.

Pověděl, ale nebylo nic. – Psáno s cé nebo s té zet? zeptal se Háfner, aniž se na nového abonenta kloudně podíval, a když mu Karel odpověděl, zapsal nejprve úhledným písmem, co bylo třeba, a přijal čtyřicet krejcarů předplatného na čtvrt roku; teprve když podával Karlovi stvrzenku, jeho klidné, vysoké čelo se zavlnilo náhlou myšlenkou, i vzhlédl k němu s otázkou, po níž Karel bažil vší duší:

– Nejste vy snad ten Karlík Pecoldů, kterého jsem znával na Žižkově jako malého špunta? – A když mu Karel, blažen, přitákl, řekl s úsměvem, že mu tenkrát, pokud se pamatuje, půjčil slabikář, což neučinil, jak je vidět, nadarmo; cože Karel ve Vídni pohledává a jak se mu daří?

Na to Karel, že pracuje v Landstrasse na stavbě jako zedník, a na další Háfnerův dotaz, že babička umřela, ale jeho sourozenci jsou zdrávi, Růženka, pamatuje-li se na ni pan Háfner, slouží, a Valentinka… nu, Valentinka je také zdráva. Tím to bylo, nebo mělo být odbyto; Háfner podal Karlovi přes pult svou bledou ruku a popřál mu do budoucího života hodně zdaru.

A vracel se, nahrben, k svému stolu. Ale Karel se nehýbal a polykal naprázdno, nesmírně zklamán.

– Přejete si ještě něco, pane Pecolde? zeptal se Háfner.

Karel neodpovídal, neboť nevěděl, jak začít, a pak vyhrkl:

– Já bych chtěl, pane Háfnere, něco dělat pro dělnickou věc.

Háfner, jejž zřejmě namáhalo stát, sedl si na židli bokem.

– Pro dělnickou věc, řekl, kývaje bílou hlavou. – Nu, co byste chtěl dělat? Škrábat do dělnických novin, to už za vás odbudeme sami, a mnohem víc se toho dělat nedá… Je tomu, pokud vzpomínám správně, asi patnáct let, co jsem vás viděl naposled. Co jste dělal během těch patnácti let?

– Zedničil jsem, a v posledních třech letech jsem seděl, řekl Karel, a nabyv jistoty, zvedl proti Háfnerovi své tvrdé čelo. – Zavřeli mě za to, že jsem svědčil proti Nedobylovi, o kterém jste tvrdíval, že zavraždil mého tátu. Jeho vinou spadl dům, zahynulo při tom pět lidí, byl postaven před soud, a já tam promluvil pravdu. Ostatní svědkové se báli, já jsem se nebál, a zaplatil jsem za to. A proč jsem se nebál? Protože jsem váš žák, pane Háfnere, vy jste mě učil nenávidět pány, a že prý Nedobyl je jeden z náramných lotrů mezi nimi. To jsem měl v merku, a proto jsem proti němu vystoupil. Nic vám nevyčítám, to si nemyslete, ale abyste mi jen tak podal ruku a má úcta, sbohem, to si přece, ksakru, nezasloužím. Já hodně přemýšlel o tom, co jste mi říkával, a teprve u Vaška, když jsem lepil ty pytlíky, jsem začal všechno kapírovat. Nenávidět pány, to

nestačí, dělníci se musí spojit, nesmějí táhnout jedni hot a jedni čehý, a tohohle docílit, dá moc a moc práce, to já vím, ale chtěl bych tu práci dělat s sebou.

Vyprávěl potom Háfnerovi, který naslouchal mlčky, oči upřené k zemi, o svém společníkovi u kádě, který se na vlastní pěst zúčastnil šustrkraválů a odnesl si z toho jen rozbitý kokos a výsměch kamarádů na stavbě, což je tím smutnější, že to nejsou kamarádi ledajací, majíť všichni, stejně jako Karel, nastřižené lérbrífy. A o sestře Valentince mluvil, jak bývala oddaná myšlenkám socialismu, jak čítala s Karlem dělnické noviny, a hovořívala s ním o tom, co se v nich dočetla, ale stačily tři roky života pod vedením zkupečtělého bratra u tlusté principálové, a zapomněla na všechno, a tradá ke komediantům, k potulnému divadlu. Mluvil a mluvil, osmělen, šťasten bezpečným pocitem, že podchytil Háfnerův zájem; ale vtom ho Háfner přerušil pokynem, bolestně stáhnuv tvář vstal, prudce otevřel dveře na ulici a zase je zavřel.

– To nic, měl jsem dojem, že někdo poslouchá, řekl, vraceje se k svému stolku. – Před naší redakcí se vždycky potloukají tajní, zajímají se o to, kdo k nám chodí a co se tu peče. Buďte ujištěn, že až se budete vracet, přidá se k vám věrný, nenápadný stín a bude vás doprovázet až domů... Snažte se mu uniknout, byl byste zapsán u politické policie jen proto, že jste se tu zdržel déle, než bylo třeba. Nu dobrá, chcete pracovat pro stranu, a já jsem ten poslední, kdo by vám v tom chtěl bránit, tím spíš, že nejsem bez odpovědnosti na vašem rozhodnutí, jak jste mi správně připomněl. Že jsem vás chtěl odbýt podáním ruky, na to se nehoršete; musíme být opatrní. Věřím vám, že jste muž, Pecolde. Jenže my nepotřebujeme muže, my potřebujeme hrdiny. Já nejsem hrdina, a proto vypadám, jak vypadám. Z patnácti let, co jsem vás neviděl, jsem deset let strávil v žaláři, a to mě zničilo na těle i na duchu, do něhož se vloudila po-

chybnost a slabost. Také váš otec byl muž, ale nebyl hrdina, a proto skončil, jak skončil. Vítám vás, Pecolde, podávám vám ruku už ne na rozloučenou, ale nechci, abyste mi jednou vyčetl, že jsem vás nevaroval, ač jsem věděl, co na vás čeká. Co na vás čeká? Kriminál, bída a smrt. Nejsem z těch fantastů, kteří věří, že za tři roky bude revoluce a nastane ráj. Vedeme boj proti společnosti, která ovládá všechno, vojsko a četnictvo, zákony, soudy, šibenice, a my nemáme nic, jen holé ruce. Zajisté, je nás ohromné množství, jenže nejsme jednotní, jsme rozpolcení na dvě nepřátelské poloviny. Ach nikoliv, Pecolde, vy se nedočkáte převratu sociálního, a tím méně já. To, co děláme, děláme jen pro příští generace. Uvědomte si to, Pecolde, než podniknete první krok. Sociální demokrat je v očích policie a vlády horší vyvrhel než vrah a žhář. Vrah, říkají, zabíjí jednotlivce, ale socialista má spadeno na celou majetnou třídu. Vraha nepředvádějí před soud v okovech, socialistu ano. Pro vraha platí paragrafy zákona, pro socialisty neplatí. Vrah najde ochotné a výmluvné obhájce, socialista ne. Jděte teď domů, Pecolde, a přemýšlejte o tom, a hlavně o sobě přemýšlejte, zvažte své síly, byl-li byste schopen snášet trýznění a neprozradit své soudruhy, až vás budou vyslýchat, a obětovat všechno, co máte a co na vás čeká, své mládí, své zdraví, své štěstí, a nakonec i život. Teď jděte, a rozhodnete-li se nedbat mého varování a jít s námi, vyhledejte mě zítra po deváté hodině v kavárničce Schmaus-Waberl v Bäckerstrasse… ne, zvykněte si nic nezapisovat, leda do paměti: Café Schmaus-Waberl v Bäckerstrasse, Bäcker je pekař, tedy Pekařská ulice, která začíná u dominikánského kláštera, několik kroků za Štěpánským dómem, jehož věž je viditelná odevšud. Opakuji: Café Schmaus-Waberl. Nepřijdete-li, nic se nestalo a já se na vás horšit nebudu. Nic mi neříkejte, nic od vás už nechci slyšet, vyslechnu vás, teprve až vám to všechno projde hlavou.

Vystrčil pak jemně, ale naléhavě Karla ze dveří krámečku a zamkl na klíč. A když Karel, ochlazen ve svém nadšení, vykročil k domovu, ejhle, od stěny protějšího domu se odlepil pomenší, trochu přitloustlý chlapík, a pokojně pokuřuje krátkou porcelánku, kráčel po druhém chodníku. Karel se zastavil, předstíraje, že se mu rozvázala tkanička u boty; obtloustlý chlapík šel dál, ale po několika krocích se také zastavil u kandelábru a jal se jej oklepávat hlavičkou své porcelánky, jako by vysypával popel tabáku. Karel zabočil vpravo do příčné uličky, vedoucí k nábřeží říčky, k Magdalenenstrasse, a tu chlapík s faječkou rovněž zabočil vpravo. Háfner měl pravdu, pomyslil si Karel. Měl-li pravdu i ve všem ostatním jako v tom, že se na mne přilepí tajný, tak teda servus. A sotva to domyslil, projel jím vztek. Za to, že jsem si abonoval cenzurou dovolené noviny, za to, že jsem se pět minut bavil se starým kamarádem svého otce, za to mám být stopován jako zločinec? Dá se v tomhle státě vůbec žít? A to pak člověk nemá být revolucionářem? Jen počkej, hajzle, však se tě zbavím.

Kráčel pokojně, jako by si fízlova doprovodu nebyl vědom, přešel říčku, nechal se předjeti tramvají, a teprve když vůz, tažený pěkným grošovaným koněm – ve Vídni, je možno poznamenat na okraj, měli daleko lepší tramvajové koně než v Praze – se od něho vzdálil na sto metrů, rozkmital své dlouhé nohy a jal se upalovat, jako by prchal z hořícího lesa, cvalem tak divným, že pokojní vídeňští pasanti se za ním ohlíželi s úžasem. Mrsknuv okem přes rameno, shledal, že muž s faječkou běží za ním s mrštností při jeho podsadité korpulenci překvapivou; ale ať se činil jak činil, trysku pronásledovaného dlouhána nestačil, a Karel, dostihnuv tramvaj, naskočil do ní, a schvácen, spokojeně sebou sekl na lavici, nedbaje, že ujíždí k Margaretenplatzu, směrem přesně opačným k poloze jeho domova v Krummgasse.

Umínil si, že až se tak či onak dostane domů, bude pilně přemýšlet o Háfnerových slovech a zpytovat sám sebe, byl-li by nebo nebyl-li by schopen vzdorovat mučení a rezignovat na své štěstí, ale jeho úspěšný útěk před zavalitým fízlem ho tak rozjařil a naplnil ho uspokojením tak hřejivým, že když se po dvou hodinách oklik a zacházek nakonec přece dostal do postele a sfoukl svíčku, nebyl s to myslit na nic vážného a pořád se jen zálibně culil do tmy a představoval si, jak o svém dobrodružství vypravuje Ance a rozesmává ji svým líčením. To jsi ho měla vidět, Anka, jak čubrněl, když jsem natáh brka a když jsem naskočil… Takto hovořil k své nepřítomné lásce a usnul přitom jako zabitý.

6

Až dosud si Anka Karla nevšímala, dělala, že nic neví o tom, jak po ní plaše pokukuje, zatímco ona o polednách čeká, až bratr doprázdní svůj kastrolek; ale hned nazítří po jeho setkání s Háfnerem mělo všechno být jiné. Lhostejná, nemluvná, seděla jako obvykle na koze, klimbala svými křápy a dívala se bůhvíkam, ale najednou stočila své modré kuky ke Karlovi, který půlil na prkně své dalamánky a úhledně je prokládal natenko krájenou uzeninou, a pravila kriticky:

– Furt jen za dva krejcary knak a lábrlata za pět, a zejtra zase pro změnu lábrlata za pět a knak za dva a husí víno navrch, že jo, to se jim divím, že jich to ještě neomrzelo.

Knakem, rozumí se, mínila knakvuřt, a lábrlata jsou vídeňské chlebné bochánky, tedy, jak jsme řekli, jakési dalamánky.

Nuže takto Anka promluvila, a Karlovi připadalo při tomto nečekaném jejím oslovení, že se nad ním rozevřela nebesa a všichni

andělé mu zahráli na housličky. Začervenal se a odpověděl, že není vyběračný, a nadto má loktem daleko do kapsy, máť domácího, který ho dře bez nože, chce od něho měsíčně čtyři zlaté za postel v kamrlíku v podstřeší; a mimoto si on, Karel, skládá na zimník.

– Čtyři zlatky se snídaní? zeptala se přísně.

Nikoliv, Karel si vaří snídani sám.

– Tak jim povím, že ten jejich domácí je hadrlump, pravila Anka. – Za dvě zlatky musejí mít postel jako kníže Esterházy, a ráno kafe a dvě muzemle navrch. A než aby vyhazovali denně sedum krejcarů za knak a lábrlata, dávají je raděj mně a já jim budu nosit jako Pepovi, přece když už vařím jemu, proč bych nevařila taky jim, no ne?

Děkoval jí zmaten, ohromen přemírou náhlého štěstí, zatímco Pepa Souček, který právě doškrabával dno svého kastrolku, počal přepěkně trylkovat.

– Nemaj zač, Žižkov si přece musí pomáhat, no ne? řekla Anka, sebrala kastrolek, a provázena vytrvalým pohvizdováním svého bratra, odkvapila. Tvářila se jako jindy, jakoby nic, ale na rázném luskotu jejích křápů a na durdivém stažení ramen bylo znát, že ji ta nediskrétní významuplná hudba zlobí.

Tak se stalo, že ani během půldne před smluvenou schůzkou s Háfnerem nesplnil Karel jeho příkaz, nepřemýšlel o sobě, nezpytoval se, a měl zase jen hlavu plnou Anky, vybavoval si v duchu sladkou poezii jejích slov, myslil na kmitavý pohyb jejích lýtek pod povyhrnutou suknicí, když sedala na koze, jakož i na to, že bude-li pro něho, Karla, vařit, bude tak chtíc nechtíc nucena na něho vzpomínat.

Když se navečer vrátil domů, oblékl se do svátečních šatů, zachráněných Valentinkou před Ferdou a před moly, a vypravil se do vnitřního města, do Bäckerstrasse.

Našel ji snadno – Háfner měl užitečný zvyk, jejž osvědčil i tentokrát, mluvil názorně a přesně, aby se člověk, jejž někam posílal nebo s nímž si dával schůzku, nezmýlil v určeném místě a nemohl zapomenout, kam má jít. Café Schmaus-Waberl byla kavárnička velmi stará – nad vchodem se četl nápis Gegründet, to jest založeno, 1747 – po vídeňsku zakouřená, útulná, provoněná znamenitou kávou, navštěvovaná ponejvíce Čechy, hezkou černookou kelnerku, která tam servírovala, znali hosté jménem, říkali ji Micrl a dobromyslně s ní špásovali. Ve vedlejší místnosti stála zčernalá bysta císaře Josef Druhého, který prý tuto kavárničku kdysi poctil svou návštěvou a udělil jí při té příležitosti výsadu prodávat zbytky z císařských banketů.

Háfner přišel, správněji: přibelhal se o holi přesně o deváté, přisedl ke Karlovi a ihned promluvil k věci, aniž slůvkem navázal na to, o čem mluvil včera, když Karla varoval. První úkol, jejž mu svěřuje, je kolportáž revolučních letáků, poslaných do Vídně z Londýna, kdež pracuje v emigraci soudruh Most, předák německých radikálních socialistů, vydavatel revolučního Freiheitu. Letáky ty jsou uloženy v balíku v šatně Západního nádraží, Mariahilferstrasse. Lístek od šatny předá Háfner Karlovi, až se budou rozcházet. Ať jej má, než ho použije, stále po ruce. Není vyloučeno, že on, Háfner, byl cestou sem, do kavárny, sledován; odejde dřív než Karel, a Karel pak asi za deset minut opustí lokál zadním východem, jejž mu otevře sklepnice Micrl, která je náš člověk. Kdyby navzdory této opatrnosti byl obtěžován policií, musí ihned, bez meškání, lístek od šatny spolknout. Sazba za šíření Mostových letáků je sedm let. Soud totiž tuto činnost nekvalifikuje jako pouhé šíření zakázaných tiskovin, za něž se podle sazebníku platí několika měsíci, nýbrž činí šiřitele osobně odpovědným za celý obsah letáku, jako by on, šiřitel, byl autorem; a to je velezrada. Nádraží,

zejména Západní, se detektivy jen hemží; proto není radno, aby Karel balík vyzvedl osobně – nejlépe udělá, vyšle-li tam veřejného posluhu, jemuž se nemůže, i kdyby byl dopaden, nic stát, protože neví, co se v balíku skrývá. Karel ať mu lístek klidně svěří a ať mu dá příkaz, aby jej zanesl sem, do Café Schmaus-Waberl. Tady ať na něj čeká u okna; kdyby viděl, že posluha nepřichází sám a že ho někdo provází, lhostejno zda policajt nebo civilista, znamená to, že věc je vyzrazena, a tu musí rychle zmizet a ztratit se vzadu v Sonnenfelsgasse; ovšem rychle neznamená překotně, neboť není vyloučeno, že v takovém případě i Sonnenfelsgasse bude obsazena policisty, a kdyby nápadně spěchal, nebo dokonce utíkal, zadrželi by ho a konfrontovali s posluhou. Zdalipak byl včera, když odcházel z redakce Listů, sledován detektivem?

Karel s pýchou přisvědčil.

– A zbavil jste se ho? zeptal se Háfner.

– Zbavil, řekl Karel. – Vzal jsem mu roha, utíkal jsem za tramvají a naskočil jsem do ní.

– To byla chyba, řekl Háfner. – Před policií pokud možno nemáte utíkat, protože tím vzbudíte zbytečnou pozornost celé ulice. Až vás příště budou sledovat, snažte se uniknout nenápadně, nejlépe v průchodním domě. Snažte se proto co nejdůkladněji poznat Vídeň.

Pokračoval pak, že pokud jde o letáky samé, ať s nimi Karel naloží, jak mu libo, ať je vyvěsí na domovních dveřích a na nárožích, kde se vylepují plakáty, čím živější a nápadnější místo, tím lépe, nebo ať je rozdá. Je naprosto nutno, aby si k tomu přibral společníka, který mu bude dělat zeď, to jest, bude dávat pozor, a na nějž oplátkou bude dávat pozor Karel. Kdyby ho nenašel a kdyby si nebyl jist jeho spolehlivostí, ať se do toho nepouští. Letáky musí buď rozvěsit všechny, nebo zbytek zahodit; doma nesmí mít ani lísteček. Příkazy opatrnosti, jež mu tu Háfner klade na srdce, se

mu, Karlovi, zdají možná přehnané; žel, nejsou přehnané, jsou naopak naprosto nedostatečné. Toť vše.

Háfner dopil svou kávu, zaplatil, a když se s Karlem loučil, vtiskl mu do ruky nadrobno složený lístek.

Tento neveliký tenký kousek papíru, jejž Karel šťastně vynesl zadním vchodem z kavárny a jehož obsah, totiž hlavičku Západního nádraží, inkoustovou tužkou napsané označení druhu uloženého zavazadla: 1 Paket, jakož i ciframi vytištěné číslo 80638, doma mnohokrát, čelo zachmuřené, pozorně přečetl. Tento dokument mu důkladně vymetl z hlavy všechny myšlenky na Anku, na kmitavý pohyb jejích lýtek a na její knedlíky, na něž pro něj a na něho vzpomínajíc už zítra dopoledne zadělá; děsivý přízrak kriminálu, z něhož před kratičkou dobou byl propuštěn a který mu zase hrozí, týral ho po celou noc, číslo 80638 ho zaplétalo do svých smyček, zdálo se mu v několikeré obměně, že je ve vězení, v trestaneckých šatech s číslem 80638, i vstával ráno zemdlený, rozbitý. Když si pak vařil snídani na lihovém kahánku, k jeho dveřím se pomalu přišouraly pomalé, opatrné kroky. Dal si honečkem číslo 80638 do úst, aby je, bude-li třeba, spolkl; ale byl to bohudíky jen pan Fekete, který s heknutím přidřepnuv vsunul pod dveře papírek, na němž bylo napsáno, že mu, panu Feketovi, nečekaně přijede bratr ze Székelyudvarhely, a že tudíž pana Pecolda žádá, aby pokoj jemu pronajatý uvolnil a přestěhoval se jinam.

V poledne Anka, jak umluveno, namísto jednoho kastrolku přinesla dva, a když byla chvíli z výše svého sedadla na koze bedlivě střehla, jak Karlovi chutná, zeptala se, znepokojena chmurami na jeho čele:

– Ale tak co, snad nakonec pánovi nešmakuje?

Na to Karel, že o šmakování by nebylo, ale má starosti s bydlením, domácí ho vyndává z kamrlíku.

– To by nebyl malér, mínila, – takového domácího z kanónu vystřelit je málo, ale co to, že vyhazuje čtyřzlatkového šlofa, čtyřzlatkový šlof, to přece je terno, takové jehně aby pohledal!

Karel odpověděl, že panu domácímu asi nepasují noviny, jež si on, Karel, předplatil, Dělnické listy; a jak uslyšela o Dělnických listech, Anka obrátila nebe k nebi, totiž zvedla k modré obloze modré své oči, a zahvízdala, ne sice tak virtuózně, jak to dovedl její bratr, ale stejně významně.

– Ach jo, Dělnické listy, řekla pak s povzdechem, – jak by ne, vy jste holt všichni stejný, jeden jako druhý.

A sebrala své kastrolky, a tatam.

Odpoledne pak Karel dlouho převaloval v mračné a starostné své hlavě, jak vhodně a nenápadně, aby ho nepolekal a aby to nikdo neslyšel, požádat Pepu o asistenci při kolportáži nebezpečných letáků. Slova mu nešla z úst, několikrát je otevřel, chtěje promluvit, ale zase sklapl. Jeho společník hvízdal toho dne jen málo, a pokud zatrylkoval, zněly jeho trylky nevesele, melancholicky, jako by dával světu sbohem. I ukázalo se, že si je dobře vědom rozčilení a rozháranosti svého společníka, neboť když Karel snad už popáté nabral, že spustí, ale nespustil, řekl mu netrpělivě:

– No tak, krindapána, už to vyklop, co tě tlačí, lapáš tu po vzduchu jako kapr na suchu, kdo se má na to koukat?

A tu Karel, přikloniv se k Pepovi maličko, promluvil polohlasem do hluchých hluků, tlumených rostoucí masívností stavby, a pověděl mu všechno. Když skončil, Pepa zachmuřen, bez řeči, bez hvízdotu chvíli mlčky pracoval.

– Tobě, se mi zdá, tak trochu padla naše Anka do oka, nebo nepadla? zeptal se.

Karel se zachmuřil, dotčen.

– Ať padla nebo nepadla, co to má společného s tamtím? řekl.

Pepa se zasmál nevesele.

– Asi má víc než dost. Myslíš, že ti Anka bude žehnat a že ti bude kolenačky děkovat, když mě zapleteš do patálie, která smrdí kriminálem?

– Tak co, půjdeš se mnou, nebo ne?

– Co mám dělat, řekl Pepa.

7

Balík, jejž jim posluha v pořádku a bez nehody přinesl večer před desátou do kavárny, byl neveliký, ale obsahem bohatý: německých letáků, tištěných latinkou na hrubém novinovém papíru, bylo v něm na pět set, a byly dvojí: jedny měly hlavičku *Bez revoluce to nepůjde!*, druhé *Dolů s tyrany a jejich přisluhovači.* – Za dvojí letáky dvojnásobná porce let, mínil Pepa, když si za dveřmi zadního východu z kavárny, jež za nimi číšnice Micrl zamkla, lístky rozdělovali. – Proto ať si každý vezme na starost jen jednu sortu, já třeba tyrany, a ty si vem tu revoluci. A jde se.

S lístky, skrytými pod kabáty na tlukoucích srdcích, napínáčky v kapsách, vyšli do spoře osvětlené úzké Sonnenfelsgasse.

Svými přísnými a přesně formulovanými příkazy k opatrnosti, jež Karel doslova a zevrubně opakoval Pepovi, nahnal Háfner oběma mládencům tolik strachu, že v každém chodci, jejž potkali, viděli detektiva, čímkoli kroky, jež zaslechli, byly kroky pronásledovatele, čímkoli pohled, který na nich spočinul, pohledem podezření, i byli tak nápadní ve své chtěné nenápadnosti, když se ubírali, ztuhlí nepokojem, kabáty nadité stohem tiskovin, jež křečovitě přidržovali, aby, probůh, nic neutrousili, že je věru napodiv, nevzbudili-li pozornost nočních civilních slídilů, kteří se potulovali

městem jako bdělé stíny, střehoucí bezpečí pokojných občanů. Bylo dosud živo, splývavé siluety milenců tiše procházely stíny, služky běhaly pánům pro pivo a vyváděly pejsky, v hokynářských krámcích, jež se zavíraly až po desáté, byl provoz jako za dne, před domovními vraty sousedky čile komentovaly místní události dne a z osvětlených oken plynula do ulice nálada syté spokojenosti; a touto idylou středostavovského poklidu obezřele procházeli oba spiklenci s výzvou k revoluci a k smetení tyranů pod kabáty, a kdekdo se za nimi ohlížel s podivem a nedůvěrou.

Ale když se přiblížili k nábřeží říčky, za níž ležela mrtvá, černá masa budovy Ústřední tržnice, Pepa, ostřílenější Karla, se vzpamatoval.

– Takhle to nejde, řekl. – Musíme si myslet, že roznášíme pozvání k mikulášské zábavě, nebo je s námi amen.

A vyloviv zpod kabátu lístek, vtiskl jej do ruky chlapci, nesoucímu zpěněný přetékající džbánek, a řekl mu po německu:

– Tu máš, Púvrl, jdi a dej to papínkovi, ať si počte.

Jeho příklad zapůsobil také na Karla povzbudivě; myšlenka, že roznášejí pozvánky k mikulášské zábavě, třebaže je plné léto, okřídlila jeho kroky a zbavila jeho pohyby náměsíční strnulosti. Na pravém břehu říčky se přátelé rozešli, Karel na pravý, Pepa na levý chodník, a vhazovali letáky do otevřených oken přízemních bytů a připichovali je na vrata a na prkenné ohrady. Ulice se prázdnily a tichly, okna pohasínala, prach, vířený horkým východním větrem, tančil v žlutavém světle luceren. Karla s Pepou uchvátila jakási divoká veselost, ne nepodobná počínající opilosti, napětí přešlo v rozjařenost, nebezpečí, jemuž byli vystaveni, se jim zdálo nicotné, přišli do tempa, letáků ubývalo, kabáty splaskaly.

– Hele ho, že bych mu dal taky jeden? řekl Pepa, když v uličce, do níž zabočili, v Czapkagasse, uhlídali znenadání chocholatou hlavu

strážníka na noční obchůzce. Tento nápad jim tolik přišel k smíchu, že strážník, který je považoval za veselé kamarády, vracející se z flámu, přísně je napomenul, aby nerušili noční klid, a stanuv na chodníku, díval se za nimi.

To bylo vítězství, to byl úspěch, který jejich rozbujnělou rozvernost ještě vystupňoval; vidět je v oněch chvílích Háfner, sotva by je pochválil. Přiblížili se ke komplexu přísných, temných, jakoby učeností napojených budov Říšského geologického institutu, i pojali myšlenku, že poslední letáky, jež jim zbývají, posázejí jejich vchody. Karel přešel k levé budově, frontou vybíhající do ulice, a Pepa začal u vrat budovy zadní, novější. Připevnil letáček pořádně a čistotně čtyřmi napínáčky doprostřed výplně levé půlky dveří, když tu pocit, že ho někdo pozoruje, přiměl ho k tomu, aby se ohlédl, i spatřil k svému úděsu policajta, jejž prve byli potkali a který teď nehnutě stál na protějším rohu, ruce složené za zády.

– Co tu děláte? zeptal se a ostře vykročil.

Pepa s Karlem ihned vzali nohy na ramena, i prchali, provázeni policejním hvizdem, do temna postranních ulic. Strážník je nepronásledoval, pouze ječel na svou píšťalku, co měl plic, a jejich prchající kroky duněly na nerovné dlažbě, a násobeny ozvěnou a tichem noci, rozléhaly se do dáli.

– Boty dolů, křikl Pepa, i zastavili se oba naráz; a zatímco si za neustálého jekotu píšťaly v třeštivém rozčilení drali střevíce s nohou, v spěchu přetrhávajíce tkaničky, z protilehlé uličky vyběhl druhý strážník, přivolaný hvízdáním. A tu Pepa v zoufalosti pronásledovaného a obklíčeného zvířete naběhl hlavou proti němu, až zavrávoral, a podrazil mu nohy. Oba přátelé pak vyběhli bosky, boty nechavše ležet, kde je zuli, přičemž do nepřetržitého hvízdání, jež se jim jako by věšelo na ubíhající paty, třeskla rána z pistole,

kterou za nimi naslepo vypálil strážník, sbírající se se země; Karel měl přitom neurčitý, nikoli bolestivý pocit, že něco tupého ho zprudka udeřilo zprava do stehna.

– Tady je průchod, sykl Pepa a vběhl před Karlem do jakési černé sluje či tunelu, na jehož protějším konci slabě zářilo červené světélko. Prchali naslepo a pod jejich nohama, navlečenýma do punčoch, mlaskalo a chrustalo něco měkkého a vlhkého, jako by šlapali po zelných listech. Červené světélko, k němuž doběhli, bylo z výstražné lucerny, visící na koze na kraji dlouhého příkopu, vykopaného uprostřed chodníku. Pepa jej přeskočil, Karel za ním, ale pravá noha, na niž dopadl, se pod ním podlomila, i poroučel se na dlažbu jak dlouhý, tak široký; přitom pravým stehnem, do něhož se prve cítil udeřen, mu projela pronikavá bolest.

– Nemůžu vstát, zasténal.

Pepa zasakroval a zdvihl ho trhnutím k sobě. Karel přitom pocítil, že jeho pravá nohavice mokvá mokrotou. Zašeptal Pepovi v hrůze, že je raněn, postřelen do nohy, a Pepa na to utěšivě, že mají pár kroků domů, jen ať ho, Pepu, vezme kolem krku, však to nějak půjde. Odbelhali se za roh právě ve chvíli, kdy z průchodu, jímž prošli, vyběhl strážník, jejž Pepa prve byl porazil.

– Dobrý je to, jde jinam, šeptl Pepa Karlovi do ucha, ale Karel neslyšel, v uších mu hučely vodopády a před očima se mu dělala kola. Pepa znovu vykročil a Karel, paži ovinutou kolem jeho krku, belhal se s ním, a měl přitom podivný a ne nepříjemný pocit netělesné lehkosti, jako by ho nadnášela kašovitá hmota, kterou po jeho zdání procházeli.

Když se Pepa o dvě hodiny později, už před svítáním, k smrti schvácen, vleka omdlelého Karla na zádech, dopotácel domů a odemkl dveře baráčku na jižním kraji Landstrasse nedaleko dělostřeleckých kasáren, jejž obýval se sestrou, Anka, jež byla dosud

vzhůru a v úzkostech na něho čekala, přivítala ho i s raněným, jejž přinesl nádavkem, slovy nadobro nevybíravými.

– To máte, pitomci, z toho, že s vámi čerti šijou, hudrovala, zatímco shledávala obvazy a vodu a cupaninu, když jí Pepa několika slovy pověděl, co se jim přihodilo, – chlap zůstane klukem, i kdyby až tuhle po pás měl fousy a jmenovali ho senátorem, a musí lézt, kam nemá, a vyvádět darebnosti, co jste to, holomci, vyváděli, kam jste dali boty, zrovna ty sváteční sis na to musel vzít. – Obvázala Karla a uložila ho do postele, a když procitnuv z mrákot, usmál se na ni blaženě a usnul, jako když ho do vody hodí, sedla si mu k hlavě a dala se do hořkého pláče.

– Proč brečíš, Anka, vždyť mu nic není, to je jen škrábnutí! řekl Pepa, který se připravoval, bylť už bílý den, na stavbu.

– Když on je mi tak milý, tak milý! vzlykala Anka. – Tak strašně je mi milý, to se vůbec nedá vypovědět, jak je mi milý!

Na to Pepa, že to není žádný důvod k pláči, protože pokud se mu jeví, ani ona Karlovi není lhostejná, můžeť Karel oči na ní nechat. Ale Anka nebyla k utišení.

– To je mi novina, že na mně může oči nechat, myslíš, že jsem slepá? odpověděla zlostně. – Ale copak to je nějaké štěstí, že když se do někoho zamiluju, musí to být ausgerechnet sociál, který běhá po nocích a nechá po sobě střílet? Vždyť on nedá pokoj a nedá a nedá, dokud ho nezavřou, jako bych to neznala!

A Anka plakala a plakala.

KAPITOLA DRUHÁ
Hrdinové
(Dokončení)

1

V oné době, o níž tu vyprávíme, bylo vídeňské radikální sociální hnutí značně už pokročilé, živené a podněcované rostoucím hněvem nejchudších a přitom nejproduktivnějších vrstev obyvatelstva, dělníků a řemeslnických tovaryšů, jimž na počátku osmdesátých let ministr financí Dunajewski zasadil krutou ránu tím, že omezením přímých a zvýšením nepřímých daní převalil na jejich bedra největší podíl břemene státních výdajů. Rostlo a mohutnělo v neviditelných skrýších vídeňské dělnické hnutí, podhoubí vzpoury se rozrůstalo a zapouštělo kořeny, vázáno a usměrňováno sítí pevné organizace, jež, vtiskujíc mu řád, umocňovala jeho sílu.

Nejprve v každém vídeňském okrese skupinka nejspolehlivějších utvořila základní buňku, tak řečenou sekci. Každý člen sekce měl za povinnost založit aspoň jednu vedlejší sekci a být jejím předákem a důvěrníkem. Každý člen této vedlejší sekce měl za povinnost založit aspoň jednu pomocnou, celkovým pořadím třetí sekci, a být jejím předákem a důvěrníkem. Každý člen třetí sekce měl za povinnost založit aspoň jednu další sekci čtvrtého pořadí a udržovat spojení se sekcemi třetího pořadí. Předáci sekcí třetího pořadí udržovali spojení se sekcemi druhého pořadí, předáci sekcí druhého pořadí udržovali spojení se sekcí základní, první,

a konečně předák této základní, první sekce okresu udržoval spojení s ústředím, jež dohlíželo na činnost veškerých sekcí všech vídeňských okresů.

Taktika strany vyplývala z mínění mezi vídeňskými radikály obecně přijatého, že nynější kapitalistická společnost se v dohledné době zhroutí, a proto nebyly podnikány nižádné pokusy o zákonné reformy, o legální obranu proti bezpráví a útisku, o zavedení všeobecného hlasovacího práva, o zřízení dělnických komor; všechny takové snahy byly považovány za hloupé, nicotné mastičkářství. Prvotní cíle strany byly výchovné, vzdělávací; zřizovaly se čítárny, hrálo se po ochotnicku divadlo, zakládaly se vzdělávací kroužky, pořádaly se přednášky. Tehdy platilo heslo „Osvětou k svobodě". Ale když zmíněný radikální socialista Most zahájil svou ráznou, nekompromisní činnost a když do Německa a do Rakouska počaly systematicky pronikat jeho noviny a letáky, v nichž uplatňoval názor, že dělnictvo nemůže zákonitou cestou ničeho dosíci a že jedinou spásou pracujících tříd je násilná revoluce, tehdy i vídeňští sociální demokrati upustili od svých mírumilovných vzdělávacích snah, heslo „Osvětou k svobodě" převrátili na „Svobodou k osvětě", neboť podle nového názoru dělník nejprve musí být osvobozen revolucí, a pak ať se vzdělává, kdežto vzdělávání před dovršením revoluce by ho darmo změkčovalo a vzdalovalo bojovně revolučních myšlenek; namísto pořádání přednášek a ochotnických představení počali členové tajných sekcí shánět prostředky na nákup zbraní, pekelných strojů, dynamitu, nitroglycerínu. Čím ostřeji postupuje policie proti stoupencům sociálního hnutí, čím nemilosrdněji se zatýká a zavírá, tím lépe, tím lépe, protože čím větší útlak, tím větší hněv utlačených. Pryč s parlamenty! zněla bojová parola radikálů. My nechceme od vás, tyrani, žádné volební právo!

Tato hesla se provolávala na veřejných schůzích.

Leč k této radikální, k této divoké, jak se později říkalo, taktice Mostově se neobrátili vídeňští sociální demokrati všichni. Ti, již zůstali věrni původní mírné, vzdělavatelské, legální taktice, byli na počátku osmdesátých let v menšině, ale přibývalo jich tím rychleji, čím ostřeji Most hlásal revoluci; nastal rozkol ve straně, nastal boj. Radikálové, jak pověděno, vydávali časopis Zukunft, Budoucnost, v němž umírněným zlořečili co do šosáků a vodopolívkových c. k. socialistů, a umírnění ve svém orgánu, zvaném Gleichheit, Rovnost, znectívali radikály co dynamitníky, připálené mozky a svůdce lidu. Radujte se, otroci, volali radikálové, když umírnění uspořádali výlet nebo taneční zábavu. Přepadali se a rozháněli si navzájem schůze, docházelo k rvačkám, při nichž tekla krev.

Naštěstí pro obě strany nikoho z členů vlády nenapadlo, že by pro ni bylo takticky výhodné toto rozpolcení strany podchytit, a policie neuspěla rozpoznat jemný rozdíl mezi radikály a umírněnými. Ti i oni byli socialisté, tudíž zločinci; perzekuce stále tuhnoucí vháněla houfy stoupenců obou směrů do žaláře nebo do exilu, noviny zabavovány, proti stávkařům vysíláno vojsko, schůze rozháněny, soudy zasedaly v permanenci. Nicméně neminul den, aby policie nenašla na vídeňských ohradách a zdech revoluční provolání. V březnu dvaaosmdesátého roku vypukla v kamenouhelných dolech v Nýřanech u Plzně stávka a deputace horníků se vypravila do Vídně, aby sdělila ministr-presidentovi Taafovi své požadavky a podmínky k ukončení stávky. Taafe slíbil, že všechno zařídí k úplné jejich spokojenosti, a milostivě je propustil; nicméně když se členové deputace vrátili domů, byli zatčeni a v železech postaveni v Plzni před vojenský soud; stávkaři byli vypovězeni z Nýřan. Jejich ženy, jež se postavily na odpor stávkokazům, byly zatčeny, Nýřansko obsazeno vojskem. Muži zatčených žen přines-

li jejich děcka do soudní budovy a nakladli je na chodbách na zem. Byli zahnáni četníky s nasazenými bajonety.

Strana rozpolcená, úřady, policie, četnictvo jednotné; navzdory tomu proletářské revoluční hnutí se šířilo, rozrůstalo se úžasně. Podceňovali-li někteří sílu a význam zakázaných letáčků a novin, mýlili se. Byly čteny ve fabrikách a dílnách, četli je horníci, skláři, tkalci, sazeči, zedníci, kováci, hladoví cvočkaři, četl je čeledín i děvečka od krav, polní nádeník a dřevorubec, dělník od ponku, od verpánku, od soustruhu, od šicího stroje, lamač kamene, vorař na Dunaji, topič od parního kotle, pronikaly do nejzapadlejších vsí, putovaly z ruky do ruky, žloutly, černaly a rozpadaly se, ale dokud se nerozpadly nadobro, neztrácely nic na síle, neslýchané novosti a přesvědčivosti svého obsahu, v němž prohlašovaly jednoznačně: Svět se musí změnit, dělník má právo na výtěžek své práce a záleží jen na něm, na jeho vůli k odporu, aby dostal, co je jeho, aby bylo zrušeno jeho otroctví a aby se stal pánem toho, co svýma rukama vyrobil.

V lednu roku osmdesátého čtvrtého, když Karel Pecold žil se Vídni už přes půl roku a byl důvěrníkem sekce, v níž zasedal s Pepou Součkem, rozhodla se rakouská vláda, že celému tomu podvratnému revolučnímu hnutí udělá konec, uvalila na Vídeň výjimečný stav, zrušila poroty, dala zapečetit redakci Dělnických listů a Zukunftu, pozatýkala na sta a sta osob a na sta a sta jich vyhnala z města s přísnou zapovědí návratu. Karel Pecold tehdy možná unikl zatčení nebo vypovězení jen proto, že v poslední době silně polevil ve své stranické činnosti, měl ť před svatbou s Ankou, a po večerech a za nedělí k domku u dělostřeleckých kasáren, v němž ostávala s bratrem, přizdíval přístavek, aby tam mohli bydlet všichni tři.

2

O své slabosti, k níž se přiznal onoho večera, kdy se pokoušel Karla varovat, nezmínil se Háfner před Karlem už nikdy a zachovával si nadále a napořád svůj suše věcný, neosobní tón, nepohnutou tvář člověka, který je uvyklý udílet podřízeným rozkazy a naprosto se nestarat o jejich mínění a pocity; za svého dlouholetého boje o socialismus ztvrdl a stal se vojákem, jímž nebyl, dokud nosíval důstojnickou uniformu; a nikdo nemohl tušit, co se děje v duši toho chladného, přísného muže, který obětoval myšlence změny společenského řádu všechno, ale jasně věděl, že mu nebude přáno, aby vstoupil do země zaslíbené, a dokonce musil zápasit s mučivými pochybnostmi, není-li to všechno, co dělá, nadarmo. Po vyhlášení výjimečného stavu, když byla zavřena redakce obou radikálních listů, německého a českého, sehnal si, aby nezemřel hlady, bědnou a žebrácky placenou práci, opisování adres na obálky, a tyto adresy psal s horečnou pílí ve svém sklepním pokoji v Köllnerofgasse, v prastarém domě, který měl pro něho tu neocenitelnou výhodu, že svými přístavky a terasovitými dvorečky byl dokonale nepřehledný a měl dva zadní východy. Své nemocné kyčle zabalené do pokrývek, dýchaje si na zkřehlé prsty, psal adresu za adresou, a přitom přijímal návštěvy svých nejbližších důvěrníků, dopisoval si tajným písmem s členy ústředí, již zůstali na svobodě, a svolával ve všech okresech schůze aktivních pracovníků strany.

Jednou počátkem února, když výjimečný stav ve Vídni trval týden, tři dny před chystanou svatbou Karla s Ankou, přišli navečer oba nastávající švagři domů a Anka byla na ně jako meč, čelo jeden mrak, večeři jim jen hodila, a byla to večeře podařená, cezené nudle s mákem, jež Pepa nemohl ani cítit. Nebylo pochyby,

že se jí něco dotklo, že jí něco, podle Pepova výrazu, přeletělo přes nos – dorozuměli se o tom pohledem a čekali, co bude. Chtěje ji rozveselit, Pepa zanotoval svůj nejhezčí dvojhlasý tryleček a dal si na něm tak záležet, že hudba, jež se linula z jeho mezírky v chrupu, zněla jako zpěv zamilovaných skřivanů; a Karel, rozumí se, začal hned mluvit o svatbě a o tom, že odpoledne si zajdou do Vuřtlprátru a zatancují si u Svobodů; ale Anka na to nasupeně, že pokud jde o ni, ona bude tančit leda s koštětem, protože páni, to jest Pepa s Karlem, mají se v neděli odpoledne, tedy v den svatby, ve dvě hodiny odebrat na schůzi do hospody Zum weissen Rössel, U Bílého koníčka, v Simmeringu; přišel k ní s tím odpoledne někdo takový, malý, poďobaný, a kladl jí na srdce, aby to nezapomněla vyřídit, a když začala křičet, aby jí s tím dal pokoj, její Karel že nikam nepůjde, protože s ní má dopoledne svatbu, poďobanec řekl, že se nedá nic dělat, jde prý o něco moc důležitého; a to je, pokračovala Anka, pro ni pěkná vyhlídka do budoucnosti, ona hned věděla, když Karla tenkrát postřelili, že s ním bude mít věčné soužení, ale že uprostřed ausnámštandu – tím slovem mínila Anka výjimečný stav – v samý den svatby půjde na zakázanou schůzi, z níž se možná nevrátí, to je opravdu trochu silný tabák!

Takto láteřila, pohazujíc kastroly a pokličkami, až ji Karel napomenul, aby nemyslela pořád jen na sebe; to, co on, Karel, s Pepou podnikají, to, čeho se odvažují, nedělají pro své osobní potěšení, ale proto, aby se Ančiným dětem, bude-li je mít, vedlo na světě líp než jim, zkrátka pro příští generace.

Když uslyšela toto učené slovo, jež Karel pochytil od Háfnera, Anka se otočila od plotny a chvíli na něj mlčky upírala své modré oči.

– Vždyť já to vím, myslíš, že to nevím? řekla zarmouceně. – Ale snad si aspoň můžu postejskat a postěžovat. Nemysli si, že jsem

tak sobecká, vždyť kdybych byla, tak jsem taky mohla na ten vzkaz klidně zapomenout, a já nezapomněla, vidíš, taková jsem já.

V hospodě Zum weissen Rössel, když tam Pepa s Karlem přišli, seděl onen malý, od neštovic poďobaný muž, jejž znali jako důvěrníka odborového spolku truhlářských tovaryšů, a ten jim pošeptal, že mají každý jinou ulicí přejít do hostince U Netopýra na Landstrasser Gürtel. V hostinci U Netopýra jim jiný soudruh sdělil, že se mají odebrat do hostince U Kříže za tratí státní dráhy; při vstupu do lokálu nesmějí nikoho známého pozdravit, a když uvidí, že předseda schůze zvedá prst levé ruky, mají se dát do hlasitého smíchu.

Na konci dlouhého lokálu U Kříže seděl u stolu Háfner a hrál s třemi kovodělníky karty. Když Karel vstoupil, Pepa už stál u nich a kibicoval. U sousedních stolů se poklidně popíjelo pivo a rozprávělo o všedních věcech. Karel přisedl k dvěma soudruhům, skloněným nad šachy; ač neměl o této hře ponětí, jal se se zájmem přihlížet. Bylo podivné, že Háfner, tento vážný, zádumčivý muž, se plně vyrovnal svým spoluhráčům v mladické vervě, s jakou mlátili kartami do stolu, přičemž všichni čtyři hulákali po česku z plna hrdla kabalistické průpovídky, například: – Mám tu čest vás pozvat, panstvo, a rabuju všechno. Tak do labety, do labety, tempo, ať něco uhrajem. Ale což, kluk je taky dobrý. A jedem, ať se pingl hází. Sakryš, ten má nabitou ruku. Vyzpovídat, a tu máš, a tu máš. Jednu ukázat, děkuju nechci. – Pánbu mě netrestej, to je schůze! myslil si Karel. Dostal zlost, že proto obětoval svou svatební vycházku s Ankou, aby tu v neznámé hospodě přihlížel šachům, jimž nerozuměl, a aby se přesvědčil o tom, že i Háfner si dovede vést divoce a hlučně, když ho přepadne karetní vášeň. Mezitím kovodělníci se jednohlasem rozkatili na Háfnera, že nepřiznal barvu a přebil štych trumfem, a on na to, červený v tváři,

bouchaje do stolu, cože se jim zdá a že mají vlčí mlhu, on že přebil tou trumfovou sedmou žaludy, a ne kule. Co se takto hádali, osamělý muž s dvojitým podbradkem, který pil černé pivo u stolu v rohu u okna a jemuž hlučné řádění karbaníků zřejmě šlo na nervy, neboť poposedával a škaredil se až tma, vstal, hodil na stůl dva drobné penízky a odcházel, cestou pohněvaně po vídeňsku mumlaje něco o těch českých Venclech, to jest Vaščích, že se neumějí chovat a je jich všude plno, takže pořádný starý Vídeňák nenajde kousek místa, kde by si v klidu vypil své nedělní pivo.

– Zaplať pámbu, že se hnul, poznamenal jeden z obou šachistů. Tu teprve Karel pochopil, že hráči karet si vedli tak hlučně ne proto, že je strhla náruživost karetní, ale aby vystrnadili cizího pána, který, nic zlého netuše, překážel schůzi.

A Háfner, aniž na chvilku přerušil hru, počal tiše mluvit:

– Kdo slyší, ať poví těm, kteří neslyší. Na výjimečný stav, který byl vyhlášen, na zatýkání a vypovídání, na zastavení našich novin musíme odpovědět zvýšenou činností. Víc peněz do ústředního fondu; kdo je socialista, kdo je revolucionář, ať obětuje společné věci vše, co může – při těchto slovech Háfner zvedl prst a všichni vybuchli v smích – a podrží pro sebe jen to nejnutnější. Potřebujeme zbraně, zbraně a zase zbraně; bez zbraní je všechno pro nic, všechno marné, všechno jen slova, slova a zase slova. Dále: soudruzi vypovězení z Vídně nesmějí být necháni na holičkách. To si vezmou na starost řetězové sekce. Každá sekce se ujme jednoho vypovězeného soudruha, bude s ním udržovat spojení, dávat mu instrukce, jež budou vycházet z ústředí, a případně doručovat mu materiál. Vypovídání socialistů z Vídně je pro nás příznivé v tom, že naše práce takto bude rychleji pronikat na venkov. To se musí podchytit. Způsob, jak s vypovězeným navázat spojení, nelze nadiktovat podle šablony; věc musí být řešena případ od

případu, podle toho, kam byl vypovězen a jaké jsou tam místní poměry. Poradíte se o tom v sekcích a důvěrníci předají jednotlivé návrhy ústředně, která pak v případech, kdy by se o jednoho vypovězence zajímalo několik sekcí najednou, vydá opravné protinávrhy. Kdyby…

V té chvíli se za oknem objevila tlustá tvář muže, který zvědavě nahlédl do lokálu, a Háfner naráz přerušil svou řeč a horlivě míchal karty.

– Vida, pan komisař Pavlík, řekl pak, zatímco rozdával obtloustlému muži, který mezitím vstoupil do přeplněné místnosti a prošel až k jeho stolu. – Čemu máme děkovat za tu čest?

– Nejsem žádný komisař, tím si mě nepodplatíte, a vy tu máte tajnou schůzi, řekl obtloustlý muž nevlídně.

Háfner užasl.

– Tajnou schůzi! řekl a pozdvihl prst. Všichni se dali do smíchu. – Kde prosím, tady u Kříže? Nemýlíte se, pane komisaři? Možná, že jste slyšel, že máme mít schůzi na křižovatce Kärntnerstrasse a Opernringu, tam by byl dozajista větší klid než tady.

Dal znovu zdvižením prstu povel k veselosti.

– Však vy si budete tak dlouho zahrávat, až vám přejde smích, řekl Pavlík, a vytáhnuv notes, počal si zapisovat jména přítomných. – Háfner, Klika, Burda, Nemastil…

Háfner se rozhněval a namítl, že tu nikdo nedělá nic nezákonného, jít v neděli odpoledne do hospody na pivo že je dovoleno každému, i když je výjimečný stav, ale detektiv odpověděl, že nelze-li komu bránit v tom, aby chodil do hospody, nelze jemu bránit v tom, aby si psal do notesu, co ho napadne. A pokračoval: – Coufal, Lebeda, Souček, samé známé firmy…

Postavou a kulatostí tváře připomínal Karlovi onoho fízla s faječkou, který ho loni sledoval cestou od Háfnera, z redakce Zu-

kunftu. Doufal sice, že je-li to vskutku on, už ho, Karla, nepozná, uplynuloť od té doby více jak půl roku, ale podcenil profesionální paměť vídeňského slídiče. Jakmile na něj pohlédl, Pavlík zamžoural očky a spustil zvesela:

– Hele ho, náš běžec, však já to věděl, že se ještě setkáme. Jak se jmenujeme a kde bydlíme?

Karel odpověděl zarputile podle Háfnerova vzoru, že běhat po ulicích a skákat do tramvaje není nic nezákonného, ale Háfner ho pokáral za tato slova přísným stažením brv.

– Hádám se s někým? řekl Pavlík. – Já jen povídám, že jsem věděl, že se ještě setkáme a že se mi to splnilo. Teď chci vědět, jak se jmenujeme a kde bydlíme.

Háfner naznačil Karlovi přivřením očí a přikývnutím, aby pověděl pravdu.

– U dělostřeleckých kasáren, řekl Pavlík, zapisuje si Karlovu adresu, a opakoval: – U dělostřeleckých kasáren, to je interesantní, u dělostřeleckých kasáren.

– Máte něco proti tomu, že bydlím u dělostřeleckých kasáren? zeptal se Karel a snažil se zarputilým výrazem zastřít trapný pocit, že se bezmocně propadá do prázdna, byloť na detektivově tváři znát, že něco o něm ví nebo z něčeho ho podezřívá.

Pavlík na to, cože by měl proti tomu mít? Ať si Karel bydlí u dělostřeleckých kasáren, všechno jedno, jemu, Pavlíkovi, do toho nic není. – Myslel jsem ovšem, dodal pak, – že bydlejí až někde nahoře, tam u těch geologů, jak tam tenkrát někoho postřelili. Střelnou jizvu na těle nemají, že ne? Tak já se vám, panstvo, poroučím.

Zastrčil notes do kapsy a odešel.

Když se rozcházeli, Karel sledoval zpovzdáli belhavou Háfnerovu postavu. Když se blížil k středu města, připojil se k němu.

Háfner se zamračil.

– Každý zvlášť, bylo řečeno. Co si přejete? Krátce, prosím.

Karel odpověděl, cože si Háfner myslí o jeho, Karlově, rozmluvě s detektivem Pavlíkem, jíž byl svědkem? Pavlík ho, Karla, podezřívá, to je jisté, a není těžko uhodnout, z čeho. Proč mluvil o tom ústavu geologů, proč se ptal na jizvu po střelné ráně? Protože právě tam byl Karel tenkrát postřelen. Není tomu tak?

– Ano, je tomu asi tak, odpověděl Háfner. – Řekl jsem vám tehdy, že to byla chyba, že jste před ním utíkal. A řekl jsem vám také, že při kolportáži letáků máte se svým pomocníkem jeden druhému dělat zeď. To se nestalo, a proto se vám přihodilo, co se přihodilo.

– Inu, člověk dělá chyby, odpověděl, zuby zaťaté, Karel.

– Ano, všichni děláme chyby, řekl Háfner. – Proto nám všem hrozí kriminál, bída a smrt. To jsem vám také řekl, když jste se hlásil o práci pro socialismus. Člověk dělá chyby a musí umět nést jejich následky. Teď jděte, Pavlík nás stopuje. Neohlížejte se. Nesnažte se mu uniknout, teď už je to jedno.

A belhal se dál, zlomený, bělovlasý starý muž.

Doma Anka strojila svatební večeři.

3

Karlově a Pepově sekci se dostalo úkolu, aby navázala a udržovala styky se zednickým podávačem soudruhem Leopoldem Wildermuthem, po vyhlášení výjimečného stavu vypovězeným z Vídně do své domovské obce Tullnu na Dunaji.

Navrhl to Pepa, protože znal jak Wildermutha, tak Tulln, kdež před rokem pracoval na přestavbě radnice. Ústředí s návrhem souhlasilo a vydalo sekci příkaz, aby se někdo z členů za Wilder-

muthem vypravil a sdělil mu adresu, na niž může psát, kdyby chtěl ústředí něco sdělit; sám Wildermuth ať si v Tullnu vyhledá spolehlivého neutrálního člověka, který by mu předával dopisy posílané z Vídně.

Anka nevycházela ze starostí, neboť Karel i Pepa v poslední době jen zřídkakdy pobyli doma a večer co večer někde brousili po spikleneckých schůzích, a ač ji ujišťovali, že jde o záležitosti zcela neškodné, pořád jen trnula, kdy se ozve zabouchání na dveře a kdy ji někdo vyzve, aby otevřela ve jménu zákona; nicméně byla ráda, že Pepa odjíždí *jenom* do Tullnu, neníť Tulln daleko od Vídně, a *jenom* k Wildermuthovi, jejž znala stejně dobře jako Pepa; a znalost cíle bratrovy výpravy zmírňovala v její představě nebezpečí s výpravou tou spojené.

Odešel na dráhu zrána a ujistil ji svatosvatě, že se vrátí večerním vlakem, který přijíždí na nádraží Františka Josefa o půl desáté, takže po desáté, nejpozději v půl jedenácté bude doma.

Ale minula jedenáctá, a Pepa kde nic, tu nic. Karel byl bledý a nervózní a marně ujišťoval Anku, že se Pepovi nemohlo nic stát, do Tullnu na výlet smí jeti každý, Wildermuth byl sice vypovězen z Vídně, ale to neznamená, že ho nikdo z Vídně nesmí navštívit. Bezpochyby zmeškal vlak, anebo Wildermuth, pohostinný a milý člověk, ho zdržel přes noc, i přijede dojista zítra. Takto mluvil, ale Anka se nedala ošálit.

– Já mu uvařila šest vajíček, řekla štkajíc usedavě.

– A co má být? řekl Karel. – To snad není nic trestného, nechat si navařit vajíčka.

Kategorie trestného a netrestného mu v poslední době tuze vnikly do krve.

– Já vím, že není, řekla Anka. – Ale když jsem mu je dávala do toho saku, co ho vez s sebou, on měl na dně toho saku takový

balíček. A když jsem se ho zeptala, co je v tom balíčku, on že nic. – Anka se rozkřikla: – Jak to že nic? Copak někdo nosí v balíčku nic? V tom balíčku bylo něco, co ho přivedlo do neštěstí, a ty to víš, co tam bylo, a já to chci taky vědět.

Karel to ovšem věděl a odpověděl Ance chmurně, že noviny.

– Tak to je konec, řekla sklesle. – Noviny. To si dovedu představit, co za noviny. Že to byla Freiheit, přiznej se.

Karel přikývl. Ano, byla to Freiheit.

Jak to Anka uslyšela, pomatena rozčilením, vyskočila a uvazovala si šátek, jako že půjde Pepu hledat, ale uvědomila si, že neví, kam za ním jít, i stála chvíli strnule uprostřed světnice a dívala se oknem ven do tmy, a pak si lehla, oblečena, s šátkem na hlavě, na ustlanou postel a ležela tváří dolů, oči dokořán, neodpovídajíc na domluvy, jimiž ji Karel, otřesený obrazem její němé zdrcenosti, marně pokoušel utěšit.

Celou noc zůstali vzhůru. Ráno po páté zaznělo ono bouchání na dveře, jehož se tolik báli, a výzva, aby otevřeli. Byli to dva detektivové, kteří přišli udělat prohlídku. Zobraceli celý baráček i s přístavkem vzhůru nohama, proťukali stěny a podlahy a vyprázdnili všechny škatule a šuplata. Když se začalo rozednívat, přišel za nimi Pavlík, faječku v ústech, v podpaží balík zabalený do novin.

– Nic? zeptal se, a když dostal odpověď, že nic, zadíval se na Karla a Anku přívětivě.

– Malé vyrušení, to nám musíte prominout, řekl. – Jen když se nic nenašlo, to jsem sám rád.

– Kde je můj bratr? zeptala se Anka.

– To nemůžu sloužit, řekl Pavlík. – Abych nezapomněl, mladá paní, není tohleto náhodou jeho? Nebo tady pana manžela?

Otevřel svůj balík. Byly v něm ony dva páry bot, z nichž se loni Pepa s Karlem vyzuli a jež nechali ležet na chodníku, když byli pronásledováni policií.

– Ne, odpověděla Anka. Maličko zšedla v tváři, ale její výraz zůstal beze změny.

– To jsem si myslel, řekl Pavlík, zapaluje si dýmku. – Tak, mládenci, můžeme jít. Apropó, pane Pecold, nemáte na těle náhodou střelnou jizvu? Ale to jsem se vás vlastně již ptal, povídal jste, že nemáte.

– Nic takového jsem nepovídal, řekl Karel. – Mít jizvu na těle, není nic nezákonného. Mám jizvu na noze. Poranil jsem se, když jsem byl malý kluk. Od té doby ji mám.

– Jako malý kluk, opakoval Pavlík. – To bude zajímat lékaře, až budeme tak daleko. Zatím se vám oběma poroučím.

Jakmile detektivové odešli, Anka začala beze slova uklízet nepořádek, jejž nadělali.

– Pepa se vrátí, řekl Karel.

– Nevrátí, řekla Anka. Už ho nikdy neuslyším hvízdat.

Dýchala těžce, jako by jí na prsou ležel balvan, nevzlykala, ale po tvářích jí stékaly nepřetržitým pramenem slzy.

Večer po šichtě vypravil se Karel za Háfnerem, aby se ho zeptal, neví-li, co se stalo s Pepou. Háfner nevěděl nic, ale ujistil Karla s nezvyklou srdečností, že po jeho osudu dá pátrat a že Karlovi vzkáže, jakmile se něco doví… Zpráva o Pepově zmizení tím chladným, odměřeným mužem kupodivu otřásla. – Takový hodný chlapec, řekl, pokyvuje hlavou. – Takový hodný chlapec, opakoval.

– Když má člověk na těle jizvu, řekl Karel, – poznají to lékaři, jestli ta jizva je čerstvá nebo stará?

– Ano, myslím, že poznají, řekl Háfner. – Proč se ptáte?

– Jen tak, kvůli nové chybě, kterou jsem udělal, řekl Karel. – Ale o jednu chybu víc, o jednu chybu míň, na tom už nesejde. Jsem v tom po krk.

A odešel.

Po dvou dnech mu Háfner poslal vzkaz, že toho dne, kdy Pepa jel za Leopoldem Wildermuthem do Tullnu, byl Wildermuth zatčen, ale prozatím se neví, co se stalo s Pepou. Na direkci, kamž Wildermuth byl převezen, dojista není.

– Možná, že se mu podařilo uniknout, řekl Karel Ance.

Na Ančině pohublé a pobledlé tváři se poprvé po Pepově odchodu objevil jakýsi náznak úsměvu.

– Myslíš? Opravdu to myslíš? řekla, spínajíc ke Karlovi ruce, jako by se k němu modlila. – Pověz na mou duši, že to opravdu myslíš.

– Na mou duši, že to opravdu myslím, řekl Karel. – Pepa přece není žádný blbec, aby vběhl do rukou policie, zrovna když Wildermutha zatýkali.

Jednoho večera, když Pepa byl nezvěstný už osm dní, zaťukala na dveře domku u dělostřeleckých kasáren neznámá, asi sedmiletá holčička, zeptala se, je-li správně u Pecoldů, a když Karel přisvědčil, podala mu psaníčko v čisté obálce, bez známky, bez adresy.

– To je jejich, řekla. – Dají pozor, je to tajemství.

– Čí jsi, děvčátko? zeptal se Karel.

– Po tom jim nic není, odpověděla a upalovala pryč do tmy.

V obálce byl dopis od Pepy.

– Drahá Anko, drahý Karle, bylo v něm psáno, – jsem teď v Paříži a zejtra jedu do Ameriky. Když jsem byl u W., přišli zrovna tajný ho zatknout, a že u mě našli F., chtěli mě vzít s sebou, ale já jim utekl oknem, a teď jsem v Paříži a zejtra jedu do Ameriky. Dokud tam

nebudu, nepodnikejte nic, ale jak tam budu, tak vám zase napíšu a přijeďte za mnou. Tak budeme zase pohromadě a bude nám líp než ve Vídni, z Vídně nic nekouká, leda kriminál. Domek mezitím prodejte, ať máme počinek. V Americe je svoboda, a říkají, že se tam moc staví. Dopis spalte. Váš upřímný P.

– Pepa opravdu není žádný blbec, zašeptal Karel, když psaníčko dočetli, do ucha Ance, jež ho oběma pažemi objala kolem krku a tichounce plakala radostí a úlevou.

– Pojedeme, viď, že pojedeme, řekla Anka.

– Pojedeme, řekl Karel. – Tohle není žádný život.

– A už nebudeš dělat nic nebezpečnýho, viď, že nebudeš, prosila Anka.

– Ne, už nebudu dělat nic nebezpečnýho, řekl Karel. – Už jsem dělal dost, a jsem v tom po krk, nejvyšší čas zmizet.

Když se chystali k spánku, požádal Karel Anku, aby mu ráno zchystala pár vajíček natvrdo, protože on, Karel, odjíždí do Budapešti. Anka se zachvěla.

– Vždyť jsi mi slíbil, že už nebudeš dělat nic nebezpečnýho, vykřikla.

– Však to není nic nebezpečnýho, odpověděl. – To není, jako když Pepa jel k Wildermuthovi, já k nikomu nejedu, já tam jedu jen tak. A až se vrátím, už na mou duši nebudu dělat nic nebezpečnýho.

4

Karel ovšem, netřeba dokládat, nejel do Budapešti jen tak; ostatně Anka, což rovněž není třeba dokládat, mu ani vteřinku nevěřila, že jede jen tak. Maďarsko tenkrát bylo považováno v druhé, méně šťastné polovině říše Františka Josefa za eldorádo svobody.

V Budapešti měli vídeňští socialisté tajnou tiskárnu, v níž se rozmnožovaly revoluční letáky, a jezdili tam pro ně, každý jen jednou, protože to byl úkol, oproti tvrzení Karlovu, velmi nebezpečný.

Věc byla zařízena tak, aby tomu, kdo letáky převážel, nepřišly ani jednou přímo do rukou. K tomu bylo třeba celého aparátu dobře sehraných, spolehlivých účastníků.

Když Karel nazítří večer přijel do Budapešti, počal se podle instrukcí, jež mu ve Vídni byly vštípeny, s ohrnutým límcem u kabátu procházet po peróně, jako by někoho vyhlížel. Neznámý snědý, krevnatě brunátný muž, první účastník nebezpečné hry, přistoupil k němu s německým dotazem, nečeká-li na pana Barsche.

To bylo stanovené heslo.

Karel přikývl. Ano, čeká na pana Barsche, Alfréda Barsche.

To byla odpověď na smluvené heslo.

Neznámý muž na to, že pan Barsch se omlouvá, že se nemohl dostavit na nádraží, ale přijde prý zítra odpoledne ve čtyři hodiny do hostince U Černé kočky. József utcza.

Pak se rozešli. Dál už neměl Karel až do příštího večera co dělat. Výjev tento měl pouze ten smysl a účel, aby soudruzi v Budapešti bezpečně věděli, že posel z Vídně přijel, a aby jeden z nich – pouze jeden! – poznal jeho tvář. Jméno pana Alfréda Barsche bylo smyšlené, název hostince U Černé kočky pravý. Byl tam, U Černé kočky, pro něho připraven nocleh.

Nazítří o páté hodině odpolední, když se Karel dosud nečinně procházel městem a z dlouhé chvíle okukoval, kolik a jak se kde staví, v městském parku Városliget, za Uměleckým museem, jakýsi starší, pokojný pán, dobře oblečený, s bílou pikovou vestou, kryjící okrouhlé bříško, požádal veřejného posluhu, který tam měl své stanoviště, aby mu koupil jízdenku třetí třídy do večerního vídeňského rychlíku a aby podal jako zavazadlo balík, jejž mu vydají

v šatně kavárny Lloyd na Hungarie körut. Jízdenku a stvrzenku na zavazadlo ať mu o sedmé hodině večerní donese do restaurace Státního nádraží, kdež on, pán, bude večeřet.

Dal sluhovi peníze a lístek od šatny kavárny Lloyd a odebral se, když posluha odkvapil, k ozdobnému rybníčku, ležícímu uprostřed parku, a dlouho pak s dobromyslným potěšením krmil labutě suchými drobty housek, jež lovil ze šosů kabátu. O sedmé hodině večerní pak v restauraci Státního nádraží v pořádku přijal od posluhy oba dokumenty, klidně dojedl svou večeři a předal jízdenku a lístek od zavazadla snědému, krevnatě brunátnému muži, jejž tam potkal.

Potom zmizel; jeho úloha byla skončena.

Snědý, krevnatě brunátný muž pak šel na perón k připravenému vídeňskému rychlíku, který měl vyjeti za čtvrt hodiny, připojil se ke Karlovi, který se procházel před svým vagónem, přátelsky s ním pohovořil, odevzdal mu jízdenku, již si Karel schoval do kapsičky u vesty, a když se loučili, vtiskl mu do dlaně lístek od zavazadla, stočený v tenkou trubičku.

Pak zmizel; i jeho úloha byla skončena.

Vlak byl poloprázdný. Karel se usadil v opuštěném kupé a sedl si do kouta k oknu, oči na stopkách, nebezpečný lístek v dlani, aby jej ihned, kdyby bylo třeba, mohl spolknout. Když se vlak už rozjížděl, přistoupil k němu do kupé hubený muž drsné, větrem ošlehané tváře, v haveloku, s mysliveckým kloboučkem na hlavě. Sedl si do kouta naproti Karlovi, chvíli se znuděně díval na tmavou krajinu, pak zívl a přehodil si přes hlavu havelok, visící nad ním na háčku.

V Marchecku byla delší zastávka; a když se Karel díval ze svého kouta na ospalé, špatně osvětlené nástupiště, uviděl známou, nenáviděnou, podsaditou postavu detektiva Pavlíka, pozvolna

kráčejícího před vagóny a upřeně hledícího do oken. Jejich oči se setkaly; Pavlík se usmál a zamířil k němu. Karel v mrazivém leknutí zvedl ruku, chtěje spolknout lísteček, ale muž sedící naproti němu, vynořiv se ze svého haveloku, chytil ho levou rukou za zápěstí a pravou na něho namířil revolver.

– Ani hnout, nebo střelím, řekl.

V té chvíli vstoupil do kupé Pavlík, želízka v hrsti.

5

Takto se Karel znovu dostal do kriminálu. Tentokrát byl odsouzen na deset let.

Než byl odvezen do pevnostní věznice Steinu na Dunaji, nedaleko Kremže, bylo mu dovoleno, aby se rozloučil se svou ženou. Vyzval ji, aby prodala domek a odjela za Pepou, on že přijede za ní, až bude propuštěn, ale Anka jen mlčky zavrtěla hlavou, přičemž mu upřeně široce rozevřenýma očima hleděla do tváře, jako by si chtěla vtisknout do paměti jeho podobu.

– Budu za tebou jezdit, řekla. – Není to daleko.

– Zkazil jsem ti život, řekl Karel.

Znovu zavrtěla hlavou.

– Mám tě ráda. A budu na tebe čekat.

– Ten přístavek pronajmi, řekl Karel. – Abys nebyla sama. Ústa se jí zachvěla, ale její zarudlé oči zůstaly suché, neboť už vyplakala všechny své slzy.

– Ano, pronajmu ten přístavek.

Pak ji odvedli.

Když se díval za její vzdalující se postavou, jež vypadala dětsky drobná, nepatrná vedle vysokého, ramenatého dozorce, posedl

Karla záchvat tak šílené nenávisti k lidem, kteří ho chytili, zavřeli a odsoudili, ač se žádného zločinu nedopustil, že nemohl dýchat, a do hrdla mu stoupla vlna hořkosti, jako by mu byla pukla žluč.

Pak začala jeho muka.

První tři roky vězení v pevnosti Steinu odbyl si jakožto zvlášť nebezpečný zločinec v samovazbě. Byl to nejtěžší způsob uvěznění, jejž znala rakouská justice, ale měl aspoň tu výhodu, že každý měsíc samovazby platil za půldruhého měsíce odpykaného trestu. Cela byla dlouhá osm kroků, široká čtyři kroky. Vstávalo se v pět hodin ráno; během dne si vězeň nesměl lehnout. Ranní procházka na dvoře trvala hodinu; chodilo se v kruhu, jeden vězeň vzdálen od druhého přesně odpočítaných pět kroků. Od sedmé hodiny ranní do sedmé hodiny večerní pak šil Karel na stroji, který byl dopraven do jeho cely, pracovní kalhoty z modrého plátna.

Po roce samovazby počal trpět halucinacemi, ve tmě se mu zjevovaly strnulé, fotografiím podobné obrazy výjevů, jež zažil; nejčastěji to býval Háfner, zvysoka vynášející kartu, přičemž ta karta se měnívala v jakousi oplatku, podobnou hostii. Někdy se mu také zjevovala nebožka babí, jak ji viděl naposled, malinká, scvrklá, s nafialovělým ubohým jazýčkem v stařecké propadlince úst. Obávaje se, že přijde o rozum, využil svého práva politického vězně a požádal vězeňskou správu o knihu ke čtení. Dostal německou učebnici maďarštiny, i trávil pak svůj nekonečný, olověný čas studiem, šitím kalhot a provozováním prostocviků, aby nedostal souchotiny.

Za půl roku uměl svou učebnici maďarštiny nazpaměť. Požádal o další knihu, a dostal německou učebnici geologie. Byla mu nepříjemná, neboť slovo geologie mu připomínalo jisté trapné dobrodružství u Geologického institutu. Nicméně přemohl svou nechuť, a za půl roku se jí také naučil nazpaměť.

Mezitím venku v širém světě dály se události a lidské osudy plynuly, jako plynou oblaka, a jako oblaka měnily neustále podobu a tvar.

V prvních dvou letech Karlova uvěznění držely Anku jakžtakž nad vodou dopisy, jež dostávala z Chicaga od Pepy, a skromná naděje, že přijde amnestie, že Karel bude propuštěn a její sen odjezdu do svobodné ciziny se splní. Pepa sice psal, že ani v Americe není ráj; v Spojených státech prý z patnácti miliónů dělníků je milión nezaměstnaných, a on, Pepa, už kolikrát byl bez práce a musil z nouze vypomáhat na jatkách, ale Anka si myslila, že nikde nemůže být tak zle jako v Rakousku, a ať Pepa nepovídá, přivykl lepšímu bydlu, a už nadává.

Jednou koncem května šestaosmdesátého roku dostala Anka z Ameriky dopis, napsaný neznámou rukou.

– Drahá paní, stálo v něm, – Souček byl můj přítel, a řekl mi Váš adres, kam Vám psáti. Já jsem také Čech, ale jsem v Americe už dýl než on. Věc je ta, že jsme my dělníci chtěli osm hodin pracovní doby, protože je nás moc bez práce, a kdyby se pracovalo jen osm hodin, tak by se dostalo práce na všechny, jenomže páni o tom nechtěli ani slyšet, a tak jsme udělali na prvního května stávku, a šli jsme všichni na Haymarket place, ten Haymarket place je tak něco jako Senovážné place v Praze, jenže mnohem větší, vešlo se nás tam asi patnáct tisíc, co jsme dělali tu stávku, a pak přišla policie a constables, začalo se střílet a házet dynamit, bylo moc mrtvých, a když nás rozehnali, my oblehli dům teho Rosenfelda, teho udavače, Souček s námi, ale policie a constables na nás odprava, zase se střílelo, a Souček to dostal do boku. Když umíral, řekl mi Vaše jméno a adres, abych Vám o tom napsal, a tak Vám o tom píšu, abyste věděla, že Souček umřel jako hrdina. Je mi ho moc líto, ale má to lepší než takhle žít, jak žijeme. Jak já se jmenuju, to Vám může být jedno, moc se zatýká. Váš F. B.

6

Déle než tři roky nepřetržité samovazby rakouské zákony nedovolovaly, i byl Karel roku osmdesátého sedmého, po třech letech uzavření v oddělené cele, převeden do společného vězení šesti vězňů. Stejně jako u svatého Václava v Praze, byli to vesměs zase jen zloději a lupiči; nedávno odhlasovaná novela protisocialistického zákona z roku pětaosmdesát zbavila totiž lidi odsouzené pro činnost socialistickou veškerých výhod, dosud přiznávaných trestancům politickým. Jeho sousedem na vedlejším lůžku se stal kasař Diederich, gorilí muž nizounkého čela a dlouhých, svalnatých paží, které mu sahaly po kolena. Odsouzen byl na osmnáct let pro postřelení strážníka, který ho vyrušil při noční práci. Karlem jakožto socialistou pohrdal a jeho názory, podobně jako svého času Jonáš, ostře odsuzoval.

– Co by potom našinec měl na práci, říkal, kdyby všechno bylo tak, jak to chceš mít, a kdyby nikdo nic neměl?

Byl, zdálo se, heroicky hrdý na strašlivou délku svého trestu; Karlovým deseti rokům se jen smál.

– Deset let, říkal mu, – to nic není, to se dá levou rukou odsedět třeba na hajzlu. Jo, takových osmnáct roků, to je něco, to se člověk něco nabručí, než si to dobručí, kór když už není mladík.

Po propuštění ze samovazby směl Karel jednou za měsíc, vždy na čtvrt hodiny, přijímat návštěvy. Když Anka za ním přijela poprvé, polekal se jí, jak se změnila, jak zhubeněla a sešla za ty tři roky, a z jejích očí na něj upřených vyčetl tentýž úlek, ustrnutí. Aby ho nezarmoutila, o Pepově smrti se nezmínila. Jí se daří dobře, ujišťovala ho, pere a chodí uklízet, a podnájemník, jemuž pronajala přístavek, jí platí dobře, tolik prý, kolik Karel tenkrát platil panu Feketovi.

– S kafem? zeptal se.
– Bez kafe, odpověděla.
– A Pepa píše?
– Ano, píše, daří se mu dobře a těší se na nás, řekla, rychle mrkajíc, aby rozehnala slzy.

7

Roku osmdesátého devátého, v pátém roce Karlova uvěznění, byl svolán do Paříže k Čtrnáctému červenci první mezinárodní dělnický kongres, takzvaný „sjezd zločinců", jak se psalo v oficiálním evropském tisku. Sjeli se tam delegáti dvaceti národů, mezi nimi Rusové, kteří se zde poprvé zúčastnili mezinárodního sjezdu, i bylo to při této příležitosti, kdy Georgij Valentinovič Plechanov, zakladatel sociální demokracie v Rusku, pronesl svůj slavný výrok, že vítězství revolučního hnutí v Rusku by bylo vítězstvím dělníků celého světa.

V sobotu dvacátého července se sjezd usnesl, že na památku krveprolití, k němuž došlo v Chicagu před třemi roky na prvního května, prohlašuje se den prvního máje za svátek dělníků celého světa, za svátek práce a mezinárodní manifestace dělnické solidarity. Dělníci různých zemí ať tuto manifestaci provedou tak, jak jim to poměry jejich země umožní.

Blížil se první máj roku osmnáctistého devadesátého.

Už den, dva dny předtím zabednili zámožní lidé všech velikých evropských měst okna svých bytů a rozjeli se na venkov. Na prvního května byly zavřeny hospody, vojsko bylo vyzbrojeno a drženo v pohotovosti jako v čas války. Pařížské bulvární noviny prohlašovaly, že první máj bude dnem posledního soudu, řádní

občané že budou povražděni a jejich jmění rozkradeno. V Praze doktor Julius Grégr napsal do svých Národních listů: Nenechte otravovat naše dělnictvo, o němž víme, že jeho srdce je prolnuto láskou k zemi, v níž se zrodilo, jedem mezinárodního socialismu, který k nám přivandroval z Německ. Zakažte První máj. Neučte dělnictvo lenošit.

Týden před prvním májem podalo pražské dělnictvo žádost o povolení tábora na prvního května. Policejní ředitel, přijav pětičlennou deputaci, chodil chvíli mlčky po úřadovně, ruce za zády, než se zastavil a řekl:

– Víte, pánové, mohl bych ten váš tábor, tu slavnost nebo co to bude, a to všechno, oč žádáte, zakázat, ale neudělám to. Ať se přesvědčí celá Praha, která se vás tolik bojí, že za sebou nikoho nemáte a že tu nic neznamenáte – pár popletených hlav, a to je vše.

První máj, v našem vyprávění čtvrté výročí Pepovy smrti, nadešel.

V Paříži do vylidněných bulvárů de la Madeleine a des Capucines až po boulevard du Saint-Martin, širokým pásem probíhajících středem města a toho dne zmrtvělých staženými žaluziemi oken a zavřenými vrátnicemi restaurací a obchodů, vpochodovaly časně ráno desítky tisíců dělníků celé Paříže a širokého dalekého okolí až po Saint-Denis, Vincennes a Sceaux, a zpívajíce Marseillaisu, proudily přes náměstí a most de la Concorde k Martovu poli. Vojenské jezdecké kolony se tu a tam marně pokusily jejich řady prolomit. Policie byla v úkrytu; zatýkala jen tam, kde jí nehrozilo nebezpečí, i padla jí za oběť řada lidí, již s oslavou Prvního máje neměli nic společného, mimo jiné stařičký maršálek Mac-Mahon, jejž tato urážka tak rozhněvala, že se roznemohl a nedlouho později umřel.

Ve Vídni osmdesát tisíc dělníků vypochodovalo k Prátru. Ve Frankfurtu došlo ke krvavé srážce s vojskem; dělník jdoucí v čele průvodu vytáhl ze záňadří červenou šerpu, což velitel karabiníků považoval za smluvené znamení a dal vystřelit.

V Praze byla toho dne všeobecná stávka. Z továrních komínů se nekouřilo, lešení staveb byla opuštěná, na trhy nepřijel ani jeden zelinářský vůz, obchody byly zavřeny. Policejní ředitelství bylo spojeno telefonicky s peněžními ústavy a s kasárnami. Královská obora, kde na prvního máje v předešlých letech od časného rána vyhrávala hudba k promenádě zámožných Pražanů, byla prázdná.

Před jedenáctou hodinou se proudy dělníků hrnuly ze všech stran k táboru lidu, svolanému na Střelecký ostrov.

Zvláštní den! píše Neruda v proslulém májovém fejetonu. Podivná nálada! Nikoli strach – ach ne, toho mně nepřipadla ani možnost –, ale takové divné očekávání čehosi neurčitého, naprosto neznámého zachvělo také mými všemi nervy... Červené odznaky, červené kravaty – klikatým bleskem projela vzpomínka na Komunu, na rudé prapory anarchistů! Poprvé jsem ji viděl na lidech, tu temně rudou barvu světově sociálního hnutí: zachvěl jsem se. Kupodivu – kupodivu! – tytéž barvy: černá na temně rudé půdě, které vlály nad hlavami husitů, bojovníků za svobodu náboženskou, tytéž barvy vlají dnes nad hlavami bojovníků za úplnou rovnost občanskou... Davy se hrnou nepřetržitě, ale šum je jen nepatrný. Dělníci jdou skoro mlčky, jako když je vídáme chodit houfně navečer z práce: zamlklé, na slovo skoupé, s tváří opravdovou – a dnes docela tak železně opravdovou! Nu, jenom se podívej – vidíš: tady ji máš, už označenou na tváři, tu „elementární sílu"! Ale ani při tom nezatrneš! Cítíš, že síla je ovládána měrnou myšlenkou. A pojednou – jakoby zázrakem – pojednou jsi porozuměl tomu letošnímu

„Prvnímu máji“, pojednou vidíš, že veškerá posavadní situace společenská i politická, jediným trhnutím se dnes pozměnila, ale nejen už pro dnes!

Byl První květen roku 1890.

8

Trestanci hynuli houfně na podvýživu, nedostatek světla a slunce, zoufalství, kurděje a souchotiny. Z pěti vězňů, obývajících spolu s Karlem společně celu, kasař Diederich první začal pokašlávat, hubnout a nos mu vystupoval stále zobákovitěji z chudnoucích tváří, tu žlutých, tu nepěkně nepřirozeně růžových. V té době – bylo to asi počátkem roku devadesátého – mladý pohledný vězeň jménem Krajcz, zavřený pro jakési delikty proti mravopočestnosti, počal velmi vážně mluvit o tom, že jeho pobyt v Steinu je vlastně dobrovolný, neboť kdyby byl chtěl, byl by mohl celou trestnici rozmetat a srovnat se zemí pouhým otočením pohyblivého barevného kamínku na prstenu, jejž dostal od jednoho Inda a který je nadán zázračnou mocí splnit mu každé přání. Kdyby tím kamínkem byl otočil, byl by si zachoval svobodu, jenže všichni, kdo trestnici obývají, byli by to zaplatili životem; proto se zdržel, kamínek neotočil a strpěl, aby mu prsten odebrali. Obětoval se tehdy za své nastávající spoluvězně, ale když teď vidí, jací jsou to lumpové a neřádi, začíná toho litovat.

Tato myšlenka ho posedla, přešla v nenávist k těm, již mu po jeho soudu měli co děkovat za zachování svých životů, a nenávist se vystupňovala v zuřivost. Když se jednou v noci pokusil svého souseda na vedlejším kavalci usmrtit džbánem, byl z cely odveden, a nikdy se tam už nevrátil.

– Dali ho do tmy a do želez, mínili pozůstalí v cele. – Do čtrnácti dnů je s ním amen.

Vskutku asi za čtrnáct dní potom z vížky steinské kaple zazněl umíráček.

– Dobře mu tak, šmejdovi, řekl Diederich.

Sám byl nedlouho potom stižen chrlením krve. Odvedli ho do vězeňského špitálu a o týden později mu také odzvonili.

Trestanci byli spojeni mezi sebou systémem telegrafie, vypracovaným staletou, od generace ke generaci přenášenou praxí k úžasné dokonalosti. Zprávy a útržky zpráv, propašované zvenčí do zdí pevnosti, jakož i zkazky o místních událostech přenášely se ťukáním na stěny podivuhodnou rychlostí z křídla do křídla, z patra do patra. Jednou v dubnu roku devadesátého, asi čtrnáct dní před slavným Prvním májem, pronikla do trestnice zpráva, že ve středu Vídně, na vojenském cvičišti Schmelzu v Lerchenfeldu, shromáždili se dělníci k manifestačnímu táboru, při němž došlo ke krvavé potyčce s policií, která jej rozháněla. Bylo prý mnoho mrtvých a ještě víc zraněných a zatčených.

– Dostanem novou společnost, mínili Karlovi kolegové.

Soud pracoval tentokrát s rychlostí, již rakouské žurnály neopomněly pochvalně uznamenat. Za tři neděle po lerchenfeldském krveprolití přijel do Steinu transport odsouzených organizátorů tábora. Do Karlovy cely, ač tam byla volná dvě lůžka, nebyl přidělen ani jeden z nich; po vydání zmíněné novely protisocialistického zákona správa steinské věznice dbala o to, aby v žádné cele nebyli pohromadě dva revolucionáři, jak se úředně říkalo vězněným socialistům. A v Karlově cele už jeden byl, totiž Karel sám.

Nové odsouzence, čerstvě dohola ostříhané, bílé šátky na krku, uviděl nazítří na společné procházce na dvoře. Poznal mezi nimi jediného Háfnera. Chodil těžce, opíraje se o rákosovou hůl, jež mu

byla se svolením vězeňského lékaře přidělena, vzpřímen, s nepohnutou tváří, velmi změněnou ztrátou kníru, jejž mu oholili. Karel se pokoušel s ním vyměnit pohled, ale Háfner, zdálo se, nikoho nechtěl vidět, o nic nedbal, nic nevnímal. Věděl, že dohrál svou hru, že jeho práce je u konce a že tento trest už nepřežije; i nesnažil se už o nic, než aby si navzdory své tělesné slabosti, navzdory velikým bolestem, jež zakoušel při každém kroku, zachoval svou lidskou důstojnost. Věděl odedávna, že naděje těch, kdo doufají, že vítězná sociální revoluce propukne zanedlouho, jsou bláhové a že přinejmenším on, Háfner, se jí nedočká. A osud byl k němu ještě krutější. Nedočkal se na svobodě ani prvního svátku sjednoceného dělnictva, Prvního máje roku osmnáctistého devadesátého.

Minulo léto, nadešel podzim a Karel se sevřeným srdcem sledoval, jak Háfner každým dnem chátrá, jak se každým dnem tratí, jako by rostl do země, jak žloutne v tváři a jak se belhá stále namáhavěji. Koncem září, po pěti měsících vazby, Háfner, až dosud netečný, nevidoucí, otočil pojednou ke Karlovi hlavu a dlouze na něho pohlédl, zatímco se míjeli v kruhu, široce rozevřenýma očima a maličko, teskně se usmál bledými ústy. I pochopil Karel s hrůzou a nesnesitelnou lítostí, že Háfner, dávný spoluvězeň jeho nešťastného otce a jeho, Karlův, první učitel socialismu, se s ním loučí.

Vskutku, viděl ho toho dne v životě naposled. Nazítří se Háfner v smutném kruhu procházejících se trestanců neukázal a o deset dní později mu odzvonili z vížky vězeňské kaple.

Tehdy nadešla Karlovi v době jeho dlouhého uvěznění druhá, nebezpečná krize, v níž mu opět hrozilo, že přijde o rozum. V noci se probouzel v smrtelných úzkostech – jednou proto, že Anka neochrání jeho zednické nádobíčko, jež Valentinka svého času zachránila z trosek na Panence, že si je nechá ukrást svým podnájemníkem, který jí platí čtyři zlatky měsíčně bez kafe, jindy

proto, že ten Feketův bratr z Maďarska, jemuž měl postoupit svůj kamrlík, tenkrát nepřijel, takže Fekete ho, Karla, nadále považuje za svého šlofa, a že předloží Ance účet za celou tu dobu od chvíle, kdy se Karel od něho odstěhoval, což on, Fekete, úředně nevzal na vědomí, až do dneška. Když byl vzhůru, uvědomoval si jasně, že to je nesmysl, ale neubránil se posedlosti ciframi, kdy počítal a počítal, aniž byl s to se dopočítat, kolikže Fekete bude od Anky požadovat. Když s námahou vypudil z mysli tuto pošetilou šarádu, nastával mu jiný, závažnější početní problém, s nímž také nebyl s to se vypořádat: kolik trestu má odbyto a kolik mu ještě zbývá? Každý den jeho samovazby platil za půldruhého dne, ale teprve po třech měsících. Tři léta samovazby platí za čtyři a půl roku bez prvních tří měsíců, jež platí jen za obyčejné tři měsíce, tedy... Odtud jeho zesláblý mozek nemohl dál, takže Karel skřípal zuby v mučivé bezmocnosti a bouchal se pěstí do čela. V noci ho kolegové v cele probouzeli s kletbami, že prý křičí ze sna.

V prosinci roku devadesátého si podal žádost, aby mu správa věznice přidělila práci v lomech. Spoluvězňové ho varovali, že práci v lomech ještě nikdo nevydržel déle jak půl roku, ale Karel si myslil, že je lépe umřít pod volnou oblohou, kde vane vítr a kde létají ptáci, než v temnici, v železech, jako umřel Krajcz, když zešílel.

Po čtrnácti dnech si ho dal předvést do své kanceláře vězeňský inspektor, svobodný pán von Moser, sytý, sebevědomě úsměvný muž.

– Pravopis vaší žádosti je velmi chatrný, řekl mu. – Domníval jsem se, že předáci socialistických revolucionářů jsou vzdělaní lidé.

Popuzen, Karel nachýlil své tvrdé čelo a odpověděl, že především je Čech, pročež není divu, nevyzná-li se v německém pravo-

pise, za druhé není předák, nýbrž obyčejný člen strany, a za třetí nechodil do školy, což není vina jeho, nýbrž vina společnosti.

Vzpomněl si v té chvíli na Háfnera, který mu před dávnými lety půjčil slabikář, vzpomněl si na jeho slova, že strana nepotřebuje muže, nýbrž hrdiny, vzpomněl si na jeho poslední úsměv a na pohled jeho tmavých očí a vzpomínky ty mu vrátily jistotu a klid.

– Nu dobrá, řekl pan von Moser. – Dejme tomu. Ale nevím, proč bych vaší žádosti měl vyhovět. Nezdá se, že by vám pobyt v našem ústavu byl valně napravil hlavu. Ucházíte se o práci na čerstvém vzduchu, protože nechcete zajít na souchotiny? Protože chcete, až se dostanete ven, pokračovat v revoluci?

– Ano, odpověděl Karel.

– Výborně, řekl pan von Moser. – Já vám tedy mám dopomoci k tomu, abyste mohl připravovat revoluci, a vy myslíte na to, jak se mi v té revoluci odměníte. Kulkou do týla, že.

– Do týla ne, řekl Karel.

– Tedy do čela? usmál se pan von Moser.

Karel neodpověděl.

– Není nad upřímnost, řekl pan von Moser, a zazvoniv na dozorce, nařídil mu, aby Karla odvedl do samovazby.

Nebylo mu tedy dovoleno umřít tam, kde vál vítr a kde zpívali ptáci, na tvrdém lůžku kamenných lomů, nazpět musil tam, kde byl před lety započal svůj trest, do jedné z cel v západním křídle trestnice, určených pro samovězně, do žaláře dlouhého osm a širokého čtyři kroky. Ale ona krátká rozmluva, jež mu přivodila tento nový zvrat jeho vězeňského osudu, ona zdánlivě bezvýznamná srážka s jedním z představitelů těch, jež nenáviděl, se sytým a úsměvně samolibým panem von Moser, způsobila, že znovu našel sám sebe a že kolísání jeho rozumu opět ustalo. Byl si bezpečně a hrdě vědom toho, že ne všemocný pan von Moser,

ale on, bezmocný vězeň, odnesl si z toho utkání mravní vítězství, a toto vědomí ho posílilo a napřímilo. Nebyla-li jeho žádost o přičlenění k práci v lomech činem zoufalosti, blízkým činu jeho otce, dohnaného k sebevraždě? Nuže on, Karel Pecold, neměl právo následovat otcův příklad. Aniž o tom věděl, pan von Moser ho přivedl na správnou cestu. Neudělá pánům tu radost, aby zdechl ve vězení, dočká se svého propuštění a bude pokračovat v tom, co dělal před svým zatčením.

Když za ním zapadly závory jeho staré kobky a když znovu byl o samotě se svým šicím strojem a hrubým modrým plátnem na kalhoty, měl zprvu pocit, že se vrátil domů, uzdraven z dlouhé nemoci. Aby se přesvědčil o tom, že jeho uzdravení není jen zdánlivé, ihned se utkal s početním problémem, s nímž se byl tak dlouho mučivě mořil; vypočítal jej naráz bez námahy. Den samovazby, v to nepočítajíc první tři měsíce, platí za půldruhého dne trestu. Tři roky samovazby bez tří měsíců tedy platí za čtyři roky a půlpáta měsíce trestu. Tolik měl Karel odpykáno, když byl roku osmdesátého sedmého převeden do cely pro šest vězňů. Dnes píšeme rok devadesátý. Strávil tam tedy tři roky, i má už bezmála sedm a půl roku za sebou, a před sebou půltřetího roku, daleko méně, než kolik si svého času odseděl v Praze u svatého Václava, tím méně, že zůstane-li až do konce v samovazbě, kdež vězeňský čas plyne rychleji, ušetří tím asi devět měsíců; vrátí se tedy na svobodu už za rok a deset měsíců.

Tak se stalo. Karel byl propuštěn z pevnosti věznice Steinu v létě roku dvaadevadesátého po sedmi letech a deseti měsících uvěznění, na počátku léta roku devadesátého druhého, právě když procházel svou třetí, nejhroznější krizí, jež vyčerpala do dna jeho síly, neboť jeho spánek v té době byl nepřetržitým sledem strašlivých vidin a stav bdělosti řetězem horečných myšlenek a děsivých

představ. Lekal se vlastního stínu, a když ze sousední cely slyšel ťukání, jímž se kdosi snažil s ním dorozumět, měl pocit, že se ťuká ne na stěnu, ale na živou tkáň jeho mozku, takže se mu chtělo výt bolestí, ale opanoval se jen ze strachu před temnicí a železy, v nichž zahynul svého času Krajcz.

Na policejní direkci ve Vídni, na Schottenringu, kamž ho, jak zvykem, provodil vězeňský dozorce s nabitou puškou na rameni, bylo Karlovi sděleno, že jakožto osoba státu a společnosti nebezpečná je povinen do osmačtyřiceti hodin opustit Vídeň a ohlásit se na obecním úřadě svého rodného Žižkova. Na jeho námitku, že má dosud zakázanou Prahu a že na Žižkov se nedostane, aniž prošel některými pražskými ulicemi, dal se komisař, který s ním mluvil, do srdečného smíchu. – Vy rabulisti ale máte těžký život, to se musí uznat! řekl. – Opravdu se divím, proč si ho tak komplikujete. Vysvětlete mi, prosím vás, proč to děláte?

– Aby ti, kdo přijdou po nás, neměli tak těžký život, řekl Karel.

Komisař se zamračil.

– To je všechno, čemu jste se naučil v Steinu?

– Ano, to je všechno, odpověděl Karel.

Pak vstoupili do úřadovny tiší muži zanedbaného zevnějšku a počali Karla obezřele obcházet. Protože Vídeň je větší město než Praha, bylo jich mnohem víc než svého času na pražské direkci; Karel se pokoušel je počítat, ale když došel k dvacítce, ve své slabosti a vyčerpanosti se zmátl a nevěděl, koho už počítal a koho ne.

Protože Anka už před jeho propuštěním prodala svůj domek u kasáren, sebrali svých pět švestek a odjeli z Vídně; a Karel se po více jak dvanácti letech navrátil do svého rodného Žižkova, města Nedobylova a Herzogova.

KAPITOLA TŘETÍ
Žižkov

1

Městem Nedobylovým a Herzogovým nazvali jsme tehdejší Žižkov, a právem. Herzog věděl, co mluví, když svého času tvrdil Nedobylovi, že kdyby se oni dva, Nedobyl a Herzog, spojili, kdyby si podali ruce k vzájemné podpoře a spolupráci, namísto aby si jeden druhému podráželi nohy, mohli by být vládci, pány, diktátory celého města; i stalo se. Od osmdesátého roku, roku to vítězství, jehož Nedobyl Herzogovým přičiněním došel před c. k. zemským co trestním soudem na Karlově náměstí – ne nadarmo se třetímu Nedobylovu synovi, v tom roce narozenému, dostalo jména Viktor – tedy od osmdesátého roku, v době Karlova návratu z Vídně dvanáct už let, rozhodovali tito dva vážní a mohovití mužové o všech veřejných záležitostech Žižkova, tohoto nejlidnatějšího a nejrychleji rostoucího pražského předměstí, počínajíc otevřením trafiky, hospody či hokynářství v té oné z jejich novostaveb až po velké triumfy požehnané doby jejich panování, zřízení dvou tratí koňské dráhy, které od roku osmdesátého třetího vedly třídami Karlovou a Husovou, a hlavně pak, o šest let později, vybudování městské elektrárny a zavedení elektrického osvětlení na hlavních ulicích a náměstích, kteroužto vymožeností Žižkov předběhl o řadu let matku českých měst, Prahu.

Tam, kde před pětadvaceti roky, jak vyprávěno jinde, v době Nedobylova sblížení s jeho nezapomenutelnou Valentinou, nebylo ještě nic než pár chatrných usedlostí uprostřed zpustlých

pastvisek, sadů a vinic, počátkem devadesátých let prostíralo se město bezmála už hotové, bezmála dobudované, zabírající svými komplexy budov, ulicemi a náměstími plochu devadesátí hektarů, od Nedobylova domu-tvrze s kalichy jakožto nejzápadnějšího cípu města až po Olšanské hřbitovy a od Žižkaperku neboli hory Žižkovy až po silnici vedoucí do Černého Kostelce: a všechno bylo nové, čerstvě uplácané, namnoze ještě pročpělé mokrotou, ulice sice povětšině úzké a srázné, vedoucí nahoru dolů, zdola nahoru, což však jinak na kopčitém terénu města asi nešlo. Celková plocha katastrální obce Žižkova měřila okrouhle, nepočítáme-li prostoru Olšanských hřbitovů, tři sta sedmdesát hektarů; uspokojení, jež budovatelům města, ať Herzogovi a Nedobylovi, ať jiným, méně významným podnikatelům, dojista skýtala jejich zdárně se rozvíjející práce, nemusilo tedy být ani kaleno starostí, co dělat, až všechno bude hotovo, neboť v době, o níž tu vyprávíme, bylo třeba zastavět ještě asi dvě stě padesát hektarů polí, pustin, luk, zahrad a pastvin.

Nuže město se rozvíjelo, zalidňovalo, rostlo; a přece oba muži, již úspěšně řídili a usměrňovali tento ruch, byli veškerým obyvatelstvem Žižkova bezmezně, vytrvale nenáviděni, zejména Nedobyl. Věru nebylo na celém světě člověka, který by tohoto zmračnělého muže, jehož životní dráhu sledujeme už tak dlouho, měl rád. Jeho děti mu zazlívaly tvrdost, žena skoupost, zaměstnanci jeho speditérského závodu, kočové a závozníci, krutou hrabivost a kořistnictví, a celý Žižkov pak sobeckou vypočítavost, hamižnost, ano lupičství. Živnostníci a spekulanti, již by byli rádi uplatnili na radnici svůj vliv, odmítnutí hledači úvěru v obou žižkovských záložnách, členové bývalých zastupitelstev, odstrčení obecní dodavatelé, bezmocní zástupci opozice, všichni svolávali na Nedobylovu hlavu neštěstí, nemoci a bídu, žloutli závistí nad

jeho úspěchy, vyprávěli si o něm zlomyslné anekdoty, že například jeho účetní musí ve volných chvílích linkovat papír, protože papír s natištěnými linkami je o něco dražší než papír nelinkovaný, nebo že když jeho žena má narozeniny či svátek, on, Martin Nedobyl, jí přináší dárky výhradně jen praktické, upotřebitelné v domácnosti, například mýdlo, sodu, koření, hadry na mytí oken, lopatku na smetí. Nosil černé šaty ze solidního, ale oblýskaného sukna; raději by si dal koleno vrtat, říkali lidé, než aby šel ke krejčímu a dal mu vydělat. V padesáti letech věku svého byl statný, kostnatý, svalnatý, ale hubený v tváři a v pase; ani se, krkavec, nenažere, říkalo se o něm. Vědělo se navlas, kdy jeho hezká, rozmilá žena, která se svou nerozumnou dívčí hlavou, zdobenou tíží pískově zbarvených vlasů, vypadala jako starší sestra svého prvního syna, Metoděje, měla naposled nové šaty; všechno si, chudák, musí dvakrát třikrát přešívat, konstatovali soucitní pozorovatelé; jak se potom život má hejbat, jak mají jít kšefty, když takový zazobanec nepustí chlupa!

Cambulák, který mu vletěl do okna poprvé roku osmdesátého v době stavební katastrofy na Panence, přiletěl mu v průběhu příštích deseti let ještě třikrát, naposled roku osmdesátého devátého po slavnosti první elektrické iluminace Žižkova – to proto, že radnice prosadila elektrifikaci města především prý proto, aby stouply v ceně Nedobylovy a Herzogovy domy a parcely. Tady fáma, myslíme, přestřelila: je sice pravda, že bývalá Olšanská silnice, v té době už přejmenovaná na Karlovu třídu, nebyla zprvu elektricky osvětlena o nic dál než tam, kde končily Nedobylovy pozemky Komotovka s Opařilkou, ale je také pravda, že Nedobyl tehdy nemínil s Komotovkou a Opařilkou spekulovat, nechtěl ji prozatím rozprodat na parcely a zrušit svůj anglický park na ní se prostírající, takže její prodejní cena mu mohla až na další být

lhostejná; a neméně je pravda, že už během příštích tří měsíců sled elektrických luceren na Karlově třídě byl protažen až nahoru k náměstí Sladkovského – ale co naplat, když lidé mají na někoho žízeň, vidí na něm černo i tam, kde je bělounký.

Rovněž zavedení koňské dráhy v roce, jak pověděno, osmdesátém třetím vyvolalo mnoho zlé krve. Trať, která vedla Karlovou třídou nahoru k Olšanským hřbitovům, byla prakticky k nepotřebě, jeť ulice ta tolik příkrá, že pasažéři musili vystupovat, aby nešťastný kůň byl s to zdolat ostré stoupání u plynárny; však byla dráha tato po několika měsících zrušena. A druhá trať vedla logicky a správně druhou nejširší ulicí Žižkova, třídou Husovou, ale pouze necelý kilometr – najednou, ponechávajíc bez moderního dopravního prostředku ostatek Husovy třídy a navazující na ni budoucí Poděbradskou ulici, tehdy rozestavěnou, odbočovala nesmyslně a nepochopitelně do nevýznamných ulic a do končin dosud holých, směrem k hostinci Bezovka jménem. Proč to? Inu protože Bezovka se zahradou a okolními lukami byla od jedenaosmdesátého roku majetkem Martina Nedobyla; a za to, že obětavě prosadil na radnici toto podivuhodné odbočení městské dráhy, dostal pak Herzog od Nedobyla zdarma pěknou dvouparcelu. Tuto dvouparcelu pak držel šest let, až ji roku osmdesátého devátého prodal výhodně městu na stavbu nové radniční budovy, kteroužto stavbu pak sám osobně podle plánů architekta Šimáčka provedl; a že vybudování tohoto přepychového renesančního paláce vyhnalo do výše i blízké Nedobylovy pozemky, není třeba dokládat.

Tento případ nesmírně rozlítil obyvatele města. V hospodách, v nichž se scházeli členové bezmocné opozice, byly vedeny nekonečné bouřlivé řeči o Augiášově chlévu, jejž by bylo třeba vymést, voláno po ramenu spravedlnosti, jež by ztrestalo oba darebáky, a když se konečně někdo smiluje a zakroutí těm lotrům krk. To

věru svět neviděl, aby nová, krásná radnice byla postavena stranou hlavních tepen města, na místě zastrčeném, na svahu tak příkrém, že se po něm musí chodit po schodech! Proti tomu, že stavba radnice byla zadána Herzogovi, nebylo možno nic namítat, protože v ofertním řízení jako obvykle podal nejnižší nabídku; jenže jak to dělal, že jeho nabídky byly vždy nejnižší? Inu měl volný přístup k zavřeným obálkám svých konkurentů. Nízkost cen, za něž se uvazoval stavět obecní budovy, nebyl nikdo nikdy s to překonat, protože nikdo nemohl tak jako on bezpečně počítat s tím, že mu městská rada odklepne takzvané mimořádné, rozpočtem nepředvídané práce, jimiž vyrovnával své ztráty, například výztuž základů, přemístění kanalizace, změny v stavbě schodů, komínů, světlíků, střechy. Herzog takovéto mimořádné práce navrhoval, komise oprávněnost jeho návrhů schvalovaly, a co komise schválily, schválila bez debat městská rada.

Herzog s Nedobylem, řekli jsme, byli neomezenými pány radnice. Nedobyl sice, zábavná to okolnost, členem městské rady nebyl, a ani se nesnažil jím být, ale jeho zájmům se nikdo nemohl postavit na odpor, protože Herzog, který si s ním notoval, stál v čele radniční většiny, utvořené lidmi na obou spojencích závislými, živnostníky, kteří provozovali své živnosti v místnostech, jež jim dávali levně k dispozici ve svých domech, jako byl například hostinský, jemuž Herzog otevřel zlatý důl v činžáku na rohu Krásovy ulice a Karlovy třídy, řezník, který vděčil za rozkvět svého podniku výhodně položenému krámu v jednom z Nedobylových domů na Kostnickém náměstí, a jiní služebníci; a proti této výtečně sehrané, do jednoho tělesa stmelené klice si všechna opozice nemohla nic počít. Starosta, penzionovaný tajemník od Zemského výboru, byl člověk bezvýznamný, který bez Herzogova pokynu nehnul prstem. Odstavit Herzogovy lidi

znamená uprázdnit místo jiným, říkal, když si mu někdo stěžoval na řádění klikařů na radnici. Tichý, rezignovaný, pasívně přihlížel tomu, jak se při sezení městské rady bez debat rozhoduje o statisícových částkách na veřejné investice. A nejen městští radové, ale i inženýři, úředníci městského důchodu, živnostenského oddělení a správy obecních podniků, jakož i představení obou žižkovských záložen byli lidé Nedobylovi a Herzogovi; kdo se nepodrobil, byl smeten.

I přibývalo Herzogovi a Nedobylovi domů, parcel, jmění. Věděli, v kterých končinách radniční politika podnítí stavební ruch, a tam kupovali levně pole, louky, zahrady. Příznivá parcelace znamená veliký zisk – parcelace jejich pozemků byla vždy příznivá, nikdy se nestalo, aby půda, kterou drželi oni, byla pohlcena prostorou nové ulice nebo dokonce náměstím a aby podle regulačního plánu neměla být prostavěna do posledního místa. Měli své realitní agenty, kteří jim vyháněli ceny do výše tím, že naoko usilovali o získání jednoho a téhož výkroje jejich půdy; s nimi spolupracoval doktor Helebrant, švagr Nedobylův, tak, že sliboval opatřit úvěr právě na tu parcelu, o niž se bojovalo, na žádnou jinou. Byl staročech, i pečoval o staročeské kupce Nedobylových stavebních míst; Herzog měl advokáta mladočecha, který se staral o zájemce mladočeské – známo, že lidé důvěřují nejvíc stoupencům svého politického přesvědčení; proto měli Herzog a Nedobyl pod palcem také ještě advokáta Němce, žida a klerikála.

Přirozeno, že tato spekulační činnost, třebaže velmi složitá a vyčerpávající, jim nebránila v plnění jejich hlavních povinností, jež jim ukládalo jejich povolání. Herzog stavěl a Nedobyl vozil. Nelze si ani představit hory surovin, ať to byly cihly nebo dřevo, písek nebo kámen, ani zhruba nelze odhadnout tuny mrtvé hmoty, jež v posledních letech byly přepraveny na jeho vozech.

Jeho valaši přetáhli z lomů, cihelen, z řeky a pískovišť tuhou a vytrvalou prací svých svalů stavební materiál domů pro tisíce lidí, a když ty domy pro tisíce lidí byly postaveny, ještě tam navíc všeho těm tisícům lidí dovezli nábytek; a to se dělo klidně a bez spěchu, přesně podle Nedobylova, jak říkával, bitevního plánu. Přibývalo vozů a koní; Nedobylovy maštale, skladiště a kůlny už cele vyplňovaly prostoru Velké Preclikářky – Malou Preclikářku rozparceloval a rozprodal už v roce osmdesátém třetím – a tvořily, jak čas postupoval, enklávu uprostřed husté tlačenice činžovních domů stále podivnější, stále nepřirozenější. Tomuto pobočnímu sídlu Nedobylova závodu se ne nepříkladně říkalo jarmark; v létě roku osmdesátého sedmého vypukl tam požár, jejž se podařilo uhasit jen díky tomu, že náhodou právě bylo naprosté bezvětří. Jarmark na Preclikářce byl předmětem častých sporů mezi oběma spojenci, Herzogem a Nedobylem. Herzog na Nedobyla neustával tlačit, aby Preclikářku vyklidil a postavil si někde v Praze, ne na Žižkově, moderní spediční palác. Nedobyl v duchu uznával, že Herzog nemá nepravdu, a že neopustí-li své boudy, může mu jednou všechno do poslední třísky shořet, ale odkládal rok od roku tento nákladný a nelukrativní podnik, který by pohltil hrůzu peněz, aniž by se tím jeho závod stal o krejcar výnosnějším. Roku devadesátého, roku slavného Prvního máje, vypukl na jarmarku oheň podruhé, těsně po tom, kdy byl dal střechy svých baráků pojistit plechovým obložením. Naštěstí spustil se včas prudký liják s krupobitím, takže ani tento druhý požár, který Nedobyla postihl, se nerozšířil. Inu, prevíti mají štěstí, říkali nevraživě lidé ze sousedních cihlových domů; jenže se džbánem se chodívá tak dlouho, až se ucho jednou utrhne.

2

Doma, v rodinném kruhu, byl obávaným, nemilovaným cizincem. Když v osmdesátém roce porušil svůj svatební úvazek a snížil apanáž ženina otce, profesora Schönfelda, na polovinu, zanechala Marie všeho předstírání a pověděla mu rovnou do očí, malá, ale statečná a pevná, zač ho považuje a co si o něm myslí. Šílená hněvem a lítostí, pověděla mu, že on, Nedobyl, zajisté není tak naivní, aby se domníval, že ona, Marie, se za něho provdala z jiného důvodu než právě jen pro tu apanáž, která měla jejímu nešťastnému zchudlému otci, jemuž Nedobyl není hoden otřít prach s obuvi, zajistit klid a nezávislost. Jen proto a pro nic jiného vložila svou ruku do jeho, Nedobylových, hrubých kočovských pracek, jen proto a pro nic jiného on, syn povozníka, dostal za ženu vnučku velikého diagnostika Theodora Schönfelda, dceru Hugona Schönfelda, autora proslulé *Grundlage zur Philosophie der Persönlichkeit* – jen proto došlo k této mesalianci, že ona, Marie, navzdory Nedobylovu chámství věřila v jeho slovo, v jeho čestnost. Nuže, přepočítala se; on je nejen tupý, nevzdělaný chlap, lamželezo, který nedovede nic než zvedat holýma rukama kočáry, ale i podvodník, který ruší své závazky, sotvaže dosáhl svých nečistých cílů, člověk neslušný, bezcharakterní hamižník, který by dovedl za peníze prodat všechno, svou vlast, svou ženu, své děti, jen svou čest ne, protože žádnou nemá.

Nedobyl ji pak v oplátku nazval princeznou z Nouzova, která spadla do jeho, Nedobylova, majetku jako myš do otrub, nafoukanou nickou, která neví, kde jí zadek sedí; a cože on, Nedobyl, z toho má, že její papínek píše knihy skvostně vázané a že její dědeček léčil samého císaře pána, když ona, Marie, neumí nic než rozhazovat a brnkat na harfu a strojit se a jezdit v kočáře? Nejen

nepřinesla ani krejcar věna, ale ani hnutím prstu se nesnaží, aby jeho, Nedobylův, majetek ochránila a zachovala, válí se a mazlí se s dětmi, nechá se obsluhovat, mlsá bonbóny, a když on, její manžel, byl stižen tou hroznou katastrofou, když mu totiž spadl dům, do něhož vložil všechno své jmění, je jí to jedno, je jí to šmafú, a jen o to jí jde, aby její tatínek neutrpěl úhonu; on, Nedobyl, může třeba umřít hlady, na tom jí nezáleží, hlavní věc, aby se její papínek nemusil v sebemenším uskrovnit a aby mohl dál v klidu tloustnout z peněz, jež nevydělal.

Těmito roztomilostmi se častovali, takto na sebe křičeli, tak rozpáleni náruživostí hněvu, že si nevšímali Metoděje, tehdy čtyřletého, který stanul ve dveřích, malý, ducatý, a zděšen naslouchal této spádné a nepochopitelné výměně názorů; ustali, teprve když dítě vpadlo do jejich dialogu úzkostným nářkem, neboť se užuž zdálo, že otec vjede svými hrubými prsty do matčiných pískově zbarvených vlasů a ublíží jí tělesně.

Tímto škaredým výjevem započalo zjevné nepřátelství mezi oběma manželi, tím trvalejší, že Nedobyl neustoupil, a ať Marie říkala co chtěla, ať mu vyčítala co vyčítala, vyplácel jejímu otci dál apanáž jen poloviční, a hrozil jí dokonce, že nebude-li ona, podle jeho výrazu, sekat dobrotu a parírovat mu, může se stát, že on, Nedobyl, se dopálí a nebude už starému Schönfeldovi platit vůbec nic. V roce osmdesátém byly na světě už tři Nedobylovy děti, čtyřletý Metoděj, o rok mladší Theodor a půlroční Viktor. Netřeba podotýkat, že to nebyly děti lásky, nýbrž Nedobylova násilí a Mariiny poslušnosti; o dalších jejích dvou dětech, o Emanovi, který se narodil roku osmdesátého třetího, a o Barče čili Babile, jež přišla na svět v roce osmdesátém sedmém, lze pak už bez nadsázky říci, že nebýt Nedobylova vyhrožování a Mariiny úzkosti, že svého otce připraví o chleba, nebylo by k jejich zrození ani došlo.

Nicméně Marie je milovala všechny bez rozdílu, a jak si dávno už byla předsevzala, vedla je k tomu, aby se staly hrdými a pevnými osobnostmi, čím nepodobnějšími osobnosti svého otce, tím lépe. Zmíněný postřeh sousedů, že ona, matka, vypadá jako jejich starší sestra, nevycházel jen z okolnosti vnějškové, z Mariiny tělesné útlosti – honila se se svými povyrostlými synky po zahradě na Komotovce a hrála si s nimi na schovávanou a na indiány, dělala s nimi jejich školní úlohy, a oni oplátkou za to stáli s ní v společném šiku proti otci. Byli k němu uctiví, nazývali ho tatínkem, říkali mu „ano, tatínku" a „ne, tatínku" a „prosím, tatínku", ale v jejich očích na něj upřených byl strach, cizota a nepřátelství.

– Ty je proti mně štveš, vyčítal Nedobyl Marii.

Marie odpovídala, pročže by to dělala? Nesnaží-li se Nedobyl sám, seč jest, aby své děti proti sobě poštval? Proč prodal největší jejich potěšení, své grošáky? – Tuto výtku slýchal od ní nejčastěji. Kdypak od něho slyšely naposled vlídné slovo pochvaly, povzbuzení? Metoděj hraje pěkně na housle – co mu kdy otec o tom řekl jiného, než že to je maření času? Není mu stydno, když vidí, jak jeho děti chodí oblečeny? A jak mají chodit oblečeny, když ona, Marie, mu rodí dítě za dítětem, ale on jí krejcar na vedení domácnosti nepřidá? Hana Bornová dostala za své dva syny od Borna dva krásné prsteny – co dostala ona, Marie, za svých pět dětí? Ani pytlík sladových cukrlat jí nekoupil.

A Nedobyl na její výčitky, že jí dává málo peněz na domácnost, odpovídal s nudnou stejností, cože ona si myslí a jaké pošetilé iluze si dělá o prosperitě jeho podnikání? Na radnici sedí lidé jím placení, na něm závislí, a jak si počínají? Pro Herzoga hlasují, Herzog si mastí kapsy, a on, Nedobyl, přihlíží tomu za plotem. A nastala doba, kdy on, Nedobyl, chtě nechtě bude nucen vyklidit Preclikářku a přikročit k stavbě paláce v Hybernské ulici, na místě

dvou domů, jež koupil jako bouračku, čímž se vykrvácí, zadluží – nejraději by celý ten všivý podnik, na nějž jen doplácí, pověsil na hřebík a odešel na odpočinek, ale nemůže to udělat, protože pro něho, Nedobyla, není odpočinku, on musí dřít a dřít do úmoru a táhnout, aby utáhl dvojí domácnost, kterou má na krku, svou vlastní a tchánovu. A přitom nájemníci jeho domů neplatí, protože je to samá žebravá holota, náklady na opravy převyšují výnosy, prostě všechno jde od deseti k pěti.

Nastal rok devadesátý, kdy sněm české země odhlasoval, že v příštím roce, devadesátém prvém, bude v Praze uspořádána veliká zemská výstava všeho, co se v Čechách vyrábí a co tu roste, od skromných plodin země až po nejsložitější výtvory našich konstruktérů a vynálezců. Protože Němci odmítli se tohoto podniku zúčastnit, měla se výstava stát přehlídkou české tvořivosti; oficiálně se měla nazývat výstavou Jubilejní, protože právě před sto lety, roku sedmnáctistého devadesátého prvého, o korunovaci Leopolda Druhého na českého krále, byla v pražském Klementinu uspořádána Průmyslová výstava, pamětihodná tím, že byla první průmyslovou výstavou na evropské pevnině. Výstava Jubilejní se měla odbývat ve východní prostoře Královské obory a měla zaujmout plochu sedmi set čtyřiceti arů. Svézt na tuto plochu sedmi set čtyřiceti arů materiál proponovaných sto sedmi pavilónů a dopravit do těchto sto sedmi pavilónů všechno dopravitelné, čím se naše země může pochlubit, bylo tvrdým oříškem pro pražské dopravce a speditéry, úkolem nesnadným, ale výnosným, neboť rozpočet, ustanovený na tuto výstavu, šel do miliónů zlatých, a když je napilno, nelze tu hledět na krejcar. Nadál se tedy Nedobyl, že výstava tato tlustě pozlatí jeho mrzutosti s rodinou, s Preclikářkou, s Herzogem a nájemníky; žel, právě toho dne, kdy přípravná výstavní činnost byla slavnostně zahájena valnou

hromadou generálního komitétu zemského zastupitelstva na Staroměstské radnici, přihodilo se Nedobylovi něco neslýchaného – jeho kočové a závozníci mu vypověděli poslušnost a vyhlásili stávku.

3

Vedl je starý Pilát, Nedobylův nejspolehlivější vozka, jemuž svého času svěřoval vzácné kočárové grošáky, nejlepší z jeho lidí, ale rebelant, o němž se tvrdilo dokonce, že je členem strany sociálně demokratické. Nedobylovi byl proti mysli přímý, bezmála vyzývavý způsob, jak Pilát mu, principálovi, hleděl do očí a jak se mnohdy odvažoval s ním mluvit, když se například za strašných mrazů v únoru roku osmdesátého šestého dožadoval pro všechny kočí a stěhováky přídavku na čaj s rumem, nebo když bojoval o nová kamna do svobodárny a o moderní cementové žlaby do stájí. Koním rozuměl Pilát možná lépe než sám Nedobyl, při nákupu nových kusů se nikdy nedal oklamat, a kdykoli Nedobylovi domlouval, aby koně, na nějž měl Nedobyl zálusk, nekupoval, ukázalo se, že měl pravdu; hříbata miloval jako děti, a byla radost se dívat, jak je učí žrát, jak jim při krmení domlouvá a uklidňuje je laskáním a zvedá jim přitom tu přední, tu zadní nohu, aby je připravil na pozdější kování. Potud bylo se starým Pilátem všechno v nejlepším pořádku, ale v posledních letech si osvojil zvyk Nedobylovi nadmíru protivný, mluvit do vedení podniku; kdykoli ho Nedobyl uhlídal, jak k němu míří napříč dvorem, malý, uzlovitý, šmaťchavý, mohl vzít jed na to, že Pilát, sakra, zase něco bude chtít. A na Prvního máje ho viděl z okna svého bytu, jak mašíruje, rudý odznak na klopě, rudou kravátli

pod suchou laločnatou bradou, v čele jeho zaměstnanců a vede je k Střeleckému ostrovu. Rozhodl se tehdy, že Piláta bez ohledu na jeho výborné vlastnosti vyhodí, vyrazí s ním dveře a pošle ho ke všem čertům, ale První máj minul bez bouří, bez výtržností, bez nehod, a Nedobyla přešla zlost.

Slitoval jsem se nad ním, a teď to mám, myslil si Nedobyl, když mu Pilát jménem závodního výboru oznámil požadavek všech zaměstnanců, jímž bylo zdvojnásobení mzdy za noční, nedělní a sváteční práci. Pokusil se mu to rozmluvit po dobrém: – Mějte rozum, člověče, řekl mu, – nenarodil jste se přece včera, a víte, jak mě konkurence tlačí ke zdi, a že když mě k tomu všemu ještě začne tlačit ke zdi i můj vlastní personál, nezbude mi nic jiného, než abych podnik zavřel, a vy se můžete jít pást! Co to je, hergot, ten závodní výbor, o kterém mluvíte, co to je za vymoženost a co to znamená? Že se za mými zády proti mně punktujete, není-li pravda. To jsou mi pěkné móresy, to se mi moc líbí! Jenže pokud vím, pánem v tomto podniku jsem pořád ještě já, a já nestrpím, aby se někdo bez mého vědomí o něčem domlouval!

Takto hovořil zprvu mírně, ale Pilát trval na svém a prohlásil dokonce s neuvěřitelnou drzostí, že chce-li pan principál na Jubilejní výstavě vydělat, ať dá vydělat i jim, závozníkům; tu se Nedobyl rozčilil do ruda, vyhnal rebelanta s kletbami a hromobitím, a na Senovážném náměstí i na jarmarku, to jest na Preclikářce, nastal strašný, na nervy jdoucí, nepřirozený klid, mrtvolné ticho stávky se založenýma rukama.

Nazítří kapituloval a sklonil hlavu před Pilátovými podmínkami – neslýchaná to porážka, nic nevadí, že zaviněná výjimečnými okolnostmi, které až pominou, to jest, až bude po výstavě, bude zajisté bohatě odčiněna tím, že on, Nedobyl, personálu zase strhne to, co byl teď nucen jim přidat, a provede to, co měl provést už po

Prvním máji, to jest, vysype fraky vzpurnému Pilátovi, vyndá mu perka a vyprovodí ho svinským krokem na mráz.

K dovršení těchto mrzutostí se doma zle nepohodl se svou ženou, tím hůř, že pro hloupost, pro bonbóny, jež mlsala, právě když přišel domů zhrzen, rozlícen, znepřátelen s celým světem. Personál stávkuje, dře ho bez nože, a Marie, hle, jen utrácí a mlsá. Vyčetl jí to, a co on od ní za to uslyšel, neuslyšel až dosud nikdy, a rovněž i to, co jí pak sám odpověděl, bylo od něho za padesát let jeho života řečeno poprvé; a zatímco se hádali, Metoděj osvědčil svou bezbřehou pitomost tím, že do jejich hádky začal tklivě fidlat na housle, chtěje své znesvářené rodiče očarovat hudbou, tak aby se smířili a padli si do náruče, a s úpěnlivým výrazem na své máselné tváři čtrnáctiletého hezouna hrál jim do ouška jako cikánský primáš. Tehdy Nedobyl, chytaje se za hlavu a vyčítaje nebesům, pročže ho tak trestají, narazil si klobouk, odkvapil na Preclikářku, a jako Gulliver po návratu ze země Hvajninimů, utekl se do stáje ke koním, aby pookřál a uklidnil se v ovzduší jejich moudré a nevinné mírnosti.

4

Mezitím za dřevěnou věžitou branou výstaviště počala se rozvíjet kytice pavilónů zděných i dřevěných, prostých i krumplovaných, titěrných i mohutných, vážných i lehounkých, v popředí, naproti hlavnímu vchodu, za velikou travnatou plochou s květinovým heraldickým lvem, sestaveným ze šedostříbrných santalinek, na nějž shůry šestimetrového kamenného podstavce shlížela bronzová socha krále Jiřího z Poděbrad na vzpouzejícím se koni, ústřední palác, tehdy zvaný Průmyslový, o dvou táhlých křídlech,

spojených ústřední budovou, celou – až na rohové pilíře – z barevných skleněných tabulí, s kopulovitou vížkou na průhledných nožkách, obkročujících štíhlé vřetenovité schodiště. Palác tento stojí dodnes; potomci dělníků, kteří jej v roce jedenadevadesátém postavili, kteří ulili kov na jeho traverzy, kteří nalámali kámen na jeho základy a sloupy, kteří pro něj vypálili cihly a namíchali maltu a kteří jej až po střechy naplnili ukázkami své práce, pořádají v něm své sjezdy.

Vlevo od záhonu stál menší, také dodnes zachovaný palác uměn výtvarných, po délce postranních stěn křídelných ozdobený sgrafity a bystami osmnácti kumštýřů. Naproti, vpravo od záhonu, tam, kde později vyrostl reprezentační stan města Prahy, stál tehdy palác, provedený v týchž rozměrech a v témž duchu a rozumu jako palác výtvarnický, zasvěcený retrospektivě, tedy historii a předhistorii českého umění. Za Průmyslovým palácem vystavena na odiv barevně světelná fontána vynálezce Křižíka, slavného zdokonalitele elektrické obloukové lampy; za fontánou strojovna s kotelnou, naježenou osmi továrními komíny, a stanice elektrodynamická, jež měla na devíti strojích, silou sedmi set koní, vyrábět světlo pro dvě stě třiadvacet obloukových lamp a čtrnáct set Edisonových žárovek, jimiž výstava byla obmyšlena. Vpravo za pavilónem retrospektivy zaujal místo pavilón městských plynáren, obložený pestrými šamotkami a dírkovanými rourami, jež rozžaty hořely tisícerými plamínky, a nad železnou kopulí této stavby železný anděl s hořící pochodní v ruce shlížel na pestrobarevný shluk kiosků, vížek, prolamovaných střížek a oblouků, nakupených mezi hlavními objekty výstaviště, na sloupy a pilastry, kopule baňaté i cibulovité, sochy a reliéfy, arkády otevřené i slepé, stožáry s vlajícími prapory, záhony, skleníky, palmy uprostřed květinových polí, stromové špalíry, háje a loubí, slavobrány,

plátěné stany, na tu směsici barev a tvarů, z níž vystupovalo rovné, dvěma monolity převýšené čelo pavilónu papírenského, inspirovaného stylem staroegyptským, a cimbuří pavilónu turistického, zbudovaného na způsob středověkých hradů, najmě Vyšehradu, s padacím mostem a střílnami; dobře poznamenat, že tento plod turistické fantazie byl po skončení výstavy přenesen na vrch Petřín, kdež ve stínu železné rozhledny, taktéž zbudované během výstavy roku jedenadevadesátého, dodnes kypivě žije jakožto útulek zrcadlového bludiště a dioramatu bitvy na Karlově mostě. K dvojímu výhledu do minulosti, skýtanému oním staroegyptským pavilónem papírenským a středověkým pavilónem turistickým, družil se pak výhled do budoucnosti, škoda, že poněkud ponurý, domek z vlnitého plechu, zvaný Americká stavba budoucnosti. I tato Americká stavba budoucnosti se dočkala našich časů – v lese na Královce za Slapy nad Vltavou slouží za obydlí tamnímu hajnému.

U hlavního vchodu vzorná česká chalupa s doškovou střechou, s hřebenem, na němž bujel netřesk, s pěkně řezanými sloupky a dvěma zahrádečkami, bělala se vlídně v zeleni stromů, na její lomenici, připomeňme, četl se nápis tohoto znění: *Lomenice tato vyzdvižena jest s pomocí P. Boha všemohoucího a nákladem výkonného výboru výstavního léta Páně 1891 dne 15. aprilis.* Měla-li chalupa tato vybavovat obraz českého venkova, bylo pak vážné poučení o témž předmětu zchystáno v protilehlém severozápadním cípu výstaviště s pavilónem lesnickým a rybářským, s budovami pro hospodářské stroje a chov dobytka. Též na inženýrství pamatováno samostatnou budovou, jakož i na hasičství, na pošty a telegrafy, na vinařství a pivovarství, na bankovnictví a novinářství, na železářství a hornictví, na včelařství, sklářství, cukrovarnictví, na patenty a vynálezy, na pekařství, myslivectví, lahůdkářství, a též

na průmysl krajů podkrkonošských. Po celý rok se to stavělo a po celý rok se sem ze všech krajů Čech a Moravy za třeštivé účasti pražského obyvatelstva svážely statisíceré ukázky české práce a dovednosti. Denní spotřeba cukru v Čechách znázorňovala homole, vysoká jedenadvacet metrů; pro děti postavena lanová dráha, zvaná ruská skluzavka; v pozadí výstaviště se vzpínal do výše pěti set metrů připoutaný balón nesoucí na břiše velikými písmeny provedený název slavné minerální vody kysibelky; pro pobavení a zasmáníčko dopraven do výstaviště ohromný sud pražských bednářů, schopný pojmout jedenáct set věder tekutiny; protože se nevešel na žádný povoz, bylo nutno jej na výstaviště odkutálet, kteréžto kutálení zabralo šestnáct hodin pilné práce. – Celá velkostrž zábav, divoký vír požitků vás očekává! četlo se v novinách dennodenně. – Praha, to vážné město se zádumčivými paláci, promění se v dovádivé děvče, jež v nových šatečkách, se zářným šperkem elektrických světel na čele, bude kvapit z plesu do plesu. – Ale když patnáctého května roku devadesátého prvního o šesté hodině ranní byla výstava zahájena střelbou z hmoždířů, rozduněly se i noviny projevy, dávajícími pochopit, že tu nemá jít toliko o strž zábav a divoký vír požitků, ale především o manifestaci národního sebevědomí: Jsme národ! hlásaly úvodníky. Náležíme k první řadě, k národům první třídy. Chceme místo své vedle Angličanů, Francouzů, Němců, Rusů a Italů, vedle národů norských a obou národů krásné Hispanie. Před sto lety jsme byli považováni za národ vyhynulý. Dnes tu dokazujeme světu, že žijeme.

Po deváté hodině zazněly z Mariánských hradeb salvy z děl a z Hradu vyjely jízdní švadrony, provázející kočár arcivévody Karla Ludvíka, bratra císaře Františka Josefa, s chotí Marií Terezií, dcerou portugalského infanta Dona Miguela, následovaný povo-

zy s velkopanstvem podřadnějšího významu. Tou dobou kvapně opouštěli výstaviště dělníci a montéři, aranžéři a instalatéři, čalouníci, truhláři a stěhováci, již do poslední chvíle v šíleném spěchu po celonoční šichtě přitloukali poslední hřebíky a věšeli poslední fangličky a utahovali poslední šroubky a rozvinovali poslední koberce a odstrkávali na místo poslední exponáty a uhrabovali poslední pěšinky a čistili poslední okna. Nyní zmizeli, a návštěvníci, hrdí na jejich práci, prsa rozedmutá nadšením, císařští hosté první mezi všemi, nastoupili za zvuků rakouské hymny, jakož i české hymny národní na jejich místo.

Výstavní život se rozšuměl. Pět měsíců se černo lidu táhlo vzhůru k výstavišti, pět měsíců zdolávali tramvajoví koňové tíhu přeplněných vozů, pět měsíců se sjížděli do Prahy hosté z krajů blízkých i dalekých, od Krkonoš i od Šumavy, z Hané i od Krušnohoří, od Tater i Jeseníků, z Kladska i z Lužice, od Dunaje i z Posázaví, z Blat i ze Slovenského rudohoří, od Odry i od Metuje, od Brd i vrchů Pavlovských; pět měsíců cvakal turniket ve výstavní bráně, zaznamenávaje počet vstupujících, kteréžto záznamy veřejnost sledovala s divokým zájmem, šloť o to, aby počet návštěvníků pražské výstavy nezůstal příliš pozadu za dvěma milióny návštěvníků výstavy vídeňské, pořádané před osmi roky; proto nechybělo Pražanů, kteří chodíce na výstaviště denně, prošli turniketem až stopadesátkrát; arcikníže Karel Ludvík s arcikněžnou Marií Terezií, dcerou Dona Miguela, nadmíru si naklonili pražské obecenstvo tím, že výstavu navštívili čtyřikrát.

Od rána do noci týden po týdnu se vlní davy po vstupní květinové trase, zvané Královská třída, na níž vyhrává hudba, a rozcházejí se do nejzazších koutů výstaviště. V Průmyslovém paláci je výstava veškerých nejlepších výrobků od tovarů zrobených mistry českého sklářství po obří varhany s šestnácti sty píšťalami, od gra-

nátových šperků po stroje knihtiskařské, hnané elektřinou a zařízené tak, aby před zraky tumpachového obecenstva prováděly automaticky tisk výstavního časopisu Praha, od lidových krajek a výšivek po klavíry a pianina. V levém křídle paláce rozbila svůj stánek chvalně známá firma Jan Born z pražských Příkopů, která tu vystavila na odiv ukázku úplného zařízení moderní kuchyně, pozoruhodné tím, že všechny přístroje tam shromážděné, od smaltovaného nádobí až po vařečky, od pekáčů po váleček na nudle, od porcelánového servisu po paličku na maso, byly vyzdobeny lidovými slovanskými ornamenty – pamětihodná to událost, dokazující, že zakladatel prvního slovanského obchodu v Praze po letech bloudění a nejistot opět našel sám sebe a šťastným nápadem stmelil v jeden celek svou všeslovanskou orientaci se svou novou kuchyňskou specializací. Však byl za to v novinách jaknáleží pochválen. – Obecenstvu právem nejlépe se zamlouvá, čteme v jednom z referátů, – jablíčkový vzorek moravský, a těžko rozhodnouti, na kterých předmětech vzorek tento uplatňuje se lépe, zda na lívanečníku či na kverlačkách, zda na cedníku nebo na rádélku na těsto. Veškeré přístroje zde nalézáme zastoupeny v exemplárech výtečných, slovem firma Born ukázala nám kuchyň vzornou, jež jest důstojnou pracovnou české kuchařinky.

V druhé největší výstavní budově, pavilónu strojírenském, je shromážděno dílo tisíců pracantů od Ringhoffera a z Daňkovky, z Českomoravské továrny na stroje, od Škodů v Plzni i z Pražské akciové strojírny, hned u západního vchodu ohromná parní mašina se setrvačníkem o sedmi metrech v průměru, silná za osm set koní, stroje dynamoelektrické, hydraulické motory, lodní šrouby pro parníky a pancéřové kopule pro děla, stroje cukrovarské, obrovské rošty pod kotle, stroje pro drcení rud. V pavilónu hospodářském byly vystaveny stroje secí a žací, plečky a stroje na vy-

orávání brambor, parní sušicí stroje na mláto, šrotovníky, mlátičky, odstředivky na mléko, automatické vazače snopů, řezačky na krmivo; nuže, kdo viděl všechny tyto mašiny, tato olbřímí, drtivě silná mlčelivá tělesa, uvědomil si možná poprvé, jak nesmírně pokročil onen úžasný převrat, který se udál před krátkým poměrně časem, když se poprvé pohnul píst v těle prvního parního stroje, a že lidstvo už došlo velmi daleko po nové a do neznáma vedoucí cestě, jež se před ním tehdy otevřela.

V paláci retrospektivy lákala výstava českých gotických tabulových obrazů z čtrnáctého století, v paláci uměn výtvarných náčrt opony Národního divadla, jejímž autorem byl Vojtěch Hynais, žák onoho Pavla Baudryho, o jehož Říši flóry jsme vyprávěli jinde, v severním, hospodářském koutu výstava ovcí s merinovou vlnou, krásných bílých volků s ohromnými černými rohy, zlatých bažantů a krocanů. Děti poháněly své rodiče ke skluzavce a k balónu a otcové brali šturmem restaurace a vinárny, v nichž posluhovala děvčata v národních krojích, též ochutnávárny a pavilóny lahůdkářské, pokud nedali přednost pozoruhodné výstavní atrakci, americkému baru, v jehož bambusovém stanu, krytém palmovými listy, se prodávalo na dvě stě šedesát různých amerických drinků, roznášených černochy. Denně večer po setmění vyrážel s hukotem z fontány za hlavním palácem rudý proud vody, přecházel do fialova, do zelena, do žluta; a hned vedle pak tryskají proudy nové a nové, proplétají se, rozrážejí se, vytvářejí arabesky rubínové, safírové, diamantové, hrají si, dovádějí, pronásledují se, předstihují se, jiskří, tu splývají v mohutnou věž, hned se zase tříští v barevné mlhy, ztrácejí se a vzápětí opět vyšlehují žhavou pěnou až nad střechu paláce.

Přijeli Poláci z Krakova, čeští Amerikáni, francouzští gymnasté, Rusové, Bulhaři, Srbové. Večer šestadvacátého července, na svatou

Annu, oznamovala návěstní tabule na administračním pavilónu, že turniketem už prošlo osm set dvacet tisíc lidí. Praha počala třeštit napětím. Každý chtěl být miliontým návštěvníkem. Nazítří od rána se kupily před výstavní branou nepřehledné davy. Devět set padesát tisíc. Devět set šedesát tisíc. Nával stoupal, turniket klapal nepřetržitě, propouštěje padesát lidí za minutu. Do miliónu chyběl tisíc, pak pět set, tři sta. Fotografové na improvizovaném lešení si zakryli hlavy černými rouškami. Fotoreportér časopisu Zlatá Praha vyšplhal se se svým aparátem na střechu poštovního pavilónu. Tlačenice vzrůstala, moře hlav se vlnilo, lidé procházeli turniketem zničeni, umačkáni, ten s utrhanými knoflíky, ten bez límce, ženy s rozpletenými copy, s přelámanými slunečníky. A najednou vážený nakladatel pan císařský rada Otto, pověřený střežením turniketu, položil komusi ruku na rameno a zvolal: Dost! Máme milión! – A zazněly fanfáry a volání slávy jako bouře. Starost, aby miliontý návštěvník výstavy náhodou nebyl Němec, byla ihned rozptýlena faktem, že šťastnému miliontému návštěvníku čouhalo z kapsy čerstvé číslo Národních listů. Ale když veřejnost zvěděla jeho jméno, nadšení poněkud opadlo, jmenovalť se, hrom do toho, Lokay. Nebylo pochyby, že německé noviny si z toho jména budou škodolibě utahovat.

Prager Tagblatt vskutku nazítří otiskl zlovolný, na dlani ležící vtip, že branou české Jubilejní výstavy prošel miliontý lokaj – ale nevyplatilo se mu to, číslo bylo zkonfiskováno, vždyť k miliónu návštěvníků výstavy přináleželi také členové panovnického domu, najmě císařův bratr arcikníže Ludvík a jeho choť Marie Terezie, dcera Dona Miguela! Toto si vtipálek Prager Tagblattu neuvědomil, i bylo mu za to pykati.

Devatenáctého července o deváté hodině ranní, osobně řízena svým vlastním konstruktérem Křižíkem, vyjela od Belvedéru

ke Královské oboře první elektrická tramvaj. Trať, dlouhou asi sedm set metrů, urazila hladkou, opatrnou, nepřetržitou jízdou za necelé tři minuty. Když dojela k cíli, obecenstvo uspořádalo populárnímu vynálezci nadšené ovace a odneslo ho na ramenou k výstavišti.

Převratné, veliké události! Po zemi se pohybují vozy, hnané tajemnou silou elektrickou, zatímco nad městem v oblacích se vznášejí hrdinní vzduchoplavci. Zmíněný balón kysibelky, uvázaný na severním okraji výstaviště, hned při prvním svém vzletu sice praskl, ale nikomu se nic nestalo a nedlouho potom přijel do Prahy francouzský vzduchoplavec, známý pod jménem slavného korzára Surcoufa, aby předvedl Pražanům dosud nevídané lety na balónu, nazvaném Victor Hugo. Bylo to dne 11. srpna o půl páté hodině odpolední, kdy uprostřed balónové arény beztvarý žok balónu počal se plnit, vzpínat a nabývat podoby kulovité. Tribuny přeplněny, i pod tribunami hlava na hlavě. Sympatický vzduchoplavec ještě, hle, upravuje cosi na síti, jež balón obejímá, starostně vzhlíží k nebi, nebude-li pršet, sliní si prst a zkoumá směr větru, pak se dívá na mapu. Pomocníci přinášejí malý koš a kotvu; pan Surcouf si obléká lehounký svrchník.

– Už poletí, nese se davem rozčilený šepot.

Přichází velitel čety jízdních sokolů, kteří chtějí let balónu doprovázet po zemi koňmo, a ptá se Surcoufa, kterým směrem se let asi ponese. Prý na Čakovice, Letňany, Kbely; v jednom z těchto tří míst asi sestoupí. A sokolové, nečekajíce, až vzduchoplavec vstoupí do koše a povelí, aby balón byl puštěn, naskakují na koně a řítí se zběsilou kavalkádou k mostu přes Vltavu a pak na Karlín, přes Vysočany a dál a dál cestou necestou.

Mezitím Victor Hugo, uvolněn, vznese se k nebesům, koš, v němž pan Surcouf usazen, mění se v bod, u něhož se občas něco

barevného zamihne – co to je? Inu, pan Surcouf mává červeno-bílým praporkem v odpověď Pražanům, hřímajícím slávu.

Kavalkáda sokolů cválá ke komínům čakovického pivovaru; Victor Hugo, který se jim vznáší nad hlavami, zvolna klesá k obzoru, k polím. Padá, padá, z Čakovic vybíhají mračna lidí; balón už je na dosah ruky; dostihují ho ve chvíli, kdy se zvrátil na řepové pole. – Pro vás! Pro vás! křičí ze svého koše po česku pan Surcouf. Lidé nechápou, co tím míní; teprve po několikerém Surcoufově zvolání se kdosi dovtípí, že si žádá provazu. Zástup vzrostl do set; o pořádek pečuje obecní strážník. V minutě je balón složen jako ubrousek, vecpán do koše a koš naložen na jeden z vozů, jež mezitím přijely Surcoufovi v patách z Prahy, z výstaviště.

A jede se do Čakovic, do hostince. – Pivo! Pivo! volá po česku hrdinný vzduchoplavec. V Čakovicích právě prodlévá divadelní společnost; pan Hurt, ředitel, ptá se pana Surcoufa, nebyl-li by ochoten podívat se na představení – nebylo by dlouhé, sehráli by zvlášť pro potěchu francouzského hosta nějaký francouzský žert. Pan Surcouf je ochoten jít; všichni za neustálého volání Sláva a Nazdar táhnou za ním, pan Hurt září, jeť sál nabit.

Po setmění se výprava vrací do Prahy, statečný vzduchoplavec v čele, vzadu vozík s balónem. Nad výstavištěm se chvěje zář elektrických lamp, z věže Průmyslového paláce vyšlehuje bílý svit reflektoru, kmitá se nad Prahou a ztrácí se v dálce, v měkké tmě krásné letní noci.

A turniket klape a klape, návěsní tabule u vchodu oznamuje, že bylo dosaženo počtu sedmi set tisíc, osmi set tisíc, devíti set tisíc návštěvníků druhého miliónu. Osmadvacátého září přijel do Prahy císař František Josef. Na nádraží, kamž dojel za zvuků rakouské hymny, pronesl k hodnostářům, jimž v čele stáli místodržitel hrabě Thun ve velké úřední uniformě a maršálek kníže

Lobkovic ve velkém úboru tajného rady, mimo jiné tato slova, jež byla otištěna tlustým písmem ve všech novinách: – Těším se, že je výstava tak zdařilá. – Tvářil se zasmušile, věděl, že na něho čeká tvrdá práce, a nemýlil se. Po návštěvě výstaviště, kdež mu bylo vyslechnout několikahodinové řeči, bylo mu zavítat na Smíchov, aby zhlédl slavobránu pro něho postavenou, do nového Národního muzea a do Národního divadla; nazítří po audienci, již mu bylo uděliti okresním starostům, byl dopraven k slavobráně na Starém Městě, a pak znovu na výstaviště, odtud na Královské Vinohrady, do kláštera na Slovanech, do chudobince u svatého Bartoloměje, na Vyšehrad, na Pankrác. Ani návštěvy Žižkova nebyl ušetřen. Na radnici, kdež bylo shromážděno obecní zastupitelstvo, napsal drobným písmem do pamětní knihy: František Josef. Vystoupil pak na balkón a radostně se rozhlížel, jakž je zapsáno v análech města, po Basilejském náměstí, vyplněném žižkovskou školní mládeží. Uprostřed v skupině květin stálo jeho poprsí a koldokola bílé družičky, spojené mezi sebou zelenými girlandami, pěly císařskou hymnu.

Mocnář, zřejmě pohnut, vyjádřil se pak o této podívané slovy:

– Bylo to velmi hezké, děkuji vám.

Mezitím branou výstaviště prošel dvoumilióntý návštěvník.

5

V listopadu roku devadesátého druhého, uprostřed pilné práce na knize *Persönlichkeit und Charakterbildung*, Osobnost a vytváření charakteru, jejíž dokončení, jako bylo napsáno v jednom z četných nekrologů, vědychtivá veřejnost očekávala s neutuchajícím

zájmem, tiše zesnul pan Hugo Schönfeld, mimořádný profesor filosofie na německé universitě Karlo-Ferdinandově, a oplakáván oběma svými dcerami, Marií Nedobylovou a Laurou Helebrantovou, jakož i sedmi svými vnoučaty, pěti dětmi Mariinými a dvěma syna Lauřinými, Ludvíkem a Achillem, byl pochován do rodinné hrobky Schönfeldů na Vyšehradě.

Nedobyl přivítal tchánův skon s povděkem, neboť apanáž, již starému pánovi vyplácel, byla mu nejen břemenem, jež nesl těžce a s odporem, ale i pramenem neustálých mrzutostí, konce neberoucích domácích sporů, jež trvaly už plných dvanáct let, od roku osmdesátého, kdy Nedobyl, jak vyprávěno, snížil Schönfeldův příjem na polovinu. Ale těšil-li se, že teď, po tchánově smrti, jež smazala příčinu sporu, nastane u jeho rodinného krbu mír, štěstí a klid, byl na zlém omylu. Marie mu nezapomněla, že jejího milovaného otce oklamal, čímž ošidil i ji, neboť znehodnotil její, Mariinu, oběť; neodpustila mu, nepřestala jím pohrdat pro jeho věrolomnost, a držel-li ji až dosud jakžtakž v šachu hrozbou, že jejího otce nadobro nechá na holičkách, po Schönfeldově smrti mu odepřela všechnu poslušnost. Už nechci mít děti, řekla mu s divokou a odporuplnou nenávistí, když se jednou, po uplynutí předepsané doby smutku, počal opět dožadovat toho, co nazýval svým manželským právem. A když se rozhněval, pověděla mu jadrně a jasně, že zaniknutím jeho povinností vůči jejímu otci zanikají i její povinnosti vůči němu. Dala mu pět dětí, a tím mu zaplatila víc jak dost za bídnou almužnu, již tatínkovi poskytoval. Jediná povinnost, která jí, Marii, ještě zbývá, je povinnost vůči jejím dětem; tuto chce plnit věrně a vzorně, bude je vychovávat a vést k tomu, aby se staly vzdělanými, ušlechtilými, své cti a hlavně vážnosti svého slova dbalými osobnostmi; toť vše, co on, Nedobyl, od ní ještě může očekávat.

Rozpálen zuřivostí, odpověděl, že zná to její vychovávání, to její vedení dětí: za jeho těžce vydělané peníze je vede k zaujetí proti němu, jejich vlastnímu otci – zmije, vlčata z nich vychovává, ničemy a povaleče. Ale ať si Marie nemyslí, že on, Nedobyl, tomu bude pasívně přihlížet, Metoděj půjde k němu do podniku a bude speditérem, i kdyby se ona, Marie, na hlavu stavěla, on, Nedobyl, z něho nechce mít žádného Paganiniho, nýbrž pořádného člověka, a Theodora přidrží při svém komisionářství, při obchodu s kůžemi, a Viktorovi zařídí realitní kancelář, a co bude s Emanem, to se uvidí, ale na to může vzít jed, že ani z něho nevyroste žádný krasoduch, žádný filosof, který by na stará kolena byl závislý na milosti svého zetě, jako se to stalo jejímu, Mariinu, otci.

Na to Marie, že raději skočí z okna, než aby strpěla, aby její Metoděj, budoucí český Paganini, skončil jako kočí a aby se její Theodor, který má nesporný a zcela vyložený talent k malířství, stal handlířem s kůžemi a aby se její Viktor, který komanduje všechny kluky z Husovy ulice a pořádá v jejich čele výpravy na Žižkaperk, nestal oficírem; ona, Marie, zrodila své syny, ona řídila jejich první krůčky, učila je mluvit, chránila je, hýčkala je a bděla nad nimi, když byli nemocni, zatímco jejich otec ani nebral na vědomí jejich existenci, a ona to bude, jež rozhodne o jejich budoucnosti. Pročpak by Metoděj, ať jí Nedobyl laskavě prozradí, měl být přidržen k jeho speditérství, když to speditérství, jak Nedobyl tvrdí od první chvíle, co se vzali, tedy už sedmnáct let, nic nevynáší? A co vynáší jeho handlířství s kůžemi, co vynáší jeho kšeftaření s pozemky?

Takto se hádali ostře, zuřivě a dlouho, až nakonec Nedobyl, obávaje se, že nebude s to se ovládnout a své ženě, dceři autora *Grundlage der Philosophie der Persönlichkeit*, nějakou vsolí, prchl z ložnice, aby se uklidnil na čerstvém vzduchu, anebo, jak to dě-

lával, u svých koní na Preclikářce; a hle, ti, o něž byl spor, jeho synové, byli shromážděni ve vedlejším pokoji a slyšeli bezpochyby všechno, Metoděj, pobledlý, máselnou tvář přepadlou starostí, v popředí Theodor, silný, ramenatý, obočí nasupené a hlavu v předklonu, Viktor, snědý, usměvavý, tmavé oči nebojácně upřené na otce, a vzadu devítiletý Emánek, plavovlasý, drobný, ústa stažená přemáhaným pláčem. Stáli tu zřejmě proto, aby přispěchali své matce na pomoc, kdyby mělo dojít k tomu, před čím Nedobyl právě prchal, kdyby totiž na ni vztáhl ruku, a pohled na ně, cizí, neznámé, nepřátelské, převýšil míru jeho hořkosti.

– Co tu děláte? Marš spát! zahřměl na ně.

– Prosím, tatínku, řekl Theodor.

– Dobrou noc, tatínku, řekl Metoděj.

– My mysleli, že se něco děje, řekl Viktor.

Když Nedobyl vyrazil do předsíně, bylo z malého dětského pokoje, bývalého Mariina budoáru, slyšet pláč pětileté Babily.

Chodil pak dlouho, otec rodiny, která ho nenáviděla, ulicemi Žižkova, města, jehož nebylo, když on, Martin Nedobyl, se tu před lety usídlil, a které tu teď leželo hotové, chmurné, nevzhledné, stejně cizí, jako jsou mu cizí jeho žena a děti, a stejně nepřátelské. Chodil, nastavuje tvář mrazivému nočnímu větru, hleděl na rozsvětlené obdélníky oken, za nimiž žili lidé, jež neznal, ale kteří všichni znali jeho, Nedobyla, a jednosvorně na něho nevražili, pomlouvali ho a záviděli mu. Vzpomínal na to, jak se s Valentinou radovával, když v těchto končinách, tenkrát pustých, tu a tam někdo začal stavět dům, když zde či onde na okraj silnice či cesty vyrůstaly zdi a komíny a když z malých primitivních cihelen počaly jako z pohanských obětišť stoupat k nebi pentle dýmu: nadarmo se radovali, Valentina se nedočkala potvrzení svých nadějí, a nedočkal se ani on, protože město, které tu teď leží, je nadobro nepodobné městu, jež

s Valentinou budoval ve svých snech, ošklivé a chudé, zkomolené a nepodařené, jako je zkomolený a nepodařený celý jeho život.

Zkomoleným a nepodařeným shledával svůj život v těchto chvílích hněvu a osamělosti, zkomoleným a nepodařeným jej nazýval, ač byl plným pánem všech svých sil a ač měl stále ještě v hlavě množství smělých velkorysých plánů, jejichž uskutečněním mohl napravit leccos z toho, co se mu kdy zvrtlo; a uskutečnit se daly, byť do této chvíle, či domníval se být, vládcem Žižkova, pánem kliky, která plných dvanáct let rozhodovala o všech veřejných záležitostech města. Netušil, že právě nyní, co takto přemítal, na radnici, v hlavní zasedací síni, ozdobené sádrovou sochou Jana Žižky z Trocnova, zuřil mezi radními pány boj, jehož cílem bylo rozmetat onu kliku a vyhodit ho, Martina Nedobyla, ze sedla.

Šlo o parcelační plán pozemků, patřících k výletnímu hostinci Bezovce, rozsáhlému věnci pustých zahrad a skalisek s pastvisky a lukami, ležícími u paty vrchu Svatého kříže. Koupí tohoto terénu zahájil Nedobyl před deseti roky svou novou, o spojenectví s Herzogem opřenou spekulační činnost na Žižkově, a jeho parcelací a zastavěním chtěl tuto činnost dovršit. Hostinec, bývalý mlýn, přebudoval s velkým nákladem, a s nákladem ještě větším – stálo ho to, jak pověděno, cennou dvouparcelu, již postoupil zdarma Herzogovi – k němu dal svést trať koňské dráhy, načež jej výhodně propachtoval. K zužitkování ostatku stavební prostory se chystal právě nyní a mínil to udělat velkoryse, tak, aby Žižkovákům přešel zrak a sluch – celá nová čtvrť tu vznikne jedním rázem, skály roztrhá, kámen spotřebuje na stavivo a dlažební kostky, drobotinou vyrovná jámy, pokud se nebudou hodit pro sklepy budoucích staveb, napře se vší svou silou, celou váhou svého jmění a svých úvěrů k tomu, aby domy vyrostly v celých blocích co nejrychleji, a jakmile bude hotovo, jakmile nová čtvrť bude zalidněna, všechno

prodá; a pak konečně přikročí k dílu svého srdce, ke korunovaci svého života, jež nebude už spekulací, nýbrž jakousi zádušní mší za Valentinu, k zastavění Komotovky s Opařilkou, k vybudování krásných domů na pozemcích, jež získal ještě v dobách, kdy býval prostým formanem, v končinách, kde s nenahraditelnou svou první ženou se sblížil, jež oba pak, když se vzali, horoucně milovali a na nich stavěli své nejnádhernější vzdušné zámky. Nuže toto dílo, zastavění Komotovky, nebude pak pouze korunovací, jak jsme řekli, jeho života, ale též skutkem vnitřního smíření s nebožkou, která zajisté shlížela s nelibostí z nebeských výšin, jež obývala, na jeho přečiny, jichž se dopustil v posledním desetiletí, na jeho spřažení s Herzogem.

Nuže takové byly v době, o níž tu jde řeč, Nedobylovy zámysly, tyto cíle si vydumal ve svém osamění dravce, znepřáteleného s celým světem, tato zvláštní kombinace cílů hmotařských a ideálních se zrodila v jeho nikým nemilované, kdekým nenáviděné hlavě. Kdekdo, ano, ho nenáviděl, ale všichni mu šli na ruku, městští inženýři i městská rada. Parcelační plán Bezovky, pro něho výhodný, jejž Herzog prosadil proti plánu pro Nedobyla vražednému, proti projektu opozice, vedené stavitelem Ovsíkem, který navrhoval, aby pozemky Nedobylovy byly rozříznuty rozšířením a prodloužením ulice Prokopovy, nyní uzavřené hostincem, a aby tato ulice byla zakončena monumentálním schodištěm, které by tvořilo vchod a průhled do nových sadů, založených na pozemcích, jež by obec od Nedobyla zakoupila, a na vrchu Svatého kříže – nuže parcelační plán, řekli jsme, pro Nedobyla výhodný, byl schválen většinou městské rady a měl být už jen stvrzen podpisem starosty.

Taková byla situace až do onoho pamětihodného zasedání městské rady, k němuž došlo v únoru roku devadesátého třetího právě onoho večera, kdy Marie Nedobylová naplno vypověděla

svému muži poslušnost a prohlásila, že s ním už nechce mít další děti. Všechno bylo připraveno, jen počkat, až přejdou mrazy, a začít stavět, ale ve chvíli, kdy se toho nadál nejméně, jeho spojenec Herzog mu všechno zkazil jediným proslovem, jediným vystoupením. Povstal, úsměvný, růžový a zlatý, a s nejnevinnějším výrazem na masité tváři spustil, že si dovoluje znovu vzít na přetřes otázku regulačního plánu posledně zde projednávaného a upozornit své milé pány kolegy spoluradní na důležitou okolnost, jež minule nebyla jaknáleží vzata v patrnost. On sám, přiznává se, posledně se zasazoval o to, aby pozemky k Bezovce příslušné byly rozděleny na stavební parcely, neboť nepromyslil jaknáleží názor městského inženýra, pana Nováka, který míní, že blízkost hřbitovů by byla na škodu zdraví občanů, kteří by se na projektovaném sídlišti na Bezovce ubytovali, a že zastavěním těchto končin by se obec Žižkov připravila o jediné možné místo, kde by ještě nyní, za stávajících poměrů, mohl vzniknout park; a že jest v zájmu obce, aby stavební ruch byl řízen v jiném duchu, než se dělo dosud, totiž tak, aby výstavba Žižkova postupovala tak říkajíc ruku v ruce s výstavbou naší mateřské obce Královských Vinohrad. Proto navrhuje Herzog, aby o otázce regulačního plánu Bezovky bylo znovu hlasováno.
– Není to pro mne snadné, zakončil mluvčí, – hovořit proti projektu, jejž jsem sám zde na tomto místě prosazoval, ale zájmy veřejnosti, interesy našeho milovaného města jsou mi přednější než pocity mé osobní. Člověk je tvor omylný, ale běda tomu, jak praví básník, kdo nedovede nebo nechce omyly své uznati, a seč jest, se přičiniti, aby je napravil.

Po tomto proslovu bylo chvíli ticho, ale když se zaskočení stoupenci Nedobylovi vzpamatovali a pochopili, oč jde, rozpoutala se vřava, při níž co chvíli hrozilo, že dojde k násilnostem tělesným. Ovsíkovci, předem o věci zpravení, mlčeli, mlčeli i herzogovci,

kteří také věděli, že dnes večer bude výhybka přehozena na jinou kolej, ale nedobylovci, až dosud tradičně s herzogovci spřažení, křičeli na Herzoga, kolikže dostal od Ovsíka za toto neslýchané lotrovství, protestovali proti tomu, aby o návrhu jednou už řádně odhlasovaném se hlasovalo nanovo, připomínali Herzogovi jeho minulé bídácké prorady a přivolávali na něho Nemesis; nic platno, starosta, kterému bylo z té duše lhostejné, která klika na radnici vládne, zda herzogovci s nedobylovci, jak tomu bylo dosud, anebo herzogovci s ovsíkovci – vše jedno, neboť hamižníci a sobci jsou všichni – dal hlasovat, má-li se hlasovat, a když členové nové kliky zvedli paže jako jeden muž, bylo rozhodnuto, a Nedobyl, jak se říká ve světě obchodů a spekulací, byl mrtvý muž, muž odbytý.

Když se nazítří o této palácové revoluci na žižkovské radnici dozvěděl, Nedobyl, slepna vztekem, vzal hůl a vyrazil za Herzogem, ale než vyběhl ze vrat svého domu na Senovážném náměstí, moudře tu hůl odložil, a aby se uklidnil, odebral se k holiči; svého proradného spojence navštívil, teprve když jeho zevnějšek byl slušně upraven a když měl opět v moci své nervy. Jak se dalo čekat, růžový usurpátor, za posledních deset let nesmírně ztloustlý, tak tlustý, že se při sebepomalejší chůzi zadýchával, přijal ho roztomile, jako by si právě v této chvíli nebyl ničeho toužebněji přál než Nedobylovy návštěvy. Po pravdě se ovšem této nevyhnutelné rozmluvy velmi bál, věděl, že Nedobyl není beránek a že svýma kočovskýma rukama dovede narovnat podkovu; proto než ho přijal, usadil do kamrlíku za svou kanceláří dva statné mládence, rýsovače, ozbrojené kreslicími prkny. Ale nebylo toho třeba; Nedobyl, který si všechno, zatímco ho bradýř mydlil a holil, náležitě rozmyslil, nemínil se s ním hádat a dělat mu zbytečné výčitky.

– Kolik? zeptal se jen, když se usadil do křesla, jež mu Herzog nabídl.

Na otázku, cože kolik, řekl klidně a věcně, že Herzog včerejší podivuhodnou piruetu zajisté neprovedl zadarmo, a on, Nedobyl, si dovede představit, co za to od Ovsíka dostal. Nuže není třeba zapírat, že on, Nedobyl, tím byl zasažen na nesmírně citlivém místě. Herzog dobře ví, že získal Bezovku s velikými obtížemi, že za ni zaplatil daleko víc, než kolik dal u soudu zapsat do knih, a že kdyby Bezovka měla být pohlcena plochou ulice a parku a že kdyby mu obec za tuto plochu zaplatila jen tolik, kolik je zapsáno, prodělal by na tom kalhoty. Proto stůj co stůj trvá na tom, aby se o věci hlasovalo potřetí a aby Herzog včerejší rozhodnutí městské rady potlačil ve prospěch původního, Nedobylovi příznivého plánu. Ať neříká, že to nejde. On, Nedobyl, dobře ví, že to jde. I kdyby protokol o včerejším rozhodnutí rady už prošel všemi instancemi radnice a i kdyby už měl podpis starostův, Herzog jej pořád ještě může ztopit v expedici, což už jednou, pamatuje-li se dobře, udělal. On, Nedobyl, je ochoten si to nechat stát jakoukoli rozumnou cenu.

– Ale drahý, drahý pane Nedobyle, řekl Herzog zarmoucen, – copak si myslíte, že jsem tajtrlík? Jak bych, prosím vás, vypadal, kdybych najednou začal odvolávat to, co jsem odvolal včera, a kdybych začal tvrdit, že jsem se mejlil, když jsem včera tvrdil, že jsem se mejlil? To přece nejde, mějte rozum.

– Za pět tisíc by to nešlo? zeptal se Nedobyl.

– Nešlo, pane Nedobyle, nešlo, řekl Herzog. – Vy si myslíte, že jsem od Ovsíka dostal bůhvíco, ale budete se smát, já od něho nedostal nic, a udělal jsem to jen v zájmu obce. Nešlo o Bezovku, ale o Preclikářku, abyste zdráv byl a abych vám nalil čistého vína. Jen si vzpomeňte, kolikrát jsem do vás hučel, abyste Preclikářku vyklidil a přeložil ty své zatracené maštale a kůlny jinam, a vy pořád jen jo, jo, jo, ale na tom zůstalo a skutek utek. Tady už

přestává každá legrace, ta vaše Preclikářka je jednak ostuda pro obec, jednak veřejné nebezpečí, já čekal léta, kdy se už konečně rozhoupete, a když vy nic, tak jsem si, s vaším prominutím, plácl s Ovsíkem, tak už to na světě chodí.

– Já Preclikářku vyklidím, řekl Nedobyl, velmi bledý.

– No to se rozumí, že ji vyklidíte, teď vás už k tomu stavební úřad přidrží bez pardonu, řekl Herzog. – Zejtra, nejpozději pozejtří tam máte komisi, ale to už je jen formalita. No, nic ve zlém, pane Nedobyle, hráli jsme si do kapsy dvanáct let, byly to krásné chvíle, a vy si jistě nemůžete stěžovat, že jste se mnou špatně pochodil. Byl jsem to já, kdo vás naučil vyhazovat peníze oknem, aby se vám vrátily dveřmi tuplované, ale co je to platné, každá pohádka má svůj konec. A člověk taky nesmí myslet jen na sebe a na svou kapsu – ne, pane Nedobyle, my dva jsme dohráli, obec se musí zbavit vašeho jarmarku a musí dostat park, i kdybyste se na hlavu stavěl.

– Deset tisíc, řekl Nedobyl.

Herzog vstal.

– Je mi velmi líto, že se s vámi musím rozloučit, pane Nedobyle, ale čekají mě na stavbě, řekl.

6

Tak se stalo, že namísto budování nové čtvrti na Bezovce Martin Nedobyl přikročil k bourání domů v Hybernské ulici, jež koupil svého času proto, aby na jejich místě jednou postavil svůj nový spediční palác; přitom mohl být ještě rád, že stavební úřad na Žižkově mu díky mnohonásobné štědré podmazávce dovolil setrvat v boudách na Preclikářce, dokud nové sídlo jeho závodu nebude pod střechou.

Vyšel z těchto proher zestárlý, otřesený; po jeho rozmluvě s Herzogem už nikdy nikdo ho neviděl se usmát. Víc možná než veliká ztráta na penězích ho pálila potupa, již musil strpět, když Herzog, právě Herzog, vyčetl jemu, Martinu Nedobylovi, že ostouzí Žižkov – nesnesitelná to urážka, tím nesnesitelnější, že Herzog měl pravdu. To, co kdysi Nedobyl předhazoval Herzogovi, měl teď Herzog právo předhodit Nedobylovi; bylo nepochopitelné, jak mohlo dojít k takovému zvratu.

Celé město mělo radost z jeho pokoření, všichni mu to přáli. Listonoš mu denně přinášel anonymní dopisy, plné škodolibých sprostot. A navíc všeho Pilát se svým závodním výborem byl každým dnem drzejší. Protože živý hospodářský ruch, podnícený Jubilejní výstavou, neustával, Nedobyl upustil od svého původního úmyslu, že až bude po všem, odejme svým zaměstnancům výhody, jež si vynutili stávkou; a oni, namísto aby mu za to byli vděčni, vzkázali mu po Pilátovi, že denní doba deseti hodin, kdy pracují za nezvýšenou mzdu, je příliš dlouhá, i prosí Nedobyla uctivě, aby ji snížil na devět hodin. Nedobyl se rozhněval a Piláta vyhodil ze své kanceláře. Čekal pak s obavami, že z toho bude stávka; kupodivu nebyla. Ale když se přiblížil První máj, zakázal svým lidem, aby se zúčastnili chystaných manifestací; a hle, Prvního máje časně zrána Pilát, jako by se nechumelilo, rudý prapor v ruce, zas si to šmaťchal v čele jeho závozníků a kočí Karlovou třídou do Prahy, a když míjel dům s kalichy, ani se neuráčil vzhlédnout vzhůru k bytu svého principála.

Hned nazítří, druhého května, dal Nedobyl Pilátovi výpověď; nastala konce neberoucí stávka, při níž si obě strany vzaly pevně do hlavy vytrvat, neustoupit, prosadit svou. Po čtrnácti dnech Nedobyl, nemoha se dívat na utrpení svých koní, kapituloval.

Když jednou koncem května zašel do hostince v jednom ze svých domů v ulici Roháče z Dubé, chtěje upomenout hospodského o dlužnou činži za první kvartál, natrefil tam Piláta, sedícího u piva ve společnosti muže dlouhé, velmi úzké tváře, jež Nedobylovi připadala známá. Zeptal se Piláta nazítří, kdože to byl, a Pilát se této otázce velmi podivil; kterak prý to, že pan principál se na toho člověka nepamatuje? To přece je Karlík Pecoldů, který ostával na Preclikářce až do osmdesátého roku, než ho zavřeli, a s kterým pan principál, jestli se pamatuje, měl co dělat u soudu.

Nedobyl odpověděl, že to není možné, mladému Pecoldovi jistě není víc než třicet, nanejvýš snad pětatřicet let, a tamten člověk, který s Pilátem seděl, vypadal na dobrých padesát.

– A přece je to on, řekl Pilát. – Pan principál mají pravdu, je mu dvaatřicet, ale vypadá na víc, protože moc zkusil za to, že je socialista, revolucionář.

A pokojně, s klidnou troufalostí, pokuřuje dýmečku, zadíval se svýma jasnýma očima Nedobylovi do tváře.

Užuž se chtěl na něho Nedobyl utrhnout, že si nepřeje, aby se jeho lidé, jež on platí svými penězi, stýkali s rudými rebely a dynamitníky, a že nachytá-li ho ještě jednou, jak se domlouvá s někým takovým, poletí tentokrát bez pardonu – užuž otvíral ústa, aby pronesl tato patřičná slova, ale dolehl na něj tak silný pocit marnosti, že neřekl nic, a odvrátiv se od Piláta, odešel do své kanceláře.

– Starý začíná plivat krev, řekl Pilát kočímu Nebojsovi, který právě zapřahal. – Začíná mu to jít na mozek.

– Co mu jako začíná jít na mozek? zeptal se Nebojsa, muž rozvážný, dobrý pracovník, ale duchem nadmíru liknavý.

Pilát si odplivl nad touto hlupáckou otázkou a šel si po svých. V Nedobylově podniku byl klid, kočí odjížděli a přijížděli, pum-

pa na napájení vrzala, v kovárně řinčel kovový buchot, všechno klapalo jako hodiny, lidé se nespěchavě, pokojně zabývali svou prací a pohybovali se po svých vyšlapaných cestičkách tak navykle a pevně, jako by z nich nikdy nemohli vykročit a jako by zaběhnutý řád věcí nikdy nemohl být porušen.

Okolnost, že Pecold se náhle po tolika letech objevil v jeho blízkosti a že kdosi před ním opět vyslovil to napůl zapomenuté, s trapnými vzpomínkami spojené jméno, zapůsobila na Nedobyla skličujícím způsobem. Měl dojem, jejž nebyl s to zapudit rozumovými vývody, že zjevení člověka, který se před lety odvážil jeho, Nedobyla, veřejně obvinit z mnohonásobné vraždy, není bez jakési úděsné spojitosti s řadou pokoření, s řadou neštěstí, jimiž právě byl stižen a jež způsobily, že z pána města se stal člověkem vysmívaným, pohrdaným, odbytým. Nejhorší na tom je, že to není skončeno, něco se ještě chystá, celé město čeká na chvíli, kdy mu, Nedobylovi, bude možno skočit na krk, anonymové mu píší, aby si vybral lucernu, na níž chce viset, Pilát se schází s Pecoldem, tou příšerou vyvstalou z hrobu, někde v skrytu a temnu ho obcházejí pozůstalí po obětech katastrofy na Panence. Jak to a čím to, že tolikeré nepřátelství jej dosud nevznítilo, jaká to zabedněnost a slepota zabránila Nedobylovi v tom, aby jej už před lety zrušil, aby zboural také vysloužilý dům na Senovážném a soustředil celý svůj podnik v nové budově z kamene? Při tomto pomyšlení přepadal Nedobyla vztek na vlastní lakotu a polovičatost, i chtělo se mu vyběhnout a s bičem v ruce dokročit na zedníky, pracující na bouračce v Hybernské ulici, aby si pospíšili a honem honem vyzdvihli do výše zdi jeho domu, aby mohl z Preclikářky, obcházené zlovolnými stíny, utéci do bezpečí. Ale bylo to marné, hluché vzepětí energie, rozpřahy do prázdna. Bylo pozdě.

Dne patnáctého června, ve čtvrtek, navštívil ho pan komisař Ort od karlínské policie – Žižkov v těch dobách patřil ještě k policejnímu obvodu sousedního města Karlína –, aby ho upozornil na to, že dělnictvo z Žižkova a Vinohrad si zažádalo o povolení uspořádat u rozhraní obou měst, v Kanálské zahradě, veřejný tábor. Žádost byla zamítnuta, ale podle jistých známek vše nasvědčuje tomu, že dělníci mají v úmyslu zákaz překročit. Na to tedy Ort pana Nedobyla, stejně jako všechny veliké podnikatele na Žižkově, důrazně upozorňuje a doporučuje mu, aby na své lidi dohlédl. Ve Vídni i v Brně byly v minulých dnech demonstrace dělníků, dožadujících se všeobecného hlasovacího práva, divoké kravály, i jest se obávat, aby se něco nesemlelo i u nás.

Chmurné to zprávy, vyhlídky málo radostné; nicméně Nedobyl ve své sklíčenosti byl tímto projevem solidarity policie se zaměstnavateli, najmě s ním, Nedobylem, potěšen.

– Na to se spolehněte, pane komisaři, že na své lidi dám pozor, řekl mu. – Abych pravdu řekl, nechtějí se mi líbit. Onehdy jsem zastihl jednoho ze svých kočí, Piláta, největšího rebelanta mezi nimi, který mi zavařil už dvě stávky, jak se domlouvá s jistým Karlem Pecoldem, trestaným socialistou – neznáte tu firmu?

Ach, pan komisař Ort, ať pan Nedobyl je ujištěn, tu firmu až tuze dobře zná, a veleváženého Pecolda, kterého Vídeň poslala rodné obci na krk, má ostře v merku. Před lety, když dělníci pořádali svůj první tábor na Žižkaperku, on sám, Ort, vlastnoručně poslal do bezpečí jeho tatínka, nu a teď je na tapetě synáček. Seděl už dvakrát, ale pořád ještě nemá dost a chtěl by se mermomocí dostat do chládku potřetí; v tom mu bude jistě vyhověno v době nejkratší.

Posílen, rozkurážen, Nedobyl oznámil svým lidem, že příští neděli dopoledne, osmnáctého, se pracuje, a že kdo by do práce nepřišel a kdo by se dokonce namísto toho zúčastnil jistého zaká-

zaného podniku, však mu rozumějí, jisté nedovolené schůze na Kanálce, bude bez milosti na hodinu propuštěn.

Na tento proslov nikdo nešeptl slůvko; ale v neděli, právě když snídal, přiběhla k Nedobylovi šafářka ze Senovážného náměstí se zprávou, že nikdo nepřišel do práce. Kočí ze svobodárny prý ráno v pořádku nakrmili a napojili koně, ale když bylo vše hotovo, odtáhli, takže ona, šafářka, zůstala se svým mužem v celém domě sama; a povídala prý hokynářka, která má švagra u telegrafu, že ve Vídni je revoluce, celé město hoří, a v Plzni u Škodů je stávka.

Rozkřikl se na ni, pročže za ním, Nedobylem, běhá a vypráví mu takové báchorky, namísto aby s mužem zamkla a zabarikádovala dům, za který ručí. Když pak vyhlédl z okna na tichou nedělní ulici, uviděl hlouček asi deseti dělníků, mlčelivě kráčejících vzhůru k Rajské zahradě; vzápětí potom větší skupina, asi třiceti lidí, vynořila se zpod viaduktu a šla prvnímu hloučku v patách. Zdálo se, že zmrtvělo celé město, na nádražním seřadišti, jindy tak rušném, se nepohnul vláček; bylo takové ticho, že bylo slyšet jednotlivé nárazy bot o dlažbu. Mdlobný, už dávno nepoznaný pocit hrůzy padl na Nedobyla, strachu před neznámým nebezpečím, před těmi zasmušilými lidmi, kteří proudili pod okny jeho domu, aniž jeden jediný z nich k němu vzhlédl. Ale tento oslabující nával úzkosti trval jen chvíli – uvědomil si, že je-li hlavní sídlo závodu na Senovážném náměstí opuštěno, je opuštěna bezpochyby i Preclikářka, a tato myšlenka mu dopomohla k tomu, aby naráz potlačil svůj záchvat zbabělosti.

Odešel do ložnice, kdež Marie právě seděla před trojdílným zrcadlem, rozčesávajíc si své pískově zbarvené vlasy, a odemknuv zásuvku svého nočního stolku, v němž choval pro případ noční návštěvy zlodějů nabitý revolver, zasunul zbraň do kapsy.

– Co děláš? zeptala se Marie, jež sledovala jeho počínání v zrcadle.

– Mám stávku, nikdo mi nepřišel do práce, odpověděl s ochotou v poslední době neobvyklou – od chvíle jejich veliké roztržky s ní mluvil zřídkakdy, jen o nejnutnějším. – Ve Vídni je prý revoluce, a policie mě upozornila, že se u nás také něco chystá. Dům dám zamknout, a ať se nikdo nepřibližuje ani k oknům.

– *Ach, lächerlich*, odpověděla Marie, nepřestávajíc se česat.

Prohlásila příčinu jeho nepokoje za směšnou; podle toho však, že to vyjádřila svou mateřštinou, dalo se soudit, že její klid je předstíraný a že Nedobylovo sdělení, jak si přál, ji přece jen vyděsilo.

Pak vyšel z domu a přidal se k tichým hloučkům, stoupajícím vzhůru k Žižkovu a k Vinohradům.

Jak se nadál, také Preclikářka byla opuštěná, pouze Nebojsa, přihlouplý kočí, pokojně zašíval hrubou jehlou roztržený futrsok, sedě na lavici před velikou budovou stáje, již Nedobyl dal postavit před šesti roky, spojiv dlouhou řadu příležitostně jedna na druhou nalepovaných maštalí v prostorný celek. Na Nedobylův dotaz, cože je to za pořádky, že všichni si, nedbajíce jeho zákazu, vyletěli jako z holubníku, odpověděl mírně, chlácholivě, že všechno je v pořádku, koně dostali, co potřebují, a on, Nebojsa, drží u nich službu; a toho fuksu prý pan principál onehdy koupil špatně, je to potvora neřádná, už zase celou noc jen stál, ne a ne si lehnout, a má nohy celé zdřevěnělé; a když pan principál už je tu, snad by líběl být tak laskav a krapánek by dohlédl na koně, on, Nebojsa, by se tuze rád šel podívat na ten tábor, je kousíček vedle, za židovským hřbitovem, na Kanálce.

To byl vrchol vší nestoudnosti. Nedobylovi se zachtělo udeřit do tváře, již Nebojsa k němu zdvíhal, nevinně na něj mžouraje modrýma očima – chvíli na něj hleděl v bezmocném vzteku, ale

vzpomněl si na chmurné postavy, mlčelivě postupující pod jeho okny, a úzkost mu nanovo sevřela srdce.

– Jděte, řekl, a odvrátiv se od něho, vstoupil do přátelského, dráždivým arómatem koniny pročpělého šera maštale, kde stáli nebo polehávali, pokojně pofrkávajíce a chrustivě drnčíce řetízky, jeho přátelé valaši, těžcí, obrovití a moudře lhostejní k šíleným různicím lidského světa, ovívali se ocasy a zaháněli mouchy tetelivými pohyby svalů, hrajících pod hedvábnou pokožkou. Vlevo u vchodu se dívala přes postranici nazlátlýma očima veliká, načervenale lesklá hlava černého ryzáka Chachara, v sousedním stání ležel těžce rozvalen kousavý a kopavý Chronos, zlý a nedružný, který vstupujícího pána, maličko nadzdvihnuv kořen ocasu, pozdravil dlouhým, pohrdavým pšoukem, vedle něho stála černá straka, Chůda, jediná kobyla ve stáji, pak Cikán, černý jako ďábel, který měl ve zvyku, když mu někdo podal kus chleba, cenit zuby, ale na domluvu, aby zuby necenil, dával si říci a přijímal sousto způsobně, naproti Etang, který věšel hlavu a nosil proto postroj s kurtami, žlutý tygr Čep, světlý sivák Cink, který právě tvrdě spal, hlučně chrupaje, klabonosý Hynek, jehož profil zábavně připomínal karikaturu židovského handlíře, Kníže, jejž Nedobyl koupil jako jednoroční hříbě a který tenkrát vášnivě rád pil mýdlovou vodu z necek babí Pecoldové, zlobivý vraník Krajc, který měl ve zvyku vyplazovat jazyk, mlaskat a klapat pyskem, vedle něho prázdné stání po Kustodovi, výborném tahounovi, jejž však bylo nutno dát pryč, protože říhal a sváděl k tomuto nemravu celou stáj. Lapka, který po Kustodovi dlouho tesknil a přivolával ho žalostným ržáním, a další a další, dvě dlouhé řady nádherných těl s nesmírnými zadky a svalnatými hrudními koši, dvě dlouhé řady důvěrně známých jmen, jež nesčetněkrát figurovala v Nedobylových bitevních plánech, dvě dlouhé řady mírných trpělivých

kolosů, již naříkali jen ze smutku, ale při tělesné bolesti nevydali ani sten, a mezi nimi se procházela mourovatá číča, drobounká oproti jejich obrovitosti, gracilní, lehounký a po svém způsobu stejně dokonalý protipól jejich těžké, hmotnaté krásy, jediný domácí tvor, který si zachoval svobodu.

Nedobyl vyprostil Hraběti nohu, zaklesnutou za řetěz, a oddechnuv si úlevou, šel si sednout na bednu s krmením. Jeho lidé ho opustili, neuposlechli zákazu, ale stáj zanechali v stavu nejvzornějším, koně se jen leskli, mrva byla odklizena, žebřiny plné sena, na sloupu u každého stání, vojensky spořádána, postroj s naleštěným mosazným zdobením, chomouty a ohlávky, řemeny boční a hřbetní, podpěnky a biče, všechny v stejném úhlu našikmené, ulička z udusané hlíny zametená. Řehtání řetízků a frkání koní splývalo v konejšivou melodii a na Nedobyla znenáhla padl klid a mír. Kočka, ocas pozdvižený, přívětivě se procházela po hebkých tlapkách pod nohama svých olbřímých přátel, tu se vyhoupla na Chacharův žlab a napila se z misky, která tam ležela zvlášť pro ni, tu seskočila k Nedobylovi a mazlivě se o něho otírala, a hned zase stržena jakýmsi nenadálým zájmem, rozběhla se k otevřeným vratům, a tatam. Vtom znenadání, právě když si Nedobyl myslil, jak zbytečné byly jeho strachy, zaburácel zpovzdáli rozlícený ryk tisíců lidí, úděsný, jako z kovu ulitý křik davů, který se vzdouval, opadal a znovu narůstal jako stoupající černá řeka. Nedobyl zbledl a vyskočil. Zdálo se, že povyk se blíží, že se valí k němu jako voda z protržené hráze. Už je to tu, pomyslil si. Ono strašlivé ticho nenávisti, které tenkrát, v den zhroucení jeho stavby na Panence, leželo za jeho rozbitými okny, napodobujíc klid, teď zařvalo nadlidským hlasem, hřmělo, táhlé a nepřetržité, jako rachot vodopádu.

Koně, pokojní, nebrali na vědomí tento povyk, pouze Cink přestal chrupat, a aniž se pohnul, otevřel rozespalé oko. Nedobyl, který měl dojem, že rozjitřené davy se převalily až k jarmarku, vyběhl ze vrat maštale, a křik tisíců, až dosud tlumený, šlehl ho přes uši jako bičem. Když pak zašel za roh, shledal s úděsem, že vedle z oken kočovské svobodárny, uzavřených dřevěnými okenicemi, se derou slabé, ale zřetelné clony dýmu. Rozběhl se proti dveřím a jediným trknutím ramene je vylomil, ale hned uskočil, protože proti němu se zlobným bufnutím, která jako by patřilo k neustávajícímu burácení davů, jako rozzuřený tygr vyšlehl plamen; oheň, roznícen přívodem vzduchu, zachvátil celé stavení jako hromádku třísek. Nedobyl pádil nazpět do maštale ke koním, kteří už, ač oheň dosud neviděli, zřejmě zneklidněli, zúzkostlivěli, což dávali najevo hlasitým frkáním a hrabáním – skočil k prvnímu, Chacharovi, strhl mu s hlavy vazák, a jelikož zděšený kůň se vzpouzel a nechtěl opustit domnělé bezpečí stáje, drapl ho za nozdry a za čupřinu a tlačil ho pozadu ze šontu do uličky, když tu strašlivý úder kopytem, jejž kůň z protější řady, Kníže, znenadání vyhodiv zadkem, zasadil mu do boku, srazil ho k zemi, do slámy.

Mezitím nedaleko odtud, na rozhraní Vinohrad a Žižkova, tekla krev. Kanálská zahrada, kde dělníci toho dne chtěli odbývat svůj tábor, starý sad ze všech stran uzavřený zdí, ležící mezi zadní frontou dřevěné budovy německého lidového divadla a hospodářskými staveními dvorce Cikánka jménem, na jehož pozemcích bylo málo později založeno náměstí krále Jiřího – Kanálská zahrada či Kanálka tedy, nad jejímž vchodem, vedoucím do třídy Jungmannovy, dnešní Vinohradské, se čítal, než zahradu koupil židovský bankéř Zdekauer, německý nápis *Židům a psům vstup zakázán*, byla od časného rána obsazena strážníky, vyzbrojenými

šavlemi a flintami, a železná vrata zavřena na petlici. Toto opatření, výrazně prodchnuté duchem rakouského státního řádu, vzbudilo v shromažďujícím se lidu veselost, nešloť zajisté o Kanálku, o její ozdobné pavilóny, oživené cizokrajným ptactvem, a o její umělá jezírka a pěšinky, nýbrž o tábor sám; do zahrady nesměli, dobrá, kupili se tedy před zahradou, v široké prostoře ulice. Proudili sem od osmé hodiny zrána od Žižkova kolem Rajské zahrady, jakož i z protilehlé strany, Žižkovou ulicí, a z Vinohrad od Purkyňova náměstí, přicházeli po desítkách, pak po stech, zpívajíce revoluční písně, standarty s nápisy *Chceme všeobecné hlasovací právo* a *Také dělník je občan* nad hlavami; a před očima zuřících strážníků, číhajících za zahradní zdí, počala pokojně probíhat veřejná schůze, veřejné rokování. Že nebylo tribuny, vystupovali řečníci na metařský vozík, jejž sem kdosi přivlekl, na římsy přízemních oken, na ozdobné sokly plynových luceren, a mluvili o tom, že roztržka mezi radikály a mírnými socialisty, která ochromovala po tolik let dělnické hnutí, před čtyřmi roky šťastně zažehnaná, nesmí být za žádnou cenu obnovena a dělnictvo musí zůstat jednotné ve svých požadavcích, ve svém boji o lidská a občanská práva; hovořili o úspěších, jichž se socialisté v jiných zemích už domohli, například v Anglii, kde poprvé, co britská veleříše existuje, zástupci dělnictva pronikli do sněmovny, nebo v Německu, kde z celkového počtu půlosma miliónů bylo pro socialisty odevzdáno téměř dva milióny hlasů, z čehož nezvratný závěr plyne, že názor, nedávno ještě přijímaný za platný, o marnosti všech legálních způsobů boje, nebyl správný.

Takový asi byl smysl, takový asi byl rozum rokování, jež započalo oné slunečné letní neděle před zavřenou branou Kanálské zahrady, zatímco dělníci se stále ještě hrnuli k určenému místu ze všech stran, nejen ze Žižkova a z Vinohrad, ale i z Vršovic, od

Olšan a z Karlína. Lidé z Preclikářky, v jejichž čele Pilát, k němuž se přidal Karel Pecold, jeho dobrý přítel ještě z dob, kdy Pecoldovi ostávali v domku u Nedobylovy maštale, zůstali vězet v kompaktní a nepřehledné tlačenici mezi Cikánkou a krátkou východní zdí zahrady. Kam zrak dohlédl, všude jen živá řeka hlav, z níž vyšlehovaly rudé jazyky praporů cloumané teplým větrem; hlasy vzdálených řečníků splývaly a zanikaly v táhlém, nepřetržitém šumu nepokojných, stísněných a stále přibývajících zástupů. Že zahrada je obsazena policií a zavřena, bylo známo jen těm, kdo přišli dřív a pronikli do hloubi ulice; tady, na okraji, reptali pozdní příchozí na špatnou organizaci, neboť si srocení před zahradou vysvětlovali tím, že lidé se nemohou dostat dovnitř pro přílišný nával.

– Takhle tady budeme čučet do večera, řekl Pilát přes rameno tam, kde ještě před chvílí stál Pecold, ale Pecold zmizel, ztratil se v davu; po chvilce se však objevil znovu, přinášeje na hlavě z restaurační zahrady Cikánky stolek s kulatou deskou na železných nožkách. To byl šťastný nápad, hodný následování; nedbajíce nářku hostinského, muži v mžiku rozebrali všechen jeho zahradní inventář. Pecold, postaviv svůj stolek ke zdi, vystoupil na něj a přeskočil na druhou stranu; a hned vzápětí těžká postava strážníka se vynořila zeza besídky, obrostlé břečťanem, a hnala se proti němu s nasazeným bajonetem. Pecold uhnul a bajonet, naraziv na zeď praskl. Pecold drapl strážníka za hrdlo, a už leželi oba na zemi v zuřivém objetí, hekajíce námahou a vztekem, ale už tu byl strážník druhý, který přiběhl prvnímu na pomoc, a jako šílený počal sekat Pecolda do zad a do týla.

– Vrazi, zařval Pilát, který právě přelézal zeď. Seskočil, a už ležel v krvi, seknut do ramene. Ale tu už dělníci počali zeď ztékat nezadržitelně, vlna po vlně. Napadeni z několika stran, strážníci

rozječeli své píšťalky, aby přivolali pomoc, a v zmatku se vyhrnuli z brány do ulice, a bušíce do lidí pažbami, prodírali se k protějšímu průchodnímu domu, jímž chtěli uniknout do volna, do šíra. Současně četa jízdních policistů, již hlídkovali nedaleko na výšince, na níž stál hostinec Kravín, přicválala plným tryskem a vřítila se jako klín do lidu, nakupeného před Cikánkou, a sekajíc šavlemi vpravo vlevo, drala se kupředu živou, zlořečící, ustupující masou.

To byl začátek dějů, jež vyvolaly ono hřmění hněvu, doléhající až na Preclikářku, onen křik davů, rozlícených tím, že na jejich požadavek lidských práv nedostali jinou odpověď než rány pažbami a šavlemi a že za to, že se chtějí stát občany, je policie honí a bije jako dobytek. Útok jízdní policie byl tak prudký, že napadený zástup, srážen šavlemi, dal se na útěk směrem k Žižkovu, k Rajské zahradě. Lidé prchali v divokém zmatku a jen málokdo uspěl sebrat cestou kámen a mrštit jej proti jezdcům.

Vtom z Mánesovy ulice, za Kanálskou zahradou, vpadl jezdcům do boku zástup ozbrojený klacky, a současně od Vinohrad, přivolán rykem bitky, přivalil se obrovský, asi třítisícový dav. Došlo k srážce, jež trvala jen krátce a skončila vítězstvím lidu – koně se plašili, jezdci padali, a kdo se udrželi v sedlech, dali se na útěk k hřbitovům, k Olšanům. A černé, rozlícené davy se hrnuly za nimi.

Lidé rozprchlí na zarostlých stráních Švihovky nad Rajskou zahradou počali se zase sbírat do houfu, když tu sloup plamenů a kouře s příšerným hukotem a praskotem a mlaskáním vyrazil mezi střechami k bezoblačnému nebi, a ohýbán horkým východním větrem, metal do dáli mračna jisker a hořících třísek a slámy.

– Hoří! Hoří! křičeli lidé z oken a z dáli zněl vřesk hasičských trumpet. Preclikářka hučela a dýmala jako žhavá pec, ulice byla zahalena mrakem páchnoucího čoudu, v němž lidé pobíhali zmateně jako mravenci, ten s putýnkou vody, ten se sekyrkou a lopatou, jak kdo co v spěchu popadl. Svobodárna byla v jednom plameni, hořelo skladiště kůží, hořely kůlny, hořely vozy, ze seníku vyletovaly balíky hořícího sena, z maštale se valil kouř, ze vrat vybíhali zdivočelí koně, zatímco ostatní, kterým se nepodařilo prodrat se k vratům, přetrhavše řetězy a vazáky, křepčili v zmatku, derouce se jeden přes druhého. A z této démonické paniky, z této vřavy obrovských zpocených těl plížil se po břiše mezi roztančenými kopyty zápasících běsů raněný muž, Nedobyl, tvář zalitou krví, z níž hleděly pomatené, vytřeštěné oči.

7

Příčina požáru na Preclikářce, byl-li to snad uhlík, vypadlý z kamen, na nichž si kočí ráno vařili snídani, nebo odhodil-li někdo z nich před odchodem oharek cigarety, nebyla nikdy objasněna; i my se tedy musíme spokojit s faktem, že nešťastný Nedobylův jarmark vyhořel, ale že se hasičům podařilo požár lokalizovat, takže žádný z okolních domů neutrpěl škodu. Ač strašlivě rozbit a rozmačkán, Nedobyl ve své nesmírné životnosti odolával smrti ještě tři dny, i přečkal veliký, slavný manifestační pohřeb sedmi obětí nedělní bitky, mezi nimiž první byl Karel Pecold, obrovský průvod, který se téměř hodinu táhl pod jeho okny od Husovy třídy k Olšanům. Tisíce dělníků provázely prosté, laciné rakve mrtvých hrdinů, tisíce bojovníků, odhodlaných nastoupit na jejich místo, kdežto muž, který v mukách umíral ve svém domě s kalichy, věděl

dobře, že na jeho místo nenastoupí nikdo a že celé dílo jeho života přijde nazmar.

Jeho smrt byla tak bolestná a trapná, že když konečně zavřel oči, oddechli si všichni.

Doktor Helebrant, když se přišel podívat na svého zesnulého švagra, vyslovil Marii soustrast dobře volenými, vřelými slovy, hodnými velikého, proslule výmluvného advokáta.

– Hledejte útěchu ve svých dětech, řekl jí závěrem, – a naleznete ji.

– Což o to by nebylo, povzdechla si Marie. – Jenže z čeho budeme žít? Z čeho?

Doktor Helebrant na ni pohlédl s údivem.

– Nebožtík neměl příbuzných, jen vás a děti, odpověděl. – Což znamená, že podědíte všechno.

Marie odpověděla, že co je platno dědit, když dědictví nemá žádnou cenu. Martinovi se v posledních letech dařilo tak špatně, obchody šly tak bídně, že ač přibývalo dětí, nemohl jí ani krejcar přidat na domácnost, a ještě pořád naříkal, že moc utrácejí.

Doktor Helebrant se jemně, shovívavě usmál.

– To je obvyklá řeč všech spořivých lidí, odpověděl. – Ale já jako jeho právní zástupce vás mohu ujistit, že si nestál tak špatně, jak předstíral. Přejete-li, dám vám hned zítra vypracovat podrobný přehled celého jmění; prozatím vám mohu přibližně říci, že zanechal asi čtvrt miliónu hotovosti v spořitelních knížkách, on totiž neměl rád cenné papíry, a že jeho nemovitosti, vesměs snadno zpeněžitelné, mají cenu okrouhle asi půldruhého miliónu. Jste bohatá paní, Marie, velmi bohatá paní. Co se vám stalo? Je vám nevolno?

Marie totiž maličko zavrávorala a opřela se o roh stolu.

– Ach nic, trochu se mi zamotala hlava, řekla.

Když Helebranta vyprovodila, odebrala se do jídelny, otevřela šuple příborníku, v němž byly složeny ubrusy a servítky, vytáhla ze zadního rohu pytlík bonbónů tam schovaný a nasypala si jich plnou hrstku do úst.

Tím začíná nová historie, příběh veselé vdovy a jejích dětí.

Vladimír Neff
Zlá krev

Ilustrace na obálce z volných zdrojů
Korektura Jaroslava Bednářová
Technická redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 29. 5. 2026

ISBN 978-80-274-5031-2 (epub)
ISBN 978-80-274-5032-9 (pdf)
ISBN 978-80-274-5033-6 (prc)

KNIHOVNA?
KNIHOVNA!

Využijte **prostor** pro studium, setkání, kulturu i relax.

Stahujte **e-knihy zdarma** z e-knihovna.cz, prohlížejte **digitalizované tituly** na digitalizovane.cz.

Sledujte **videocasty a přednášky** na youtube.com/@knihovnaPraha.

Půjčte si obraz v Artotéce, audioknihu, CD, film nebo deskovou hru.

Tvořte se dřevem, papírem, barvami, kůží i látkami. Otevřený ateliér DOK16, Atelier Jezerka a Kreativní centrUM v Ústřední knihovně.

Navštivte přednášky, koncerty, autorská čtení, filmové projekce, akce pro děti. Sledujte mlp.cz/akce.

Vyzkoušejte svět **virtuální reality.** Více na mlp.cz/vr.

Městská knihovna v Praze

PRAHA PRAGUE PRAGA PRAG